Carl Friedrich Keil

Kommentar til 3. Mosebok

Forkortet utgave

Oversatt til norsk
Gamle stier · gamlestier.no

Carl Friedrich Keil: *Kommentar til 3. Mosebok* (Forkortet utgave).
Tekstene er frie fordi forfatterne døde for mer enn 70 år siden. Oversettelsene er eget arbeid.
Bibelsitatene er fra Norsk Bibel 88/07.
Boka kan leses, skrives ut og deles fritt. Den nyeste utgaven finnes alltid på gamlestier.no.
Utgave 25. november 2026.

Innhold

Innledning til 3. Mosebok 1
Offerlovene 4
Lovene og ordningene for paktsfellesskapet 4
Alminnelige regler for ofrene 9
Stedfortredelsen og Kristi offer 13
Kapittel 1. Brennofferet 18
V. 1–6. Offer av buskapen 18
V. 7–17. Alt brennes på alteret 22
Kapittel 2. Matofferet 27
V. 1–7. Matoffer av fint mel 27
V. 8–13. Uten surdeig, men med salt 30
V. 14–16. Matoffer av førstegrøden 31
Kapittel 3. Fredsofferet 34
V. 1–17. Fredsoffer av storfeet 34
Kapittel 4. Syndofferet 38
V. 1–7. Synd av vanvare 38
V. 8–35. Fettet på alteret og oksen utenfor leiren 41
Kapittel 5. Lettere synder og skyldofferet 46
V. 1–13. Den som tier når han skulle vitne 46
Skyldofferet 50
V. 14–26. Troløshet mot Herrens hellige ting 50
Forskjellen på syndoffer og skyldoffer 53
Kapittel 6. Prestenes forskrifter om ofrene 55
Særlige forskrifter for prestene om ofrene 55
V. 1–23. Brennofferet og ilden på alteret 55
Kapittel 7. Skyldofferet og fredsofferet 60
V. 1–14. Skyldofferet 60
V. 15–27. Offermåltidet 62
V. 28–36. Herrens del av fredsofferet 65
Fredsofferet som hellig måltid 67

V. 37–38. Avslutningen på offerloven 68
Hva ofrene betydde, og hvor de pekte hen 69
Kapittel 8. Innvielsen av prestene 71
Aron og sønnene hans blir innsatt i prestetjenesten 71
V. 1–13. Forberedelsene 71
V. 14–21. Syndofferet 75
V. 22–36. Innvielsesofferet og måltidet 77
Kapittel 9. Aron begynner sin tjeneste 83
V. 1–21. Offerne den åttende dagen 83
V. 22–24. Velsignelsen og ilden fra Herren 86
Kapittel 10. Nadab og Abihu 90
V. 1–11. Den fremmede ilden 90
V. 12–20. Syndofferbukken som ble brent 94
Kapittel 11. Rene og urene dyr 97
V. 1–12. Til Moses og Aron 98
V. 13–30. Fuglene 100
V. 31–47. Når et dødt smådyr faller på noe 105
Kapittel 12. Renselsen etter fødsel 109
Renhetslovene 109
V. 1–8. Urenheten etter at en gutt er født 111
Kapittel 13. Spedalskhet 114
V. 1–28. Første tilfelle: flekker på huden 115
V. 29–59. Spedalskhet på hodet eller i skjegget 118
Kapittel 14. Renselsen etter spedalskhet 124
V. 1–20. Den første renselsen utenfor leiren 124
V. 21–57. Renselsen for den fattige 129
Kapittel 15. Urenhet ved utflod 133
V. 1–33. Mannens sykelige utflod 133
Kapittel 16. Den store soningsdagen 139
V. 1–14. Ingen fri adgang til Det aller helligste 140
V. 15–19. Bukkens blod og renselsen av helligdommen 144
V. 20–34. Bukken som sendes ut i ørkenen 147
Kapittel 17. Slaktingen og blodet 152
Lovene som helliger Israel i paktsfellesskapet med sin Gud 152
V. 1–16. Til hele folket og prestene 152
Kapittel 18. Ekteskapets hellighet 158
V. 1–20. Herrens lover gir liv 158

V. 21–30. Barneofring til Molok 163
Kapittel 19. Hellige for Gud og mennesker 166
V. 1–22. Vær hellige! 166
V. 23–37. Frukttrærne helliget Herren 171
Kapittel 20. Straffene for de forbudte syndene 175
V. 1–27. Den som gir barna sine til Molok 175
Kapittel 21. Prestenes hellighet 180
Prestene, de hellige gavene og offerdyrene skal være hellige . . . 180
V. 1–24. Prestene og de døde 180
Kapittel 22. De hellige gavene og offerdyrene 186
V. 1–25. Uren prest skal ikke ete av det hellige 186
V. 26–33. Tre lover om offerdyrene 190
Kapittel 23. Herrens høytider 192
V. 1–20. Sabbaten 192
V. 21–32. Hellig sammenkomst og de fattige 198
V. 33–38. Løvhyttefesten og avslutningsdagen 200
V. 39–44. Gleden og løvhyttene 202
Kapittel 24. Lysestaken, skuebrødene og gudsbespotteren 205
V. 1–23. Oljen til lysestaken 205
Kapittel 25. Sabbatsåret og jubelåret 210
V. 1–7. Sabbatsåret 210
V. 8–28. Jubelåret 213
V. 29–38. Hus i byene og levittenes hus 217
V. 39–55. Israelitten som må selge seg selv 220
Jubelårets høyeste mål 222
Kapittel 26. Velsignelse og forbannelse 224
V. 1–13. Avgudene og sabbatene 225
V. 14–33. Forbannelsen over den som forakter loven 228
V. 34–46. Landets sabbater 232
Kapittel 27. Løfter og innløsning 236
V. 1–15. Løfter om personer 237
V. 16–34. Løfter om arvejord 239
Om Carl Friedrich Keil 245
Ordforklaringer 246

Innledning til 3. Mosebok

I grunnteksten har den tredje Mosebok fått navn etter det første ordet, *vajjikra* (וַיִּקְרָא, «og han kalte»). I Septuaginta og Vulgata heter den *Leviticus*, «den levittiske boken», etter hovedinnholdet.

Boken fører lovgivningen ved Sinai til ende. Den begynte i 2 Mos 25, og ved den ble paktsordningen grunnfestet. Først og fremst inneholder 3. Mosebok lovene som ordnet forholdet mellom Israel og Gud: både grunnvollen for paktsfellesskapet med Herren og forskriftene for hvordan paktsfolket skulle helliggjøres i dette fellesskapet. Med rette kan lovene i boken derfor kalles «Israels åndelige lovbok som Herrens menighet».

Hver pakt knytter et gjensidig forhold mellom partene. I pakten med Abrahams ætt, som han hadde utvalgt til sin eiendom blant alle folk, gikk Herren, hele jordens Herre, inn i et særlig forhold til Israel. Men også Israel skulle føres inn i et levende fellesskap med ham som sin Gud og Herre. Herren ville være Israels Gud og åpenbare seg for folket i hele sitt guddommelige vesens fylde. På samme måte ville han oppdra Israel til å bli hans eget folk, hellige det til det sanne livet i fellesskap med ham og velsigne det med hele sin frelses fylde.

For å oppfylle den første siden av pakten hadde Gud befalt at det skulle reises en helligdom der hans navn skulle bo, det vil si der han virkelig skulle åpenbare sitt vesen. Da tabernaklet var reist, fylte han det aller helligste med et synlig tegn på sin herlighet (2 Mos 40,34). Det var et vitnesbyrd om at han alltid ville være sitt folk nær med sin allmektige nåde.

Nå måtte også den andre siden av paktsforholdet bli virkelighet, på en måte som passet til Israels åndelige og moralske tilstand, så Israel i sannhet kunne bli hans folk. Men folket var skilt fra den hellige Gud

ved synden og urenheten i sin natur. Derfor kunne Gud bare åpne adgangen til sitt nådige nærvær ved ordninger og lovbud. På den ene siden skulle de skjerpe syndebevisstheten i folkets hjerte og slik vekke lengselen etter miskunn og forsoning med den hellige Gud. På den andre siden ga de folket midler til å sone sine synder og hellige sin vandel for Gud etter målestokken i hans hellige bud.

Bokens to hoveddelerAlle lovene og forskriftene i 3. Mosebok tjener dette formålet. Hver og en av dem tar sikte på to ting: å gjenopprette det indre fellesskapet mellom Herren og hele folket og hver enkelt israelitt, ved at synden blir sonet eller tilgitt og all naturlig urenhet tatt bort, og å styrke og utdype dette fellesskapet ved at hvert område av livet blir helliget. Etter dette dobbelte formålet er innholdet ordnet i to store rekker av lover og livsregler: den første fra kap. 1 til 16, den andre fra kap. 17 til 25.

Den første rekken åpner med offerlovene i kap. 1–7. Helt fra begynnelsen hadde ofrene vært det viktigste midlet menneskene hadde til å komme i fellesskap med Gud, verdens Skaper, Opprettholder og Hersker, og be om hans velvilje og nåde. Israel fikk ikke bare lov til å nærme seg sin Gud med offergaver. Når folket bar fram ofrene etter forskriftene i Guds lov, skulle det også ha en vei til nådens trone som alltid sto åpen.

Etter offerlovene følger i kap. 8–10 innvielsen av Aron og hans sønner, prestene som Gud selv hadde innsatt. Vi hører hvordan de høytidelig tok fatt på tjenesten, og hvordan Gud helliget prestedømmet deres med ord og gjerning. Så kommer i kap. 11–15 forskriftene om rene og urene dyr og om ulike former for legemlig urenhet, med regler for hvordan all urenhet skulle tas bort. Disse forskriftene når sitt høydepunkt i den årlige soningsdagen (kap. 16). Med sin altomfattende soning var den et forbilde og et profetisk forvarsel om det siste og høyeste målet for den gamle pakts ordning: den fullkomne forsoningen.

Alle disse lovene og ordningene åpnet veien til nådens trone for Israel. Den andre rekken av lover i siste halvdel av boken (kap. 17–25) viser hva Guds hellighet krevde av hans folk, for at det skulle bli i fellesskapet med ham og glede seg over hans nådes velsignelser. Rekken begynner med forskriftene om helliggjørelsen av livet i mat, ekteskap og sedelighet (kap. 17–20). Så går den videre til prestenes og ofrenes

hellighet (kap. 21–22) og derfra til helliggjørelsen av høytidene og den daglige gudstjenesten (kap. 23–24). Den slutter med helliggjørelsen av hele landet gjennom sabbatsåret og jubelåret (kap. 25).

I disse årene skulle Israels helliggjørelse som Herrens menighet bli forklaret til den salige sabbatshvilen, der folket fikk nyte sin Guds frelsende nåde fullt ut. Særlig ved jubelåret skulle Israels land og rike bli forvandlet til et rike med fred og frihet. Også dette var et forbilde og et profetisk forvarsel om den tiden da Guds rike skal fullendes og Guds barns herlige frihet bryte fram – da syndens og dødens trelldom skal være tatt bort for alltid.

Bokens enhet og avslutningOffer- og renselseslovene når altså sitt høydepunkt i den årlige soningsdagen, og lovene om helliggjørelsen av livet når sitt høydepunkt i sabbatsåret og jubelåret. Slik svarer de to lovrekkene i 3. Mosebok tydelig til hverandre.

De ordningene, rettene og lovene paktsfolket fikk på denne måten, viste det klart hvilken vei det skulle gå for å nå målet for sitt guddommelige kall. Samtidig fikk folket en forfatning som var helt avpasset etter alt dette målet krevde, og dermed var opprettelsen av Guds rike i Israel fullført. Men for å runde av paktsslutningen ved Sinai måtte folket ennå få innprentet i hjertet både velsignelsen som ville følge når det trofast holdt sin Guds pakt, og ulykken som ville komme når det brøt den (kap. 26). Som et tillegg kommer så forskriftene om løfter.

Slik er 3. Mosebok avrundet. At den er en enhet og står som en selvstendig bok innenfor Moseloven, viser ikke bare den indre sammenhengen mellom lovene. Det går også klart fram av sluttordene i 26,46 og 27,34 at boken slutter der lovgivningen ved Sinai slutter.

Offerlovene

Lovene og ordningene for paktsfellesskapet

Da Herrens herlighet var gått inn i tabernaklet i skyen, åpenbarte Gud seg for Moses fra dette stedet der han var nærværende i nåde. Det var slik han hadde lovet i 2 Mos 25,22, og gjennom Moses ville han gjøre sin hellige vilje kjent for folket (3 Mos 1,1). Den første av disse åpenbaringene gjaldt ofrene, som israelittene skulle nærme seg ham med for å få del i hans nåde.

Offertjenesten før MosesAllerede mens patriarkene bodde som fremmede i Kanaan, tilba de Gud, som hadde åpenbart seg for dem, med brennoffer og slaktoffer. Om deres etterkommere, Israels barn, ofret til sine fedres Gud mens de bodde i Egypt, kan vi ikke vite, for den korte beretningen om disse 430 årene sier ingenting om det.

Men så mye er sikkert at de ikke hadde glemt at ofrene var en hoveddel av gudsdyrkelsen. De var villige til å følge Moses ut i ørkenen for å tjene sine fedres Gud der med en høytidelig offerfest (2 Mos 5,1–3; jf. 4,31; 8,8).

Etter utgangen fra Egypt bar Jetro fram brennoffer og slaktoffer for Gud i Israels leir og holdt et offermåltid som Israels eldste var med på sammen med Moses og Aron (2 Mos 18,12). Og da pakten ble sluttet, bar unge menn fram brennoffer og slaktoffer etter Moses' befaling (2 Mos 24,5).

Offerlovene i disse kapitlene forutsetter derfor at brennoffer, matoffer og slaktoffer var en skikk folket kjente godt, og noe deres gudsfrykt krevde (1,2–3.10.14; 2,1.4–5.14; 3,1.6.11). Det var ikke Moses som innførte dem i Israel for første gang.

Også dyreofrene går tilbake til menneskeslektens eldste tid: Noah ofret brennoffer av alle de rene dyrene og fuglene (1 Mos 8,20), og Abel kom med en gave til Herren av de førstefødte i flokken sin (1 Mos 4,4).[1]

Offerlovene i 3. Mosebok skulle altså verken påby israelittene å ofre eller sette ut i livet en bestemt teori om ofrene. De skulle bare ordne og bygge ut offertjenesten, så den ble en ordning som stemte med pakten mellom Herren og hans folk og tjente paktens formål.

Det første offeret og meningen med detOfrene går tilbake til menneskehetens eldste tid og finnes hos alle folk. Likevel ble de ikke pålagt menneskene ved et uttrykkelig bud fra Gud. De vokste fram av en åndelig trang til fellesskap med Gud, livets opphav, vern og opprettholder. Denne trangen er like medfødt i mennesket som selve gudsbevisstheten.

Men hos de ulike stammene og folkene tok den svært forskjellige former, fordi de hadde fjernet seg fra Gud og mer og mer mistet den sanne kunnskapen om ham. Deres forestillinger om Gud bestemte helt hvordan ofrene var, hva de skulle oppnå og hva de betydde, og derfor kunne ofrene like godt tjene avgudsdyrkelsen som dyrkelsen av den ene sanne Gud.

Vil vi finne grunntanken som var felles for alle ofrene, må vi huske to ting: De første ofrene ble båret fram etter syndefallet, og i ofrene før Moses i Det gamle testamente hører vi aldri noe om soning.

Før fallet levde mennesket i salig enhet med Gud. Synden brøt denne enheten, og fellesskapet mellom Gud og mennesket ble forstyrret, men ikke helt opphevet. Da Gud straffet synderne, tok han ikke sin miskunn bort fra menneskene. Før han drev dem ut av paradiset, ga han dem klær til å dekke skammens nakenhet, som først hadde gjort dem bevisst sin synd. Også etter at de var drevet ut, åpenbarte han seg for dem, så de igjen kunne nærme seg ham og komme i fellesskap med ham.

Dette fellesskapet søkte de gjennom ofrene. I dem ga de synlig uttrykk både for takken til Gud for hans velsignelse og nåde og for bønnen om at han fortsatt ville vise dem velvilje. I denne betydningen ofret både Kain og Abel, selv om de ikke gjorde det med samme sinne-

[1]Noen kritikere vil avfeie disse vitnesbyrdene som en senere forestilling. Men selv den lovgiveren som de mener står bak offerlovene, innleder dem med ordene: «Når noen av dere vil bære fram et offer til Herren av feet …», og viser dermed at dyreofrene var en nedarvet skikk.

lag og ikke sto likt for Gud. I denne betydningen ofret også Noah etter at han var berget fra vannflommen.

Den eneste synlige forskjellen er at Adams sønner ofret av frukten av sitt arbeid, jordbruket og fedriften, mens Noah bar fram brennoffer av de rene dyrene og fuglene som hadde vært med ham i arken – de dyrene som i det minste fra da av ble gitt mennesket til føde (1 Mos 9,3).

Trolig var det Guds befaling om å ta med seg sju av hvert slag rene dyr inn i arken, ikke ett par eller flere, som fikk Noah til å velge slik. I den kunne han se et tegn på Guds vilje: Det sjuende dyret av hvert slag skulle ofres til Herren som takk for at han nådig hadde berget dem fra å gå under i vannflommen.

Et videre hint om hva dyreofrene betydde, fikk Noah i forbudet som Gud føyde til da han ga mennesket lov til å ete kjøtt så vel som grønne urter: «Bare kjøtt med dets sjel i, det vil si blodet, skal dere ikke ete» (1 Mos 9,4) – det vil si kjøtt som ennå hadde blodet i seg som dyrets sjel. Her lå det allerede en antydning om at dyrets sjel ble gitt til Gud med blodet i det blodige offeret, og dermed at dyreofferet, i kraft av blodet som bærer sjelen, var det mest passende midlet til å framstille at menneskesjelen ble gitt til Gud.

Noah og sønnene hans har kanskje bare så vidt anet denne sannheten. Men for patriarken Abraham må den ha blitt klart åpenbart. Gud krevde at han skulle ofre sin eneste sønn, som hele hjertet hans hang ved, som bevis på troens lydighet. Og da Abraham hadde vist sin tro ved å være villig til å bære fram dette offeret, ga Gud ham en vær som han kunne ofre som brennoffer i sønnens sted (1 Mos 22).

Slik ble det i praksis åpenbart for ham at den sanne Gud ikke krever menneskeoffer av sine tilbedere. Det han krever, er at hjertet overgir seg og det naturlige livet fornektes, selv om det skulle føre helt inn i døden. Denne overgivelsen skulle fullbyrdes i dyreofferet, og bare når offeret ble båret fram i dette sinnelaget, kunne det være til behag for Gud.

Allerede før dette hadde Gud godkjent at rene, spiselige dyr og fugler ble brukt som offer, da han befalte Abram å ofre slike dyr ved den pakten han sluttet med ham (1 Mos 15).

Brennofferet og slaktofferet hos patriarkeneBortsett fra 1 Mos 46,1 er ingenting overlevert om patriarkenes ofre. Likevel kan det ikke

være tvil om at de bar fram brennoffer på de altrene de bygde for Herren på forskjellige steder i Kanaan der han hadde åpenbart seg for dem (1 Mos 12,7; 13,4.18; 26,25; 33,20; 35,1–7).

I disse ofrene la de sin høytidelige påkallelse av Guds navn i bønn. For at offer og bønn hører nært sammen, viser steder som Hos 14,3 og Hebr 13,15 klart, og det er alle enige om.[2]

Med tiden kom slaktofferet til ved siden av brennofferet. Det nevnes første gang i 1 Mos 31,54, der Jakob besegler pakten han har sluttet med Laban og bekreftet med ed for Gud, med et paktsmåltid.

Brennofferet ble gitt helt til Gud, brent opp på alteret og steg opp mot himmelen i røken. Det framstilte at mennesket overga seg selv til Gud. Slaktofferet, som endte i offermåltidet, var et segl på paktsfellesskapet og framstilte menneskets levende samfunn med Gud. Derfor bar Jakob-Israel fram slaktoffer, ikke brennoffer, til sin far Isaks Gud i Be'er-Sjeba, ved grensen til det lovede landet, da han dro ned til Egypt med hele sitt hus (1 Mos 46,1). Med dem bar han fram sin bønn om å bli bevart i paktsfellesskapet også i et fremmed land.

Som svar fikk han i et nattlig syn Guds løfte om at han, farens Gud, skulle dra med ham ned til Egypt og føre ham opp til Kanaan igjen. Slik ville han holde fast ved pakten han hadde sluttet med fedrene, og sikkert oppfylle den når tiden var inne.

Hvorfor soningsofrene først kom ved SinaiDe egentlige soningsofrene, syndofferet og skyldofferet, var helt ukjent før lovgivningen ved Sinai. Brennofferet kan nok ha hatt noe sonende i seg, for så vidt som det uttrykte at mennesket overga seg til Gud og dermed trengte å bli forent og forsonet med ham.

Men i ofrene før Moses kommer dette så lite fram at soningen, som vi har sagt, aldri blir nevnt i forbindelse med dem.[3]

Grunnen til dette påfallende forholdet er at fortidens gudfryktige menn bar fram sine ofre for en Gud som hadde kommet dem nær

[2]Outram sier om Hos 14,3: «Bønnen var et slags offer, og offeret et slags bønn. Bønnene var så å si åndelige offer, og ofrene bønner i bilde.»

[3]Den utbredte oppfatningen at Abels, Noahs og patriarkenes brennoffer var soningsofre, der slaktingen av dyret viste at synderen hadde fortjent døden for den hellige Gud, kan ikke bevises av Skriften. Den passer heller ikke med hvordan en Noah, en Abraham og de andre patriarkene sto overfor Herren. I den åpenbarte religionen vokste ikke soningsofrene fram av en dunkel følelse hos synderen av at han hadde fortjent døden. De ble innstiftet av Gud først ved Sinai, nettopp for å vekke og skjerpe denne følelsen. At syndoffer og skyldoffer skulle ha vært kjent før loven, strider tydelig mot 3 Mos 4 og 5.

i kjærlighetens åpenbaringer. Det er sant at Gud allerede før den tid hadde vist sin hellige rettferdighet da han ødela de ugudelige og berget de rettferdige (1 Mos 6,13 ff.; 18,16 ff.), og at han hadde befalt Abraham å vandre ustraffelig for hans åsyn (1 Mos 17,1). Men for patriarkene hadde han bare åpenbart seg i sin nedlatende kjærlighet og miskunn.

Sin hellighet gjorde han derimot kjent i den aller første åpenbaringen til Moses: «Kom ikke nærmere! Dra dine sko av føttene!» (2 Mos 3,5). Siden foldet han den mer og mer ut i alle de senere åpenbaringene, særlig ved Sinai.

Der hadde Herren sagt til Israels folk, som han hadde forløst fra Egypt, at det skulle være et hellig folk for ham (2 Mos 19,6). Så åpenbarte han seg på fjellet i sitt hellige vesens forferdelige herlighet for å slutte sin nådepakt med dem ved blodet av brennoffer og slaktoffer. Da skalv folket og fryktet for å dø hvis Herren talte mer til dem (2 Mos 20,18 ff.). Dette gikk forut for offerlovene. Det banet ikke bare veien for dem, men ga også nøkkelen til å forstå dem rett: Bare ved offer kunne det syndige folket komme i fellesskap med den hellige Gud.

Inndelingen av offerloveneOfferlovene i kap. 1–7 faller i to grupper. Den første (kap. 1–5) har de alminnelige forskriftene, som gjaldt både for menigheten som helhet og for den enkelte israelitt. Kap. 1–3 forteller hvilke dyr og hvilke grøder som kunne brukes til de tre offerslagene som folket allerede kjente – brennofferet, matofferet og slaktofferet – og gir nøyaktige regler for hvordan de skulle bæres fram. Kap. 4 og 5 sier når syndoffer og skyldoffer skulle bæres fram, hvilke ofre som skulle brukes, og hvordan de skulle bæres fram i hvert enkelt tilfelle.

Den andre gruppen (kap. 6–7) har særlige forskrifter for prestene om hva de skulle gjøre ved de ulike ofrene, og hvilke deler de skulle få. Dessuten kommer noen tilleggslover, for eksempel om prestenes matoffer og om de forskjellige slagene av fredsoffer.

Alle disse lovene gjelder bare de ofrene som enkeltpersoner eller hele menigheten bar fram av egen drift. Også ved syndofferet og skyldofferet forutsettes det at synderen har erkjent og bekjent synden eller skylden, og at han bærer fram offeret av fri vilje. Derfor sier lovene ikke noe om når ofrene skulle bæres fram, eller i hvilken

rekkefølge. Men forskriftene om ritualet gjaldt også menighetens faste ofre for hver dag og for høytidene, og renselses- og innvielsesofrene.

Alminnelige regler for ofrene

Det felles navnet på alle slags ofre var *korban* (קָרְבָּן, «det som bæres fram»; se ved 1,2). Det brukes ikke bare om brennofferet, matofferet og slakt- eller fredsofferet (1,2–3.10.14; 2,1.4 ff.; 3,1–6 osv.), men også om syndofferet og skyldofferet (4,23.28.32; 5,11; 4 Mos 5,15 osv.). De var hellige gaver (2 Mos 28,38; jf. 4 Mos 18,9), som Israel skulle tre fram for Herrens åsyn med (2 Mos 23,15; 5 Mos 16,16–17). Offergavene var dels rene husdyr og fugler, dels grøder. Derfor deles de i to slag: blodige og ublodige ofre.

Dyrene som loven foreskriver, er storfe og småfe, det vil si sauer og geiter (1,2–3.10; 22,21; 4 Mos 15,3) – bare tamme dyr som en åt kjøttet av (11,3; 5 Mos 14,4). Urene husdyr som esel, kameler og svin kunne ikke ofres, og heller ikke spiselig vilt som hjort og gaselle (5 Mos 14,5). Både hanndyr og hunndyr ble ofret, av storfeet så vel som av småfeet (3,1), og både unge og gamle dyr, men ikke yngre enn åtte dager (22,27; 2 Mos 22,30). Hvert offerdyr skulle være uten lyte, det vil si uten legemlige feil (1,3.10; 22,19 ff.).

De eneste fuglene som ble ofret, var turteldue og unge duer (1,14). De ble båret fram av fattige som brennoffer og i stedet for de større dyrene som ellers var påbudt som syndoffer og skyldoffer (5,7; 12,8; 14,22.31), eller som syndoffer og brennoffer for mindre alvorlige former for urenhet (12,6–7; 15,14.29–30; 4 Mos 6,10–11).

De ublodige ofrene var mel, for det meste fint mel (2,1), brød og kaker av ulike slag (2,4–7) og ristede aks eller korn (2,14). Som regel ble det tilsatt olje og røkelse, men aldri surdeig eller honning (2,11). Dessuten ble vin båret fram som drikkoffer (4 Mos 15,5 ff.).

De blodige ofreneDe blodige ofrene var av fire slag. Det første var brennofferet (kap. 1), og til det kunne bare hanndyr eller duer brukes. Det andre var fredsofferet (kap. 3), som igjen ble delt i takkoffer, løfteoffer og frivillige offer (7,12.16). Til det kunne både hanndyr og hunndyr brukes, men aldri duer.

Det tredje var syndofferet (4,1–5,13) og det fjerde skyldofferet (5,14–26). Til syndofferet kunne både hanndyr og hunndyr tas, og også duer,

dels for seg selv, dels i stedet for større dyr, og i den ytterste fattigdom bare mel (5,11). Til skyldofferet måtte det være en vær (5,15.18; 19,21) eller et lam (14,12; 4 Mos 6,12).

Alle offerdyrene skulle føres fram «for Herrens åsyn», det vil si fram for brennofferalteret i forgården til tabernaklet (1,3.5.11; 3,1.7.12; 4,4). Der skulle den som ofret, legge hånden på dyrets hode (1,4) og så slakte det, flå det, skjære det i stykker og gjøre det i stand som offergave. Deretter tok presten seg av blodet og brenningen på alterilden (1,5–9; 6,2 ff.; 21,6).

Ved brennofferet, fredsofferet og skyldofferet ble blodet stenket rundt på alterets sider (1,5.11; 3,2.8.13; 7,2). Ved syndofferet ble noe av blodet strøket på hornene på brennofferalteret, i visse tilfeller på hornene på røkofferalteret eller stenket mot arken i det aller helligste, og resten ble helt ut ved foten av brennofferalteret (4,5–7.16–18.25.30).

Av brennofferet ble alt kjøttet brent på alteret, også hodet og de vaskede innvollene (1,8.13). Av fredsofferet, syndofferet og skyldofferet ble bare fettstykkene brent (3,9–11.14–16; 4,8–10.19.26.31.35; 7,3–5). Ved fredsofferet ble brystet og det høyre lårstykket gitt til Herren for prestene, og resten av kjøttet ble brukt av den som ofret, i et offermåltid (7,15–17.30–34).

Men kjøttet av lekfolkets skyldoffer og syndoffer ble kokt og spist av prestene på et hellig sted, det vil si i forgården til tabernaklet (6,19.22; 7,6). Syndofrene for ypperstepresten og for hele menigheten ble brent helt på et rent sted utenfor leiren, også huden, innvollene og møkka (4,11–12.21). Om dueofrene, se 1,15 og 5,8.

MatofferetogdrikkofferetDe ublodige gavene ble brukt til matoffer og drikkoffer. Matofferet (*minkha*) ble båret fram dels for seg selv, dels sammen med brennoffer og fredsoffer. At matofferet kunne være et selvstendig offer, er hevet over tvil. Det viser prestenes matoffer (6,13 ff.) og det såkalte nidkjærhetsofferet (4 Mos 5,15 ff.), og ikke minst den plassen matofferet har i offerlovene, mellom brennofferet og fredsofferet.

At 4 Mos 15,1–16 påbyr et matoffer med olje og et drikkoffer av vin til hvert brennoffer og fredsoffer, viser slett ikke at alle matofrene bare var tilbehør til de blodige ofrene. Der nevnes nemlig bare mel med olje og vin, ikke røkelse. Matofrene i 3 Mos 2 – mel og olje med

røkelse, kaker av ulike slag og ristet korn – må derfor holdes atskilt fra tilbehøret i 4 Mos 15. Ellers ville de to stedene stride mot hverandre.

Av de selvstendige matofrene brente presten bare en del på alteret (2,2.9.16). Resten skulle bakes usyret og etes av prestene i forgården, fordi det var høyhellig (6,8–11). Bare prestenes eget matoffer ble brent helt på alteret (6,16). Om drikkofferet gir loven ingen forskrifter, men vinen ble utvilsomt helt ut rundt foten av alteret (Sir 50,15; Josefus).

Hvor viktige ofrene varOfrene bygde generelt på at mennesket er avhengig av Gud og lengter etter å få tilbake det levende fellesskapet med ham som synden hadde forstyrret. Men allerede den grundige og omhyggelige måten loven foreskriver både valget av ofrene og framgangsmåten på, viser hvor stor betydning de hadde.

Hvilken plass de hadde i den gamle pakts ordning, er hevet over all tvil når vi ser hvor sentrale de var i Israels gudstjeneste. De var midtpunktet i hele gudsdyrkelsen, så nesten ingen hellig handling foregikk uten offer. Og de var midlet som både den enkelte israelitt og hele menigheten fikk syndenes forlatelse og forsoning med Herren ved.

Denne betydningen hadde dype røtter i Israels åndelige liv. Den blir helt ødelagt av dem som bare legger vekt på at ofrene var gaver, og som ikke ser annet i dem enn at en «gir avkall på sin eiendom» for å vise ærefrykt, hengivenhet, kjærlighet og takk til Gud og samtidig vinne og sikre seg hans gunst.[4]

Hva ofrene i loven egentlig betydde, kan vi ikke lese ut av navnet k*orban*, av navnene på offerslagene eller av offerstoffet og ritualet hver for seg. Vi må se alt dette sammen, i lys av hva den gamle pakts ordning var og skulle.

Offeret som gaveSom gaver var ofrene bare midler som Israel skulle søke og holde fast fellesskapet med sin Gud ved. Israelittene skulle ta gavene av den velsignelsen Gud hadde gitt over arbeidet deres (5 Mos 16,17), altså av frukten av deres vanlige gjerning, jordbruket og fedriften. De tok dem av dyrene de hadde født opp, og av grøden fra jorden de hadde dyrket – det som var deres viktigste føde: spiselige dyr og duer, korn, olje og vin. Slik skulle de i offergavene vie til Herren

[4] Slik Knobel, som mente at ofrene var et måltid for Gud, der kjøttet var hovedretten, og at røkofferet svarte til den østerlandske skikken å brenne velluktende stoffer til ære for en gjest.

sin Gud ikke bare eiendommen og føden sin, men også frukten av sitt daglige arbeid.

Derfor kalles ofrene ofte «ildoffermat for Herren» (3,11.16) og «sin Guds mat» (21,6.8.17). Det betyr ikke at det var mat Gud skulle nære seg av. Det var mat som menneskets arbeid hadde frambrakt, og som så ble brent og steg opp til Gud som en velbehagelig duft (se ved 3,11).

Israelitten bar fram de rene dyrene han hadde født opp og stelt – hans vanlige buskap – og grøden han fikk ved sitt arbeid på åkeren og i vingården, og som han levde av. Det var den føden han skaffet seg i det kallet Gud hadde gitt ham, og den var et bilde på den åndelige maten som varer ved til evig liv (Joh 6,27; jf. 4,34), og som nærer både sjel og legeme til et uforgjengelig liv i fellesskap med Gud.

I disse gavene skulle han overgi til Herren, som hadde tatt ham til sin eiendom, ikke så mye det som holdt livet hans oppe, som det som drev livet hans: arbeidet og strevet og alle de kreftene han hadde. Til gjengjeld skulle han bli helliget av Herren. Slik får offergavene en stedfortredende karakter. De betegner at mennesket overgir seg selv til Gud med alt sitt arbeid og alt det har frambrakt.

Blodet som sonerMen stedfortredelsen fikk først en klar form og egentlig offerkarakter i dyreofferet. Ved paktsåpenbaringen og lovgivningen ble dyreofferet gjort til midtpunktet og sjelen i hele offerordningen. Det kom først og fremst av at det i dyret var et liv, en «levende sjel», som ble gitt i døden og båret fram for Gud. Slik skulle det formidle livsfellesskap for mennesket, som var blitt en «levende sjel» da Gud blåste livsånde inn i ham. Men enda mer kom det av at Gud hadde bestemt at offerdyrets blod, som bærer dets sjel, skulle være midlet til soning for menneskenes sjeler (17,11).

Verbet som betyr å sone, *kipper* (כִּפֶּר), kommer av et ord som betyr «å dekke» (se ved 1,4). Det betyr ikke å gjøre en synd ugjort, for det er umulig. Det betyr heller ikke å late som om synden ikke finnes, for det ville stride mot lovens strenghet, eller å betale eller gjøre opp for den ved en gjerning. Det betyr å dekke over den for Gud, det vil si å ta fra den makten til å skille mellom Gud og oss (Kahnis).

Så langt er dette helt riktig. Men etter offerlovene er det ikke først og fremst synden som blir sonet, men mennesket, den som ofrer, eller hans sjel. Gud ga israelittene blodet av ofrene på alteret «til å gjøre soning for deres sjeler» (17,11). Offeret skulle «bli til soning for

ham» (1,4), og selv ved syndofferet var målet bare å gjøre soning for den som hadde syndet, for hans synd (4,26.35 osv.).

Den som ofret, ble dekket for den hellige Gud på grunn av sin urenhet – eller mer presist: for Guds vrede og det denne vreden fører med seg, det vil si den straffen hans synd hadde fortjent.

Det ser vi klart av 1 Mos 32,20 og enda klarere av 2 Mos 32,30. I det første stedet vil Jakob forsone (*kipper*) sin bror Esaus ansikt med en gave. Han vil dempe brorens vrede, som han har pådratt seg ved å ta førstefødselsvelsignelsen fra ham. I det andre stedet vil Moses ved sin forbønn sone folkets synd, nå som Guds vrede er i ferd med å brenne mot dem og tilintetgjøre dem (2 Mos 32,9–10). Han vil med andre ord verne folket mot den undergangen Guds vrede truer dem med (se også 4 Mos 16,46–47; 25,11–13).

Stedfortredelsen og Kristi offer

Offerdyrets blod får makt til å sone – til å dekke det urene mennesket for den hellige Gud, eller synderen for Guds vrede – bare fordi sjelen lever i blodet, og fordi dyrets sjel i offeret trer i stedet for menneskets sjel.

Denne stedfortredelsen holder riktignok ikke fullt mål, for dyr og menneske er vesensforskjellige. Dyret følger en ufri drift. Dets sjel er bundet av naturens nødvendighet og kan ikke stilles til ansvar, og bare i den forstand kan dyret kalles syndfritt. Mennesket har derimot fri vilje, og fordi ånden bor i sjelen, kan sjelen både stilles til ansvar og pådra seg synd og skyld.

Da Gud likevel sa: «Jeg har gitt dere det på alteret til å gjøre soning for deres sjeler» (17,11), og slik ga offerdyrenes blod en betydning det ikke kunne ha av seg selv, skjedde det med tanke på det sanne og fullkomne offeret. Det skulle Kristus, Menneskesønnen og Guds Sønn, bære fram i tidens fylde ved den hellige og evige Ånd, til forsoning for hele verden (Hebr 9,14).

Denne hemmeligheten i den treenige Guds uutgrunnelige kjærlighet var skjult for israelittene i loven. Men den var den egentlige bakgrunnen for at Gud godkjente dyreofrene. Ved den fikk de sin forbilledlige betydning, så de i skyggebilde framstilte den forsoningen som Gud fra evighet hadde besluttet å fullbyrde ved å gi sin enbårne Sønn i døden som offer for hele verdens synd.

Det står altså fast at offerets blod trådte inn som et tredje mellom det syndige mennesket og den hellige Gud. Likevel var det ikke dyrets blod i seg selv som virkelig trådte i menneskets sted. Og det var heller ikke blodsutgytelsen i seg selv som kunne sone for det syndige mennesket, slik at slaktingen av dyret skulle ha karakter av dom og straff, og offeret skulle være en domshandling i stedet for en nådeordning, slik den juridiske teorien hevder.

Det som soner, er bare blodet som bærer sjelen, når det blir stenket eller helt ut på alteret, det vil si at et uskyldig liv blir gitt i døden og gjennom døden til Gud.

Heller ikke i Kristi offer var det blodsutgytelsen eller selve dødsøyeblikket alene som gjorde at hans død forsonte. Det var at han ga sitt liv i døden. Da utøste han ikke bare sitt blod for oss, men også hans legeme ble brutt for oss, for å forløse oss fra synden og forsone oss med Gud.

Og heller ikke Kristi lidelse og død forsoner oss bare i seg selv. De forsoner som fullendelsen av hans syndfrie, hellige liv. I dette livet var han lydig i gjerning og lidelse helt til døden på korset. Ved denne lydigheten oppfylte han loven, Guds hellige vilje, for oss, og bar og led straffen for våre overtredelser. Ved sin virkende og lidende lydighet i liv og død ga Kristus Guds hellige rettferdighet den stedfortredende fyllestgjørelsen og straffen som gjør at vi får syndenes forlatelse, rettferdighet for Gud, forsoning, nåde, frelse og evig liv.

Troen tar imotMen disse nåde- og frelsesgodene, som vi skylder Kristi offerdød, blir ikke virkelig våre bare ved at Kristus har vunnet dem for menneskene. Vi må ta imot dem i tro, ved at vi åndelig dør med Kristus og står opp med ham til et nytt liv i Gud.

Slik var det også med ofrene i Det gamle testamente. Også de nådde bare sitt mål når israelittene stolte på Guds ord og løfte og grep og brukte det nådemidlet de fikk i dyreofrene, i tro – det vil si når de i ofrene bar fram seg selv, sitt eget liv, som et offer til behag for Gud.

Dette er ofrenes symbolske betydning. Den blir ikke utelukket eller ødelagt av stedfortredelsen – den stedfortredende formidlingen mellom det syndige mennesket og den hellige Gud – som var vesentlig for ofrene. Tvert imot trengs den symbolske betydningen som utfylling av stedfortredelsen. Uten den ville offertjenesten synke ned til

en sjelløs ytre handling som skulle virke av seg selv, og den ville til og med miste sin forbilledlige karakter.

Den symbolske betydningen kommer slående til uttrykk i forskriftene om hva offergavene skulle være, og om ritualet når de ble båret fram. I loven trer den fram i samme grad som ofrenes forbilledlige karakter ennå var skjult i Guds vise husholdning. Den ble først foldet ut for profetenes åndelige blikk (Jes 53), etter hvert som Guds frelsesplan ble åpenbart.

Offerdyret, håndspåleggelsen og slaktingenHovedtrekkene i ofrenes symbolske og forbilledlige betydning er i store linjer disse. Hvert offerdyr skulle være *tamim* (תָּמִים, «uten lyte»), uten feil. Det var ikke bare fordi en feilfri og fullkommen gave var det eneste offeret som passet for Den Hellige og Fullkomne. Det var først og fremst fordi moralske feil ble speilet i legemlige feil. Slik skulle det forutbilde det sanne offerets syndfrihet og hellighet og minne den som ofret, om at alle hans lemmer måtte helliges hvis han skulle overgi seg til den hellige Gud og leve i fellesskap med ham.

Den som ofret, skulle føre det bestemte offerdyret til tabernaklet og stille det fram for Herrens åsyn (1,3). For der bodde Herren blant sitt folk, og fra sin hellige bolig ville han åpenbare seg for folket som deres Gud. Der skulle han legge hånden på dyrets hode, så offeret kunne bli tatt imot med velbehag for ham og bli til soning for ham (1,4), og så slakte dyret og gjøre det i stand som offergave.

Ved håndspåleggelsen skilte han ikke bare ut dyret til det formålet han var kommet til helligdommen for. Han overførte også det sinnelaget som drev ham til å ofre, eller den hensikten han kom med gaven i, til offerdyret. Slik gikk hans eget hode så å si over til dyrets hode, og dyret ble hans stedfortreder.

Ved slaktingen ga han dyret i døden. Det var ikke bare for å få blodet, som dyrets liv var i, til soning for sin egen sjel, og kjøttet som ildoffermat for Herren. For når selve døden hadde så dyp betydning i det fullkomne offeret, kan den ikke ha vært uten symbolsk betydning i det forbilledlige offeret.

Nei, han skulle vie sitt eget liv til Gud i døden til offerdyret, som var satt til å være hans stedfortreder. Han skulle vise ikke bare at han var villig til å dø, men at det gamle mennesket måtte dø, for at han kunne nå fram til livet i fellesskap med Gud.

Prestens tjeneste ved alteretEtter denne overgivelsen begynte prestens mellommannstjeneste. Presten stenket blodet på alteret eller på hornene, og i ett tilfelle foran Herrens nådestol, og brente så kjøttet eller fettet av offeret på alteret. Alteret var stedet der Gud hadde lovet å møte sitt folk (2 Mos 29,42), forsone det med seg og gi det sin nåde.

Når blodet av dyret som var gitt i døden, ble stenket på alteret, ble sjelen til den som ofret, dekket for den hellige Gud. I kraft av denne dekningen ble den satt inn i den guddommelige nådens område, der synden ble tilgitt og sjelen fylt med kraft til et nytt liv.

På alteret brant det stadig en ild, som presten tente og holdt ved like (6,5). Fordi ilden har makt til å tilintetgjøre det forgjengelige, uedle og fordervede, er den i Skriften et bilde dels på renselse, dels på pine og ødeleggelse.

Det som har en uforgjengelig kjerne i seg, blir renset av ilden: Det forgjengelige som har satt seg fast på det eller trengt inn i det, blir brent ut, og det uforgjengelige og edlere blir renset for alt slagg. Men der det uforgjengelige er helt oppslukt av det forgjengelige, blir det ingen renselse, bare fullstendig tilintetgjørelse (1 Kor 3,12–13). Derfor er ilden et bilde på Den Hellige Ånd og et redskap for ham (Apg 2,3–4).

Ilden som brant på alteret, framstilte i bilde hvordan Guds rensende Ånd virker. Når kjøttet av offeret ble brent på alteret, framstilte det altså, som Kahnis sier, «at mennesket som var forsonet med Gud, ble renset ved Den Hellige Ånds ild, som fortærer det som er kjøtt, for å gjennomtrenge det som er ånd, med lys og liv og slik forvandle det til det salige fellesskapet med Gud».

Rettferdiggjørelse og helliggjørelseAv dette følger at stenkingen av blodet og brenningen av offerkjøttet på alteret forholdt seg til hverandre som rettferdiggjørelse og helliggjørelse. Det er de to vilkårene som ikke kan unnværes, og uten dem kunne det syndige mennesket ikke nå fram til forsoning med Gud og liv i Gud. Men synderen kunne verken rettferdiggjøre seg selv for Gud eller hellige seg selv ved egen kraft. Derfor skulle ikke den som ofret, selv stenke blodet og brenne offerdelene på alteret. Det skulle bare presten gjøre, som var den mellommannen Gud hadde utvalgt og helliget.

Slik skulle sjelen som var dekket av offerblodet, bli ført fram for Gud og tatt opp i hans nåde. Og legemets lemmer, som offerkjøttet var

et bilde på, skulle gis til Den Hellige Ånds ild for å bli renset og helliget fra syndens slagg og løftet opp til Gud i forklaret skikkelse.

Det skjedde på samme måte som offergaven ble fortært i alterilden: Det jordiske og forgjengelige i den ble til aske og ble liggende igjen, mens dens egentlige vesen steg opp mot himmelen, der Gud troner, i den fineste og mest forklarte form stoffet kan ha – som en velbehagelig duft, det vil si som et offer Gud tar imot.

Disse to prestelige handlingene ble likevel lagt ulikt til rette etter hva de forskjellige offerslagene skulle oppnå. I syndofferet står soningen for synderen sterkest fram. I brennofferet trer den tilbake bak tanken på at mennesket overgir seg til Gud for at alle hans lemmer skal bli helliget ved Guds nåde. Og fredsofferet nådde sitt høydepunkt i freden i det levende samfunnet med Herren. (Se forklaringen av de enkelte lovene.)

De ublodige ofreneDe ublodige ofrene er mye enklere, både i stoff og ritual og i betydning og formål. Matofferet og drikkofferet var ikke midler til soning, og de rommet heller ingen stedfortredelse. De var bare gaver. I dem bar israelittene fram brød, olje og vin som frukt av sitt arbeid på åkeren og i vingården i den arven de hadde fått av Herren. I disse jordiske gavene framstilte de frukten av sitt åndelige arbeid i Guds rike (se ved kap. 2).

Kapittel 1. Brennofferet

V. 1–6. Offer av buskapen

> «[1]Herren kalte på Moses og talte til ham fra sammenkomstens telt og sa: [2]Tal til Israels barn og si til dem: Når noen av dere vil bære fram for Herren et offer av buskapen, så kan dere ta offeret enten av storfeet eller av småfeet.»

Ordet for offer, *korban* (קָרְבָּן, «det som blir ført nær»), kommer av et verb som betyr å la noe komme nær, føre det fram. Det brukes ikke bare om ofrene som helt eller delvis ble brent på alteret (7,38; 4 Mos 18,9; 28,2), men også om førstegrøden (2,12) og om innvielsesgaver som ble båret fram for Herren til helligdommen og tjenesten der, uten å bli lagt på alteret (4 Mos 7,3.10; 31,50).

Ordet finnes bare i 3. og 4. Mosebok og på to steder hos Esekiel, som har det fra Mosebøkene (Esek 20,28; 40,43). Septuaginta gjengir det alltid med «gave», og slik forklares det også i Mark 7,11: «en korban – det vil si en gave til templet».

«Av buskapen» hører til første del av setningen: Når noen vil bære fram et offer av buskapen, skal det tas av storfeet eller småfeet. Motsetningen til buskapen er fuglene i v. 14. Duene kan ikke regnes med til buskapen, for ordet *behema* (בְּהֵמָה) betyr her ikke husdyr i alminnelighet, men de større tamme firbeinte dyrene (jf. 1 Mos 1,25).

V. 3. Et hanndyr uten lyte

> «[3]Er hans offer et brennoffer av storfeet, skal han ofre et hanndyr uten lyte. Han skal føre det fram til inngangen til sammenkomstens telt, for at han kan være til velbehag for Herrens åsyn.»

Brennofferet heter på hebraisk *ola* (עֹלָה, «det som stiger opp», se 1 Mos 8,20). Septuaginta og Vulgata kaller det «helbrennoffer», fordi

hele dyret ble fortært på alteret. Oksen skulle være et hanndyr uten lyte, det vil si uten legemlige feil (22,19–25). Den skulle føres fram «til inngangen til sammenkomstens telt», altså nær brennofferalteret (2 Mos 40,6), der alle ofrene skulle bæres fram (17,8–9). Og det skulle skje «til velbehag for ham for Herrens åsyn»: Offeret skulle skaffe offereren Guds velbehag (2 Mos 28,38).

V. 4. Håndspåleggelsen og soningen

> «[4]Og han skal legge hånden på brennofferets hode, så vil Herren ha velbehag i det og la det bli til soning for ham.»

Offereren skulle legge hånden på brennofferets hode. Verbet *samak* (סָמַךְ) betyr «støtte seg på», så vi må tenke oss at han trykket hånden fast mot dyrets hode. Håndspåleggelsen hørte med til alle slaktofrene, kanskje med unntak av dueofferet. Den er uttrykkelig foreskrevet for brennofferet, fredsofferet (3,2.7.13) og syndofferet (4,4.15.24.29.33), altså overalt der ritualet blir beskrevet i enkeltheter. Der beskrivelsen er kortere, nevnes den ikke, som ved brennofferet av småfe (1,11), syndofferet i 5,6 og skyldofferet (5,15.18.25). (*Det er derfor ingen grunn til å slutte at håndspåleggelsen falt bort ved skyldofferet.*)

Handlingen var ikke et tegn på at offereren ga fra seg noe han eide og overlot det til Gud, og heller ikke et tegn på eiendomsrett og vilje til å gi sitt eget til Herren. Og den var ikke et bilde på at synden ble tilregnet dyret, slik Kurtz mener.

Håndspåleggelsen var et bilde på at offereren overførte til dyret det sinn og den hensikt han bar fram offeret i. Slik skilte han dyret ut til offer, og det kom til å stå for hans egen person fra en bestemt side. (*Bähr blander i sin uvilje mot den kirkelige læren om fyllestgjørelsen sammen stedfortredelse og tilregnelse av synd.*)

Brennofferet uttrykte at offereren ville vie sitt liv og sitt arbeid til Herren, og at han ønsket soning for den synden som fortsatt hang ved alt han gjorde og ville, så det kunne bli Gud til velbehag. Så langt brennofferet uttrykte dette, overførte han også her bevisstheten om sin syndighet til dyret når han la hånden på det. Men det var ikke alt: Han overførte også lengselen etter å vandre for Gud i hellighet og rettferdighet, noe han ikke kunne uten Guds nåde. Dette, og ikke mer, ligger i ordene «så vil Herren ha velbehag i det og la det bli til soning for ham».

Verbet for å sone, *kipper* (כִּפֶּר), har grunnbetydningen «dekke». I offerlovene står det med personen som objekt: presten skal «gjøre soning for ham» (4,26.31.35; 14,20), «for dem» (4,20) eller «for henne» (12,7). Ved syndofferet nevnes også det soningen gjelder: soning «for hans synd» (4,35; 5,6).

Soningen ble alltid gjort av presten, den helligede mellommannen mellom Herren og folket, eller av Moses, den utvalgte paktsmidleren, før det aronittiske prestedømmet var innstiftet. All soning har riktignok sin dypeste grunn i Guds nåde, som ikke vil synderens død, men at han skal forløses og frelses. Derfor har Gud åpnet en frelsesvei og helliget offeret som middel til soning og miskunn.

Likevel er det ikke Herren som gjør soning. Det er alltid en mellommanns gjerning, han som står mellom den hellige Gud og det syndige mennesket, og som ved soningen vender Guds vrede bort fra synderen og lar Guds nåde komme over ham. Bare der ordet brukes i avledet betydning, om å tilgi synd eller vise miskunn, står Gud som subjekt (5 Mos 21,8; Sal 65,4; 78,38; Jer 18,23).

Grunnbetydningen «gjøre soning» ligger også under der ordet brukes i overført betydning, som når Jakob vil forsone sin vrede bror med en gave (1 Mos 32,20), eller når en vis mann stiller kongens vrede (Ordsp 16,14). Soningen gjaldt Guds vrede, som hvilte over synderen og måtte vendes bort fra ham (2 Mos 32,30, jf. v. 10).

Den samme betydningen ligger i ordene *kippurim* (כִּפֻּרִים, «soning») og *kapporet* (כַּפֹּרֶת, «nådestolen»), og også i *kofer* (כֹּפֶר). Det var løsepengene israelittene skulle betale ved manntallet for å dekke sitt liv mot døden, som truer den uhellige når han kommer nær den hellige Gud uten soning (2 Mos 30,12–16).

Ved offeret var det først og fremst blodet av offerdyret, stenket på alteret, som var midlet til soning (17,11). Når prestene åt kjøttet av syndofferet, kalles også det å bære menighetens skyld for å gjøre soning for dem (10,17). I andre tilfeller var det Moses' forbønn som sonet (2 Mos 32,30), eller røkelsen, som var et bilde på prestens forbønn (4 Mos 16,46–47). En gang var det Pinehas' nidkjærhet, da han stakk israelitten som drev hor med en midjanittisk kvinne, i hjel med spydet (4 Mos 25,8.13).

Ved drap der gjerningsmannen var ukjent, ble et dyr drept i stedet for morderen som ikke var funnet (5 Mos 21,1–9). Ellers kunne blod-

skyld bare sones med blodet til den som hadde utøst det (4 Mos 35,33). I Jes 27,9 blir en dom som rammet folket, beskrevet som det som avverget den fullstendige ødeleggelsen som truet det. Og endelig kunne soningen skje ved løsepenger, som pengene ved manntallet (2 Mos 30,12) og betalingen i 2 Mos 21,30.

I alle de tilfellene der soningen skjedde ved en straffedom eller en straffebot, ligger altså tanken om fyllestgjørelse utvilsomt til grunn. Men prestens forbønn, eller røkelsen som var et bilde på den, kan umulig regnes som en fyllestgjørelse for Guds rettferdighet. Derfor kan vi ikke tillegge enhver soning ved offer betydningen fyllestgjørelse, og enda mindre kan den påvises i slaktingen av dyret, sett bare som blodsutgytelse.

Til dette kommer at lovene om fredsofferet slett ikke taler om soning, og at det ved brennofferet er håndspåleggelsen som nevnes som den handlingen som skulle gjøre offeret til velbehag for Gud og til soning for offereren.

At håndspåleggelsen var ledsaget av en bønn, kan vi ikke tvile på, selv om ingen bønn uttrykkelig blir foreskrevet. Det ser vi av 5 Mos 26,13, for ikke å snakke om 3 Mos 16,21, og den jødiske overleveringen sier det samme.

Ved brennofrene og fredsofrene må vi da søke grunnen til at Gud tok imot offeret med velbehag, i denne bønnen eller i håndspåleggelsen som var et bilde på den. Ved den satte offereren offeret i sitt eget sted og la sin ånd inn i det. Derfor ble det til soning for ham, det vil si at det kunne dekke ham for Guds hellighet.

V. 5. Slaktingen og blodet

> «[5]Så skal han slakte den unge oksen for Herrens åsyn, og Arons sønner, prestene, skal bære blodet fram og stenke blodet rundt om på det alteret som står ved inngangen til sammenkomstens telt.»

Etter håndspåleggelsen fulgte slaktingen. Teksten bruker alltid ordet «slakte», aldri «drepe». Ved de private ofrene slaktet offereren selv dyret; ved ofrene for hele folket og høytidsofrene gjorde prestene og levittene det (2 Krøn 29,22.24.34). Slaktingen skjedde «for Herrens åsyn» (se v. 3), eller mer nøyaktig «på nordsiden av alteret» (v. 11). Noen ganger brukes også uttrykket «ved inngangen til sammenkomstens telt» (3,2.8.13). «Den unge oksen» kan brukes både om en kalv (9,2) og om en fullvoksen ung okse (4,3.14).

Prestene samlet opp blodet ved slaktingen (2 Krøn 29,22) og stenket det på alteret. Når ofrene var svært mange, som ved de årlige høytidene, hjalp levittene til med å samle opp blodet (2 Krøn 30,16), men å stenke det på alteret var alltid prestenes oppgave alene.

Ved brennofrene ble blodet slynget «rundt om på alteret», det vil si mot alle fire sidene av alteret, ikke ut over toppen av det. Det ble helt ut av karet mot alterveggene med en svingende bevegelse. Slik gjorde de også med fredsofrene (3,2.8.13; 9,18) og skyldofrene (7,2), men ikke med syndofferet (se 4,5).

V. 6. Offerdyret flås og deles

> «[6]Så skal han flå brennofferet og dele det opp i sine stykker.»

Så skulle offereren flå det slaktede dyret og dele det opp i stykker, slik en vanligvis deler et slaktet dyr – etter leddene, eller «bein for bein» (Dom 19,29) – når kjøttet skal kokes i gryter (Esek 24,4.6). Han skulle også vaske innvollene og føttene (v. 9). Med innvollene menes ikke lungene, hjertet og leveren i brysthulen, men innvollene i buken, som magen og tarmene; de måtte uansett vaskes grundig, også når de skulle brukes til mat. Med «føttene» menes leggen fra kneet og ned til foten.

V. 7–17. Alt brennes på alteret

> «[7]Og Arons sønner, prestene, skal gjøre opp ild på alteret og legge ved til rette på ilden. [8]Så skal Arons sønner, prestene, legge stykkene, hodet og fettet, til rette på veden over ilden på alteret. [9]Innvollene og føttene skal vaskes med vann, og så skal presten brenne det alt sammen på alteret. Det er et brennoffer, et ildoffer til velbehagelig duft for Herren.»

Det var Arons sønner, prestene, som skulle ofre offeret på alteret. Derfor skulle de «gjøre opp ild på alteret». Det gjaldt selvsagt bare det første brennofferet etter at alteret var reist, for siden skulle ilden brenne der hele tiden og aldri få slokne (6,6). De skulle legge ved til rette på ilden og så legge stykkene, hodet og fettet til rette på veden, og slik la det hele gå opp i røyk.

Ordet for fettet her brukes bare om brennofferet (v. 8.12; 8,20) og betyr trolig fettet som ble skilt fra innvollene og tatt ut når de ble vasket.

Hodet og fettet nevnes særskilt ved siden av kjøttstykkene, dels fordi begge blir skilt fra kjøttet når dyr slaktes, og dels for å vise tydelig at hele dyret – «alt sammen», sier v. 9 – skulle brennes på alteret. Bare huden, som tilfalt presten som gjorde tjenesten (7,8), og innholdet i tarmene var unntatt.

Ordet som brukes om å brenne offeret på alteret, betyr egentlig å la noe stige opp i røyk og damp (2 Mos 30,7). Det viser at hensikten ikke bare var å brenne de delene av offeret som ble lagt på ilden, altså å ødelegge dem eller gjøre dem til aske. Når de ble brent, skulle duften stige opp til himmelen som offerets lette, luftige vesen, som «et ildoffer til velbehagelig duft for Herren».

«Ildoffer»[1] er fellesbetegnelsen på ofrene som gikk opp i ild på alteret, både dyr og planter (2,2.11.16), og brukes også om viraken som ble lagt på skuebrødene (24,7). Derfor kunne også skuebrødene selv, og til og med de delene av ofrene som Herren ga prestene å ete (5 Mos 18,1; jf. Jos 13,14), regnes med blant Herrens ildoffer. Utenfor Mosebøkene finnes ordet bare i Jos 13,14 og 1 Sam 2,28.

I offerlovene står det som regel sammen med uttrykket «til velbehagelig duft for Herren». Det er en menneskelig måte å si at Gud hadde velbehag i ofrene og tok nådig imot dem (se 1 Mos 8,21). Uttrykket brukes om alle ofrene, også om soningsofrene eller syndofrene (4,31) og om drikkofferet (4 Mos 15,7.10).

V. 10–13. Brennoffer av småfe

> «[10]Men hvis hans offer er et brennoffer av småfeet, av sauene eller geitene, så skal han ofre et hanndyr uten lyte. [11]Han skal slakte det på nordsiden av alteret for Herrens åsyn, og Arons sønner, prestene, skal stenke blodet rundt om på alteret. [12]Så skal han dele offerdyret opp i sine stykker og ta med hodet og fettet. Og presten skal legge dem til rette på veden over ilden på alteret. [13]Innvollene og føttene skal vaskes med vann. Så skal presten bære det alt sammen fram og brenne det på alteret. Det er et brennoffer, et ildoffer til velbehagelig duft for Herren.»

Forskriftene om oksen gjaldt også for småfeet, sauene og geitene. Derfor gjentas bare hovedpunktene her, men med en nærmere angivelse av slaktestedet: «på nordsiden av alteret». Det var regelen

[1] **«Ildoffer»** isje, אִשֶּׁה

for alle slaktofrene, selv om det bare nevnes uttrykkelig ved brennofrene, syndofrene og skyldofrene (4,24.29.33; 6,18; 7,2; 14,13). Ved fredsofrene står det mer ubestemte uttrykket «ved inngangen til sammenkomstens telt» (3,2.8.13), og av det har rabbinerne sluttet, neppe med god grunn, at fredsofrene kunne slaktes hvor som helst i forgården.

Nordsiden av alteret ble ikke valgt til slaktested fordi Gud skulle bo i nord, for en slik tanke er helt fremmed for Moseloven. Grunnen var trolig at skuebrødsbordet med det stadige matofferet sto på nordsiden i Det hellige. Dessuten var østsiden av alteret stedet for avfallet, askehaugen (v. 16). Oppgangen til alteret var trolig på sørsiden, slik Josefus sier at den var i det andre templet. Og vestsiden, mellom alteret og inngangen til Det hellige, ville utvilsomt ha vært det minst egnede stedet av alle for slaktingen.

V. 14–15. Brennoffer av fugler

> «[14]Dersom hans offer til Herren er et brennoffer av fugler, så skal han ta sitt offer enten av turtelduer eller av dueunger. [15]Presten skal bære fuglen fram til alteret og vri hodet av den og brenne det på alteret. Blodet skal presses ut mot alterets vegg.»

Brennofferet av fugler skulle være turtelduer eller dueunger. Israelittene hadde fra eldgammel tid holdt duer og hatt dueslag (Jes 60,8; jf. 2 Kong 6,25), og dueholdet var fortsatt en kjær syssel hos jødene senere (Josefus). Derfor kunne duene godt regnes blant husdyrene. Det fantes også turtelduer og ville duer i landet i slike mengder at de lett kunne være vanlig kjøttmat for de fattige og tjene som offer i stedet for de større dyrene.

Presten skulle bære fuglen fram til alteret, vri hodet av den og la det gå opp i røyk på alteret.

Ordet *malak* (מָלַק) finnes bare her og i 5,8 og betyr utvilsomt å klype eller vri av, ikke bare å klype; ellers ville ordene i 5,8, «men uten å skille det fra», være overflødige. Vi må derfor tenke oss at hodet ble skilt fra kroppen, slik Septuaginta og rabbinerne forstår det, og ikke bare at halsen ble vridd om og huden skåret opp så hodet ble hengende ved kroppen. Det viser også ordene «og brenne det på alteret», som følger rett etter. De må gjelde hodet og kan bare bety at det ble lagt på alterilden straks det var vridd av.

Det er unaturlig å forstå disse ordene som en foregripelse av at hele duen ble brent, ikke bare på grunn av selve setningsbygningen, men enda mer på grunn av leddet som følger: «Blodet skal presses ut mot alterets vegg.» Det var så lite blod at det ikke kunne samles opp i et kar og slynges mot alteret.

V. 16–17. Kråsen og vingene

> «[16]Han skal ta ut kråsen med det som er i den, og kaste den på askehaugen ved østsiden av alteret. [17]Deretter skal han flekke fuglen etter vingene, men uten å rive dem av. Så skal presten brenne den på alteret, på veden over ilden. Det er et brennoffer, et ildoffer til velbehagelig duft for Herren.»

Så tok presten ut kråsen «med det som er i den», som er den sannsynlige forklaringen på disse uklare ordene. Han kastet den «ved østsiden av alteret», på askehaugen, der asken ble lagt når den ble tatt bort fra alteret (6,3).

Så flekket han fuglen opp ved vingene, men uten å skille dem fra kroppen, og brente den på alterilden (v. 17; jf. v. 9).[2]

Alle brennofrene nådde sitt høydepunkt når hele offeret ble lagt på alteret for å stige opp til himmelen, forvandlet til røyk og duft. Derfor heter det ikke bare *ola*, «det som stiger opp» (se 1 Mos 8,20), men også *kalil* (כָּלִיל), «heloffer» (5 Mos 33,10; Sal 51,21; 1 Sam 7,9).

Brenningen og oppstigningen i alterilden var et bilde på at offereren overga seg til Den Hellige Ånds rensende ild. Brennofferet uttrykte da at hele mennesket vies og overgis til Herren, for å bli gjennomtrengt av den guddommelige nådens rensende og helliggjørende kraft.

Denne overgivelsen skulle være kraftig og helhjertet. Det kom til uttrykk i forskriften om at brennofferet skulle være et hanndyr, for hannkjønnet er sterkere og kraftigere enn hunkjønnet.

Skulle selvoppofrelsen være fullkommen, måtte offereren dø åndelig. Ved sin frelses mellommann skulle han føre sin sjel inn i et levende samfunn med Herren, ved å la den så å si synke ned i døden til offeret som var dødd for ham. Også sine legemlige lemmer skulle

[2]Septuaginta, og etter den Luther, har «kråsen med fjærene». Fjærene ble nok plukket av, slik dyret ble flådd, og innvollene fulgte med når kråsen ble tatt ut. Men teksten nevner verken innvoller eller fjær; de er underordnede ting som forstås ut fra de andre forskriftene.

han la Guds nådes Ånd få virke i. Slik skulle han bli fornyet og helliget både på legeme og sjel, og komme i samfunn med Gud.

Kapittel 2. Matofferet

Etter brennofrene kommer matofrene. De ble båret fram ved siden av brennofrene helt fra begynnelsen av (1 Mos 4,3), og etter betydningen står de dem nærmest.

Det hebraiske navnet er *minchah* (מִנְחָה, «gave»). Ordet betyr egentlig en gave som en vil vinne en høyere persons gunst og velvilje med (1 Mos 32,20–21; 43,11.15). Siden står det om den gaven en bar fram for Gud som tegn på takk for at en skyldte ham alt, og med ønske om å bli viss på hans nåde og velsignelse, enten den besto av markens grøde eller av dyr (1 Mos 4,3–5). I Moseloven er ordet begrenset til de ublodige offergavene, matofrene, som ble båret fram enten for seg selv eller sammen med dyreofrene.

Matofrene besto enten av fint hvetemel (v. 1–3), av bakverk av slikt mel (v. 4–7) eller av ristede korn som førstegrødegave (v. 14–16). Til alle hørte olje og salt, og til melet og kornet også virak. Av alle ble bare en håndfull brent på alteret; resten fikk prestene som noe høyhellig (v. 3).

V. 1–7. Matoffer av fint mel

«[1]Når noen vil ofre et matoffer til Herren, så skal hans offer være fint mel. Han skal helle olje på melet og legge virak på det. [2]Så skal han bære det fram til Arons sønner, prestene. Presten skal ta en håndfull av det fine melet og av oljen, dessuten all viraken, og han skal brenne det som et påminningsoffer på alteret. Det er et ildoffer til velbehagelig duft for Herren. [3]Det som blir til overs av matofferet, skal Aron og hans sønner ha. Det hører til det som er høyhellig av Herrens ildoffer.»

Matofferet kunne være av tre slag. Det første var av fint mel, *solet* (סֹלֶת). Ordet kommer trolig av et verb som betyr å svinge, og betegner altså mel som er siktet. Til det ble det sikkert alltid brukt hvetemel, også der «hvete» ikke er føyd til, som i 2 Mos 29,2. Slik skilles det fra vanlig mel (1 Kong 4,22).

Offereren skulle helle olje på melet og legge virak på det. Viraken ble ikke strødd ut over melet, men lagt til slik at den kunne løftes av matofferet og brennes på alteret (v. 2).

Presten skulle så ta en håndfull av gaven og brenne påminningsofferet av den på alteret, sammen med all viraken. En håndfull betyr så mye som han kunne holde i hånden, ikke bare med tre fingrer, slik rabbinerne sier.

Påminningsofferet, *askara* (אַזְכָּרָה), kommer av verbet «komme i hu». Ordet brukes bare om Herrens del av matofferet, som ble brent på alteret (v. 9.16; 6,8), om syndofferet av mel (5,12), om sjalusiofferet (4 Mos 5,26) og om viraken som ble lagt til skuebrødene (24,7). Det betyr ikke en del som ble ofret til Guds ære, og enda mindre et duftoffer, men en minnedel, et påminningsoffer. Den delen av matofferet som ble lagt på alteret, steg opp i røyken fra ilden «for giveren, som en påminnelse i gjerning – 'kom meg i hu' – til Herren».

Resten av matofferet skulle tilhøre Aron og hans sønner, altså prestene, som noe høyhellig av Herrens ildoffer. Alle offergavene som var viet til Herren, ble kalt «høyhellige» i den forstand at det som ikke ble brent på alteret, bare skulle etes av prestene, og på et hellig sted. Lekfolket, og selv de levittene som ikke var prester, fikk ikke ete av det (se 2 Mos 26,33; 30,10).

Høyhellige var derfor de selvstendige matofrene som ikke ble brent helt på alteret (2,3.10; 6,10; 10,12), syndofrene og skyldofrene når kjøttet ikke ble brent utenfor leiren (6,18.22; 7,1.6; 10,17; 14,13; 4 Mos 18,9), skuebrødene (24,9), alt som var lyst i bann og viet til Herren, enten det var mennesker, dyr eller annen eiendom (27,28), og den hellige røkelsen (2 Mos 30,36).

Kort sagt ble alle de hellige offergavene kalt høyhellige der det var fare for at noe av dem kunne bli brukt til andre formål. Brennofrene, prestenes matoffer (6,13–16) og andre ofre var like hellige, men ble ikke kalt høyhellige, for budet om at de skulle brennes helt, utelukket at de kunne bli brukt til noe vanlig.

V. 4. Bakt i ovn

> «[4]Når du vil ofre et matoffer av noe som er bakt i ovn, så skal det være av fint mel, usyrede kaker med olje i eller usyrede brødleiver smurt med olje.»

Det andre slaget var bakverk av fint mel og olje, laget på forskjellige måter. Det første var bakt i ovn. Med ovnen menes ikke bakerens ovn (Hos 7,4.6), men en stor krukke i huset, slik de ennå i dag bruker til å bake kaker i Østerlandene.

Det som ble bakt i ovn, kunne være enten «usyrede kaker med olje i» eller «usyrede brødleiver smurt med olje». Kakene, *hallot* (חַלֹּות), kommer trolig av et verb som betyr «gjennombore» og var tykkere kaker med hull i. Brødleivene, *rekikim* (רְקִיקֵי), kommer av et verb som betyr «banke ut tynt» og var tynne kaker. Siden leivene skulle smøres med olje, kan ikke «med olje i» bare bety at olje ble helt over kakene etter bakingen. Oljen ble blandet inn i deigen.

V. 5–6. Stekt på helle

> «[5]Er ditt offer et matoffer som er stekt på helle, så skal det være av fint mel som er blandet med olje, og usyret. [6]Du skal bryte det i stykker og helle olje på det. Det er et matoffer.»

Var matofferet stekt på helle, skulle det også lages av fint mel blandet med olje og være usyret. Hellen var av jern (Esek 4,3). Det var nok en stor jernplate, slik araberne ennå bruker til å bake usyret brød i store, runde, flate og tynne kaker. Slike plater er fortsatt i bruk blant folk i Syria og Armenia, og i Nord-Afrika brukes grunne jernpanner til det samme.

Til matofferet skulle kakene brytes i stykker, og olje skulle helles over dem, slik beduinene bryter kakene de baker i den varme asken i små biter og lager dem til ved å helle smør eller olje over dem.

V. 7. Stekt i panne

> «[7]Dersom ditt offer er et matoffer som er stekt i panne, så skal det lages av fint mel med olje.»

Det tredje var matoffer laget i panne. Ordet *marhesjet* (מַרְחֶשֶׁת) betyr ikke en rist, slik Septuaginta har det. Det kommer av et verb som betyr «koke», og må derfor gjelde et kar som maten ble kokt i. Vi må altså tenke oss kaker som ble kokt i olje.

V. 8–13. Uten surdeig, men med salt

> «[8]Et matoffer som er tillaget på en av disse måtene, skal du bære fram for Herren. Du skal komme til presten med det, og han skal bære det fram til alteret. [9]Og presten skal av matofferet ta ut påminningsofferet og brenne det på alteret. Det er et ildoffer til velbehagelig duft for Herren. [10]Det som blir til overs av matofferet, skal Aron og hans sønner ha. Det hører til det som er høyhellig av Herrens ildoffer. [11]Et matoffer som dere vil bære fram for Herren, må ikke lages til med noe som er syret. For verken surdeig eller honning må dere brenne som ildoffer for Herren. [12]Som en førstegrødegave kan dere bære slike offer fram for Herren. Men på alteret skal de ikke komme, til velbehagelig duft. [13]Alle dine matoffer skal du salte. Du skal aldri la saltet, som hører til din Guds pakt, mangle i ditt offer, til alle dine offer skal du bære fram salt.»

Matofferet som var «tillaget på en av disse måtene», altså de forskjellige slagene bakverk i v. 4–7, ble båret fram stort sett på samme måte som i v. 1–3.

Ordet for å «ta ut» påminningsofferet (v. 9) svarer til «ta en håndfull» i v. 2. Det betegner ikke en egen høytidelig løftehandling, en bevegelse opp og ned, slik rabbinerne og mange andre har ment. En sammenligning med 3,3 og 4,8.10.31.35 viser at det bare betyr å løfte av eller ta bort de delene som skulle brennes på alteret, fra resten av offeret.

I v. 11–13 følger to lover som gjaldt alle matofrene: Ingenting syret skulle ofres (v. 11), og hvert matoffer, ja, hvert offer, skulle saltes (v. 13). Hvert matoffer skulle lages uten surdeig: «Verken surdeig eller honning må dere brenne som ildoffer for Herren. Som en førstegrødegave kan dere bære slike offer fram for Herren» – det vil si bakverk laget med surdeig og honning – «men på alteret skal de ikke komme.»

Surdeig og honning nevnes sammen fordi begge setter i gang gjæring. Også honningen gjør det syrlig og gjærer, og den ble til og med brukt til å lage eddik. I rabbinske skrifter betyr verbet som er avledet av «honning», derfor ikke bare å bli søt, men også å bli fordervet og gjære.

Med honning menes ikke druesirup, men bihonning. Etter 2 Krøn 31,5 var det den som ble båret fram som førstegrøde sammen

med korn, most og olje, og som regel var det også den eneste honningen folk i oldtiden brukte i ofrene.

Førstegrødebrødene ved ukefesten var syret, men de ble gitt til prestene og ikke brent på alteret (23,17.20). Det samme gjaldt de syrede kakene som hørte med til takkofferet og ble brukt ved offermåltidet (7,13). Skuebrødene var derimot ikke syret (se 24,5 ff.).

Surdeig og honning var forbudt i alle slags matoffer fordi de framkaller gjæring og forderv. Salt skulle derimot ikke mangle i noe offer: «Du skal aldri la saltet, som hører til din Guds pakt, mangle i ditt offer», det vil si: Du skal aldri bære fram et matoffer uten salt. Salt styrker maten og bevarer den mot forråtnelse og forderv. Saltet ga derfor offeret denne betydningen: Overgivelsen til Herren, som offeret var uttrykk for, var urokkelig sann, og den holdt all urenhet og hykleri borte.

Offersaltet kalles paktens salt fordi salt i dagliglivet var et tegn på pakt. Etter en kjent skikk blant de gamle grekerne, som araberne ennå holder fast ved, sluttet partene en pakt og gjorde den fast og ukrenkelig ved å ete brød og salt sammen. En slik pakt ble kalt en «saltpakt», det vil si en uoppløselig pakt (4 Mos 18,19; 2 Krøn 13,5).

På samme måte kalles saltet i offeret her «saltet, som hører til din Guds pakt», fordi det ga offeret kraft og renhet, og dermed ble Israel styrket og befestet i paktssamfunnet med Herren.

Leddet som følger, «til alle dine offer skal du bære fram salt», må ikke begrenses til matofferet. Det betyr heller ikke at saltet bare skulle bæres fram ved siden av offeret, så det å strø salt på offerstykkene (Esek 43,24; Mark 9,49) ville vært et avvik fra den gamle loven.

Ordet *korban* uten nærmere bestemmelse betegner offergavene i alminnelighet, både de blodige og de ublodige. Ordene er altså en tilleggsregel som gjaldt hvert offer, og slik har jødene selv forstått dem fra gammel tid (Josefus). (*Også grekerne og romerne regnet salt som uunnværlig ved et offer.*)

V. 14–16. Matoffer av førstegrøden

«[14]Dersom du vil ofre et offer av førstegrøden til Herren, så skal du ofre kornaks som er ristet over ilden, nyhøstet korn som er knust. Det skal være ditt matoffer av førstegrøden. [15]Du skal ha olje på det og legge virak til. Det er et matoffer. [16]Og presten skal til påmin-

ningsofferet brenne noe av det knuste kornet og av oljen og dessuten all viraken. Det er et ildoffer for Herren.»

(Keil: «… aks ristet ved ilden, korn gnidd ut av nyhøstet korn …»)

Det tredje slaget var matofferet av førstegrøden, det vil si av det første kornet som modnet. Det skulle bæres fram som aks ristet over ilden, altså lages av aks som var ristet ved ilden. Ordet *geres* (גֶּרֶשׂ) betyr det som er gnidd i stykker, og *karmel* (כַּרְמֶל), som ellers betyr kornåker eller dyrket mark i motsetning til ørkenen (Jes 29,17; 32,16), står her og i 23,14 og 2 Kong 4,42 om det åkeren bærer, det tidlige eller først modne kornet.

Korn ristet over ilden, særlig hvetekorn, er ennå en svært yndet rett i Israels land, Syria og Egypt. Enten blir aksene brent med stråene før de er helt modne, og så gnidd ut i en sikt, eller hvetestrå blir bundet i små knipper og ristet over en klar ild, og så blir kornene spist.

Korn ristet på den måten er ikke så godt som når kornene – slik det ofte skjer i innhøstingen (Rut 2,14) – blir tatt før de er helt tørre og harde, og ristet i en panne eller på en jernplate og spist sammen med eller i stedet for brød.

Matofferet her ble laget på den første måten, av ristede aks som siden ble gnidd ut for å få kornene. Det besto altså ikke av knust korn eller gryn, men bare av ristede korn. I 23,14 og Jos 5,11 brukes senere bare ordet for «ristet korn». Olje og virak skulle legges til, og offeret skulle behandles som matofferet av mel (v. 2–3).

Alle matofrene besto altså enten av mel og olje – det viktigste i israelittenes plantekost – eller av mat som var ferdig laget. Derfor er det ingen tvil om at israelitten i dem bar fram sitt daglige brød for Herren. Men det skjedde på en måte som skilte dem vesentlig fra innvielsesgavene av førstegrøden av korn og brød.

Førstegrødebrødene var syret, og ingenting av dem ble brent på alteret, like lite som av førstegrødenes kornbånd (23,10–11.17.20). Hvert selvstendig matoffer skulle derimot lages uten surdeig, og en del av det ble gitt Herren som ildmat på alteret, til velbehagelig duft. Resten skulle holdes nøye borte fra offereren som noe høyhellig og bare etes på det hellige stedet av de helligede prestene, Herrens tjenere og mellommenn mellom ham og folket.

På grunn av dette særpreget kan ikke matofrene bare ha betydd at den jordiske maten ble helliget. De var bilder på den åndelige maten som Herrens menighet lager til og nyter.

Allerede det jordiske livet blir ikke holdt oppe og næret bare av det daglige brødet et menneske skaffer seg og spiser, men av den guddommelige nådens kraft, som styrker og velsigner maten som middel til å bevare livet. Enda mindre kan det åndelige livet næres av jordisk mat. Det næres bare av den åndelige maten et menneske lager til og tar imot ved Guds Ånds kraft, av det sanne livsens brød, Guds ord.

I Skriften er oljen alltid et bilde på Guds Ånd som kilden til all åndelig livskraft, og melet og brødet, som kommer av sæden på marken, er bilder på Guds ord (5 Mos 8,3; Luk 8,11). Som Gud gir mennesket korn og olje til å nære det legemlige livet, gir han sitt folk sitt ord og sin Ånd, så de kan hente næring av dem til det åndelige livet i det indre menneske.

Helliggjørelsen består i at denne åndelige maten virker ved den rette bruken av nådemidlene, så en vokser i gudfryktig ferd og gode gjerninger (Matt 5,16; 1 Pet 2,12). Når det indre menneske nyter denne maten, blir det fylt av fred, glede og salighet i Gud.

Denne frukten av det åndelige livet er det matofrene peker fram mot. Derfor skulle de holdes fri både for hykleriets surdeig (Luk 12,1) og for ondskapens og lastens surdeig (1 Kor 5,8), og også for kjødets søte lyster, honningen, for begge ødelegger det åndelige livet. Derimot skulle saltet fra Guds pakt – paktens rensende, styrkende og livgivende kraft, som holdt det moralske forderv borte – og bønnens virak legges til, så det åndelige livets frukter kunne bli til velbehag for Herren. Denne betydningen er grunnen til at matofrene var høyhellige.

Kapittel 3. Fredsofferet

Det tredje slaget offer kalles på hebraisk *sevach sjelamim* (זֶבַח שְׁלָמִים). Vanligvis gjengis det med «takkoffer», men mer presist er det et «frelsesoffer»; NB kaller det «fredsoffer». Ofte står bare den ene halvdelen av uttrykket. Ordet *sevach* (זֶבַח) brukes ikke om slakting i alminnelighet, men om å slakte som offer. Det betyr altså «slaktoffer». Noen ganger står det om alle blodige offer, men for det meste står det i snevrere betydning om de slaktofrene som endte i et offermåltid, til forskjell fra brennofrene og syndofrene.

Ordet *sjelamim* (שְׁלָמִים) brukes bare om disse ofrene. Det kommer av *sjalem* (שָׁלֵם), «å være hel, uskadd», og betyr ikke «vederlag» eller «betaling», men den hele og fulle velferden, fred og lykke. Septuaginta gjengir det med «frelsesoffer». Flertallsformen betegner alle de velsignelsene og kreftene som grunnlegger og trygger menneskets frelse og helhet i forholdet til Gud.

Målet med fredsofrene var derfor alltid frelsen. Noen ganger var de en takk for frelse en allerede hadde fått, andre ganger en bønn om frelse en ønsket seg. De omfattet altså både bønneoffer og takkoffer, og de ble båret fram også i ulykkestider og på dager da folket ba om Guds hjelp (Dom 20,26; 21,4; 1 Sam 13,9; 2 Sam 24,25).

Loven skiller mellom tre slag: takkoffer, løfteoffer og frivillige offer (7,12.16). Alle måtte være av storfe, sauer eller geiter, hanndyr eller hunndyr. Duer ble ikke tatt imot, for fredsofferet endte alltid i et felles offermåltid, og til det strakk et par duer ikke til.

V. 1–17. Fredsoffer av storfeet

«[1]Dersom noen vil bære fram et fredsoffer, og han tar det av storfeet, da skal offerdyret han fører fram for Herrens åsyn, enten det er et

> hanndyr eller et hunndyr, være uten lyte. [2]Han skal legge hånden på offerdyrets hode og slakte det ved inngangen til sammenkomstens telt. Og Arons sønner, prestene, skal stenke blodet rundt om på alteret. [3]Så skal han av fredsofferet ofre et ildoffer til Herren. Det skal være fettet som dekker innvollene, og alt det fettet som er på innvollene, [4]begge nyrene med det fettet som er på dem ved hoftene, og den store leverlappen. Den skal han ta ut sammen med nyrene. [5]Og Arons sønner skal brenne det på alteret sammen med brennofferet som ligger over veden på ilden. Det er et ildoffer til velbehagelig duft for Herren.»

Dyret ble ført fram for Herren, offeren la hånden på det, slaktet det, og blodet ble stenket på alteret, alt på samme måte som ved brennofferet (1,3–5). Forskjellen viste seg først i det som ble gjort med kjøttet.

Som ildoffer for Herren skulle offeren gi fire deler. Den første var «fettet som dekker innvollene», det store nettet som går fra magen og dekker hele tarmen, og som hos drøvtyggerne er fullt av fett. Den andre var «alt det fettet som er på innvollene», det fettet som satt fast på tarmene og lett kunne skrelles av. Den tredje var begge nyrene med fettet på dem og fettet ved hoftene, det vil si på de indre lendemusklene.

Den fjerde var det som her kalles «den store leverlappen». Det kan ikke være en lapp av selve leveren, slik Septuaginta forstår det, for ordet står om noe som ligger *over* leveren.

Det er heller ikke bare et fettstykke, men det lille nettet som begynner der leveren deler seg i høyre og venstre lapp, og som strekker seg over magen på den ene siden og bort mot nyrene på den andre. Derfor heter det at han skal ta det ut «sammen med nyrene», så langt det rekker. Dette lille nettet er fint og ikke så fett som det store, men hører likevel med til fettstykkene.

Disse fire delene utgjorde alt det fettet i offerdyrets indre som kunne skilles fra. Derfor kalles de også «alt fettet» (3,16; 4,8.19.26.31.35; 7,3) eller bare «fettet» (3,9; 7,33; 16,25; 17,6; 4 Mos 18,17).

Prestene skulle brenne fettet på alteret «sammen med brennofferet», det vil si oppå det. Det betyr ikke «på samme måte som brennofferet».

Fredsofferet ble som regel båret fram etter et brennoffer, og i hvert fall alltid etter det daglige brennofferet, som brant hele formiddagen

til det var fortært. Fettstykkene av fredsofrene ble altså lagt oppå brennofferet som allerede brant. Det ser vi tydelig av 6,5, der presten hver morgen skal legge ved på alterilden, legge brennofferet på den og brenne fettstykkene av fredsofferet på den, og av 9,14, der Aron brenner innvollene og føttene oppå det brennofferet som allerede lå og brant på alteret.

V. 6–11. Fredsoffer av sauer

> «[6]Dersom han vil bære fram for Herren et fredsoffer av småfeet, så skal han ofre et hanndyr eller et hunndyr uten lyte. [7]Er det en sau han vil ofre, så skal han føre den fram for Herrens åsyn [8]og legge hånden på offerdyrets hode og slakte det foran sammenkomstens telt. Og Arons sønner skal stenke blodet rundt om på alteret. [9]Så skal han av fredsofferet bære fram et ildoffer for Herren. Det skal være fettet: hele fetthalen – den skal han skjære av like ved ryggbenet – og fettet som dekker innvollene, og alt det fettet som er på innvollene, [10]begge nyrene med det fettet som er på dem ved hoftene, og den store leverlappen. Den skal han ta ut sammen med nyrene. [11]Og presten skal brenne det på alteret, det er ildoffermat for Herren.»

For fredsoffer av sauer og geiter gjaldt de samme reglene. Men ved sauen skulle også den hele fetthalen brennes, i tillegg til de fettstykkene som ble brent av storfeet og av geitene.

Sauene i Nord-Afrika, Egypt, Arabia og Syria har fete haler som ofte veier sju kilo eller mer. Noen ganger setter man til og med små vogner på hjul under halene for å bære dem. Halen består av noe mellom marg og fett. I Arabia og Syria fins det også vanlige sauer, men i Israels land er alle sauene i nyere tid av den bredhalede sorten. Den brede delen av halen er en fettklump, og den egentlige halen henger ned fra den. Offeren skulle skjære av fetthalen ved halebenet, der ryggraden går over i halen.

I v. 11 og v. 16 kalles fettstykkene som ble brent, «ildoffermat for Herren», det vil si mat som nådde Herren ved at den ble brent. Derfor kalles ikke bare de daglige brennofrene og høytidenes offer «Herrens mat» («min mat», 4 Mos 28,2), men ofrene i det hele kalles «Guds mat» (3 Mos 21,6.8.17.21–22; 22,25): mat som Israel bar fram og lot stige opp i ilden til sin Gud som en velbehagelig duft.

V. 12–17. Fredsoffer av geiter. Fett og blod skal dere ikke ete

> «[12]Er det en geit han vil ofre, så skal han føre den fram for Herrens
> åsyn [13]og legge hånden på dens hode og slakte den foran sammen-
> komstens telt. Og Arons sønner skal stenke blodet rundt om på
> alteret. [14]Så skal han av sitt offer bære fram et ildoffer for Herren.
> Det skal være fettet som dekker innvollene, og alt det fettet som
> er på innvollene, [15]begge nyrene med det fettet som er på dem ved
> hoftene, og den store leverlappen. Den skal han ta ut sammen med
> nyrene. [16]Og presten skal brenne det på alteret. Det er ildoffermat
> til velbehagelig duft. Alt fettet hører Herren til. [17]Det skal være en
> evig lov for dere, fra slekt til slekt, hvor dere så bor. Fett og blod skal
> dere ikke ete.»

Her sies det ingenting om hva som skulle gjøres med kjøttet av fredsofrene. Folket visste allerede av gammel skikk at det skulle brukes til et offermåltid. De nærmere forskriftene om måltidet kommer i 7,11–36, og der blir også meningen med disse ofrene forklart nærmere.

Til slutt kommer den alminnelige regelen: «Alt fettet hører Herren til.» Og forbudet «Fett og blod skal dere ikke ete» blir innskjerpet som «en evig lov» for Israels slekter, hvor de så bor (se 2 Mos 12,14.20.24).

Kapittel 4. Syndofferet

Ofrene i kap. 1–3 blir innført med navnene sine, som om de alt var kjent, for at loven skulle gi dem stadfestelse. Men i kap. 4 og 5 blir det fastsatt offer for ulike overtredelser, og her får ofrene navnet sitt først ut fra det de skal sone: *chattat* (חַטָּאת), «synd», det vil si syndoffer, og *asjam* (אָשָׁם), «skyld», det vil si skyldoffer (5,15–16.19). Det viser tydelig at syndofferet og skyldofferet ble innstiftet samtidig med Moseloven.

Disse lovene skilles fra de foregående ved en ny innledning: «Herren talte til Moses og sa» (4,1). Den samme innledningen kommer igjen i 5,14. Det viser at 4,2–5,13 handler om syndofrene og 5,14–19 om skyldofrene, og det bekreftes av innholdet i de to lovrekkene.

V. 1–7. Synd av vanvare

> «[1]Herren talte til Moses og sa: [2]Tal til Israels barn og si: Når noen synder av vanvare mot et av Herrens bud og gjør noe som han har forbudt å gjøre,»

Ritualet for syndofrene var ulikt etter hvilken stilling den som bar dem fram, hadde i Guds rike. Det gjaldt både hvilket dyr som ble ofret, hvordan blodet ble stenket, og hva som ble gjort med kjøttet.

Loven skiller mellom fire grupper: den salvede presten (v. 3–12), hele Israels menighet (v. 13–21), en høvding (v. 22–26) og en av det vanlige folket (4,27–5,13). For den siste gruppen ble det også tatt hensyn til hvilke kår offeren levde under, så syndofferet kunne rette seg etter evnen hans, særlig ved de lettere syndene (5,1–13).

Denne setningen står først i lovene om syndofferet. Den viser at syndofrene ikke gjaldt synd og syndighet i alminnelighet, men bestemte utslag av synden, konkrete handlinger som enkeltmennesker eller hele menigheten hadde gjort. Det som kjennetegner synden, er

uttrykket *bisjgaga* (בִּשְׁגָגָה), «av vanvare». Bare synder som var gjort av vanvare, kunne sones ved syndoffer. Den som syndet «med oppløftet hånd», skulle utryddes (4 Mos 15,27–31).

Ordet *sjegaga* (שְׁגָגָה) kommer av et verb som betyr «å fare vill, gå feil», og står om feiltrinn, villfarelse og uaktsomhet. Å synde av vanvare er ikke bare å synde av uvitenhet (4,13.22.27; 5,18), av hastverk, ubetenksomhet eller skjødesløshet (5,1.4.15), men også å synde uten å ville det (4 Mos 35,11.15.22–23). Det omfatter altså alle de syndene som springer ut av kjøttets og blodets svakhet, til forskjell fra synder gjort med oppløftet hånd, i stolt og trassig opprør mot Gud og hans bud.

V. 3. Den salvede prestens synd

> «[3]så skal han, dersom det er den salvede presten som synder og slik fører skyld over folket, ofre til Herren en ung okse uten lyte til syndoffer for den synd han har gjort.»

Ypperstepresten kalles her «den salvede presten» (v. 3.5.16; 6,15) fordi han ble innviet til embetet med en fullstendig salving (8,12). Andre steder kalles han «ypperstepresten» (3 Mos 21,10; 4 Mos 35,25). Gjorde han en synd som «fører skyld over folket», det vil si i embetet sitt som folkets representant for Herren og ikke bare i sitt personlige forhold til Gud, skulle han bære fram en okse uten lyte som syndoffer. Det var det største av alle offerdyrene, for han hadde den høyeste stillingen i Israel.

V. 4–7. Blodet foran forhenget og på røkofferalteret

> «[4]Han skal føre oksen fram for Herrens åsyn, til inngangen til sammenkomstens telt. Han skal legge hånden på oksens hode, og han skal slakte oksen for Herrens åsyn. [5]Så skal han – den salvede presten – ta av oksens blod og bære det inn i sammenkomstens telt. [6]Og han, presten, skal dyppe fingeren i blodet, og han skal stenke av blodet sju ganger for Herrens åsyn, like foran helligdommens forheng. [7]Noe av blodet skal han stryke på hornene av alteret med den velluktende røkelsen, det som står for Herrens åsyn i sammenkomstens telt. Resten av oksens blod skal han helle ut ved foten av brennofferalteret, som står ved inngangen til sammenkomstens telt.»

Dyret ble ført fram, offeren la hånden på det og slaktet det, slik som ved de andre ofrene (1,3–5). Det første særegne gjaldt blodet. Den salvede presten skulle ta noe av blodet og bære det inn i helligdommen.

Der skulle han dyppe fingeren i det og stenke sju ganger for Herrens åsyn, i retning av forhenget. Deretter skulle han stryke noe av blodet på hornene av røkofferalteret. Resten av blodet – det meste, for bare litt var brukt til stenkingen og strykingen – skulle han helle ut ved foten av brennofferalteret.

Det ble også stenket sju ganger foran forhenget når hele menigheten bar fram syndoffer. På soningsdagen ble blodet av oksen og bukken stenket sju ganger foran nådestolen (16,14) og sju ganger på alteret (16,18–19), og blodet av den røde kua ble stenket sju ganger mot sammenkomstens telt (4 Mos 19,4).

Den sjudoble stenkingen på soningsdagen skulle rense helligdommen for den urenheten som folkets synder hadde ført over den gjennom året. Den kom først *etter* at blodet var stenket på nådestolen til soning for prestene og folket, og etter at alterets horn var strøket. Men ved syndofrene i dette kapitlet kom den sjudoble stenkingen *før* blodet ble strøket på alterets horn.

Denne forskjellen i rekkefølgen viser at stenkingen her hadde en annen mening enn på soningsdagen. Her var den en forberedelse og innledning til soningen. Blodet ble ikke stenket på alteret i det hellige, bare for Herrens åsyn, mot forhenget som Herren tronet bak, altså inn i nærheten av Guds nådige nærvær. Det ble gjentatt sju ganger for at paktsforholdet, som synden hadde løsnet, skulle bli gjenopprettet ved sjutallet, paktens merke.

Først etter dette ble soningsblodet strøket på alterets horn. Det ble ikke bare stenket mot alterveggen, men strøket på hornene. Grunnen var ikke at blodet slik skulle komme tydeligere for Guds øyne eller løftes nærmere hans nærvær. Grunnen var at alteret var stedet der Guds nåde og frelse ble åpenbart, og at denne betydningen nådde sitt høydepunkt i hornene, som er bilder på makt og kraft.

Ved syndoffer for ypperstepresten og for menigheten var det ikke brennofferalteret i forgården som ble brukt, men røkofferalteret i det hellige. Den salvede presten var kalt og innviet til mellommann mellom folket og Herren, og hele menigheten var utvalgt til et kongerike av prester (2 Mos 19,6). Derfor skulle de ha samfunn med paktens Gud i det hellige, det fremre rommet i Herrens bolig, og de sto i et nærmere samfunn med ham enn de enkelte i folket.

For den enkelte israelitt var forgården med sitt alter det stedet Gud hadde fastsatt for samfunnet med ham. Resten av blodet ble helt ut ved foten av brennofferalteret, det hellige stedet der alt offerblodet skulle bringes, for at jorden skulle ta imot det.

V. 8–35. Fettet på alteret og oksen utenfor leiren

> «[8]Alt fettet på syndofferoksen skal han ta ut av den, både fettet som dekker innvollene og alt det fettet som er på innvollene, [9]og begge nyrene med det fettet som er på dem ved hoftene, og den store leverlappen. Den skal han ta ut sammen med nyrene. [10]Alt dette skal tas ut, likesom det blir tatt ut av fredsofferoksen, og presten skal brenne det på brennofferalteret. [11]Men oksens hud og alt kjøttet med hode, føtter, innvoller og mageinnhold, [12]hele oksen skal han føre utenfor leiren til et rent sted, der hvor de slår ut asken. Og han skal brenne opp oksen med veden, der hvor de slår ut asken, der skal den brennes.»

Presten skulle ta ut «alt fettet», de samme fettstykkene som ved fredsofferet (3,3–4), og brenne det på brennofferalteret. Huden og alt kjøttet, med hode, føtter, innvoller og mageinnhold – hele oksen – skulle han føre utenfor leiren til et rent sted, der asken fra alteret ble slått ut (1,16), og brenne det der på ved.

At blodet og kjøttet ble behandlet annerledes enn ved de andre ofrene, kom av den særlige meningen med syndofferet. Det skulle sone synder. Derfor la offeren hånden på hodet til dyret som var ført fram i hans sted, og overførte slik syndebevisstheten sin og lengselen etter tilgivelse til det. Så ble dyret slaktet og led døden for ham, syndens lønn.

Men synden blir ikke strøket ut ved at synderen dør, hvis ikke Gud tilgir den av nåde. Når et dyr lastet med synd ble gitt i døden, var det derfor ingen virkelig eller symbolsk betaling for synden, som kunne stryke ut skylden. Den døden dyret led i synderens sted, framstilte bare syndens frukt og virkning.

For å dekke synderen for Guds hellighet på grunn av synden hans ble noe av offerblodet stenket sju ganger for Herren i det hellige, og slik ble paktsfellesskapet, som synden hadde satt i fare, gjenopprettet. Deretter ble blodet strøket på hornene av røkofferalteret. Slik ble sjelen, som var dekket i offerblodet, overgitt til den nåden Gud lot

råde ved alteret, for at den skulle få syndenes forlatelse og forsoning med Gud og igjen få fullt del i paktens velsignelser.

Men den synden som var lagt på syndofferdyret, lå fremdeles på det. Derfor ble fettstykkene fra dyrets indre så brent på brennofferalteret. Står dyrets kjøtt for offerens legeme som sjelens redskap, kan fettstykkene i det indre, sammen med nyrene, som ble regnet som sete for de ømmeste og dypeste følelsene, bare stå for den beste delen av mennesket, den innerste kjernen, «det indre menneske» (Rom 7,22; Ef 3,16).

Når fettet ble brent på alteret, ble den beste delen av menneskenaturen i bildet overgitt til den rensende ilden fra Guds Hellige Ånd. Slik skulle den bli renset for syndens slagg og stige opp til himmelen i forklaret skikkelse, «til en velbehagelig duft for Herren» (v. 31).

Kjøttet av syndofferet, «hele oksen», ble så brent på et rent sted utenfor leiren. Det skjedde ikke bare for at det skulle bli tilintetgjort på en ren måte, slik som kjøttet fra offermåltidene som ikke var spist innen fristen (7,17; 8,32; 19,6; 2 Mos 12,10; 29,34), eller offerkjøtt som var blitt urent (7,19).

Ved alle de andre ofrene hørte det til selve offerhandlingen hva som ble gjort med kjøttet. Og ved de syndofrene der blodet ikke ble båret inn i helligdommen, skulle prestene ete kjøttet på et hellig sted. Det fikk de ikke som en æreslønn fra Gud, men etter Moses' egne ord for å «ta bort menighetens syndeskyld og gjøre soning for dem» (10,17). Da kan heller ikke brenningen av kjøttet ha vært uten mening eller bare en verdig måte å bli kvitt det på. Den må også ha vært et ledd i soningen.

Brenningen utenfor leiren var nødvendig fordi offeret gjaldt soning for prestene selv. Ved håndspåleggelsen var oksens kjøtt eller legeme gjort til «synd» (*chattat*). Da kunne ikke prestene ete det for å bære og sone den tilregnede synden i kraft av sitt hellige embete (se 10,17). Derfor måtte det overgis til det synden fører med seg, døden eller tilintetgjørelsen i ilden, og det utenfor leiren, altså utenfor Guds rike, der alt dødt var fjernet.

Men fordi det var offerkjøtt og høyhellig etter det formålet det var viet til, skulle det ikke gjøres til noe vemmelig. Det skulle ikke brennes på et urent sted, der åtsler og annen styggedom ble kastet (14,40.45), men på det rene stedet utenfor leiren. Dit ble asken fra

brennofferalteret ført, det jordiske bunnfallet etter ofrene som i alterilden var steget opp til Gud.[1]

V. 13–19. Syndoffer for hele menigheten

> «[13]Dersom det er hele Israels menighet som synder av vanvare mot et av Herrens bud, slik at det er skjult for folkets øyne og de har gjort noe som han har forbudt å gjøre, og slik fører skyld over seg, [14]og så den synden de har gjort, blir kjent, da skal folket ofre en ung okse til syndoffer. De skal føre den fram foran sammenkomstens telt, [15]og menighetens eldste skal legge hendene på oksens hode for Herrens åsyn. Så skal oksen slaktes for Herrens åsyn.»

V. 16–19 beskriver hvordan presten skal gjøre med blodet og fettet, på samme måte som i v. 5–10.

Menighetens synd blir her nærmere bestemt ved at saken var «skjult for folkets øyne». Det var altså en synd som ikke var kjent som synd, en handling som virkelig brøt et av Guds bud, enda den ikke ble sett på som synd. Hver overtredelse av et guddommelig bud førte skyld med seg, enten den skjedde med eller uten viten, og krevde et syndoffer til soning. Det skulle bæres fram så snart synden ble kjent.

Syndofferet, som de eldste skulle bære fram på menighetens vegne, skulle være en ung okse og behandles som ypperstеprestens offer (v. 14–21, sammenlignet med v. 3–12). «Hele menigheten» omfattet nemlig prestene, eller sto i hvert fall på linje med dem i kraft av sitt kall i forholdet til Herren. Oksen ble slaktet av en av de eldste (v. 15). «Syndofferoksen» i v. 20 er den som den salvede presten bar fram for sin synd, eller som det står kort og klart i v. 21, «den første oksen».

V. 20–21. «Så de får forlatelse»

> «[20]Han skal gjøre med denne oksen slik som han gjorde med den første syndofferoksen. Og presten skal gjøre soning for dem, så de får forlatelse. [21]Så skal de føre oksen utenfor leiren og brenne den opp likesom den første oksen. Det er syndofferet for menigheten.»

«Og presten skal gjøre soning for dem, så de får forlatelse.» Denne formelen kommer igjen ved alle syndofrene unntatt ypperstepres-

[1] At syndofferets kjøtt kalles høyhellig (6,18 ff.), taler ikke mot denne forklaringen. For det første er det en vesentlig forskjell på virkelig, iboende synd og synd som bare er tilregnet og overført. For det andre ble kjøttet kalt høyhellig ikke i moralsk, men i kultisk betydning, fordi det tjente det høyhellige formålet å stryke ut synden. Derfor skulle det heller ikke brukes til noe jordisk. At synden ble tilregnet syndofferet og gjort til synd ved håndspåleggelsen, har dessuten et fast grunnlag i offeret av den røde kua (4 Mos 19).

tens (v. 26.31.35; 5,10.13; 4 Mos 15,25–26.28), og også ved skyldofrene (5,16.18; 19,22). Den eneste forskjellen er at ved de syndofrene som ble båret fram for urenhet, nevnes renselse i stedet for tilgivelse som virkningen av soningsofferet (12,7–8; 14,20.53; 4 Mos 8,21).

V. 22–26. Syndoffer for en høvding

> «[22]Er det en høvding som synder av vanvare mot noe av Herrens, sin Guds bud og gjør noe som han har forbudt å gjøre, og slik fører skyld over seg, [23]og så den synd han har gjort, blir kjent for ham, da skal han som sitt offer føre fram en geitebukk, et hanndyr uten lyte. [24]Han skal legge hånden på bukkens hode og slakte den på det stedet hvor de slakter brennoffer for Herrens åsyn. Det er et syndoffer. [25]Presten skal ta av syndofferets blod på fingeren og stryke det på hornene av brennofferalteret. Resten av blodet skal han helle ut ved foten av brennofferalteret. [26]Alt fettet skal han brenne på alteret slik som han gjorde med fettet av fredsofferet. Og presten skal gjøre soning for ham og fri ham for hans synd, så han får forlatelse.»

En høvding (*nasi*, נָשִׂיא) var overhodet for en stamme eller for en del av en stamme (4 Mos 3,24.30.35). Ble synden hans gjort kjent for ham, det vil si hvis noen gjorde ham oppmerksom på at han hadde brutt et av Guds bud, skulle han føre fram en geitebukk uten lyte. Han skulle legge hånden på den og slakte den der brennofferet ble slaktet.

Så skulle presten stryke noe av blodet på hornene av brennofferalteret og helle ut resten ved foten av alteret. Hele fettet skulle han brenne på alteret, slik som ved fredsofferet (3,3–4), og slik gjøre soning for høvdingen for synden hans.

Geitebukken, *se'ir issim* (שְׂעִיר עִזִּים), egentlig «den lodne» (1 Mos 27,11), nevnes ofte som syndofferdyr: ved stammehøvdingenes offer (4 Mos 7,16 ff.; 15,24), ved folkets offer på de årlige høytidene (3 Mos 16,9.15; 23,19; 4 Mos 28,15.22.30; 29,5.16 ff.) og da tabernaklet ble innviet (3 Mos 9,3.15; 10,16).

I 4 Mos 7,16 ff. skilles den fra de bukkene (*attudim*) som ble ofret som fredsoffer. Forskjellen mellom de to ordene ligger neppe i alderen – også *se'ir* ble slaktet til mat (1 Mos 37,31), og skinnet av helt unge kje kalles med samme ord (1 Mos 27,23) – men heller, som Bochart mener, i sorten: *se'ir* er den grovhårede, lodne geiten, og *attud* bukken med et staselig utseende.

V. 27–35. Syndoffer for en av folket

«[27]Dersom det er noen av folket som synder av vanvare mot et av Herrens bud og gjør noe som han har forbudt å gjøre, og slik fører skyld over seg, [28]og så den synden han har gjort, blir kjent for ham, da skal han som sitt offer for den synden han har gjort, føre fram en geit uten lyte, et hunndyr. [29]Han skal legge hånden på syndofferets hode og slakte syndofferet der hvor brennofferet blir slaktet. [30]Presten skal ta av geitens blod på fingeren og stryke det på hornene av brennofferalteret. Resten av blodet skal han helle ut ved alterets fot. [31]Alt fettet skal han ta ut, likesom fettet tas ut av fredsofferet. Og presten skal brenne det på alteret til en velbehagelig duft for Herren. Slik skal presten gjøre soning for ham, så han får forlatelse.»

V. 32–35 gir de samme forskriftene når offeret er en sau.

Synder en vanlig israelitt, en av «folket» (egentlig «landets folk», 1 Mos 23,7), det vil si en som hørte til folket og ikke til høvdingene som styrte det (2 Kong 11,18–19; 16,15), skulle syndofferet være en geit uten lyte eller en søye (v. 32). Ritualet var i begge tilfeller det samme som ved geitebukken (v. 23 ff.). Om uttrykket «sammen med Herrens ildoffer» (v. 35), se 3,5.

Kapittel 5. Lettere synder og skyldofferet

Her følger tre særskilte eksempler på synd som en vanlig israelitt kunne gjøre. Alle er unnlatelsessynder eller synder av ubetenksomhet, og de er lettere enn de tilfellene som er nevnt i 4,27 ff. Derfor kunne den som skulle få soning, bære fram et par duer i stedet for en geit eller en søye hvis han var fattig, og var han enda fattigere, en tiendedel efa fint mel.

V. 1–13. Den som tier når han skulle vitne

> «[1]Når noen synder, idet han hører et offentlig påbud om å vitne, og er i stand til å vitne om noe som han enten har sett eller er blitt vitende om, men likevel ikke gir opplysning om det, da ligger det en misgjerning på ham.»

Det første tilfellet gjelder en som hører en høytidelig ed lest opp og er vitne, det vil si i stand til å vitne, enten han har sett det som skjedde, eller har fått vite det på annen måte. Gir han ikke opplysning om det, «ligger det en misgjerning på ham». Han må bære den skylden han har pådratt seg ved å tie, med alle følgene.

Ordet *ala* (אָלָה) betyr her ikke en forbannelse i alminnelighet, men en ed, en selvforbannelse (som «forbannelseseden» i 4 Mos 5,21). Synden besto ikke i at noen hørte en forbannelse eller gudsbespottelse og lot være å melde den, for det passer verken med «er i stand til å vitne» eller med «har sett eller er blitt vitende om».

Synden var at en som kjente til en annens forbrytelse, enten han hadde sett den selv eller visste sikkert om den på annen måte, lot være å stå fram som vitne. Når dommeren ved den offentlige rettergangen

høytidelig manet alle som visste noe om saken, til å vitne, tidde han om det han hadde sett eller fått vite.

«Misgjerningen ligger på ham», egentlig «han skal bære sin misgjerning», betyr at han må ta på seg og lide følgene av synden (jf. 1 Mos 4,13). Det kunne være tukt og dommer som Gud straffet synden med, som sykdom og nød (4 Mos 5,31; 14,33–34), barnløshet (3 Mos 20,20), død (22,9) eller utryddelse (19,8; 20,17; 4 Mos 9,13), eller straff som mennesker fullbyrdet (3 Mos 24,15). Men det kunne også være skyld som kunne sones ved syndoffer, som her og i v. 17, eller på andre måter.

V. 2–3. Urenhet uten å vite det

> «[2]Eller når noen uten å vite det rører ved noe urent, enten det er åtselet av et urent, vilt dyr eller åtselet av et urent husdyr eller åtselet av et urent kryp, da er han blitt uren og har ført skyld over seg, [3]eller når han uten å vite det rører ved et menneskes urenhet, hvilken som helst urenhet som han selv blir uren ved, og han siden får vite det og kjenner seg skyldig,»

Det andre tilfellet var at noen hadde rørt ved åtselet av et urent vilt dyr, husdyr eller kryp, eller ved et menneskes urenhet, hva slags urenhet det enn var, og det var «skjult for ham». Han hadde altså gjort seg uren uten å vite det, og derfor hadde han heller ikke tatt den renselsen som var foreskrevet for slike tilfeller. Fikk han siden vite det, hadde han pådratt seg en skyld som måtte sones.

V. 4. Tankeløs ed

> «[4]eller når noen uten å sanse seg sverger tankeløst med sine lepper at han vil gjøre noe, enten ondt eller godt, hva det så kan være et menneske tankeløst sverger på – når han blir klar over det, da står han skyldig.»

Det tredje tilfellet var at noen sverget med tomme, tankeløse ord at han ville gjøre «ondt eller godt», det vil si hva det skulle være (4 Mos 24,13; Jes 41,23). Det gjaldt noe han hadde bekreftet med ed i tankeløs tale, og det var «skjult for ham»: Han tenkte ikke over at han kunne synde ved en slik tankeløs ed. Når han siden ble klar over det og så sin synd, hadde han ført skyld over seg ved en av de tingene han tankeløst hadde sverget på.

V. 5–6. Bekjennelse og syndoffer

> «[5]Når noen altså har ført skyld over seg ved noe av dette, skal han bekjenne den synden han har begått, [6]og han skal bære fram for Herren et skyldoffer for den synden han har gjort. Det skal være et hunndyr av småfeet, en sau eller en geit til syndoffer. Og presten skal gjøre soning for ham for hans synd.»

Alle de tre tilfellene blir her samlet under ett. Hadde noen ført skyld over seg ved en av disse tingene (v. 1–4) og bekjente hva han hadde syndet med, skulle han bære fram for Herren et hunndyr av småfeet som syndoffer for synden sin, så presten kunne gjøre soning for ham.

Ordet *asjam* (אָשָׁם) i v. 6, som NB her gjengir med «skyldoffer», betyr ikke selve skyldofferet, men «skyld», som i v. 7. Det skulle bæres fram «som hans skyld», det vil si til soning for den skylden han hadde ført over seg. Offeret var et syndoffer, slik verset selv sier.

V. 7–10. To turtelduer eller to dueunger

> «[7]Men dersom han ikke har råd til en sau, da skal han som har syndet, bære fram som skyldoffer for Herren to turtelduer eller to dueunger, en til syndoffer og en til brennoffer. [8]Han skal føre dem fram til presten. Presten skal først ofre den som er til syndoffer, han skal vri hodet av den like over nakken, men uten å rive det av. [9]Så skal han stenke av syndofferets blod på alterets vegg. Det som er til overs av blodet, skal presses ut ved alterets fot. Det er et syndoffer. [10]Den andre fuglen skal han ofre som brennoffer, slik dette er foreskrevet. Og presten skal gjøre soning for ham for den synden han har gjort seg skyldig i, så han får forlatelse.»

Hadde han ikke råd til en sau, skulle han bære fram to turtelduer eller to dueunger, en til syndoffer og en til brennoffer. Duen til syndofferet skulle han først føre fram til presten. Presten skulle vri hodet av den like i nakken, rett under hodet, men uten å rive det helt av, bare så mye at fuglen døde og blodet rant ut.

Så skulle han stenke av blodet på alterets vegg, noe som kunne gjøres ved å svinge den blødende duen, og presse ut resten av blodet ved alterets fot, fordi det var et syndoffer. Ved brennofferet lot han derimot hele blodet renne ut på alterveggen (1,15).

Hva som ellers skulle gjøres med duen, står det ikke noe om. Derfor kan ingen med sikkerhet avgjøre om hele fuglen ble brent på alteret etter at kroen var tatt bort, eller om den tilfalt presten, slik Mishna sier, så ingenting av den kom på alteret.

For Talmuds syn taler det at det ved syndofferet av duer også skulle ofres en due til brennoffer, og etter v. 10 til soning. Trolig var hensikten bare at noe skulle brennes på alteret, siden duen til syndofferet ikke ble brent, og offeret ikke var fullstendig uten noe på alteret.

Ved syndoffer av firbeinte dyr ble fettstykkene lagt på alteret, og kjøttet kunne presten ete i kraft av sitt embete.

Men på en due var det ikke mulig å skille ut fettstykkene og brenne dem for seg. Fuglen kunne heller ikke deles i to, så den ene halvdelen ble brent og den andre etet av presten, for da ville offeret blitt forbundet med tanken på noe halvt og ufullstendig. Derfor skulle den andre duen ofres som brennoffer, «slik dette er foreskrevet» (1,14 ff.), så presten kunne gjøre soning for offeren for hans synd.

Ved syndoffer av firbeinte dyr var derimot ett offerdyr nok til full soning.[1]

V. 11–13. Fint mel som syndoffer

> «[11]Men dersom han ikke har råd til to turtelduer eller to dueunger, så skal han som offergave for sin synd bære fram tiendedelen av en efa fint mel som syndoffer. Han skal ikke ha olje på det og ikke legge virak til, for det er et syndoffer. [12]Han skal bære det til presten, og presten skal ta en håndfull av det som påminningsoffer og brenne det på alteret sammen med Herrens ildoffer. Det er et syndoffer. [13]Og presten skal gjøre soning for ham for den synden han har gjort i et eller annet av dette, så han får forlatelse. Resten av offeret skal tilhøre presten på samme måte som ved matofferet.»

Hadde noen ikke engang råd til to duer, skulle han bære fram en tiendedel efa fint mel som syndoffer. Men det skulle ofres uten olje og virak, fordi det var et syndoffer og ikke skulle ha preg av et matoffer.

Grunnen til det var at bare den som sto i nåden, kunne bære fram et matoffer, ikke den som ved synd var falt ut av nåden. En slik mann kunne ikke bære fram for Herren frukten av Guds Ånd og av bønnen. Derfor fikk han ikke legge olje og virak, bildene på Ånden og lovprisningen av Gud, til det offeret han søkte syndenes forlatelse med.

Presten skulle ta en håndfull av melet og brenne det på alteret som påminningsoffer, og slik gjøre soning for synderen for hans synd. Om

[1] Når to duer måtte ofres for å få soning, ser vi tydelig at prestens måltid av syndofferets kjøtt var et vesentlig ledd i soningen, og ikke bare en slags æresgave Gud ga sine tjenere som gjorde offertjenesten.

«håndfull» og «påminningsoffer» (*askara*), se 2,2. «I et eller annet av dette» (v. 13) viser tilbake til v. 5; jf. 4,2. Resten av melet skulle tilhøre presten «på samme måte som ved matofferet», det vil si som høyhellig (2,3).

Skyldofferet

Skyldofrene ble båret fram for bestemte synder som en hadde pådratt seg skyld ved, og derfor hører de ikke med blant de alminnelige høytidsofrene. I dette avsnittet (5,14–26) nevnes tre slags overtredelser som krevde skyldoffer.

V. 14–26. Troløshet mot Herrens hellige ting

> «[14]Og Herren talte til Moses og sa: [15]Når noen bærer seg troløst at og av vanvare forsynder seg mot noen av Herrens hellige ting, da skal han som skyldoffer for sin synd ofre til Herren en vær uten lyte av sitt småfe, en som etter din verdsetting er verd minst to sekel i sølv etter helligdommens sekel. [16]Og det hellige som han har forsyndet seg mot, skal han gi vederlag for, og han skal legge til femtedelen og gi det til presten. Og presten skal gjøre soning for ham med skyldofferværen, så han får forlatelse.»

Det første tilfellet var at noen «bærer seg troløst at» og av vanvare forsynder seg mot Herrens hellige gaver. Verbet *ma'al* (מָעַל) betyr egentlig «å dekke over» (av samme rot kommer *me'il*, «kappe»). Det står om å handle skjult og troløst, særlig mot Herren: enten ved å falle fra ham til avgudsdyrkelse, så han ble frarøvet den æren som tilkom ham (26,40; 5 Mos 32,51; Jos 22,16), eller ved å krenke hans rett og ta noe som rettmessig var hans.

I Jos 7,1 og 22,20 står ordet om underslag av det som var lagt under bann, og i 4 Mos 5,12.27 om en gift kvinnes utroskap mot mannen. Synden ble altså kalt *ma'al* når den ble sett som et brudd på en rett som gjaldt.

«Herrens hellige ting» var de hellige gavene, offer, førstegrøde, tiende og så videre, som skulle gis til Herren, og som han hadde gitt prestene til underhold (se 21,22). Den som syndet slik, ved å holde tilbake fra Herren noe som tilhørte ham, og det «av vanvare» (se 4,2), altså av glemsel eller skjødesløshet, skulle bære fram for Herren som sin skyld en vær uten lyte til skyldoffer.

Den skulle verdsettes av Moses, og senere av den presten som gjorde tjeneste i hans sted (27,12; 4 Mos 18,16). Den skulle være verd «sekel i sølv», det vil si flere sekel, minst to, slik Aben Esra og andre med rette har forklart det. Uttrykket er trolig holdt ubestemt for å gi rom ved verdsettingen, så verdien av væren kunne stå i forhold til hvor stor overtredelsen var. Om «helligdommens sekel», se 2 Mos 30,13.

Samtidig skulle den skyldige erstatte det han hadde forsyndet seg mot i den hellige tingen, og legge til en femtedel av verdien, slik som når de førstefødte, tienden av grøden eller det som var lovet Gud, ble løst ut (27,13.15.19.27.31). Hvordan skyldofferværen skulle ofres, står i 7,1 ff. Det var det samme som ved de syndofrene der blodet ikke ble båret inn i helligdommen, unntatt stenkingen av blodet. Den var lik den ved brennofrene og fredsofrene.

V. 17–19. Synd mot et av Herrens bud uten å vite det

> «[17]Når noen uten å vite det synder mot et av Herrens bud og gjør noe som han har forbudt å gjøre, og han slik har ført skyld over seg og det ligger misgjerning på ham, [18]da skal han som skyldoffer føre fram for presten en vær uten lyte av sitt småfe, etter din verdsetting. Og presten skal gjøre soning for ham for den synden han har gjort uten å vite om det, så han får forlatelse. [19]Det er et skyldoffer, han er blitt skyldig for Herren.»

Det andre tilfellet står mellom to tilfeller som begge gjelder krenkelse av en rett. Alene den plassen viser at det må høre til samme slag, selv om synden blir innført med den samme formelen som i 4,27 om synder som skulle sones med syndoffer.

Rettskrenkelsen her kan bare ha vært et inngrep i Herrens rett overfor Israel, ikke, som noen mener, i retten til vanlige israelitter til forskjell fra prestene; den motsetningen er det ikke det minste tegn til i teksten. Det ser vi av at dette tilfellet blir knyttet direkte til det foregående, mens det neste, som gjelder krenkelse av nestens rett, blir skilt ut med en egen innledning.

«Uten å vite det» gjelder at han ikke visste om synden, ikke at han ikke kjente Guds bud. Det går klart fram av v. 18: «for den synden han har gjort uten å vite om det». Skyldofferet var det samme som i forrige tilfelle, og også det skulle verdsettes av presten. Men det nevnes ingen erstatning, trolig fordi rettskrenkelsen her besto i å bryte et av Guds bud og var av et slag som ikke kunne erstattes med verdier.

V. 20–26. Urett mot nesten

«[20]Og Herren talte til Moses og sa: [21]Når noen synder og farer troløst fram mot Herren, idet han lyver for sin neste om noe som er ham betrodd eller overlatt til ham, eller om noe han har røvet, eller om han med vold har tatt noe fra sin neste, [22]eller om han har funnet noe som var mistet, og lyver om det, eller han sverger falskt om noe av alt det et menneske kan forsynde seg med – [23]da skal den som har syndet på denne måten og ført skyld over seg, gi tilbake det han har røvet eller tatt med vold, eller det som var ham betrodd, eller det som var mistet og som han har funnet, [24]eller hva det kan være som han har sverget falskt om. Han skal godtgjøre det med dets fulle verdi, og enda legge til femtedelen. Han skal gi det til eiermannen samme dag som han bærer fram sitt skyldoffer. [25]Og til bot for sin synd skal han føre fram til presten et skyldoffer for Herren: en vær uten lyte av sitt småfe, etter din verdsetting. [26]Og presten skal gjøre soning for ham for Herrens åsyn, så han får forlatelse, hva han så har gjort og ført skyld over seg med.»

Det tredje tilfellet blir skilt fra de to andre med en ny innledning. Her viser synden og troløsheten mot Herren seg i at nestens rett blir krenket. Noen lyver for nesten om noe som var betrodd ham til oppbevaring, *pikkadon* (פִּקָּדוֹן, 1 Mos 41,36), eller om noe som var «overlatt til ham», lagt i hans hånd som pant.

Eller han lyver om noe han har røvet, det vil si nestens eiendom som han urettmessig har tatt, enten det var en brønn, en åker eller buskap (1 Mos 21,25; Mika 2,2; Job 24,2). Eller han har med vold tatt noe fra nesten eller urettmessig holdt det tilbake (3 Mos 19,13; 5 Mos 24,14; 1 Sam 12,3–4; Mal 3,5). Eller han har funnet noe som var mistet, og nekter for det, og så sverger han på løgnen sin.

Den falske eden gjelder ikke bare det å nekte for det en har funnet, men alle forbrytelsene som er nevnt. De sprang ut av griskhet og egennytte, men ved den falske eden ble de til svik mot Herren selv. Til uretten mot nesten kom skyld overfor Gud. Derfor måtte nesten få full erstatning, og i tillegg måtte det gis bot til Gud.

Alt som var røvet, tatt med vold, betrodd eller funnet, og alt han hadde sverget falskt om (v. 23–24), skulle gis tilbake «med dets fulle verdi». I tillegg skulle han legge til femtedelen, det vil si en femtedel av verdien av hver ting han urettmessig hadde tatt eller holdt tilbake

(som i v. 16). Han skulle gi det til eieren «samme dag som han bærer fram sitt skyldoffer».

Skylden mot Herren skulle tas bort ved skyldofferet etter prestens verdsetting, som i v. 15–16 og 18, så han kunne få soning og forlatelse for det han hadde gjort.

Forskjellen på syndoffer og skyldoffer

Forskjellen på syndofferet og skyldofferet er mye drøftet. For å få et klart syn på den må vi se på de andre tilfellene der loven krever skyldoffer. I 4 Mos 5,5–8 nevnes ikke bare en overtredelse mot Herren, men tydelig også en urettmessig tilegnelse av nestens eiendom. Den skulle erstattes med en femtedel i tillegg, akkurat som i v. 21–24 her.

Heller ikke skylden til den som lå med en annen manns trellkvinne (19,20–22), hørte inn under det vanlige ekteskapsbruddet; den gjaldt et urettmessig inngrep i en annens eiendom. Fordi forbrytelsen ikke kunne verdsettes i penger, skulle det i stedet for erstatning fullbyrdes en borgerlig straff (pisking), og av samme grunn sies det ingenting om å verdsette offerværen.

Ved skyldofferet for en spedalsk som ble renset (14,12 ff.), og for en nasireer som var blitt uren ved et lik (4 Mos 6,12), kan vi riktignok ikke vise på hvilken bestemt måte Herrens rett var krenket. Men ofrene skulle gi disse personene tilbake visse paktsrettigheter de hadde mistet. Derfor må skyldofferet også her ses som en erstatning eller et vederlag for de rettighetene som skulle gis tilbake. Her ble det dessuten bare krevd et lam av hannkjønn.

Av alle disse tilfellene går det klart fram at skyldofferet bygde på tanken om bot for en rett som var krenket, men som nå skulle gjenopprettes eller vinnes tilbake.

Det samme viser ritualet. Offerdyret var alltid en vær, unntatt i 14,12 ff. og 4 Mos 6,12. Bare det skiller skyldofrene klart fra syndofrene, der alle slags dyr kunne ofres, fra okse til due, etter synderens stilling og hvor stor synden var. Enda tydeligere skiller de seg ved at blodet ved alle syndofrene skulle strykes på alterets horn eller til og med bæres inn i helligdommen, mens blodet av skyldofrene, som ved brennofrene og fredsofrene, bare ble stenket rundt om på alteret (7,2).

Til sist skilte de seg ved at væren i skyldofferet som oftest skulle verdsettes av presten. Det var ikke for å fastsette den virkelige verdi-

en, som ikke kunne variere mye mellom værer av samme slag, men for symbolsk å legge på den verdien av den overtredelsen som skulle erstattes.

Derfor er det ingen tvil: I syndofferet sto tanken om soning for synden fremst, og den kom til uttrykk i blodstenkingen. I skyldofferet sto tanken om bot fremst, bot som skulle gjenopprette en rett som var krenket eller forstyrret.

Der skylden kunne verdsettes i penger, skulle denne boten virkelig gjøres ved betaling. I tillegg ble offerdyret ved prestens verdsetting gjort til den gyldige bæreren av den boten som Guds rett krevde. Ved at det ble ofret, kunne den skyldige få soning for sin skyld.[2]

[2]Også det skyldofferet som de som hadde tatt hedenske hustruer, bar fram på Esras oppfordring (Esra 10,18 ff.), gjaldt en troløshet mot Herren (jf. v. 2 og 10) som krevde bot. Og da filistrene sendte gaver til Herren som skyldoffer (1 Sam 6,3 ff.), ga de bot for det ranet de hadde gjort mot ham ved å ta paktens ark.

Kapittel 6. Prestenes forskrifter om ofrene

Særlige forskrifter for prestene om ofrene

Forskriftene i kap. 6 og 7 ble kunngjort for «Aron og hans sønner» (6,2.13.18), altså for prestene. De gjelder de pliktene og rettighetene prestene hadde ved ofrene. Mye av det må nødvendigvis gjentas fra de alminnelige reglene om de forskjellige offerslagene og hvordan de skulle bæres fram. Men det meste er nytt og har stor betydning for hele offertjenesten.

V. 1–23. Brennofferet og ilden på alteret

> «[1]Og Herren talte til Moses og sa: [2]Gi dette påbudet til Aron og hans sønner: Dette er loven om brennofferet: Brennofferet skal ligge på ildstedet på alteret hele natten til om morgenen. Slik skal alterilden holdes brennende. [3]Presten skal kle seg i sin linkappe og bære benklær av lin nærmest kroppen. Og han skal ta bort asken etter brennofferet som ilden har fortært på alteret, og legge den ved siden av alteret. [4]Så skal han ta av seg sine klær og ta på seg andre klær og bære asken utenfor leiren til et rent sted. [5]Ilden skal holdes brennende på alteret, den må ikke slokne. Hver morgen skal presten legge ny ved på ilden og legge brennofferet til rette på den og brenne fettstykkene av fredsofferet på den. [6]En stadig ild skal holdes tent på alteret, den må ikke slokne.»

Loven om brennofferet står først i rekken, og den har særlig det daglige brennofferet for øye (2 Mos 29,38–42). Forskriften gjelder først og fremst brennofferet som ble båret fram hver kveld, og som var grunnlaget for alle brennofrene (2 Mos 29,38–39; 4 Mos 28,3–4).

Hver morgen skulle presten ta på seg linklærne sine (2 Mos 28,42) og de hvite benklærne. Så skulle han ta bort asken på alteret, det som var igjen etter at ilden hadde fortært brennofferet, og legge den ved siden av alteret (jf. 1,16). Deretter skulle han ta av seg prestedrakten, ta på seg andre, vanlige klær og bære asken ut av forgården og utenfor leiren til et rent sted. Presten fikk bare gå fram til alteret i prestedrakten, men i den kunne han ikke gå ut av leiren.

Alterilden skulle også holdes brennende «med det», det vil si med brennofferet, hele dagen uten å slokne. Derfor skulle presten legge ved på ilden, legge brennofferet til rette på den og brenne fettstykkene av fredsofrene – det vil si hver gang det ble båret fram fredsoffer, for de var ikke påbudt hver dag.

Ilden skulle brenne på alteret hele tiden uten å slokne. Det var ikke for at ilden fra himmelen aldri skulle slokne – den ilden som gikk ut fra Herren og fortærte ofrene da Aron og sønnene hans etter innvielsen begynte tjenesten ved alteret (se ved 9,24).

Grunnen var at brennofferet aldri skulle gå ut, for det var tegnet Gud selv hadde innsatt, og det viste synlig at paktsfolket tilba Herren uten opphør. Folket kunne ikke stanse denne tilbedelsen verken dag eller natt uten å svikte sitt kall. Av samme grunn holdt også andre folk evig ild brennende på alterne til sine fremste guder.

V. 7–11. Matofferet

> «[7]Dette er loven om matofferet: Arons sønner skal bære det fram for Herrens åsyn, foran alteret. [8]Og presten skal ta en håndfull av matofferets fine mel og av dets olje og all virak som er på matofferet, og brenne det på alteret til en velbehagelig duft, som et påminningsoffer til Herren. [9]Det som blir til overs, skal Aron og hans sønner ete. Det skal etes usyret på et hellig sted, i forgården til sammenkomstens telt skal de ete det. [10]Det skal ikke bakes med surdeig. Jeg har gitt dem det som deres del av mine ildoffer, det er høyhellig likesom syndofferet og skyldofferet. [11]Alle av mannkjønn blant Arons barn kan ete det. Til alle tider, fra slekt til slekt, skal det være deres del av Herrens ildofre. Hver den som rører ved dem, skal være hellig.»

V. 7–8 gjentar bare det som står i 2,2–3. Det nye kommer i v. 9–11 og gjelder det som ble til overs og ikke ble brent på alteret. Prestene skulle ete det usyret, det vil si bake det uten surdeig, og de skulle ete det på et hellig sted, i forgården til tabernaklet.

«Usyret» i v. 9 forklares av v. 10: «Det skal ikke bakes med surdeig.» Det var prestenes del av Herrens ildoffer (1,9), og som en slik del var det høyhellig (2,3), likesom syndofferet og skyldofferet (6,18–19; 7,6). Bare de mannlige medlemmene av presteslektene kunne ete det. Dette skulle gjelde som en evig ordning (jf. 3,17).

«Hver den som rører ved dem, skal være hellig.» Det betyr ikke at han skal helliggjøre seg, og heller ikke at han er viet til helligdommen og skal gjøre tjeneste der. Den samme bestemmelsen gjelder syndofferet (6,20), brennofferalteret (2 Mos 29,37) og de høyhellige karene i tabernaklet (2 Mos 30,29). Den må forstås ut fra Jes 65,5: «Kom ikke nær meg, for jeg er hellig for deg!»

Tanken er at enhver som ikke var prest og rørte ved disse høyhellige tingene, ble hellig ved berøringen. Fra da av måtte han vokte seg mot urenhet på samme måte som de innviede prestene (21,1–8), men uten å få del i prestenes rettigheter. Det måtte gi ham mange ulemper i det vanlige livet.

V. 12–16. Yppersteprestens matoffer

> «[12]Og Herren talte til Moses og sa: [13]Dette er Arons og hans sønners offer, det som de skal ofre til Herren den dagen en av dem blir salvet: tiendedelen av en efa fint mel som stadig matoffer, halvdelen om morgenen og halvdelen om kvelden. [14]Det skal lages til med olje på en helle, godt knadd skal det være når du bærer det fram. Et matoffer som er bakt, skal du bære fram i små stykker til en velbehagelig duft for Herren. [15]Den av Arons sønner som blir salvet til prest i hans sted, skal lage det til. Det er en evig lov. Det skal brennes opp helt for Herren. [16]Hvert matoffer som en prest bærer fram for seg selv, skal brennes helt, det må ikke etes.»

(Keil: «14 Det skal lages til med olje på en helle, ristet skal du bringe det inn, i brutte stykker som et matoffer av smuler.»)

Prestenes matoffer innledes som en ny lov med en egen innledning. Det står på sin rette plass her blant forskriftene for prestene, for blant de alminnelige lovene for folket ville det ha vært helt malplassert.

«Den dagen en av dem blir salvet» skulle Aron og sønnene hans bære fram et offer som «stadig matoffer». Senere skulle «den av Arons sønner som blir salvet til prest i hans sted», gjøre det samme, det vil si hver ypperstеprest når han ble innviet. Innvielsen varte sju dager,

og de sju dagene kalles her «dagen», slik som skapelsens sju dager i 1 Mos 2,4.

Dette matofferet ble ikke båret fram i løpet av de sju salvingsdagene, men etter at innvielsen var fullført. Trolig skjedde det, slik den jødiske tradisjonen mener, ved begynnelsen av den åttende dagen, da ypperstepresten tiltrådte embetet sitt, sammen med det daglige morgenofferet (2 Mos 29,38–39) og før offeret i kap. 9.

Siden ble det båret fram som «stadig matoffer» hver morgen og kveld så lenge han var i embetet. Det vitner både Sirak 45,14 og Josefus om.[1]

Offeret skulle være en tiendedel efa fint mel, halvdelen om morgenen og halvdelen om kvelden. Det skulle ikke bæres fram som mel, men lages til med olje på en helle, ristet og i brutte stykker, som et matoffer av smuler. Ordet *murbeket* (מֻרְבֶּכֶת, v. 14; 1 Krøn 23,29) betyr utvilsomt fint mel som er ristet godt i olje. Betydningen «blandet» passer ikke, for i 7,12 brukes et annet ord når melet blandes med olje.

Også dette matofferet var innstiftet som en evig ordning, og det skulle brennes helt på alteret, slik som hvert matoffer en prest bar fram. Det hørte nemlig til brennofrene, og av slike matoffer fikk den som ofret, ikke noen del selv (2,3.10).

Origenes bemerker at når ypperstepresten ellers bar fram ofre, gjorde han tjeneste for folket, men i dette budet tok han seg av det som var hans eget. Vi legger også merke til at ypperstepresten for sin egen del bare skulle bære fram et matoffer uten blod, ikke et blodig offer, som ville ha pekt på soning. Som Herrens innviede skulle han hver dag komme nær Herren med en offergave som var et bilde på helliggjørelsens frukter.

V. 17–23. Syndofferet

> «[17]Og Herren talte til Moses og sa: [18]Tal til Aron og hans sønner og si: Dette er loven om syndofferet: På det stedet hvor brennofferet blir slaktet, skal syndofferet slaktes for Herrens åsyn. Det er høyhellig. [19]Den presten som bærer fram syndofferet, kan ete det. Det skal etes på et hellig sted, i forgården til sammenkomstens telt. [20]Hver den

[1]Teksten pålegger bare Aron dette matofferet. Aron og sønnene hans nevnes riktignok i v. 13, for de ble innviet sammen, men v. 15 sier at det er den av sønnene som blir salvet i Arons sted, altså hans etterfølger som ypperstеprest, som skal bære det fram. Maimonides og andre mente at hver vanlig prest skulle bære fram dette matofferet når han tiltrådte, men det synet har ikke noe fast grunnlag i loven, og det ble heller ikke alminnelig blant rabbinerne.

som rører ved dets kjøtt, skal være hellig. Og om det kommer noe av
dets blod på et klesplagg, skal du vaske det på et hellig sted. [21]Er det
et leirkar det blir kokt i, så skal karet slås i stykker. Men er det kokt i
et kobberkar, så skal karet skures og skylles med vann. [22]Alle menn
som er prester, kan ete av det. Det er høyhellig. [23]Men de syndoffer
som det bæres blod av inn i sammenkomstens telt for å gjøre soning
i helligdommen, må ikke etes. De skal brennes opp med ild.»

Loven om syndofferet får en ny innledning fordi v. 12–16 er skutt inn. Den gir nærmere forskrifter, mest om folkets syndoffer: først om stedet der det skulle slaktes, som i 4,24, og så om at kjøttet og blodet var høyhellig. Kjøttet av disse syndofrene skulle etes av presten som gjorde tjenesten, på et hellig sted i forgården (jf. v. 9). Den som rørte ved det, ble hellig (se ved v. 11).

Kom det noe av blodet på et klesplagg, skulle det vaskes på et hellig sted. Det høyhellige blodet skulle ikke bæres ut av helligdommen og inn i det vanlige livet med klærne og slik bli vanhelliget. «Du skal vaske» i v. 20 er sagt til presten.

Kjøttet var like hellig. Karet det ble kokt i for at prestene skulle ete det, skulle slås i stykker hvis det var av leire. Var det av kobber, skulle det skures og skylles godt med vann. Ingenting av det høyhellige kjøttet skulle bli hengende igjen i karet og bli vanhelliget når karet senere ble brukt til vanlig mat eller annet jordisk bruk.

Med kobberkar kunne dette hindres ved en grundig rengjøring, men ikke med leirkar, for de suger opp fettet så det ikke kan vaskes bort. Derfor skulle de slås i stykker, det vil si ødelegges helt. Leirkar som var blitt urene, skulle også slås i stykker, men av motsatt grunn (11,33.35).

Kjøttet av syndofferet skulle kokes og etes bare av mennene blant prestene, likesom matofferet (v. 9.11). Men dette gjaldt bare folkets syndoffer (4,22–5,13). Kjøttet av syndofrene for ypperstepresten og for hele menigheten (4,1–21) skulle ikke etes, men brennes opp med ild (4,12.21). Blodet av disse ofrene ble båret inn i tabernaklet «for å gjøre soning i helligdommen», det vil si for at soningen med blodet skulle fullføres der. Om hva det betydde at prestene åt kjøttet av syndofferet, se ved 10,17.

Kapittel 7. Skyldofferet og fredsofferet

V. 1–14. Skyldofferet

«[1]Dette er loven om skyldofferet: Det er høyhellig. [2]På det stedet hvor brennofferet blir slaktet, skal skyldofferet slaktes. Blodet skal stenkes rundt om på alteret. [3]Alt fettet skal ofres, både fetthalen og fettet som dekker innvollene, [4]begge nyrene med det fettet som er på dem ved hoftene, og den store leverlappen, den skal tas ut sammen med nyrene. [5]Og presten skal brenne det på alteret som ildoffer til Herren. Det er et skyldoffer. [6]Alle menn som er prester, kan ete det. På et hellig sted skal det etes, det er høyhellig. [7]Med skyldofferet skal det være som med syndofferet, samme lov gjelder for dem begge. Det skal tilhøre den presten som gjør soning med det.»

Loven om skyldofferet handler først om hvordan det skulle bæres fram. Slaktingen og blodstenkingen var de samme som ved brennofferet (1,5), og de hadde utvilsomt også samme betydning. Bare fettstykkene skulle brennes på alteret, de samme som ved syndofferet og fredsofferet (4,8; 3,9). Kjøttet skulle prestene ete, som ved syndofferet (6,22), for her gjaldt samme lov for begge. Disse delene av offertjenesten må derfor ha betydd det samme, for all skyld er synd.

V. 8–10. Prestenes del av brennofferet og matofferet

«[8]Når en prest ofrer brennoffer for noen, så skal huden av det brennofferet han har ofret, tilhøre den samme presten. [9]Hvert matoffer som bakes i ovn eller som stekes i panne eller på helle, skal tilhøre den presten som ofrer det. [10]Men hvert matoffer som er blandet med

olje, eller som er tørt, skal tilhøre alle Arons sønner, den ene som den andre.»

Her er det føyd til noen forskrifter om brennofferet og matofferet som egentlig hørte hjemme i lovene om disse ofrene i kap. 6. Ved brennofferet skulle huden av dyret tilfalle presten som bar det fram, som lønn for tjenesten hans. Det samme gjaldt trolig også folkets skyldoffer og syndoffer, mens huden av fredsofrene tilhørte eieren av dyret (Misjna).

Om matofferet fastsetter v. 9–10 at alt som var bakt i ovn eller laget til i panne eller på helle, skulle tilhøre presten som brente en del av det på alteret. Alt som var blandet med olje, og alt som var tørt, skulle tilhøre alle Arons sønner, altså alle prestene slik at de fikk like mye hver.

Grunnen til dette skillet er ikke helt klar. At alle matofrene i kap. 2 skulle tilfalle prestene, bortsett fra den delen som ble brent på alteret som påminningsoffer, fulgte av at de var høyhellige (se ved 2,3).

De bakte matofrene i v. 9 er de samme som i 2,4–8. Med dem i v. 10 må vi derfor forstå slagene i 2,1–3 og 2,14–16. Det «tørre» er først og fremst de tørkede kornene av nye aks; olje skulle legges på dem, men ikke helles over, slik den ble helt over melofferet (2,1.15). Trolig gjelder det også syndofferet og nidkjærhetsofferet, som bare var mel uten olje (5,11; 4 Mos 5,15).

Grunnen til at kakene og bakverket tilfalt presten som gjorde tjenesten, mens melet med olje, de tørre kornene og det rene melet ble delt mellom alle prestene, var nok ganske enkelt denne: Bakverket ble for det meste bare båret fram ved særlige anledninger og i små mengder. De andre var de vanlige formene for matoffer, og det kom mer av dem enn prestene som gjorde tjeneste, kunne ete eller gjøre seg nytte av alene.

V. 11–14. Takkofferet og brødet til det

«[11]Dette er loven om fredsofferet som ofres til Herren: [12]Dersom noen ofrer det til takkoffer, så skal han i tillegg til slaktofferet som bæres fram til takkoffer, ofre usyrede kaker med olje i og usyrede brødleiver smurt med olje, og fint mel knadd til kaker med olje i. [13]Dette er den offergaven han skal bære fram i tillegg til det slaktofferet som bæres fram til takkoffer og fredsoffer, og dessuten syrede kaker. [14]Av dette offeret skal han bære fram en kake av hvert slag

som gave til Herren. Det skal tilhøre presten som stenker fredsofferets blod på alteret.»

Loven om fredsofrene gir forskrifter om tre ting: om matofferet uten blod som fulgte med disse ofrene (v. 12–14), om å ete kjøttet av dem (v. 15–21), sammen med forbudet mot å ete fett og blod (v. 22–27), og om Herrens del av dem (v. 28–36).

V. 12 og 16 nevner tre slag fredsoffer, som skiller seg fra hverandre etter anledning og formål. De kunne bæres fram som takkoffer, for å prise Gud for velsignelser en hadde fått eller ba om, som løfteoffer eller som frivillig offer.

Sammen med takkofferet skulle det bæres fram usyrede kaker knadd med olje, usyrede brødleiver smurt med olje (se ved 2,4) og fint mel som var ristet i olje (jf. 6,14) og knadd til kaker med olje. Det siste slaget kalles også «oljekake» (8,26; 2 Mos 29,23). Trolig skilte det seg fra det første bare ved at det var enda mer gjennomtrukket av olje: Melet ble først ristet i olje og så knadd med mer olje.

Denne offergaven skulle den som ofret, bære fram sammen med syrede brødkaker, og av hele offergaven skulle han gi én kake av hvert av de tre slagene i v. 12 som en gave til Herren. Den skulle tilfalle presten som stenket fredsofferets blod. Etter 2,9 ble et påminningsoffer av det usyrede bakverket brent på alteret, selv om det ikke nevnes her, like lite som i v. 9–10. Men ingenting av det syrede brødet kom på alteret (2,12); det ble bare brukt som brød til offermåltidet.

V. 15–27. Offermåltidet

«[15]Kjøttet av et fredsoffer som bæres fram som takkoffer, skal etes på den dagen det ofres. Det må ikke bli liggende noe av det til om morgenen. [16]Dersom hans slaktoffer er et løfteoffer eller et frivillig offer, skal det etes på den dagen det ofres. Men det som blir tilbake, kan etes den neste dagen. [17]Det som ennå blir tilbake av slaktofferets kjøtt, skal brennes opp med ild på den tredje dagen. [18]Om noen på den tredje dagen eter av fredsofferets kjøtt, da har Herren ikke velbehag i offeret. Det skal ikke regnes den som ofret det til gode, det skal være en styggedom. Om noen eter av det, da fører han skyld over seg. [19]Kjøtt som kommer nær noe urent, skal ikke etes, det skal brennes opp med ild. Ellers kan alle som er rene, ete av kjøttet. [20]Men den som eter kjøtt av Herrens fredsoffer mens det er

> noe urent på ham, han skal utryddes av sitt folk. [21]Når noen rører ved noe urent, enten det er et menneskes urenhet eller et urent dyr eller noe annet urent og motbydelig, og så eter av kjøttet fra Herrens fredsoffer, da skal han utryddes av sitt folk.»

Kjøttet av takkofferet skulle etes samme dag som det ble båret fram, og ingenting av det skulle bli liggende til neste morgen (jf. 22,29–30). Kjøttet av løfteofrene og de frivillige ofrene kunne etes både den første og den andre dagen. Det som ble til overs, skulle brennes opp den tredje dagen.

Åt noen av det den tredje dagen, hadde Herren ikke velbehag i det, og det ble «ikke regnet den som ofret det, til gode» som et offer Gud hadde behag i. Det var en «styggedom», på hebraisk *piggul* (פִּגּוּל). Ordet brukes bare om offerkjøtt (19,7; Esek 4,14; Jes 65,4) og betyr egentlig stank. Den som åt av det, førte skyld over seg (jf. 5,1), og det gjaldt både den som ofret, og alle andre som åt av slikt kjøtt.

Kjøttet skulle ikke brennes den tredje dagen for å tvinge den som ofret, til å be de fattige med til måltidet, slik noen har ment. Det skulle hindre at måltidet ble vanhelliget. Offerkjøttet var hellig (2 Mos 29,34), og i 19,8, der budet gjentas, kalles det å ete det den tredje dagen å vanhellige det som var helliget Herren, og straffen er å bli utryddet.

Det ble en vanhelligelse fordi kjøtt i varme land begynner å råtne og lukte den tredje dagen hvis det ikke blir nøye konservert. Å ete råttent kjøtt ville være som å ete urent åtsel, og i Esek 4,14 nevnes de to sammen. Derfor skulle kjøttet brennes, slik også Filon og Maimonides sier.[1]

På samme måte skulle alt offerkjøtt som hadde vært i berøring med noe urent og derfor var blitt urent, brennes og ikke etes. V. 19b (som mangler i Septuaginta og Vulgata) sier at alle som var rene, kunne ete av kjøttet, det vil si ta del i offermåltidet.

Men den som åt kjøtt av fredsofferet mens han var uren, skulle «utryddes av sitt folk» (jf. 1 Mos 17,14). Det gjaldt enten urenheten kom av noe urent han hadde rørt ved, av et menneskes urenhet (kap. 12–15), av et urent dyr (11,4–8) eller av noe annet urent og motbydelig.

[1]Det er ikke grunnlag for å påstå at en annen lovgiver i 19,5 ff. innfører en mildere regel og lar alle takkofrene etes den andre dagen. 19,5 ff. vil ikke gi en alminnelig regel for alle takkofrene. Stedet forutsetter vår lov og skjerper bare reglene om løfteofrene og de frivillige ofrene med en streng straff.

Det siste ordet, *sjeqets* (שֶׁקֶץ), omfatter de urene fiskene, fuglene og småkrypene som det brukes om i 11,10–42.

Å røre ved dyr som var urene å ete, gjorde ikke uren så lenge de levde, eller når mennesker hadde drept dem. Men å røre ved dyr som var selvdøde, enten de hørte til dem en kunne ete eller ikke, gjorde uren (se ved 11,8).

V. 22–27. Forbudet mot fett og blod

> «[22]Og Herren talte til Moses og sa: [23]Tal til Israels barn og si: Dere skal ikke ete fett av okse eller sau eller geit. [24]Fettet av et selvdødt dyr eller av et dyr som er revet i hjel, kan nyttes til forskjellig bruk, men dere må ikke ete det. [25]Hver den som eter fettet av noe dyr som det ofres ildoffer av til Herren, han skal utryddes av sitt folk. [26]Blod skal dere ikke ete, verken av fugl eller fe, hvor dere så bor. [27]Hver den som noen gang eter blod, han skal utryddes av sitt folk.»

Til disse forskriftene føyer loven forbudet mot å ete fett og blod, som hører sammen med dem i innhold. Med fettet av okse, sau og geit – de tre dyreslagene som ble ofret, eller «noe dyr som det ofres ildoffer av til Herren» (v. 25) – menes bare de fettstykkene som nevnes i 3,3–4.9. Det gjelder ikke fettet som er vokst inn i kjøttet, og heller ikke fettet av andre rene dyr som ikke kunne ofres, som hjort, antilope og annet vilt.

Fettet av selvdøde dyr eller dyr som var revet i hjel av rovdyr, skulle ikke etes, for det var urent og gjorde den som åt det, uren (17,15; 22,8). Men det kunne brukes til det vanlige livets mange gjøremål.

Loven sier ikke uttrykkelig hva som skulle skje med fettet av okser, sauer og geiter som var slaktet på vanlig måte, men indirekte sier den det tydelig nok. Etter 17,3 ff. skulle den som ville slakte en okse, en sau eller en geit under ørkenvandringen, føre dyret til tabernaklet som offergave, så blodet kunne stenkes mot alteret og fettet brennes på det. Slik ble hver vanlig slakting gjort til et offer, og loven fastsatte hva som skulle skje med fettet.

Senere, da folket bodde i Kanaan, fikk de lov til å slakte hvor som helst, og bare forbudet mot å ete blod ble gjentatt (5 Mos 12,15–16.21), ikke forbudet mot å ete fett. Når slaktingen ved tabernaklet ble begrenset til de egentlige ofrene, følger det av seg selv at forbudet mot å ete fettstykkene falt bort for de dyrene som ble slaktet til mat og ikke som offer.

Grunnen til forbudet var altså bare denne: Så lenge hver slakting var et offer, skulle fettstykkene, som skulle gis til Herren og brennes på alteret, ikke brukes til jordiske formål, for de var gaver som var helliget Gud. Det var ikke forbudt av helsegrunner eller samfunnshensyn, og heller ikke for å fremme olivendyrkingen.

Å ete fettet var å ta urettmessig det som var helliget Gud, et ugudelig inngrep i Herrens rett. Derfor skulle det straffes med utryddelse, etter samme mønster som 4 Mos 15,30–31.

Forbudet mot blod i v. 26–27 gjelder fugler og fe. Fisk nevnes ikke, for det lille blodet de har, blir som regel ikke etet. Dette forbudet skulle Israel holde overalt hvor de bodde (2 Mos 12,20; jf. 3 Mos 17,10), og ikke bare så lenge all slakting var offer, men til alle tider. Blodet ble nemlig regnet som dyrets sjel, og Gud hadde helliget det som middel til soning for menneskets sjel (17,11). Derfor var blodet langt helligere enn fettet.

V. 28–36. Herrens del av fredsofferet

«[28]Og Herren talte til Moses og sa: [29]Tal til Israels barn og si: Den som ofrer sitt fredsslaktoffer til Herren, han skal selv bære fram for Herren sin offergave av sitt fredsslaktoffer. [30]Med egne hender skal han bære fram Herrens ildoffer. Både fettet og brystet skal han bære fram, og brystet skal svinges for Herrens åsyn. [31]Presten skal brenne fettet på alteret, men brystet skal høre Aron og hans sønner til. [32]Og det høyre låret skal dere gi presten som gave av deres fredsoffer. [33]Den av Arons sønner som ofrer fredsofferblodet og fettet, han skal ha det høyre låret som sin del. [34]For svingebrystet og løftelåret har jeg mottatt fra Israels barn av deres fredsslaktoffer og gitt det til Aron, presten, og til hans sønner, som en evig rettighet de kan kreve av Israels barn. [35]Dette er Arons del og hans sønners del av Herrens ildoffer. Det blir gitt dem på den dagen de føres fram for å tjene Herren som prester. [36]Det er den del som Herren befalte at Israels barn skulle gi dem på den dagen de blir salvet, en evig rettighet, fra slekt til slekt.»

Den som ofret, skulle selv bære fram sin offergave til Herren, det vil si bære til alteret den delen som tilhørte Herren. Med egne hender skulle han bære fram Herrens ildoffer (1,9): fettstykkene (3,3–4) og brystet. Fettet skulle brennes på alteret, og brystet skulle «svinges for

Herrens åsyn». Brystet, *chaze* (חָזֶה), er brystkjøttet av offerdyret. Hos okser, sauer og geiter består det mest av bruskaktig fett og er et av de beste stykkene; ved festmåltider i oldtiden var bryststykker av fete lam en lekkerbisken.

Brystet ble båret fram for Herren som svingeoffer, *tenufa* (תְּנוּפָה), og han ga det videre til Aron og sønnene hans, prestene. Ordet kommer av et verb som betyr «svinge, bevege fram og tilbake» (jf. 2 Mos 35,22). Det er navnet på en handling som hørte særlig til fredsofrene og innvielsesofrene.

Presten la det som skulle svinges, i hendene på den som ofret, la så sine egne hender under og beveget hans hender fram og tilbake, vannrett. Bevegelsen framover, mot alteret, viste at offeret ble gitt, at det i bildet ble overført til Gud. Bevegelsen tilbake viste at det ble tatt imot igjen som en gave Gud ga videre til sine tjenere, prestene.[2]

Ved fredsofrene ble brystet svinget, og derfor ble det kalt «svingebrystet» (v. 34; 10,14–15; 4 Mos 6,20; 18,18; 2 Mos 29,27). Ved prestevielsen ble fettstykkene, det høyre låret og noen kaker svinget sammen med brystet av innvielsesofferet (8,25–29; 2 Mos 29,22–26). Svinging hørte også med til kornbanden med førstegrøden i påsken, til førstegrødebrødene og fredsofferlammene på pinsefesten (23,11.20), til bogen og matofferet til nasireeren (4 Mos 6,20), til skyldofferet for den spedalske (14,12.24), til nidkjærhetsofferet (4 Mos 5,25) og til sist til levittene da de ble innviet (4 Mos 8,11 ff.).

I alle disse tilfellene ble det som var svinget, prestenes eiendom etter at det på denne måten var båret fram for Herren. Men av pinselammene, som ble svinget før de ble slaktet, og av lammet som den spedalske bar fram som skyldoffer, ble blodet og fettet gitt til alterilden. Av nidkjærhetsofferet gikk bare et påminningsoffer til alteret, og av innvielsesofferet av særlige grunner fettstykkene, låret og kakene. Også levittene ga Herren til prestene som deres eiendom (4 Mos 8,19). Svingingen hadde altså ikke noe til felles med romernes offerskikk, der de stykkene som ble overgitt til gudene, ble brent på alteret.

I tillegg til svingebrystet, som Herren overlot til sine tjenere som deres del av fredsofrene, skulle presten som gjorde tjenesten, få det

[2]Talmud forklarer svingingen riktig som en bevegelse fram og tilbake. Noen senere rabbinere gjorde den til en bevegelse mot de fire himmelretningene, og enkelte har sett en hentydning til Guds allestedsnærvær i det. Det passer slett ikke til handlingen.

høyre låret som løfteoffer, *teruma* (תְּרוּמָה), noe som ble løftet av. Ordet *sjoq* (שׁוֹק) brukes om låret hos et menneske (Jes 47,2; Høys 5,15). Hos et dyr er det derfor ikke forbeinet eller bogen, som kalles «armen» (4 Mos 6,19; 5 Mos 18,3), men bakbeinet, eller rettere den øvre delen av det, skinken. I 1 Sam 9,24 nevnes den som et særlig utsøkt stykke.

Den kalles ofte «løftelåret» (v. 34; 10,14–15; 4 Mos 6,20; 2 Mos 29,27) fordi den ble løftet av offerdyret som en æresgave til presten som gjorde tjenesten, uten å bli svinget slik som brystet. Men det mer alminnelige uttrykket «svinge et svingeoffer for Herrens åsyn» (10,15) omfatter også løftelåret.

Svingebrystet og løftelåret hadde Herren tatt fra Israels barn av deres fredsoffer, det vil si pålagt dem som avgift, og gitt dem til Aron og sønnene hans som «en evig rettighet», en rett prestene kunne kreve av israelittene til alle tider (jf. 2 Mos 27,21).

Med v. 35–36 slutter forskriftene om fredsofrene. Dette – svingebrystet og løftelåret – er Arons og sønnenes del av Herrens ildoffer, den Herren ga dem den dagen han førte dem fram for å tjene ham som prester, det vil si, etter v. 36, «den dagen de blir salvet». Ordet *misjcha* (מִשְׁחָה) betyr her, som i 4 Mos 18,8, ikke «salving», men «del», egentlig noe som er målt av.

Fredsofferet som hellig måltid

Den grundigheten loven viser i hvert enkelt ledd av offermåltidet, stadfester hva fredsofrene betydde. Det ligger allerede i navnet *sevach* (זֶבַח), «slaktoffer»: De var ment til å ende i et hellig måltid.

Den som ofret, la hånden på hodet av dyret, som var ført fram til Herrens alter for dette formålet. Med det viste han at han i denne gaven, som skulle nære og styrke hans eget liv, ga hele sitt liv til Herren, for å bli styrket både i legeme og sjel til en hellig vandel. Med det for øye slaktet han dyret og lot presten stenke blodet mot alteret og brenne fettstykkene på det. Ved disse gavene på alteret skulle hans sjel og hans indre menneske på ny bli grunnfestet i det nådefulle samfunnet med Herren.

Så overlot han brystet ved svingingen, og dessuten det høyre låret og én offerkake av hvert slag, som løfteoffer av det hele til Herren.

Herren ga disse delene til prestene som sine tjenere, så de kunne ta del i offermåltidet på hans vegne.

Fordi prestene tok del i det, ble festen som den som ofret, holdt for seg selv og sin familie av resten av kjøttet, et hellig paktsmåltid. Det var et måltid av kjærlighet og glede, et bilde på husfellesskap med Herren. Det pekte på den ene side på gleden for Herrens åsyn (5 Mos 12,12.18) og på den andre side på saligheten ved å ete og drikke i Guds rike (Luk 13,29; 22,30).

Ved at en del ble gitt til Herren, ble den jordiske maten helliget som et bilde på den sanne åndelige maten som Herren metter og forfrisker borgerne i sitt rike med.

Denne åndelige siden ved offermåltidet forklarer forskriftene: Både kjøttet og alle som tok del i måltidet, skulle være rene, og det som ble til overs av kjøttet, skulle brennes henholdsvis den andre eller den tredje dagen, så det ikke gikk i oppløsning. Takkofferet skulle brennes en dag tidligere enn løfteofrene og de frivillige ofrene. Dem fikk den som ofret, nyte lenger fordi de sprang ut av hans egen frie vilje, og frivilligheten dekket over det som eventuelt manglet ved selve gaven.

V. 37–38. Avslutningen på offerloven

> «[37]Dette er loven om brennofferet, om matofferet og om syndofferet og om skyldofferet og om innvielsesofferet og om fredsofferet, [38]den som Herren ga Moses på Sinai berg den dagen han bød Israels barn at de skulle ofre til Herren sine offer i Sinai ørken.»

Med v. 37–38 slutter hele offerloven i kap. 1–7. Blant ofrene nevnes her også innvielsesofferet, *millu'im* (מִלֻּאִים, «fylling»), enda det ikke innstiftes i disse kapitlene, men i 2 Mos 29,19 ff.

Navnet kommer av uttrykket «fylle hånden». Det brukes ikke om å sette noen inn i et embete eller gi ham fullmakt i alminnelighet. Det ble først brukt om selve prestevielsen, slik den beskrives i 8,25 ff., og ble begrenset til tanken om å bli innsatt i prestedømmet (8,33; 16,32; 2 Mos 28,41; 29,9; 4 Mos 3,3; Dom 17,5.12). Derav kommer uttrykket «fylle hånden for Herren», det vil si skaffe seg noe å bære fram for Herren (1 Krøn 29,5; 2 Krøn 29,31; jf. 2 Mos 32,29).

Millu'im betyr altså at hånden ble fylt med offergaver som skulle bæres fram for Herren. Ordet brukes først om det bestemte offeret

der prestene ved innvielsen i bildet fikk gavene de skulle bære fram, lagt i hendene, og ved det fikk fullmakt til å gjøre tjeneste ved ofrene. Dernest brukes det i videre mening om prestevielsen i det hele (8,33: «innvielsesdagene»). Stedsangivelsen i v. 38, «i Sinai ørken», peker tilbake til 2 Mos 19,1 og fram mot «på Moabs sletter» i 4 Mos 26,63–64 og 36,13 (jf. 4 Mos 1,1.19).

Hva ofrene betydde, og hvor de pekte hen

Offerloven, med de fem offerslagene den foreskriver, omfatter altså alle sider ved det rette forholdet Israel skulle stå i til Herren sin Gud. Brennofrene var et bilde på at hele mennesket ble helliget ved å overgi seg til Herren, matofrene på frukten av denne helliggjørelsen, og fredsofrene på saligheten ved å eie og nyte frelsens nåde.

Soningsofrene var de midlene som tok bort skilleveggen som synd og skyld hadde reist mellom synderen og den hellige Gud. De skaffet tilgivelse for synd og skyld, så synderen igjen kunne nyte paktsnåden fullt ut. For når bare Guds folk kom nær sin Gud med offergaver i lydighet mot hans bud og i fast tillit til hans ord, fikk de i sannhet de velsignelsene Herren hadde lovet dem. Han hadde selv knyttet syndenes forlatelse, kraft til helliggjørelse og fred i samfunnet med ham til disse uttrykkene for deres gudsfrykt.

Likevel kunne disse ofrene ikke gjøre dem som kom nær Gud med dem og i dem, «fullkommen etter samvittigheten» (Hebr 9,9; 10,1), for «det er umulig at blod av okser og bukker kan bære bort synder» (Hebr 10,4). Den syndsforlatelsen soningsofrene skaffet, var bare en overbærenhet med de syndene som før var gjort, i Guds langmodighet (Rom 3,25–26). Den foregrep Kristi sanne offer, som dyreofrene bare var forbilder på. Ved hans offer er Guds rettferdighet fyllestgjort, og veien er åpnet til full syndsforlatelse og fullkommen forsoning med Gud.

Slik var det også med den helliggjørelsen og det samfunnet som brennofrene og fredsofrene viste. De helliget bare det samfunnet som alt var grunnlagt ved lovens pakt mellom Israel og paktens Gud. De pekte fram mot den sanne helliggjørelsen og saligheten som vokser fram av troens rettferdighet, og som ved Den Hellige Ånds verk folder seg ut til den sanne rettferdighet og salighet i Guds forsoningsfred.

Virkningen av ofrene svarte til den gamle paktens vesen. Det samfunnet med Gud som denne pakten grunnla, var bare et svakt avbilde av det sanne og levende samfunnet med Gud. Det består i at Gud bor i våre hjerter ved sin Ånd, gjør vår ånd, sjel og legeme mer og mer lik sitt bilde og sin guddommelige natur og gir oss del i sitt guddommelige livs herlighet og salighet.

Hvor nær den uendelige og hellige Gud enn knyttet seg til sitt folk i tabernaklets jordiske helligdom og ved brennofferalteret, var Gud, som tronte i Det aller helligste, skilt fra folket ved forhenget så lenge denne helligdommen sto. Folket kunne bare tre fram for ham i forgården. Det viste at synden, som skiller det vanhellige mennesket fra den hellige Gud, ennå ikke var tatt bort.

Den gamle pakt var ikke ment å gi forløsning fra synden; loven skulle føre til erkjennelse av synd. På samme måte skulle ikke offerordningene virkelig stille lengselen etter forsoning med Gud. De skulle vekke lengsel etter det sanne offeret som renser fra all synd, og berede veien for Guds Sønn. Han skulle gjøre skyggene i Moseloven til virkelighet ved å gi sitt eget liv som soning for hele verdens synder, og ved det ene offeret av sitt eget hellige legeme fullende alle de mange ofrene i den gamle pakt.

Kapittel 8. Innvielsen av prestene

Aron og sønnene hans blir innsatt i prestetjenesten

Etter offerlovene følger først beretningen om hvordan Guds befaling om å hellige Aron og sønnene hans til prester ble utført. Moses hadde fått denne befalingen på fjellet, sammen med lovene om å reise tabernaklet (2 Mos 28–29). Den kunne ikke settes i verk før offertjenesten var innstiftet og ordnet, for de fleste offerlovene hadde noe å gjøre med denne handlingen.

Helliggjørelsen av de personene Gud hadde kalt til sine prester, skjedde i tre trinn. Først ble de høytidelig innviet til embetet ved at de ble kledd, salvet og ofret for (kap. 8). Så tok de høytidelig fatt på tjenesten med offer for seg selv og for folket (kap. 9). Til sist ble prestedømmet helliget ved Guds dom over Arons to eldste sønner, da de ville bære fram fremmed ild, og ved de forskriftene som denne hendelsen ga støtet til, om hvordan prestene skulle oppføre seg i tjenesten (kap. 10).

Moses innviet Aron og sønnene hans til prester etter forskriftene i 2 Mos 29,1–36 og 40,12–15. Sammen med dette salvet han tabernaklet og alteret med alt som hørte til, slik det var foreskrevet i 2 Mos 30,26–29 og 40,9–11 (3 Mos 8,10–11).

V. 1–13. Forberedelsene

«[1]Og Herren talte til Moses og sa: [2]Hent Aron og hans sønner, ta deres klær og salvingsoljen og syndofferoksen og de to værene og kurven med de usyrede brødene, [3]og kall sammen hele menigheten

ved inngangen til sammenkomstens telt! [4]Moses gjorde som Herren bød ham. Menigheten samlet seg ved inngangen til sammenkomstens telt. [5]Og Moses sa til menigheten: Slik har Herren befalt å gjøre.»

Da offerlovene var kunngjort, bød Herren Moses å utføre den hellige handlingen. Moses førte dem som skulle innvies, fram til inngangen til sammenkomstens telt, det vil si inn i forgården nær brennofferalteret. Han tok også med prestedrakten som var laget til dem (2 Mos 28), salvingsoljen (2 Mos 30,23 ff.) og offerdyrene og brødene som trengtes (2 Mos 29,1–3). Der samlet han også «hele menigheten», det vil si folket representert ved de eldste.

Tingene i v. 2 står i bestemt form fordi de alt er beskrevet nærmere før. Kurven med de usyrede brødene inneholdt etter 2 Mos 29,2–3 tre slag: usyret brød, det vil si runde, flate brødkaker som var bakt til innvielsen; usyrede kaker blandet med olje; og usyrede brødleiver smurt med olje (se 2,4 og 7,12).

Da menigheten var samlet, sa Moses: «Slik har Herren befalt å gjøre.» Med dette mente han hovedinnholdet i forskriftene i 2 Mos 28,1 og 29,1–37. Dem kunngjorde han for menigheten før innvielsen begynte, men de gjentas ikke her, siden de alt er kjent fra disse kapitlene. Menigheten var kalt sammen fordi Aron og sønnene hans skulle innvies til prester for dem, som faste mellommenn mellom dem og Herren.

V. 6–13. Vaskingen, klærne og salvingen

«[6]Så førte Moses fram Aron og sønnene hans og vasket dem med vann. [7]Han ga Aron kappen på og spente beltet om ham. Så kledde han ham i ytterkappen, ga ham efoden på og bandt efodens belte om ham, og med det snørte han efoden sammen. [8]Så satte han brystduken på ham, og i brystduken la han urim og tummim. [9]Han satte luen på hodet hans, og på dens forside satte han gullplaten, det hellige hodesmykket, slik som Herren hadde befalt Moses. [10]Og Moses tok salvingsoljen og salvet tabernaklet og alt som var i det, og helliget det. [11]Han stenket av oljen sju ganger på alteret og salvet alteret og alt som hørte til det, og vaskekaret med sitt fotstykke. Slik helliget han dem. [12]Og han helte av salvingsoljen på Arons hode og salvet ham og helliget ham. [13]Så førte Moses fram Arons sønner, han kledde dem i kapper og spente beltet om dem og bandt høye luer på dem, slik som Herren hadde befalt Moses.»

Nå begynte selve innvielsen. Den hadde to deler. Først ble personene selv innviet til prestetjenesten ved å bli vasket, kledd og salvet (v. 6–13). Deretter fulgte offerhandlingene som satte dem inn i prestenes gjerning og rettigheter (v. 14–36).

Vaskingen. Moses «vasket dem med vann», det vil si han lot dem vaske seg, uten tvil over hele kroppen og ikke bare hender og føtter. Denne renselsen fra legemlig urenhet var et bilde på at syndens skitt ble tatt bort. Kroppsvasken var altså et tegn på den åndelige renselsen. Uten den kunne ingen komme nær til Gud, og minst av alle de som skulle gjøre soningens tjeneste.

Klærne. Så ble Aron kledd. Moses ga ham kappen og beltet på (2 Mos 28,39; 39,29), så ytterkappen (28,31–35) og efoden (28,6–14), og brystduken med urim og tummim (28,15–30). På hodet satte han luen (28,39) med gullplaten over pannen (28,36–38). Å ta på seg en viktig embetsdrakt var et tegn på at han fikk det preg som embetets plikter krevde. Drakten var det ytre tegnet på at han ble innsatt i embetet han skulle fylle.

Salvingen. Etter forskriftene i 2 Mos 30,26–30 (jf. 40,9–11) ble først «tabernaklet og alt som var i det» salvet, det vil si paktens ark, røkofferalteret, lysestaken og skuebrødsbordet med det som hørte til. Deretter ble brennofferalteret med redskapene salvet, og vaskekaret med fotstykket, og etter det Aron selv, ved at den hellige oljen ble helt ut over hodet hans.

Så ble Arons sønner kledd og salvet. V. 13 nevner bare at de ble kledd, men at de også ble salvet, er ikke bare befalt i 2 Mos 28,41 og 40,15. Det blir også forutsatt i 3 Mos 7,36; 10,7 og 4 Mos 3,3.

Etter jødisk tradisjon ble ypperstepresten salvet på en annen måte enn de vanlige prestene: Oljen ble helt ut over hodet hans, mens de andre bare fikk oljen strøket på pannen med fingeren. Det ser ut til å være noe i dette, for bare om Aron heter det at Moses «helte av salvingsoljen på Arons hode» (v. 12; jf. 2 Mos 29,7; Sal 133,2), og 3 Mos 21,10.12 forutsetter også en forskjell. Men den senere rabbinske påstanden om at Aron i tillegg ble merket på pannen med en hebraisk bokstav, har ingen støtte i loven.

Om hvordan tabernaklet og redskapene ble salvet, sies det bare at brennofferalteret ble salvet ved at det ble stenket sju ganger med salvingsoljen. Da kan vi trygt slutte at de andre delene av helligdommen

ble salvet på samme måte, men bare én gang. At alteret ble stenket sju ganger, har sin grunn i det alteret betydde som stedet for gudstjenesten.

Salvingen både av de hellige tingene og av prestene kalles å «hellige» (v. 10–12; 2 Mos 40,9–11.13). Om brennofferalteret legges det til at det «skal være høyhellig» (2 Mos 40,10). Det sies ikke om boligen og redskapene der, selv om også de var høyhellige. Grunnen er at brennofferalteret, som var det helligste i forgården fordi det var stedet for soningen, særlig skulle vernes mot berøring av uhellige hender. For å gi det denne høyeste grad av hellighet ble det stenket sju ganger. Sju er paktens tall, og slik fikk alteret seglet av helligheten i den forsoningspakten det skulle tjene.

Å hellige er ikke bare å skille ut til hellig bruk, men å gi og fylle med kraft fra Guds helliggjørende Ånd. Oljen var et godt bilde på Ånden, eller på det åndelige livsprinsippet, fordi den har kraft til å holde livskraften oppe og styrke den. Salvingsoljen, som ble laget etter Guds egne forskrifter, var derfor et bilde på Guds Ånd, livets kilde som går ut fra Gud og fyller skapningens naturlige vesen med guddommelig livskraft. Salving med olje var altså et tegn på at en ble utrustet med Guds Ånd til det embetet en ble innviet til (1 Sam 10,1.6; 16,13–14; Jes 61,1).

Også de hellige redskapene ble ikke bare innviet til sin hellige bruk ved salvingen. I billedlig forstand ble de også utrustet med kraft fra Guds Ånd, en kraft som skulle gå ut fra dem til folket som kom til helligdommen.

Salvingen skulle hellige prestene som redskaper og mellommenn for Guds Ånd, men også helligdommens redskaper som kanaler og kar for den nåde og frelse som Gud, Den Hellige, ville gi sitt folk gjennom prestenes tjeneste og i de hellige redskapene han selv hadde innstiftet. Derfor hørte innvielsen av de hellige tingene sammen med innvielsen av prestene.

At også livløse ting kan få guddommelig og åndelig kraft, var en tanke som var svært utbredt i oldtiden. Vi møter den når minnesteiner blir salvet (1 Mos 28,18; 35,14), og igjen når helligdommen blir sonet på den årlige soningsdagen (kap. 16). Den inneholder mer sannhet enn moderne syn på verden som bare vil la Guds Ånd virke

på levende vesener og dermed etterlater en håpløs avgrunn mellom ånd og materie.

Et evig prestedømme. Etter 2 Mos 29,9 skulle klærne og salvingen gi Aron og sønnene hans «prestedømmet som en evig lov», det vil si sikre dem prestedømmet for alle tider. Samme tanke står i 2 Mos 40,15: «Salvingen av dem skal gi dem et evig prestedømme fra slekt til slekt.»

Talmudlærerne vil la disse ordene gjelde bare Arons sønner, de vanlige prestene, og ikke Aron, ypperstepresten. Det strider mot sammenhengen, som sier at sønnene skulle salves likesom faren. Rabbinernes påstand om at Moses' salving av Arons sønner gjaldt ikke bare dem selv, men også alle senere prester, er også helt uten grunnlag. Talmudlærerne slutter jo selv av 3 Mos 6,15 (jf. 2 Mos 29,29), der det uttrykkelig kalles salving når Arons etterfølger blir innsatt, at hver ny ypperstepresten måtte salves.

Meningen er uten tvil at salvingen av Aron og sønnene hans skulle stå som en evig ordning for prestedømmet og sikre det for Arons sønner til alle tider. Det ble regnet som selvsagt, etter 6,15, at salvingen ble gjentatt hver gang en ny slekt gikk inn i tjenesten.

V. 14–21. Syndofferet

> «[14]Så ledet han syndofferoksen fram, og Aron og sønnene hans la hendene på syndofferoksens hode. [15]De slaktet den, og Moses tok blodet og strøk det rundt om på alterhornene med sin finger og renset alteret for synd. Resten av blodet helte han ut ved alterets fot. Slik gjorde han soning for det og helliget det. [16]Han tok alt fettet som var på innvollene, den store leverlappen og begge nyrene og fettet på dem, og Moses brente det på alteret. [17]Men oksen med dens hud og dens kjøtt og dens mageinnhold brente han opp med ild utenfor leiren, slik som Herren hadde befalt Moses.»

Innvielsen ble avsluttet med tre offer. Dyrene kom ikke fra dem som skulle innsettes. Moses skaffet dem uten tvil på menighetens bekostning, for det var for menighetens skyld prestedømmet ble innstiftet.

Moses tjente her som paktens mellommann. Ved hans tjeneste skulle Aron og sønnene hans innvies til Herrens prester, og han gjorde alt ved offeret: slaktingen, stenkingen av blodet og brenningen av det som skulle på alteret – slik prestene siden gjorde ved de daglige

ofrene og høytidsofrene for folket. De som skulle innvies, la bare hendene på offerdyrene for å gjøre dem til sine stedfortredere.

Det første offeret var et syndoffer. Til det ble det tatt en ung okse (2 Mos 29,1), som ved syndofferet for ypperstepresten og for hele menigheten (3 Mos 4,3.14). Det var det høyeste slaget offerdyr, og det svarte til den stillingen prestene skulle ha i Israels gudsrike som de utvalgte innenfor paktsfolket. Moses strøk noe av blodet med fingeren på hornene på brennofferalteret og helte resten ut ved alterets fot. Fettstykkene (se 3,3–4) brente han på alteret, men kjøttet, huden og mageinnholdet brente han utenfor leiren.

Etter den alminnelige regelen skulle blodet av de syndofrene som fikk kjøttet brent utenfor leiren, bæres inn i helligdommen (6,23). Her ble det bare strøket på brennofferalteret, for at dette syndofferet skulle bli et innvielsesoffer. Moses skulle ta blodet og «rense alteret for synd» og hellige det, «for å gjøre soning for det».

Alteret var nettopp blitt helliget ved salvingen med den hellige oljen (v. 11). Derfor kan ikke hensikten med denne renselsen ved offerblodet ha vært å rense det på ny for en urenhet som fortsatt hang ved det eller lå i det selv. Når helligdommens redskaper ellers ble renset og sonet, gjaldt det bare folkets synder som hadde gjort dem urene (16,16.19). Slik gjaldt renselsen her, med blodet av syndofferet som prestene hadde lagt hendene på, bare den urenheten de ville føre over på alteret når de gjorde tjeneste der, på grunn av sin syndige natur.

Prestene hadde fått hellighet ved salvingen, men de kunne likevel ikke settes inn i prestetjenesten uten et syndoffer. Det skulle vekke bevissthet både hos dem og hos folket om at syndigheten som ligger i menneskenaturens rot, ikke var tatt bort ved salvingen, men bare dekket over for den hellige Guds åsyn. Synden hang fremdeles ved mennesket og gjorde alt det gjorde og ville, urent.

På samme måte måtte alteret de fra nå av skulle ofre på, fortsatt renses ved blodet av oksen som var slaktet til syndoffer for å sone deres synder. Slik ble det helliget for prestenes tjeneste, det vil si at de syndene de ville gjøre det urent med i tjenesten, ble dekket over.

Til denne helliggjørelsen tok Moses blodet av det syndofferet som var slaktet for prestene. Det viste at de fra nå av skulle stå i fellesskap med alteret, og det skulle prege dem at det blodet som renset dem, også skulle rense alteret for syndene som hang ved tjenesten deres.

Ikke noe av blodet ble båret inn i Det hellige, fordi offeret bare skulle føre de salvede prestene inn i fellesskapet med alteret. Likevel måtte kjøttet brennes utenfor leiren, fordi offeret tjente til å rense prestene (se 4,11–12). Ellers gjelder det som er sagt ved 4,4, også for hva dette offeret betyr.

V. 18–21. Brennofferet

> «[18]Så ledet han brennofferværen fram, og Aron og sønnene hans la sine hender på værens hode. [19]De slaktet den, og Moses stenket blodet rundt om på alteret. [20]Men væren selv delte de opp i sine stykker, og Moses brente hodet og stykkene og fettet. [21]De vasket innvollene og føttene med vann, og Moses brente hele væren på alteret. Det var et brennoffer til en velbehagelig duft, et ildoffer for Herren, slik som Herren hadde befalt Moses.»

Ved syndofferet var det gjort soning for prestene og alteret. Alt som hindret fellesskapet mellom den hellige Gud og hans tjenere ved alteret på grunn av synden hos dem som skulle innvies, var tatt bort. Så fulgte et brennoffer, en vær som ble ofret etter den vanlige ordningen for brennofferet (1,3–9). Prestene hadde gjort den til sin stedfortreder ved å legge hendene på den. Offeret skulle fremstille dem som et levende, hellig og velbehagelig offer for Herren, og hellige dem til Herren med alle kroppens og sjelens krefter.

V. 22–36. Innvielsesofferet og måltidet

> «[22]Så ledet han fram den andre væren, innvielsesværen, og Aron og sønnene hans la hendene på værens hode. [23]De slaktet den, og Moses tok av blodet og strøk på Arons høyre ørelapp og på tommelfingeren på hans høyre hånd og på stortåen på hans høyre fot. [24]Så førte de Arons sønner fram, og Moses strøk noe av blodet på deres høyre ørelapp og på tommelfingeren på deres høyre hånd og på stortåen på deres høyre fot. Og Moses stenket resten av blodet rundt om på alteret. [25]Så tok han fettet, både fetthalen og alt fettet som var på innvollene, og den store leverlappen og begge nyrene og fettet på dem og det høyre låret, [26]og av kurven med usyret brød som sto for Herrens åsyn, tok han en usyret kake og en oljekake og en brødleiv og la på fettstykkene og på det høyre låret. [27]Alt dette la han i Arons hender og i hans sønners hender, og han svingte det for Herrens åsyn. [28]Så tok Moses det av deres hånd og brente det på alteret sammen med brennofferet. Det var et innvielsesoffer til

> en velbehagelig duft, et ildoffer for Herren. [29]Deretter tok Moses brystet og svingte det for Herrens åsyn. Det var den del Moses fikk av innvielsesværen, slik som Herren hadde befalt Moses. [30]Og Moses tok av salvingsoljen og av blodet som var på alteret, og stenket på Aron og på hans klær og likeså på sønnene hans og deres klær. Slik helliget han Aron og hans klær og likeså hans sønner og hans sønners klær. [31]Og Moses sa til Aron og sønnene hans: Kok kjøttet ved inngangen til sammenkomstens telt og et det der sammen med brødet som er i innvielseskurven, slik som jeg har befalt og sagt: Aron og hans sønner skal ete det. [32]Men det som blir til overs av kjøttet og av brødet, skal dere brenne opp med ild.»

Så kom et fredsoffer, også det en vær. Den kalles «innvielsesværen», egentlig «fyllingens vær» eller «fylleofferets vær». Navnet kommer av den særskilte handlingen med kjøttet, som gjorde dette offeret til et innvielsesoffer: det satte de innviede inn i prestedømmets rettigheter og goder. En vær ble brukt til fredsoffer av folket som helhet (9,4.18), av stammehøvdingene (4 Mos 7,17 ff.) og av nasireeren (4 Mos 6,14.17), som også hadde en høyere stilling i menigheten (Am 2,11–12). Men en vanlig israelitt brakte aldri en vær til fredsoffer.

Blodet på øre, hånd og fot. Dette offeret skilte seg først fra de andre fredsofrene ved det som ble gjort med blodet (v. 23–24; jf. 2 Mos 29,20–21). Før Moses stenket blodet på alteret, strøk han noe av det på Arons og sønnenes høyre ørelapp, høyre tommelfinger og høyre stortå. Slik rørte han ved ytterpunktene av øret, hånden og foten, som sto for hele lemmet, og det på høyre side, den viktigste.

Øret ble rørt fordi presten alltid skulle lytte til Guds ord og bud, hånden fordi han skulle gjøre prestetjenesten rett, og foten fordi han skulle vandre rett i helligdommen. Slik kom de tre lemmene som prestetjenesten brukte, i berøring med offerblodet.

Når blodet så ble stenket på alteret, ble de i bildet ført inn i den guddommelige nådens krets. Det skjedde i kraft av offerblodet, som sto for sjelen som livets bærer og dekket den for Guds hellighet, så den ved denne nåden kunne helliges til å tjene Herren villig og rett.

Stenkingen med olje og blod. Helliggjørelsen ble fullført da Moses tok av salvingsoljen og av blodet på alteret og stenket det på Aron og sønnene hans og på klærne deres (v. 30). Han stenket altså både personene, som bar prestedømmet, og klærne, som var preste-

dømmets tegn, med en blanding av hellig salvingsolje og offerblod fra alteret.

Blodet fra alteret var et bilde på sjelen som er forent med Gud ved soningen og fylt med nådens krefter. Den hellige salvingsoljen var et bilde på Guds Ånd. Ved denne stenkingen ble prestene derfor utrustet med det guddommelige livets høyere krefter, både i sjel og ånd.

Stenkingen gjaldt likevel ikke bare personene, men også embetsdrakten. For den gjaldt prestene – ikke i deres personlige forhold til Herren, men i deres embete og gjerning i Herrens menighet.[1]

I 2 Mos 29,29–30 står i tillegg denne bestemmelsen: «Arons hellige klær skal hans sønner ha etter ham», det vil si de skal gå over til hans etterfølgere i yppersteprestembetet, så de kunne salves og innvies i dem. Den av sønnene som ble prest etter ham og skulle gå inn i sammenkomstens telt for å gjøre tjeneste i helligdommen, skulle bære dem i sju dager. Derfor ble Eleasar kledd i Arons drakt da Aron døde (4 Mos 20,26–28).

Men det følger slett ikke av dette at bare ypperstepresten, som prestedømmets overhode, ble innviet på ny, og at Moses' første salving gjaldt for de vanlige prestene til alle tider. Vi har alt sett ved v. 10 at 2 Mos 40,15 ikke sier dette.

At bare yppersteprestens drakt uttrykkelig skulle gå over til etterfølgeren, har en enkel grunn: Den ble bare brukt ved bestemte tjenester for Herren og ble derfor ikke så fort slitt som de vanlige prestenes drakt, som ble brukt i den daglige tjenesten og neppe ville vare lenge nok til å gå i arv fra far til sønn.[2]

Kjøttet i prestenes hender. Også det som ble gjort med kjøttet av dette offeret, hadde sin særlige betydning (v. 25–29). Moses tok fettstykkene, som ellers ble skilt ut av fredsofferet og brent på alteret, og det høyre låret, som ellers tilfalt presten som ofret. Til kjøttstykkene la han én kake av hvert av de tre slagene bakverk, som ellers tilfalt presten som et løfteoffer for Herren.

[1] I 2 Mos 29,21 står denne handlingen sammen med stenkingen av blodet på alteret, men her nevnes den etter at kjøttet var brent. Det er vanskelig å avgjøre om den først ble gjort da, eller om den bare er føyd til her. Det siste er mest sannsynlig, for blodet på alteret ville snart renne av, så skulle Moses ta noe av det, kunne han ikke vente lenge.

[2] At det ikke er gitt uttrykkelige forskrifter om å gjenta handlingen for hver prest som skulle innvies, beviser ikke at senere prester ikke ble kledd, salvet og innviet i full form, like lite som det at salvingen ikke er nevnt i v. 13, beviser at prestene slett ikke ble salvet.

Alt dette la han i hendene på Aron og sønnene hans og svingte det som svingeoffer for Herren. Så tok han det av hendene deres og brente det på alteret. Det var «et innvielsesoffer til en velbehagelig duft, et ildoffer for Herren». Disse ordene oppgir grunnen til den uvanlige framgangsmåten, så Luther har helt rett når han gjengir: «for det er et fylleoffer».

At delene ble lagt i hendene på Aron og sønnene hans, betydde at hendene deres ble fylt med de offergavene de senere skulle bære fram for Herren ved fredsofrene: fettstykkene som ildoffer på alteret, og det høyre låret med brødkaken som svingeoffer, som Herren så overlot til dem som sine tjenere.

Av denne fyllingen av hendene har offeret fått navnet fylleoffer (*millu'im*, מִלֻּאִים, «fylling»). På den ene siden betydde den at de fikk prestens rett til å bære fram fettstykkene for Herren på alteret, på den andre siden at de fikk i len de gavene de skulle få for tjenesten sin i framtiden.

Denne betydningen forklarer hvorfor både fettstykkene, som skulle brennes på alteret, og låret med brødkakene, som var prestenes del av fredsofferet, her bare ble lagt i prestenes hender, svingt for Herren og så brent av Moses på alteret. Aron og sønnene hans skulle ikke bare få i len det de skulle brenne for Herren, men også det de skulle få for tjenesten. Også det siste var en rett Herren ga dem, og derfor var det riktig at de ved innvielsen bar det fram for Herren i bildet ved å svinge det, og i virkeligheten ved å brenne det på alteret.

Siden det høyre låret her ble brukt på en annen måte, fikk Moses brystet, som ble svingt for Herren (v. 29). Det tilfalt ellers prestene, men her fikk Moses det som sin del til offermåltidet. Måltidet avsluttet dette innvielsesofferet, slik det avsluttet alle fredsoffer.

I 2 Mos 29,27–28 står også budet om at svingebrystet og løftelåret av innvielsesværen siden skulle tilhøre Aron og sønnene hans fra Israels barn, som en evig lov. Grunnen er at det er et løfteoffer (*teruma*, תְּרוּמָה, «det som løftes av»), som Israels barn skulle gi Herren av sine fredsoffer til beste for hans tjenere. At ordet *teruma* brukes både om svingebrystet og løftelåret, har en enkel forklaring: Det som skulle svinges, måtte først løftes av offerdyret.

Offermåltidet. Til offermåltidet skulle prestene koke kjøttet foran inngangen til tabernaklet, eller etter 2 Mos 29,31 «på et hellig sted»,

det vil si i forgården. Der skulle de ete det sammen med brødet i innvielseskurven.

Ingen fremmed, det vil si ingen som ikke var prest, fikk være med på måltidet, fordi kjøttet og brødet var hellige (2 Mos 29,33). De hadde tjent til å gjøre soning for prestene, fylle hendene deres og hellige dem. Dette offeret har altså soningskraft i samme mening som brennofferet i 3 Mos 1,4. Det som ble til overs av kjøttet og brødet til neste dag, skulle brennes opp, av den grunnen som er forklart ved 7,17.

At lekfolk var utestengt fra måltidet, har samme grunn som at det ikke ble spist syret brød, enda syret brød ellers ble båret fram og spist sammen med de usyrede offerkakene ved de vanlige fredsofrene (se 7,13). Måltidet avsluttet innvielsen av prestene, fordi Aron og sønnene hans ved det ble tatt opp i den særlige prestepakten med Herren, og velsignelsen og rettighetene i den skulle bare de innviede prestene ha. Ved dette måltidet fikk prestene ikke ete syret brød, like lite som folket ved påskehøytiden (2 Mos 12,8 ff.).

V. 33–36. De sju innvielsesdagene

> «[33]I sju dager skal dere ikke gå bort fra inngangen til sammenkomstens telt – helt til den dagen når innvielsestiden er til ende. For sju dager skal innvielsen vare. [34]Som det er gjort i dag, slik har Herren befalt det skal gjøres også de andre dagene, for å gjøre soning for dere. [35]Dere skal bli ved inngangen til sammenkomstens telt i sju dager, både dag og natt. Og dere skal ta vare på det som Herren vil ha ivaretatt, så dere ikke skal dø. For slik er det befalt meg. [36]Og Aron og sønnene hans gjorde alt det som Herren hadde befalt ved Moses.»

Innvielsen skulle vare i sju dager (jf. 2 Mos 29,35–37). I den tiden skulle de som ble innviet, ikke gå bort fra inngangen til tabernaklet, men bli der dag og natt og ta vare på det Herren ville ha ivaretatt, så de ikke skulle dø. For Herren skulle fylle hendene deres i sju dager. Det som var gjort med dem denne første dagen, hadde Herren befalt skulle gjøres, det vil si gjentas, i sju dager (v. 34).

Ordene viser tydelig at hele handlingen med alle enkeltheter skulle gjentas i sju dager. I 2 Mos 29,35–37 er det i tillegg til fyllingen av hendene, som forutsetter at innvielsesofferet ble gjentatt hver dag, uttrykkelig befalt at syndofferet til soning og renselsen og salvingen av alteret skulle skje hver av de sju dagene. Denne gjentakelsen gjorde selve innvielsen sterkere. At den varte nettopp sju dager, kommer av

hva tallet sju betyr: det er det hellige tallet og tegnet på at Guds gjerninger er fullført.

Budet om ikke å forlate forgården i de sju dagene skal selvsagt ikke tas bokstavelig, slik noen rabbinere gjør, som om de ikke engang fikk gå bort for naturlige behov. Tatt sammen med ordene som følger, «ta vare på det som Herren vil ha ivaretatt», kan det bare bety at de i disse dagene ikke skulle forlate helligdommen for å ta seg av noe jordisk arbeid. De skulle uavbrutt ta vare på det Herren hadde pålagt dem, det vil si innvielsen han hadde befalt.

Uttrykket betyr egentlig «vokte det som skal voktes», det vil si å gjøre alt som trengtes for å ta seg av en person eller sak (jf. 1 Mos 26,5).

Kapittel 9. Aron begynner sin tjeneste

V. 1–21. Offerne den åttende dagen

> «[1]Den åttende dagen kalte Moses til seg Aron og hans sønner og Israels eldste. [2]Han sa til Aron: Ta deg en oksekalv til syndoffer og en vær til brennoffer, begge uten lyte, og led dem fram for Herrens åsyn. [3]Og du skal tale til Israels barn og si: Ta en geitebukk til syndoffer, og en kalv og et lam, begge årsgamle og uten lyte, til brennoffer, [4]og ta en okse og en vær til fredsoffer, for å ofre dem for Herrens åsyn, og et matoffer, tillaget med olje! For i dag vil Herren åpenbare seg for dere. [5]De tok det som Moses hadde befalt, og førte det fram foran sammenkomstens telt. Og hele menigheten kom og sto for Herrens åsyn. [6]Da sa Moses: Dette er det Herren har befalt dere å gjøre, så skal Herrens herlighet åpenbare seg for dere.»

Den åttende dagen, altså dagen etter de sju innvielsesdagene, tok Aron og sønnene hans fatt på tjenesten med et høytidelig offer for seg selv og for folket. Ved dette offeret viste Herren sin herlighet på en særskilt måte. Slik vitnet han høytidelig for hele folket at han hadde velbehag i deres tjeneste ved alteret, og han satte sitt guddommelige segl på innvielsen de hadde fått.

Til dette skulle Aron og sønnene hans føre fram foran tabernaklet en oksekalv til syndoffer for seg selv og en vær til brennoffer. Folket skulle ved sine eldste føre fram en geitebukk til syndoffer, en årsgammel kalv og et årsgammelt lam til brennoffer, og en okse og en vær til fredsoffer, sammen med et matoffer av mel blandet med olje. Menigheten, representert ved de eldste, skulle stå der for Herrens åsyn, det vil si samles ved helligdommen til den høytidelige handlingen (v. 1–5).

Aron hadde altså fått mangfoldig soning og innvielse ved Moses i de sju dagene, og likevel måtte han begynne tjenesten med syndoffer og brennoffer. Det viste tydelig at lovens offer ikke kunne gjøre fullkommen (Hebr 10,1 ff.).

Riktignok var en oksekalv nok til syndoffer for prestene denne gangen, ikke en fullvoksen okse som i 8,14 og 4,3. Også til folkets brennoffer og fredsoffer var mindre offer nok, enten mindre dyr eller færre enn ved de store høytidene (4 Mos 28,11 ff.). Men ingen av de tre offerslagene kunne sløyfes.

At Aron ikke skulle bære fram noe eget fredsoffer, kan forklares med at hele offerhandlingen sluttet med folkets fredsoffer. I det tok prestene del, og ved å holde et felles offermåltid med resten av folket viste de at de var ett med dem.

Da alt var gjort klart, kunngjorde Moses for det samlede folket hva Herren hadde befalt dem å gjøre, så hans herlighet kunne åpenbare seg (se 2 Mos 16,10). Aron skulle bære fram de ofrene som var ført fram, for å gjøre soning for seg selv og for folket.

V. 7–14. Arons syndoffer og brennoffer

> «[7]Så sa Moses til Aron: Gå fram til alteret og ofre ditt syndoffer og ditt brennoffer og gjør soning for deg og for folket. Ofre så folkets offer og gjør soning for dem, slik som Herren har befalt! [8]Og Aron trådte fram til alteret og slaktet den kalven som skulle være syndoffer for ham selv. [9]Arons sønner bar blodet til ham, og han dyppet fingeren sin i blodet og strøk det på alterhornene. Resten av blodet helte han ut ved alterets fot. [10]Men fettet og nyrene og den store leverlappen av syndofferet brente han på alteret, slik som Herren hadde befalt Moses. [11]Kjøttet og huden brente han opp med ild utenfor leiren. [12]Så slaktet han brennofferet. Arons sønner rakte ham blodet, og han stenket det rundt om på alteret. [13]Så rakte de ham brennofferet, stykke for stykke, og hodet, og han brente det på alteret. [14]Han vasket innvollene og føttene og brente dem sammen med brennofferet på alteret.»

Aron bar først fram syndofferet og brennofferet for seg selv og deretter folkets offer (v. 15–21). Syndofferet kom alltid først. Ved at det gjorde soning for synderen, tok det bort den fremmedgjøringen fra den hellige Gud som synden fører med seg, og ryddet bort det som hindret ham i å komme nær til Gud.

Så fulgte brennofferet, som uttrykte at den som var sonet, overga seg helt til Herren. Til sist kom fredsofferet. Det var på den ene siden en takk for nåde som var mottatt, og en bønn om at den måtte fortsette. På den andre siden var det et segl på paktsfellesskapet med Herren i offermåltidet.

Moses sier i v. 7 at Aron skulle gjøre soning for seg selv og for folket med sitt syndoffer og brennoffer. Men den soningskraften Arons offer skulle ha også for folket, gjaldt ikke synder som folket selv hadde gjort. Den gjaldt den skylden som ypperstepresten, som hode for hele menigheten, førte over folket ved sin synd (4,3).

Da Aron ofret, hjalp sønnene hans ham. De rakte ham blodet som skulle stenkes, og stykkene som skulle brennes på alteret. Med Arons syndoffer (v. 8–11) gikk han fram slik Moses hadde gjort med syndofferet ved prestevielsen (8,14–17).

Blodet ble ikke båret inn i helligdommen, men bare strøket på hornene på brennofferalteret. Hensikten var ikke å sone en bestemt synd Aron hadde gjort, men å ta bort den synden som kunne gjøre tjenesten hans for menigheten mishagelig for Gud. Og menighetens samfunn med Herren hadde sitt sted ved brennofferalteret. Kjøttet og huden ble brent utenfor leiren, som ved alle syndoffer for presteskapet (4,11–12).

Brennofferet ble båret fram etter den alminnelige regelen (1,3–9), som i 8,18–21. Sønnene rakte Aron dyret stykke for stykke, slik det var delt opp (1,6).

Med Arons brennoffer fulgte det ikke noe matoffer, dels fordi loven i 4 Mos 15,2 ff. ennå ikke var gitt, men særlig fordi Aron skulle bære fram det særskilte matofferet som er befalt i 3 Mos 6,13. Det ofret han sammen med morgenbrennofferet som nevnes i v. 17. Selve dette matofferet nevnes ikke uttrykkelig, fordi det var et stadig offer og ikke hørte til de ofrene som var særlige for innvielsen av prestene.

V. 15–21. Folkets offer

> «[15]Så førte han fram folkets offer. Han tok bukken som skulle være syndoffer for folket, slaktet den og ofret den til et syndoffer, likesom det første offerdyret. [16]Så førte han brennofferet fram og ofret det, som det var foreskrevet. [17]Deretter bar han matofferet fram og tok en håndfull av det og brente på alteret, i tillegg til morgenbrennofferet. [18]Så slaktet han oksen og væren som skulle være folkets

fredsoffer. Arons sønner rakte ham blodet, og han stenket det rundt
om på alteret. [19]Men fettstykkene av oksen og væren, både fetthalen
og fettet som dekket innvollene, og nyrene og den store leverlappen
– [20]disse fettstykkene la de på bryststykkene, og han brente fettstyk-
kene på alteret. [21]Men bryststykkene og det høyre låret svingte Aron
for Herrens åsyn, slik som Moses hadde befalt.»

Av folkets offer bar Aron fram syndofferet på samme måte som det første, det vil si det han ofret for seg selv (v. 8 ff.). Blodet av dette syndofferet for menigheten ble ikke båret inn i Det hellige, slik regelen i 6,23 krever, men bare strøket på hornene på brennofferalteret.

Grunnen var den samme som før: Hensikten var ikke å sone en bestemt synd, eller synder som menigheten hadde gjort i tidens løp uten å få dem sonet, men bare å sette menighetens offertjeneste i det rette forholdet til Herren. Moses irettesatte riktignok Aron fordi han hadde brent kjøttet (10,16 ff.), men Aron kunne forsvare det (se ved 10,16–20).

Brennofferet (v. 16) ble også ofret «som det var foreskrevet» (som i 5,10). Så fulgte matofferet (v. 17). Av det brente Aron en håndfull på alteret etter regelen i 2,1–2. Det bar han fram i tillegg til morgenbrennofferet (2 Mos 29,39). Til det hørte også et matoffer (2 Mos 29,40), og etter 3 Mos 6,12 ff. hørte prestenes særskilte matoffer sammen med det.

Til sist (v. 18–21) fulgte fredsofferet, også det etter den alminnelige regelen. I «fettet som dekket innvollene» (v. 19) er de to fettstykkene i 3,3 tatt med. Arons sønner la fettstykkene på bryststykkene og rakte dem til Aron. Fettet skulle brennes på alteret, og brystet skulle svinges sammen med det høyre låret, etter forskriftene i 7,30–36. Matofferet av bakverk, som etter 7,12–13 hørte til fredsofferet, nevnes ikke særskilt.

V. 22–24. Velsignelsen og ilden fra Herren

«[22]Aron løftet sine hender over folket og velsignet dem. Så steg han
ned, etter at han hadde ofret syndofferet og brennofferet og frids-
offeret. [23]Deretter gikk Moses og Aron inn i sammenkomstens telt.
Og da de kom ut igjen, velsignet de folket. Da åpenbarte Herrens
herlighet seg for hele folket. [24]Det gikk ild ut fra Herrens åsyn og

fortærte brennofferet og fettstykkene på alteret. Og hele folket så det, og de ropte høyt av glede og falt ned på sitt ansikt.»

Da offerhandlingen var over, velsignet Aron folket fra alteret med løftede hender (jf. 4 Mos 6,22 ff.). Så steg han ned fra avsatsen rundt alteret, der han hadde stått mens han ofret (se 2 Mos 27,4–5).

Etter dette gikk Moses sammen med ham inn i tabernaklet. Han skulle føre ham inn i helligdommen, der han fra nå av skulle tjene Herren, og fremstille ham for Herren.

De gikk ikke inn for å brenne røkelse, for det ville uten tvil vært nevnt. De gikk heller ikke inn bare for å be om at Herrens herlighet måtte åpenbare seg, selv om de uten tvil ba i helligdommen og ba om Herrens velsignelse, så de kunne røkte det embetet de var betrodd, rett og til hans velbehag. Da de kom ut igjen, lyste de sammen over folket den velsignelsen de hadde bedt om for dem i helligdommen.

Da åpenbarte Herrens herlighet seg for hele folket, og ild gikk ut fra Herrens åsyn og fortærte brennofferet og fettstykkene på alteret, altså fettet av syndofferet og fredsofferet.

Denne gangen, og også i 4 Mos 16,19; 16,42 og 20,6, må vi trolig tenke oss at Herrens herlighet viste seg som et plutselig glimt av underfullt lys fra skyen som dekket tabernaklet, trolig også fra skyen i Det aller helligste. Eller skyen som omga Herrens herlighet, ble plutselig og svært kort forvandlet til et klart lys. Fra det gikk ilden ut, her i form av et lyn, og fortærte ofrene på alteret.

Ilden gikk ut «fra Herrens åsyn», det vil si fra Herrens synlige åpenbaring. Den kom ikke ned fra himmelen, slik Herrens ild som fortærte Davids og Salomos offer (1 Krøn 21,26; 2 Krøn 7,1).

Ble alterilden holdt ved like fra denne dagen? Rabbinerne mener at denne guddommelige ilden ved et under ble holdt ved like på alteret helt til Salomos tempel ble bygd. Da templet ble innviet, falt den ned fra himmelen på ny, og så brant den til tempeltjenesten ble gjenopprettet under Manasse (2 Krøn 33,16). De fleste av dem hevder dessuten at den brant ved siden av den vanlige alterilden, som prestene tente (1,7) og etter 6,6 holdt brennende hele tiden.

De eldre kristne utleggerne mente for det meste at den himmelske ilden, som gikk ut fra Gud ved et under og brente Arons første offer, siden ble holdt ved like av prestene på naturlig vis.

Men ingen av disse synene har grunnlag i Skriften. Det står ikke et ord om at den himmelske ilden ble holdt ved like ved et under ved siden av den ilden prestene holdt brennende på naturlig vis.

Heller ikke det mildere synet til de kristne teologene holder. Det bygger på den grunnløse antakelsen at Arons offer først ble brent av ilden fra Herren, og at tekstens ord om å brenne fettstykkene og brennofferet (v. 10.13.17.20) bare foregriper det som skulle skje – som om Aron bare la stykkene på alteret uten å tenne på dem.

At dette er feil, viser ikke bare verbet, som betyr «brenne». Det viser også v. 17: Før ofrene som Aron begynte tjenesten med, var det daglige morgenbrennofferet båret fram. Da Aron tok fatt på de særlige ofrene denne dagen, brant det altså alt ild på alteret, og det var en stadig ild som aldri skulle få slokne (6,6).

Selv om vi ser bort fra ilden ved det daglige morgen- og kveldsofferet, som var båret fram fra den første dagen tabernaklet sto (2 Mos 40,29), ble det båret fram offer hver dag i de sju innvielsesdagene (kap. 8). Etter 1,7 må Moses ha gjort i stand ilden til dem.

Hadde det vært Guds hensikt å gi alterilden et overnaturlig opphav, ville det uten tvil skjedd straks tabernaklet var reist, eller i det minste da alteret ble innviet sammen med prestene, rett etter at det var salvet (8,11). Men det gjorde ikke Gud. Derfor kan ikke ilden fra Herren som fortærte ofrene her, ha vært ment å stadfeste alterilden som en ild fra Gud selv som skulle holdes brennende, enten ved et under eller på naturlig vis. Hedenske sagn om alterild som gudene selv hadde tent, kan derfor ikke sammenlignes med det som skjer her.

Hva underet var. Underet var ikke at offerstykkene på alteret ble tent av ild fra Herren, men at ofrene, som alt brant, plutselig ble fortært av den. Verbet (*tokal*, תֹּאכַל, «fortære») kan riktignok bety både å tenne på og å brenne opp (Dom 6,21; 1 Kong 18,38). Men egentlig betyr det å fortære eller brenne opp, og her må det tas i den egentlige betydningen, siden det alt var ild på alteret da ofrene ble lagt på det.

Gud gjorde dette underet, ikke for å gi alteret en overnaturlig ild, men for å stadfeste og så å si besegle den presteordningen han selv hadde innstiftet i den gamle pakt, og sine lover om offeret. Kort sagt ga han alteret og offertjenesten til Aron og sønnene hans en guddommelig innvielse. Ved den skulle folket få åpen vei til hans nådetrone.

Samtidig ble alterilden dermed innviet til et middel som Gud selv hadde innstiftet for å forsone menigheten.

Hele folket jublet over denne herlige åpenbaringen av at Gud hadde velbehag i det første offeret de innviede prestene bar fram, og de falt ned på sitt ansikt for å takke Herren for hans miskunn.

Kapittel 10. Nadab og Abihu

Så snart Herren ved et under hadde stadfestet og helliget offertjenesten til Aron og sønnene hans, måtte han hellige seg ved en dom over Arons eldste sønner, Nadab og Abihu (2 Mos 6,23), fordi de misbrukte embetet de hadde fått. Slik herliggjorde han seg for menigheten som den som ikke lar sine hellige bud bli overtrådt ustraffet.

V. 1–11. Den fremmede ilden

> «[1]Men Arons sønner Nadab og Abihu tok hver sitt ildkar og la ild i dem og la røkelse på ilden og bar fremmed ild inn for Herrens åsyn, som han ikke hadde befalt dem. [2]Da gikk det ild ut fra Herrens åsyn og fortærte dem, og de døde for Herrens åsyn. [3]Da sa Moses til Aron: Dette var det Herren talte om da han sa: På den som står meg nær, vil jeg hellige meg og for alt folkets åsyn vil jeg herliggjøre meg. Og Aron tidde.»

Nadab og Abihu tok ildkarene sine (2 Mos 25,38), la ild i dem og røkelse på ilden og bar fremmed ild fram for Herren, ild som han ikke hadde befalt dem.

Det er ikke helt klart hva synden deres besto i. De fleste utleggerne mener at de ikke tok ilden til røkelsen fra alterilden. Men det hadde Gud ennå ikke befalt. Ja, det blir aldri befalt, unntatt for det røkofferet ypperstepresten bar inn i Det aller helligste på soningsdagen (16,12), selv om vi nok kan slutte av det at det også var regelen for det daglige røkofferet.

Med ilden de bar fram for Herren, menes uten tvil at de tente et røkoffer. Det kunne kalles «fremmed ild» når det ikke ble båret fram slik loven foreskrev, på samme måte som røkelse som ikke var laget etter Guds forskrift, kalles «fremmed røkelse» i 2 Mos 30,9.

At synden var et røkoffer som loven ikke hadde befalt, og som ble båret fram utenom tiden for morgen- og kveldsofferet, støttes av tidspunktet. Av v. 12 og 16 ff. ser vi at det skjedde mellom offerhandlingen i kap. 9 og offermåltidet etter den, altså samme dag som de ble innviet. I v. 12 ber Moses nemlig Aron og de to sønnene han hadde igjen, Eleasar og Itamar, ete det som var igjen av matofferet, og i v. 16 spør han etter syndofferbukken som prestene skulle ha ett på et hellig sted.

Derfor er det ikke usannsynlig at Nadab og Abihu ville følge folkets jubelrop med et røkoffer til Guds pris og ære. De bar det fram til feil tid, og ilden var ikke tatt fra alteret. Med denne selvvalgte gudstjenesten syndet de så alvorlig at ilden som gikk ut fra Herren, slo dem ned før de kom inn i helligdommen.

Slik døde de «for Herrens åsyn». Det uttrykket brukes både om Guds nærvær i boligen, i Det hellige og Det aller helligste (4,6–7; 16,13), og om nærværet i forgården (1,5 osv.). Her gjelder det forgården, for ifølge v. 4 lå de døde «foran helligdommen», altså i forgården til tabernaklet.

Den hellige Guds ild (2 Mos 19,18) hadde nettopp helliget Arons tjeneste som velbehagelig for Gud. Nå brakte den død over hans to eldste sønner, fordi de ikke hadde helliget Herren i sitt hjerte, men tatt på seg en gudstjeneste etter egen vilje. Slik er også det samme evangeliet for den ene en duft av liv til liv og for den andre en duft av død til død (2 Kor 2,16).

I v. 3 forklarer Moses dommen for Aron: «På den som står meg nær, vil jeg hellige meg, og for alt folkets åsyn vil jeg herliggjøre meg.» «Herliggjøre meg» har samme mening som i 2 Mos 14,4.17, og derfor må også «hellige meg» forstås om det Gud selv gjør, slik som i Esek 38,16.

Ordene sier hva Gud alltid gjør. De er ingen bebreidelse mot Aron for at han ikke hadde holdt sønnenes ubetenksomme iver tilbake, og de gjør ham heller ikke ansvarlig for det de gjorde. De forklarer bare Guds dom, en dom alle skulle ta til hjertet. Slik formante de ikke bare Aron, men hele folket, til alltid å hellige Gud på rett måte.

Herren hadde ikke åpenbart Moses disse ordene. Han hadde gjort det kjent gjennom den stillingen han ga Aron og sønnene hans da han utvalgte dem til prester. Med det hadde han ført dem nær til seg

(4 Mos 16,5) og gjort dem til «slike som står Herren nær» (Esek 42,13; 43,19).

Han hadde helliget dem for seg ved salvingen (8,10.12; 2 Mos 29,1.44; 40,13.15), så de skulle hellige ham i embetet og livet sitt. Forsømte de det, helliget han seg på dem ved en straffedom (Esek 38,16) og herliggjorde seg slik som den Hellige, han som ikke lar seg spotte. «Og Aron tidde.» Han måtte erkjenne at den hellige Gud var rettferdig.

V. 4–5. De døde blir båret ut

> «[4]Men Moses kalte på Misjael og Elsafan, sønner av Arons onkel Ussiel, og sa til dem: Tre fram og bær deres brødre bort fra helligdommen og utenfor leiren! [5]De trådte da fram og bar dem i deres kapper utenfor leiren, som Moses hadde sagt.»

Moses ba Misjael og Elsafan, sønnene til Arons farbror Ussiel og altså Arons søskenbarn, bære sine døde slektninger bort fra helligdommen og ut av leiren. Der skulle de selvsagt begrave dem. Uttrykket «fra helligdommen», som svarer til «foran sammenkomstens telt» i 9,5, viser at de var blitt slått ned foran inngangen til Det hellige. De ble båret ut i prestekappene sine, for også de var blitt urene ved dommen. Det viser også at Herrens ild ikke hadde brent dem opp, men bare drept dem, som ved et lynnedslag.

V. 6. Ingen sorg for prestene

> «[6]Da sa Moses til Aron og hans sønner Eleasar og Itamar: Dere skal ikke gå med uflidd hår og ikke rive i stykker deres klær, for at dere ikke skal dø, og for at han ikke skal bli vred på hele menigheten. Men deres brødre, hele Israels hus, skal gråte over denne ild som Herren har opptent.»

Moses forbød Aron og de to sønnene han hadde igjen, å vise noe tegn på sorg over denne ulykken. De skulle ikke gå med uflidd hår, det vil si la håret henge løst og i uorden (jf. 13,45).

Uttrykket betyr ikke bare å ta av seg hodeplagget, og heller ikke å rake håret av; det brukes om å la håret vokse fritt uten å klippe det (4 Mos 6,5; Esek 44,20). For prestene innebar det nok at de tok av seg hodeplagget, men det besto ikke bare i det. Dette sørgetegnet fantes også hos romerne og andre folk, og jødene holder fast ved det ennå: I dyp sorg vasker de seg ikke og klipper verken hår eller negler.

Heller ikke skulle de rive i stykker klærne sine, det vil si rive en flenge foran på brystet. Det var et naturlig uttrykk for sorg, der hjertets smerte ble lagt åpen, og det var vanlig ikke bare i Israel (1 Mos 37,29; 44,13; 2 Sam 1,11; 3,31; 13,31), men hos de fleste folk i oldtiden.

Aron og sønnene skulle avstå fra disse sorguttrykkene, «for at dere ikke skal dø, og for at han ikke skal bli vred på hele menigheten». Grunnen er altså ikke bare at de ville bli urene ved å røre ved likene, selv om det senere ble grunnen til at forbudet ble gjort til en allmenn lov for ypperstepresten (21,10–11).

Grunnen var at enhver sorg over dødsfallet ville vise at de var misfornøyde med Guds dom. Da ville Aron og sønnene ikke bare selv falle i en synd som førte til døden, men også føre Guds vrede over menigheten, for den rammet menigheten hver gang ypperstepresten syndet i sitt embete (4,3).

«Deres brødre, hele Israels hus, skal gråte over denne ild», det vil si over den brennende vreden fra Herren. Folket fikk lov å sørge over den ulykken som hadde rammet hele folket i de innviede prestene, for folket sto ikke i et så nært samfunn med Herren som prestene, som var innviet ved salvingen.

V. 7. Salvingsoljen er på dere

> «[7]Dere skal ikke gå bort fra inngangen til sammenkomstens telt, for at dere ikke skal dø. For Herrens salvingsolje er på dere. Og de gjorde som Moses sa.»

Prestene skulle ikke gå bort fra inngangen til tabernaklet, det vil si fra forgården, for å være med og begrave de døde, så de ikke skulle dø, for Herrens salvingsolje var på dem. Salvingsoljen var et bilde på Guds Ånd. Han er livets Ånd og har derfor ikke noe med døden å gjøre; tvert imot seirer han over døden og over synden, som er dødens kilde (jf. 21,12).

V. 8–11. Ingen vin i tjenesten

> «[8]Og Herren talte til Aron og sa: [9]Vin eller sterk drikk skal verken du eller sønnene dine drikke når dere går inn i sammenkomstens telt, for at dere ikke skal dø – det skal være en evig lov for dere, fra slekt til slekt – [10]så dere kan gjøre forskjell mellom hellig og vanhellig, mellom urent og rent, [11]og lære Israels barn alle de lover som Herren har kunngjort dem ved Moses.»

Herren befalte videre Aron og sønnene hans at de ikke skulle drikke vin eller sterk drikk når de gikk inn i tabernaklet for å gjøre tjeneste der. Det var en evig lov for alle slekter (2 Mos 12,17), og straffen var døden. Slik skulle de kunne skille mellom hellig og vanhellig, mellom urent og rent, og dessuten lære Israels barn alle lovene Gud hadde gitt dem ved Moses. Sterk drikk, *sjekar* (שֵׁכָר), var en berusende drikk laget av bygg og dadler eller honning.

«Vanhellig» er et videre begrep enn «urent». Vanhellig var alt som ikke passet for helligdommen, også det som var tillatt å bruke og nyte til daglig og derfor måtte regnes som rent.

Grunnen til at et forbud som skulle gjelde for alltid, ble gitt nettopp nå, ligger nok i det som skjedde i v. 1. Likevel kan vi neppe slutte av det, som noen har gjort, at Nadab og Abihu var beruset da de bar fram det ulovlige røkofferet. Sammenhengen mellom det de gjorde og dette forbudet er bare ubetenksomheten, der en har mistet den klare og rolige ettertanken som må til for å handle rett.

V. 12–20. Syndofferbukken som ble brent

> «[12]Så sa Moses til Aron og sønnene hans Eleasar og Itamar, som ennå var i live: Ta det matofferet som er til overs av Herrens ildoffer, og et det usyret ved siden av alteret. For det er høyhellig. [13]Dere skal ete det på et hellig sted, for det er din og dine sønners fastsatte del av Herrens ildoffer. Slik er det blitt befalt meg. [14]Og svingebrystet og løftelåret skal dere ete på et rent sted, du og dine sønner og dine døtre med deg. For det er gitt deg og dine barn som deres fastsatte del av Israels barns fredsoffer. [15]Løftelåret og svingebrystet skal dere bære fram sammen med ildofferfettstykkene og svinge dem for Herrens åsyn. Det skal være din og dine barns fastsatte del til evig tid, slik som Herren har befalt. [16]Da Moses spurte etter syndofferbukken, viste det seg at den var oppbrent. Da ble han vred på Eleasar og Itamar, Arons sønner som ennå var i live, og han sa: [17]Hvorfor har dere ikke ett syndofferet på det hellige sted? Det er jo høyhellig, og han har gitt dere det for at dere skal ta bort menighetens syndeskyld og gjøre soning for dem for Herrens åsyn. [18]Blodet ble jo ikke båret inn i helligdommen. Derfor skulle dere ha ett kjøttet på det hellige sted, slik som jeg har befalt.»

Etter forskriftene som Guds dom ga anledning til, minnet Moses Aron og sønnene hans om de allmenne lovene for hvordan prestene skulle

ete sin del av ofrene, og hvordan de gjaldt i dette tilfellet. Først (v. 12–13) gjaldt det loven om å ete matofferet, som tilhørte prestene når minnedelen var tatt av (2,3; 6,9–11), og så (v. 14–15) loven om svingebrystet og løftelåret (7,32–34).

Med matofferet i v. 12 menes melet og oljen som ble båret fram sammen med folkets brennoffer (9,4.17). Med ildofferet i v. 12 og 15 menes de delene av folkets brennoffer, matoffer og fredsoffer som ble brent på alteret (9,13.17.20).

Så spurte Moses etter syndofferbukken, det vil si kjøttet av bukken som var båret fram som syndoffer (9,15). Den skulle prestene ha ett på et hellig sted, slik som de andre syndofrene som det ikke ble båret blod av inn i helligdommen (6,19.22).

Men den var brent opp. Moses ble vred over det og irettesatte Eleasar og Itamar, som hadde sørget for brenningen: «Hvorfor har dere ikke ett syndofferet på det hellige sted? Det er jo høyhellig, og han har gitt dere det for at dere skal ta bort menighetens syndeskyld og gjøre soning for dem for Herrens åsyn» – for blodet var jo ikke båret inn i helligdommen.

«Ta bort syndeskylden», eller etter ordlyden «bære misgjerningen», betyr her ikke, som i 5,1, å bære synden og sone den ved å lide følgene av den. Det betyr som i 2 Mos 28,38 å ta en annens synd på seg for å utslette den og gjøre soning for den.

Ifølge 2 Mos 28,38 skulle ypperstepresten stå for Herren med gullplaten på pannen, tegnet på at embetet hans var hellig. Som folkets mellommann og i kraft av sitt hellige embete skulle han ta bort den synden som hang ved folkets hellige gaver. På samme måte sies det her om prestene, som hadde fått pålegg om å ete det høyhellige kjøttet av syndofferet som en del av embetet sitt, at de dermed skulle bære menighetens synd og gjøre soning for den.

Den virkningen kan måltidet bare ha hvis vi tenker oss at prestene ved å ete tok offerdyret, som var lastet med synd, inn i seg. Slik tok de virkelig synden bort i kraft av den helligheten og den helliggjørende kraften som hørte til embetet deres. De erklærte den ikke bare for borttatt, slik noen forklarer ordene. 2 Mos 28,38 avgjør saken mot en slik forklaring, som ikke får fram hva ordene betyr. En gammel utlegger sier det slik: Prestene tok liksom folkets synd og skyld inn i seg.

V. 19–20. Arons svar

«[19]Da sa Aron til Moses: De har jo i dag ofret sitt syndoffer og sitt brennoffer for Herrens åsyn, og enda har slik en ulykke hendt meg. Om jeg nå hadde ett syndoffer i dag, skulle da det ha vært godt i Herrens øyne? [20]Da Moses hørte dette, syntes han det var rett.»

Men Aron unnskyldte sønnene sine: «De har jo i dag ofret sitt syndoffer og sitt brennoffer for Herrens åsyn, og enda har slik en ulykke hendt meg», det vil si det som fortelles i v. 1 ff. «Om jeg nå hadde ett syndoffer i dag, skulle da det ha vært godt i Herrens øyne?» Moses slo seg til ro med dette svaret.

Aron erkjente at prestene skulle ha ett kjøttet av syndofferet også denne gangen (6,19). Som grunn til at det ikke var skjedd, viste han bare til den ulykken som hadde rammet hans to eldste sønner. Det kunne virkelig være grunn nok, både for ham og for de to sønnene han hadde igjen, til å la være å ete syndofferet.

Dommen var en så alvorlig advarsel om synden som fremdeles hang ved dem, også etter at de hadde båret fram sitt eget syndoffer, at de med rette kunne føle at de ikke hadde en så sterk og overveldende hellighet som skulle til for å ete det syndofferet som var båret fram for hele folket.

Det er den rette forståelsen. Andre mener at grunnen var sorgen over sønnene og brødrene, som gjorde det umulig å holde et gledesmåltid ved offeret. Men det kan en ikke et øyeblikk tenke seg, for å ete kjøttet av syndofferet var slett ikke noe gledesmåltid (se ved 6,19).

Kapittel 11. Rene og urene dyr

Ved offerlovene og innstiftelsen av presteskapet hadde Herren åpnet veien for folket sitt til hans nåde og til et helliget liv i samfunn med ham. Nå følger forskrifter om det som hindret og forstyrret dette levende samfunnet med den hellige Gud, ting som var tegn på synden og frukter av den. Forskriftene viser også hvordan disse hindringene skulle unngås og fjernes.

Synden har sitt opphav og sitt egentlige sete i sjelen, men den gjennomtrenger hele kroppen, som er sjelens redskap. Den bryter ned kroppens liv, helt til den går i oppløsning i døden og forråtnelsen.

Og virkningene av synden har bredt seg fra mennesket til hele den jordiske skapningen. Mennesket dro naturen med seg inn i syndens tjeneste fordi Gud hadde gitt det herredømmet over den.

Men etter en hellig lov i sitt vise og rettferdige styre la også Gud selv den ufornuftige skapningen under «forgjengelighet» og «trelldommen under forgjengeligheten» for menneskets synd (Rom 8,20–21). Derfor bar ikke bare marken torn og tistler, og jorden skadelige og giftige planter (1 Mos 3,18). Også dyreriket bærer i mange av sine skapninger bildet av synd og død og minner stadig mennesket om den onde frukten av at det falt fra Gud.

At synden er trengt inn i den synlige skapningen, forklarer hvorfor menneskene fra de eldste tider verken har brukt alle slags planter eller alle slags dyr til mat. De har liksom av instinkt unngått visse planter som skadelige eller livsfarlige, og de har også følt en naturlig, uforklarlig avsky for mange dyr og unngått kjøttet deres som urent.

Helt fra begynnelsen, før hjertet var blitt helt forherdet, må døden, syndens lønn, ha vakt en lignende gru i mennesket – eller rettere det døden fører med seg: at kroppen går i oppløsning. Også sykdommer

og tilstander i kroppen som hadde tegn på forråtnelse og oppløsning, kan ha blitt regnet som urene.

Derfor finner vi motsetningen mellom rent og urent hos alle folk og i alle religioner i oldtiden. I mange av dem ble den riktignok utformet som en motsetning mellom to verdensmakter, men roten var fordervelsen som var kommet inn i verden ved synden.

I Moseloven er motsetningen begrenset til israelittenes kjøttmat, til å røre ved døde dyr og døde mennesker og til visse tilstander og sykdommer i kroppen som henger sammen med oppløsning. Loven peker nøye ut hva som er urent og hva som gjør uren på disse områdene, og den foreskriver hvordan en skal unngå eller fjerne urenheten.

Forskriftene i dette kapitlet om rene og urene dyr innledes som matlover (v. 2). Men de går ut over den grensen, for de forbyr samtidig å røre ved døde dyr (v. 8.11.24 ff.). Dermed viser de at de i grunnsyn og formål henger sammen med renhetslovene som følger (kap. 12–15), og at de skal leses som en forberedende innledning til dem.

V. 1–12. Til Moses og Aron

«[1]Herren talte til Moses og Aron og sa til dem:»

Lovene som følger, ble gitt til Moses og Aron (11,1; 13,1; 15,1), fordi Aron var helliget ved salvingen til å gjøre soning for Israels barns synder og urenheter.

V. 2–3. De firføtte dyrene som kan etes

> «[2]Tal til Israels barn og si: Dette er de dyr som dere kan ete av alle firføtte dyr på jorden: [3]Alle de firføtte dyr som har klover og har klovene kløvd helt igjennom, og som tygger drøv, dem kan dere ete.»

Se også 5 Mos 14,4–8. I 1 Mos 1,24–25 deles de større firføtte dyrene i jordens ville dyr og feet. Her nevnes bare feet, *behema* (בְּהֵמָה), som betegnelse for de større landdyrene; noen av dem ble holdt som husdyr og andre brukt til mat. Av dem kunne israelittene ete alle som har klover kløvd helt igjennom, i to klover (5 Mos 14,6), og som tygger drøv. De to kjennetegnene er knyttet tett sammen: Dyret måtte både ha helt kløvde klover og tygge drøv (jf. v. 4 ff.).

Begge kjennetegnene finnes hos storfe, sau og geit, og også hos hjort og gasell. De to siste nevnes uttrykkelig i 5 Mos 14,4–5.

Gasellen er den antilopen som er mest vanlig i Israel, Syria og Arabia; den er på størrelse med et rådyr, og kjøttet regnes som det beste av alt vilt. Der nevnes også fem andre: dådyret, som er langt mer vanlig i Asia enn i Europa; steinbukken, som det er mye av i Israels land; og tre arter som en ikke kan bestemme sikkert, trolig en hjortelignende antilope, villoksen eller oryxantilopen og en slags villgeit.

V. 4–6. Kamelen, fjellgrevlingen og haren

> «[4]Blant dem som tygger drøv, og blant dem som har klover, er det bare disse dere ikke skal ete: kamelen, for den tygger vel drøv, men den har ikke klover, den skal være uren for dere, [5]fjellgrevlingen, for den tygger vel drøv, men har ikke klover, den skal være uren for dere, [6]haren, for den tygger vel drøv, men har ikke klover, den skal være uren for dere,»

Dyr som manglet et av de to kjennetegnene, var urene og skulle ikke etes. Slik er det med kamelen, som araberne eter kjøttet av. Den tygger drøv, men har ikke kløvde klover. Foten er riktignok delt, men ikke helt igjennom, for bak har den en ball som den går på.

Også haren og fjellgrevlingen var urene, for de tygger drøv, men har ikke kløvde klover. Nyere naturforskere sier riktignok at de to slett ikke tygger drøv, for de mangler de fire magene drøvtyggerne har. Men de beveger kjeven slik at det ser ut som de tygger drøv, så selv Linné mente at haren gjorde det. Moses fulgte den alminnelige oppfatningen.

Fjellgrevlingen, *sjafan* (שָׁפָן), er klippegrevlingen (*hyrax syriacus*). Den eter planter og hører hjemme i landene ved Libanon og Jordan, i Arabia og Afrika. Den bor i huler og kløfter i klippene (Sal 104,18), lever i flokker og sitter ofte sammen foran inngangen til hulene. Den er svært sky, for den er helt forsvarsløs (Ordsp 30,26). Den er på størrelse med en kanin, gråbrun eller gulbrun, hvit under buken, med klare øyne, runde ører og uten hale. Araberne eter den, men setter den ikke fram for gjestene sine.

V. 7. Svinet

> «[7]svinet, for det har vel klover og har klovene kløvd helt igjennom, men det tygger ikke drøv, det skal være urent for dere.»

Svinet har kløvde klover, men tygger ikke drøv. Også mange folk i oldtiden lot være å ete det, dels fordi det er et urenslig dyr, dels av frykt for hudsykdommer.

V. 8. Kjøttet og de døde kroppene

> «[8]Kjøttet av disse dyrene skal dere ikke ete, og dere skal ikke røre ved deres døde kropper, de skal være urene for dere.»

Kjøttet deres skulle de ikke ete, det vil si at de ikke skulle slakte disse dyrene til mat, og de døde kroppene, dyr som var selvdøde, skulle de ikke røre. Det siste gjaldt også de rene dyrene som kunne etes, når de var døde av seg selv (v. 39).

V. 9–12. Dyrene i vannet

> «[9]Dette kan dere ete av alt det som er i vannet: Alt det som er i vannet – i havene og i elvene – som har finner og skjell, det kan dere ete. [10]Men det som ikke har finner og skjell av alt det som finnes i havene og i elvene, av alt det som vrimler i vannet, og av alt levende som er i vannet, det skal være en styggedom for dere. [11]En styggedom skal de være for dere, deres kjøtt skal dere ikke ete, og deres døde kropper skal dere holde for en styggedom. [12]Alt i vannet som ikke har finner og skjell, det skal være en styggedom for dere.»

Se også 5 Mos 14,9–10. Av dyrene i vannet, i hav og bekker, kunne alt som har finner og skjell, etes. Alt annet som vrimlet i vannet, skulle være en styggedom. Kjøttet skulle ikke etes, og døde dyr skulle de sky med avsky. Dermed var ikke bare alle vanndyr som ikke er fisk, som krabber og salamandere, forbudt som urene, men også fisk uten skjell, for eksempel ål. Numa ga romerne en lignende lov: Fisk uten skjell skulle ikke ofres. I Egypt regnes fisk uten skjell ennå som usunn.

V. 13–30. Fuglene

> «[13]Dette er de fuglene dere skal holde for en styggedom, de skal ikke etes, de er en styggedom: ørnen og lammegribben og svartgribben [14]og glenten, og alle slags falker, [15]alle slags ravner [16]og strutsen og gjøken og måken, alle slags hauker, [17]kattuglen og skarven og hubroen [18]og sløruglen og pelikanen og gribben [19]og storken, alle slags hegrer, og hærfuglen og flaggermusen.»

Se også 5 Mos 14,11–18. Av fuglene forbys tjue slag, flaggermusen medregnet, men uten at det gis noe felles kjennetegn. Nesten alle er fugler

som lever av kjøtt eller åtsler, og de fleste hører hjemme i Vest-Asia.[1]

Lista begynner med ørnen, fuglenes konge. *Nesjer* (נֶשֶׁר) omfatter alle de egentlige ørneartene. Det er ikke riktig at ørnen ikke rører åtsler. Den eter dem når de ennå er ferske og ikke råtne, og derfor kan Skriften med rette si at den eter åtsler (Job 39,33; Ordsp 30,17; Matt 24,28). Men skalletheten i Mika 1,16 gjelder ikke den egentlige ørnen, men åtselgribben, som riktignok ble regnet blant ørneartene.

De neste navnene kan ikke alle bestemmes sikkert, for de gamle oversettelsene og ordenes opprinnelse gir ofte ikke noe fast holdepunkt. De kan forstås omtrent slik: *Peres* (פֶּרֶס), «beinknuseren», er trolig havørnen. *Osnijja* (עָזְנִיָּה) er svært trolig skjeggribben eller lammegribben, som har en dusk av hår eller fjær under nebbet og et vingefang på tre meter; den danner en naturlig overgang til de andre gribbene og falkene.

Da'a (דְּאָה, v. 14) er glenten, som det er mye av i Israel. Den lever av åtsler og flyr i flokk, noe andre rovfugler ikke gjør (jf. Jes 34,15). *Ajja* (אַיָּה), som Job 28,7 omtaler som skarpsynt, er enten falken eller den egentlige gribben. Med «alle slags ravner» (v. 15) menes hele ravneslekten med de ravnelignende fuglene: kråke, kaie og skrike.

Bat hajja'ana (בַּת הַיַּעֲנָה, v. 16) er etter alle de gamle oversettelsene strutsen, som andre steder kalles ørkenens beboer (Jes 13,21; 34,13) og den som klager og skriker (Mika 1,8; Job 30,29). Den eter ikke åtsler, men alt mulig av planter, og sluker grådig stein, metall og til og med glass.

Hvilken fugl *tachmas* (תַּחְמָס) er, er usikkert; det kan være gjøken, som skal ha fått navnet etter den volden den bruker når den kaster ut eller eter andre fuglers egg og unger for å legge sine egne. *Sjachaf* (שַׁחַף) er etter den greske oversettelsen måken, og *nets* (נֵץ) er hauken, som flyr svært høyt og brer ut vingene mot sør (Job 39,29); «alle slags» viser at hele haukeslekten menes.

Kos (כּוֹס, v. 17), som Sal 102,7 sier bor på øde steder, er en ugle. *Sjalach* (שָׁלָךְ) er en vannfugl, trolig en art av pelikanslekten som stuper loddrett ned på fisken i vannet. *Jansjuf* (יַנְשׁוּף) er en ugle som bor i ruiner (Jes 34,11), etter de arameiske oversettelsene hubroen.

[1]Lista er neppe ment å være fullstendig. Den nevner trolig de fuglene andre folk åt, og som israelittene derfor trengte et særlig forbud mot. I 5. Mosebok tok Moses med en til og regnet opp tjueen slag.

Tinsjemet (תִּנְשֶׁמֶת, v. 18) er også en ugle; navnet kommer av et ord for å puste eller blåse, for mange ugler både klager og fnyser. *Ka'at* (קָאַת), som lever på øde steder og i ørkenen (Jes 34,11; Sef 2,14; Sal 102,7), er pelikanen, slik alle de gamle oversettelsene sier. *Racham* (רָחָם) er kanskje den hvite åtselgribben. Den er stinkende og motbydelig og lever av åtsler og skitt, og den har fått navnet «den ømt elskende» etter den ømheten den viser ungene sine.

I det ligner den storken, *chasida* (חֲסִידָה, v. 19), «den fromme fuglen», en trekkfugl (Jer 8,7) som bygger reiret i sypressene (Sal 104,17). Navnet peker klart på storken, som de gamle regnet som et bilde på trofast kjærlighet.

Hvilken fugl *anafa* (אֲנָפָה) er, kan ikke avgjøres; det er enten heiren eller en slags vadefugl, for det fantes flere arter av begge, og «alle slags» viser til en tallrik slekt. *Dukifat* (דּוּכִיפַת) er etter den greske og latinske oversettelsen hærfuglen. Den lever i sumpområder og leter etter makk og insekter og har en vond lukt, og de gamle trodde at den bygde reiret av menneskeskitt. Til sist kommer flaggermusen (Jes 2,20), som også araberne regnet blant fuglene.

V. 20–23. Kryp med vinger

> «[20]Alt kryp som har vinger og går på fire føtter, skal være en styggedom for dere. [21]Av alt kryp som har vinger og går på fire føtter, må dere bare ete dem som har springben ovenfor føttene til å hoppe på marken med. [22]Av dem kan dere ete: arbe-gresshopper, solam-gresshopper, hargol-gresshopper og hagab-gresshopper. [23]Men alt annet kryp som har vinger og fire føtter, skal være en styggedom for dere.»

Se også 5 Mos 14,19. Etter fuglene kommer andre dyr som flyr: «alt kryp som har vinger og går på fire føtter», altså de mindre bevingede dyrene. De kalles *sjerets* (שֶׁרֶץ), «vrimmel», fordi det er så mange av dem. De skulle ikke etes, for de var alle en styggedom. Unntaket var de som har springben ovenfor føttene til å hoppe med.

Det er gresshoppene. Fire slag nevnes med sine arter, men de kan ikke bestemmes nøyaktig, for vi vet ennå lite om gresshoppene i Østen.

Mange folk i oldtiden, både i Asia og Afrika, åt gresshopper. I Arabia selges de på torget, tredd på snorer eller i mål, og de tørkes og gjemmes i sekker til vinteren. Mest er det likevel de fattige som eter

dem, og mange arabiske stammer har avsky for dem. De stekes over glør eller i ovn eller kokes, og hodet, vingene og føttene kastes. Noen tørker dem og maler dem til mel som de baker kaker av.

Israelittene kunne ete *arbe* (אַרְבֶּה), vandregresshoppen som flyr i store svermer (2 Mos 10,13.19; Nah 3,17). *Sol'am* (סָלְעָם) er utvilsomt en større og særlig grådig art. *Chargol* (חַרְגֹּל) er etter arabisk en art som hopper og ikke flyr, trolig en stor art uten vinger.

Chagav (חָגָב) nevnes i 4 Mos 13,33, der speiderne var som gresshopper ved siden av folket i landet, og i 2 Krøn 7,13, der den eter opp landet. Av det kan vi slutte at det var en liten art uten vinger, men svært tallrik.[2]

V. 24–28. Å røre ved døde dyr

> «[24]Ved disse dyrene blir dere urene. Hver den som rører ved deres døde kropper, skal være uren til om kvelden, [25]og hver den som har båret en slik kropp, skal vaske klærne sine og være uren til om kvelden. [26]Hvert firføtt dyr som vel har klover, men ikke har klovene kløvd helt igjennom og ikke tygger drøv, skal være urent for dere. Hver den som rører ved dem, blir uren. [27]Alle firføtte dyr som går på labber, skal være urene for dere. Hver den som rører ved deres døde kropper, skal være uren til om kvelden, [28]og den som har båret deres døde kropper, skal vaske klærne og være uren til om kvelden. De skal være urene for dere.»

I v. 24–28 kommer nærmere forskrifter om hvordan en ble uren ved å røre ved de døde kroppene av dyrene som er nevnt. De gjelder først (v. 24–25) vanndyrene og de bevingede dyrene, som ikke skulle etes fordi de var urene; det er dem «disse dyrene» i v. 24 viser til. Så gjelder de (v. 26–28) de firføtte dyrene: feet som ikke har klovene kløvd helt igjennom og ikke tygger drøv (v. 26), og dyr som går på labber og ikke har klover, som katter, hunder og bjørner.

For alle disse dyrene gjaldt samme regel: Den som rørte ved de døde kroppene, var uren til om kvelden, det vil si resten av dagen, og da skulle han selvsagt vaske seg. Den som bar et dødt dyr, for eksempel for å få det bort, var også uren til kvelden. Han var enda sterkere rammet av urenheten og skulle derfor også vaske klærne sine.

[2] I 5 Mos 14,19 er de gresshoppene en kunne ete, ikke nevnt, for i talene der ville ikke Moses gjenta hver enkelthet i de tidligere lovene. At gresshopper ble regnet som forbudt i senere tid, motbevises av at døperen Johannes åt dem.

V. 29–30. De urene smådyrene

> «[29]Blant de smådyr som kryper på jorden, skal disse være de mest urene for dere: muldvarpen og musen og alle slags firfisler, [30]og anaka-firfislen, koah-firfislen og leta'a-firfislen, salamanderen og kameleonen.»

(Keil: «Disse skal være urene for dere blant de smådyr som kryper på jorden: veslingen og musen …» Se forklaringen ved v. 31.)

Så følger lignende forskrifter om å bli uren ved å røre ved de mindre krypdyrene, *sjerets*, den fjerde gruppen i dyreriket. Forbudet mot å ete dem kommer først i v. 41–42, for ingen av dem ble vanligvis spist. *Sjerets*, «vrimmel», er dyr som vrimler sammen i store mengder (1 Mos 1,21), og ordet betyr det samme som *remes* (רֶמֶשׂ), «det som kryper» (jf. 1 Mos 7,14.21). Det betegner de mindre landdyrene som beveger seg uten føtter eller med føtter som knapt synes (1 Mos 1,24).

Åtte slike dyr nevnes. De gjorde ikke bare menneskene urene når de rørte ved dem, men også husgeråd og mat de falt ned på. Det var altså dyr som gjerne fantes i husene der folk bodde.

Choled (חֹלֶד) er ikke muldvarpen, men veslingen, som det er mye av i Syria og Israel. Talmud omtaler den som et dyr som fanget fugler og kunne drikke vann av et kar. *Akbar* (עַכְבָּר) er musen, i 1 Sam 6,5 markmusen, som er en plage på åkrene. *Tsav* (צָב) er en slags firfisle, men hvilken, kan ikke avgjøres.

De gamle oversettelsene sier ikke noe sikkert om de tre neste navnene, og det er fortsatt uavklart hvordan de skal gjengis. *Anaka* (אֲנָקָה) kommer av et ord for å stønne, og kan være gekkoen, som er vanlig i Egypt og gir fra seg et kvekkende skrik, særlig om natten. Den kan ikke være nilvaranen, som er over en meter lang, for Moses kunne neppe tenke seg at et dyr som ligner en krokodille, falt død ned i gryter og fat.

Koach (כֹּחַ) er en firfisle som lever i gamle murer i Lilleasia, Syria og Israel, og *leta'a* (לְטָאָה) er også en firfisle. *Chomet* (חֹמֶט) er trolig den egentlige firfislen eller kanskje stålormen, som danner overgangen mellom firfisler og slanger. *Tinsjemet* (תִּנְשֶׁמֶת), «den som blåser seg opp» (jf. v. 18), er uten tvil kameleonen, som ofte blåser opp buken, for eksempel når den er sint. Araberne eter kjøttet av mange firfisler.

V. 31–47. Når et dødt smådyr faller på noe

«[31]Disse skal være de mest urene for dere blant alle smådyr. Hver den som rører ved dem når de er døde, skal være uren til om kvelden. [32]Alt det som et slikt dødt dyr faller på, er urent, enten det er trekar eller klær eller skinn eller sekker eller noen annen bruksgjenstand. Det skal legges i vann og være urent til om kvelden, da er det rent. [33]Hvis det faller et slikt dyr ned i et leirkar, så blir alt det som er i karet urent, og karet selv skal dere slå i stykker.»

(Keil: «Disse er urene for dere blant alle smådyr.»)

Ordene «disse er urene for dere blant alle smådyr» betyr ikke at de åtte artene var de eneste smådyrene som var urene og ikke skulle etes. De betyr heller ikke at de var mer urene eller smittet med mer urenhet enn andre.

Sammen med forskriftene som følger, kan de bare bety at disse dyrene gjorde til og med husgeråd og klær urene hvis de falt døde ned på dem. Det var ikke fordi de var mer urene enn andre, for alle de urene dyrene gjorde ikke bare menneskene urene, men også klærne til den som bar de døde kroppene (v. 25.28).

Men for disse dyrene var det større fare for at de falt døde ned på ting folk brukte til daglig. Derfor kunne husgeråd og klær langt lettere bli urene ved dem enn ved de store firføtte dyrene, vanndyrene eller fuglene.

«Når de er døde», etter ordlyden «i sin død», betyr ikke bare at de alt var døde, men også at de døde i det øyeblikket de falt ned på noe.

I begge tilfeller ble det de falt på, urent, «enten det er trekar eller klær eller skinn eller sekker». Ethvert kar eller redskap (jf. 2 Mos 22,7) som brukes til arbeid, altså enhver bruksgjenstand, skulle være urent til kvelden og så legges i vann, så det ble rent igjen.

Et leirkar som et slikt dyr falt ned i, ble urent sammen med alt som var i det, og skulle slås i stykker. Urenheten var nemlig trukket inn i karet og kunne ikke vaskes helt bort (se ved 6,21). Det som var i karet, kunne selvsagt ikke brukes.

V. 34–38. Mat, drikke, kar, kilder og såkorn

«[34]All mat som folk eter, og som lages til med vann, blir da uren. Og all drikk som folk drikker, blir uren, om den er i slike kar. [35]Alt det som en slik død kropp faller på, blir urent. Enten det er ovn eller gryte, skal de brytes i stykker, de er urene og skal være urene for

dere. [36]Bare kilder og brønner som det samler seg vann i, blir like rene. Men den som rører ved deres døde kropper, blir uren. [37]Om en slik død kropp faller på korn som skal såes, er kornet like rent. [38]Men om det blir slått vann på såkornet, og en slik død kropp faller på det, da skal kornet være urent for dere.»

Falt et slikt dyr dødt ned på mat som var laget til med vann, eller i drikk, ble maten eller drikken uren, uansett hva slags kar den sto i. Den tradisjonelle forklaringen, «all mat som vann fra et slikt kar kommer på», holder ikke, for ordet for vann står uten bestemt artikkel og kan ikke bety «slikt vann».

Også redskaper som et slikt dødt dyr falt ned på, ble urene, for eksempel ovnen, en bakekrukke av leire (jf. 2,4), og gryten. Ordet for gryte står i totall og betegner et kar i to deler, altså en gryte med lokk.

Kilder og brønner ble ikke urene, for urenheten ble straks ført bort med det friske vannet som strømmet til. Men den som rørte ved det døde dyret for å få det bort, ble uren.

Alt såkorn som skulle sås, forble rent, for den urenheten som satt utenpå, ville bli tatt opp av jorden. Men var det slått vann på kornet, så det var bløtt, skulle det være urent. Da ville urenheten trenge inn i de bløte kornene og gjøre selve såkornet urent, og det ville gi uren grøde.

V. 39–40. Rene dyr som dør av seg selv

«[39]Dør noen av de firføtte dyr som er til føde for dere, da skal den som rører ved dyrets døde kropp, være uren til om kvelden, [40]og den som har ett av dets døde kropp, skal vaske sine klær og være uren til om kvelden, og den som har båret dets døde kropp, skal vaske sine klær og være uren til om kvelden.»

Til sist sies det at også rene dyr gjorde uren den som rørte ved dem, når de ikke var slaktet, men var døde av seg selv og altså var blitt åtsler (jf. v. 39–40 med v. 24–28).

V. 41–45. Dere skal være hellige

«[41]Alle smådyr som kryper på jorden, skal være en styggedom, de skal ikke etes. [42]Dere må ikke ete det som kryper på buken, eller det som går på fire føtter, eller det som har flere føtter blant alle smådyr som kryper på jorden. Det skal være en styggedom. [43]Gjør ikke dere selv motbydelige ved noe slikt kryp, og la dere ikke smitte ved dem, så dere blir urene! [44]For jeg er Herren deres Gud, og dere skal hellige

> dere. Dere skal være hellige, for jeg er hellig. Dere skal ikke gjøre dere selv urene ved noe av det kryp som rører seg på jorden. [45]For jeg er Herren, som førte dere opp fra landet Egypt for å være deres Gud. Dere skal være hellige, for jeg er hellig.»

Det samme gjaldt å ete smådyrene som vrimler på jorden, enten de kryper på buken, som slanger og makk, går på fire føtter, som rotter, mus og vesler, eller har mange føtter, som insektene (v. 41–43).[3]

Til slutt (v. 44–45) blir hele loven innskjerpet ved at Herren minner israelittene om kallet deres. De var et hellig folk og skulle være hellige, slik Herren deres Gud er hellig, han som hadde ført dem ut av Egypt for å være deres Gud (2 Mos 6,7; 29,45–46).

V. 46–47. Hva de urene dyrene betyr

> «[46]Dette er loven om de firføtte dyrene og fuglene og alt liv som rører seg i vannet, og om alle de dyr som kryper på jorden, [47]så dere kan skille mellom urent og rent, mellom dyr som kan etes, og dyr som ikke kan etes.»

V. 46–47 er avslutningen på hele denne loven. Ser vi til slutt over dyrene som regnes som urene og ikke skal brukes til mat, finner vi at blant de større landdyrene er det særlig rovdyrene, som griper andre levende skapninger og eter dem med blodet. Blant vanndyrene er det alle slangeaktige fisker og slimete skalldyr.

Blant fuglene er det rovfuglene, som lurer på livet til andre dyr og dreper dem; vadefuglene, som lever av makk, åtsler og all slags urenhet; og slike blandingsskapninger som strutsen, som lever i ørkenen, og flaggermusen, som flyr omkring i mørket.

Og til sist er det alle smådyrene, unntatt noen få gresshopper som lever av planter, men særlig de slangeaktige krypdyrene. De minnet dels om den gamle slangen, dels krøp de i støvet og søkte maten sin i gjørme og skitt, og det slimete legemet deres ga tanker om forråtnelse.

De urene dyrene omfattet altså alle dyr som mer eller mindre bar det mørke bildet av synd, død og fordervelse. Det var bare av denne åndelige og moralske grunnen, ikke av alle slags helsegrunner eller av politiske hensyn, at Israel, som var kalt til helliggjørelse, ikke fikk ete dem.

[3] Den store bokstaven *vav* i ordet for «buken» i v. 42 markerer at den er den midterste bokstaven i Mosebøkene.

Riktignok regnes noen dyr som urene der vi ikke lenger kan se dette bildet, for eksempel eselet og kamelen. Men vi må huske at skillet mellom rene og urene dyr går tilbake til de eldste tider (1 Mos 7,2–3). For de store landdyrene og fiskene fulgte Moseloven de kjennetegnene som overleveringen fra urtiden hadde gitt.

Med sitt barnlige sinn, sitt skarpe blikk og sin dype innsikt i naturen så urtiden sannere og dypere hva dyrene virkelig er, enn vi noen gang vil kunne gjøre. Våre tanker og vår oppfatning er forstyrret av en unaturlig og ugudelig kultur.[4]

[4]En annen utlegger sier det slik: Denne sansen for naturen så direkte og dypt inn i hele sammenhengen mellom den fysiske, den sjelelige og den åndelige verden, og inn i de skjulte samsvarene mellom skaperverket og loven. Den foregrep oppdagelser som vi aldri vil gjøre med vår måte å tenke på, men som en renset menneskehet en gang fullt ut skal forstå når den ser tilbake fra den nye jorden og ikke lenger bare «ser som i et speil, i en gåte» (1 Kor 13,12).

Kapittel 12. Renselsen etter fødsel

Renhetslovene

Etter lovene om den urenheten som kom av å ete urene dyr eller røre ved døde dyr, følger reglene om urenhet som kom fra menneskets eget legeme. Den som var blitt uren på denne måten, var for kortere eller lengre tid utestengt fra fellesskapet med helligdommen, og noen ganger også fra omgang med landsmennene sine. Urenheten måtte tas bort ved vasking, ved renselser med en egen betydning og ved soningsoffer.

Lovene gjelder kvinnens urenhet etter fødsel (kap. 12), spedalskhet (kap. 13–14) og både naturlig og sykelig utflod fra kjønnsorganene hos mann og kvinne (kap. 15). Til dette kommer urenheten fra et menneskelik (4 Mos 19,11–22).

Sædutløsning gjorde mannen uren for en hel dag, og ved samleie både mannen og kvinnen og de klærne sæden kom på. Om kvelden skulle urenheten tas bort ved at de badet og vasket klærne (15,16–18).

Utflod fra kjønnsorganene, enten den var naturlig, som den månedlige blødningen og blødningen etter fødsel, eller kom av sykdom, gjorde ikke bare den syke uren, men også leiet og setet hennes eller hans og alle som satte seg der. Urenheten gikk også over på dem som rørte ved den syke, og på alt den syke hadde rørt ved (15,3–12.19–27).

Ved den månedlige blødningen varte urenheten i sju dager (15,19.24), etter fødsel i sju eller fjorten dager og deretter ytterligere trettitre eller sekstiseks dager (12,2.4–5), og ved sykelig utflod så lenge sykdommen varte og sju dager til (15,13.28). Men den urenheten som gikk over på andre, varte bare til kvelden.

I alle disse tilfellene besto renselsen i at en badet kroppen og vasket klærne og andre ting. Varte urenheten mer enn sju dager, skulle det dagen etter renselsen med vann bæres fram et syndoffer og et brennoffer. Slik kunne presten si den urene ren og ta henne eller ham inn igjen i fellesskapet med den hellige Gud (12,6.8; 15,14–15.29–30).

Spedalskhet gjorde den syke så uren at han ble utestengt fra all omgang med de rene (13,45–46). Ble han frisk, skulle han renses ved en høytidelig renselse og tas inn igjen i Herrens menighet med offer (14,1–32). Loven sier ikke uttrykkelig at spedalskhet smittet, men det ligger i at den spedalske ble skilt fra de rene, og i at et hus med spedalskhet gjorde alle som gikk inn eller sov i det, urene (14,46–47).

Tydeligvis var urenheten ved et dødsfall enda større. Liket av en som var død en naturlig død eller var drept, og likeså et dødt legeme eller en grav, gjorde i sju dager uren den som rørte ved dem.

Et lik gjorde også urent det huset der mennesket hadde dødd, alle som var i det eller kom inn, og alle åpne kar som sto der (4 Mos 19,11.14–16). Slik urenhet kunne bare tas bort ved at en ble stenket med vann fra en rennende kilde blandet med asken av et syndoffer (4 Mos 19,12.17 ff.). Den gikk også videre fra de urene til mennesker og ting som de rørte ved, og gjorde dem urene til kvelden (4 Mos 19,22).

Den urenheten som kom av å røre ved et dødt dyr, varte derimot bare en dag. Som all annen urenhet som bare varte til kvelden, kunne den tas bort ved at en badet seg eller vasket tingene (3 Mos 11,25 ff.).

Avl og fødsel var altså like mye som døden knyttet til urenhet. Men det betyr ikke at avl og død i seg selv gjorde uren, som om de var de to polene som avgrenser den endelige tilværelsen, og at renhetslovene bygget på motsetningen mellom det uendelige og det endelige.

Den endelige tilværelsen er skapt av Gud like mye som menneskets legeme, og begge kom rene og gode ut av hans hånd. Dessuten sier loven ikke at det å avle, føde og dø gjør uren, men den utfloden som hører med til avl og fødsel, og liket av den døde.

I forråtnelsen som følger døden, blir det synlig på legemet hva synden virker, for døden er syndens lønn. Forråtnelsen er et bilde av syndens uhellige vesen og derfor urenheten framfor noen. Den skulle israelitten, som var kalt til helliggjørelse i samfunn med Gud, sky og avsky. Derfor var urenheten fra et menneskelik den største av alle, så

stor at det trengtes et stenkevann som var gjort sterkere med asken av et syndoffer, et slags hellig lutvann.

Nærmest liket kom på den ene siden spedalskheten, dødens bilde på legemet, som viste alle tegn på oppløsning allerede i det levende legemet. På den andre siden kom den motbydelige utfloden fra kjønnsorganene, som ligner den råtne utfloden som hos et lik viser at legemet innvendig går i oppløsning og forråtnelsen begynner.

Loven foreskrev egne renselser bare for disse tre formene for urenhet på menneskets legeme. Det viser tydelig at renhetslovene i Det gamle testamente ikke var regler for renslighet eller for god moral og sømmelighet, heller ikke helseforskrifter som skulle verne mot smittsomme sykdommer og annet som var skadelig.

De hadde bare ett mål, slik det er godt sagt: «å prege sinnet med en dyp redsel for alt som er og kalles død i skapningen, og dermed med en dyp avsky for alt som er og kalles synd. Til stadig ydmykelse for det falne mennesket skulle de minne ham om at alt i hans naturlige liv – avl, fødsel, mat, sykdom og død – ja, også hans eget legeme, ligger under syndens forbannelse (1 Mos 3,14–19). Slik skulle loven bli en tuktemester til Kristus og vekke og holde ved like lengselen etter en forløser fra den forbannelsen som også hadde rammet legemet» (Gal 3,24; Rom 7,24; 8,19 ff.; Fil 3,21).

V. 1–8. Urenheten etter at en gutt er født

> «[1]Herren talte til Moses og sa: [2]Tal til Israels barn og si: Når en kvinne får barn og føder en gutt, da skal hun være uren i sju dager. Hun skal være uren likeså lenge som hun er uren i sin månedlige svakhet. [3]Den åttende dagen skal hans forhud omskjæres. [4]Deretter skal hun holde seg inne i trettitre dager under sitt blods renselse. Hun skal ikke røre ved noe hellig og ikke komme til helligdommen før hennes renselsesdager er til ende.»

Når en kvinne fødte en gutt, var hun uren i sju dager, slik som i dagene da hun var uren av sin månedlige blødning.

Den åttende dagen, når denne tiden var over, skulle gutten omskjæres (se 1 Mos 17). Deretter skulle kvinnen «sitte», det vil si holde seg hjemme, i trettitre dager «i renselsens blod». I den tiden skulle hun ikke røre ved noe hellig eller komme til helligdommen. Hun

kunne altså ikke ta del i offermåltidene, påsken og lignende før renselsesdagene var til ende.

V. 5. Når en pike er født

> «[5]Men føder hun en pike, da skal hun være uren i to uker likesom ved sin månedlige urenhet, og holde seg inne i sekstiseks dager under sitt blods renselse.»

Hadde hun født en pike, var hun uren i to uker, fjorten dager, som ved den månedlige blødningen, og deretter skulle hun holde seg hjemme i sekstiseks dager. Skillet mellom de første sju (eller fjorten) dagene og de trettitre (eller sekstiseks) dagene i «renselsens blod» hadde en naturlig grunn. Den første uken er utfloden etter fødselen sterkere og blodigere; deretter blir den lysere og mer vannaktig og kan vare i opptil fem uker, så kroppen ofte ikke er helt seg selv igjen før omkring seks uker etter fødselen.

At tiden ble lengre når det var født en pike, bygget også på en tanke som var svært vanlig i oldtiden: at blødningen og utfloden varte lenger etter at en pike var født, enn etter en gutt. Men at hele tiden ble satt til nettopp førti og åtti dager (sju og trettitre, fjorten og sekstiseks), kan bare forklares ut fra betydningen av tallene, som vi møter gang på gang, særlig tallet førti (se 2 Mos 24,18).

V. 6–8. Brennofferet og syndofferet

> «[6]Når hennes renselsesdager er til ende, enten det er en sønn eller en datter hun har født, så skal hun komme med et årsgammelt lam til brennoffer og en dueunge eller en turteldue til syndoffer og bære det fram til inngangen til sammenkomstens telt, til presten. [7]Han skal ofre det for Herrens åsyn og gjøre soning for henne. Da blir hun ren etter blødningen. Dette er loven for den kvinne som har født, enten barnet er en gutt eller en pike. [8]Men har hun ikke råd til et lam, så skal hun ta to turtelduer eller to dueunger, en til brennoffer og en til syndoffer. Og presten skal gjøre soning for henne, da blir hun ren.»

Når renselsesdagene var til ende, «for en sønn eller en datter» – det vil si alt etter om hun hadde født en sønn eller en datter – skulle hun komme til presten med et årsgammelt lam til brennoffer og en dueunge eller turteldue til syndoffer. Ordene betyr ikke at hun ofret *for* sønnen eller datteren. Det var kvinnen og ikke barnet som var urent, og hun trengte renselse for seg selv, ikke for barnet hun hadde

født. Presten skulle gjøre soning for henne for Herrens åsyn, så hun ble ren etter blødningen.

Renselsen ved bad og vask nevnes ikke særskilt, for den var en selvfølge. Heller ikke sier loven noe om at urenheten hennes gikk over på dem som rørte ved henne eller leiet hennes, for reglene for den månedlige blødningen gjaldt nok for de første sju eller fjorten dagene.

For å bli gitt tilbake til Herren og hans helligdom skulle hun komme og renses med et syndoffer og et brennoffer. Det trengtes fordi den syndige naturen var blitt synlig i urenheten hennes, og fordi hun derfor hadde måttet holde seg borte fra Herrens helligdom og samfunn i en hel uke.

Men renselsen gjaldt ingen bestemt moralsk skyld, bare den synden som indirekte var blitt synlig i hennes legemlige tilstand. Derfor var en due nok til syndoffer, det minste av de blodige ofrene. Til brennoffer krevdes derimot et årsgammelt lam. Det skulle uttrykke hvor stor og sterk hennes overgivelse til Herren skulle være etter at hun så lenge hadde vært skilt fra ham. Var hun svært fattig, kunne hun likevel ta en due i stedet for lammet (v. 8; jf. 5,7.11).

Kapittel 13. Spedalskhet

Loven om spedalskhet, som folket blir minnet om å holde også i 5 Mos 24,8–9, handler først om spedalskhet hos mennesker: de farlige formene på huden (v. 2–28) og på hodet og i skjegget (v. 29–37), de ufarlige formene (v. 38–39) og spedalskhet på et skallet hode (v. 40–44). Så følger forskriftene om at den spedalske skal skilles ut fra andre mennesker (v. 45–46).

Deretter handler loven om spedalskhet på ting av lin, ull og skinn og hva en skal gjøre med dem (v. 47–59), så om renselsen av dem som er blitt friske av spedalskhet (14,1–32), og til sist om spedalskhet i hus og hvordan den skal fjernes (14,33–53).

Lovene om spedalskhet hos mennesker gjelder bare den såkalte hvite spedalskheten. Den fantes trolig den gang bare i Forasia, ikke bare blant israelittene og jødene (4 Mos 12,10 ff.; 2 Sam 3,29; 2 Kong 5,27; 7,3; 15,5; Matt 8,2–3; 10,8; 11,5; 26,6 osv.), men også blant syrerne (2 Kong 5,1 ff.). Den finnes fremdeles der, oftest i landene omkring Libanon og Jordan og i nærheten av Damaskus, og av og til i Arabia, der den kalles *baras*, og i Egypt.

Sykdommen kan begynne med hvite eller gulaktige flekker dypt i huden, ofte i flere år før den bryter ut for alvor. Flekkene er uten følelse, og håret på dem får gjerne samme farge.

Senere trenger de dypere inn, til musklene og knoklene. Håret blir hvitt og ullent og faller til sist av, huden blir hard, ru og sprukken, og det dannes skorper som faller av, med illeluktende, væskende sår under. Neglene hovner opp og faller av, sansene sløves, og den syke blir mager og svak, til langvarig diaré, uslukkelig tørst og brennende feber gjør ende på lidelsene hans.

V. 1–28. Første tilfelle: flekker på huden

«[1]Herren talte til Moses og Aron og sa: [2]Når det på et menneskes hud viser seg en knute eller et utslett eller en lys flekk, så det på hans hud er noe som ser ut til å bli spedalskhet, da skal han føres til Aron, presten, eller til en av hans sønner, prestene. [3]Presten skal se på det syke stedet på huden, og dersom hårene på det er blitt hvite, og det syke stedet ser dypere ut enn huden ellers, da er det spedalskhet. Når presten ser det, skal han si ham uren. [4]Men er det en hvit, lys flekk på huden, og den ikke ser dypere ut enn huden ellers, og hårene på den ikke er blitt hvite, da skal presten holde den syke innestengt i sju dager. [5]Den sjuende dagen skal presten se på ham igjen, og dersom han finner at det syke stedet er uforandret å se til og ikke har bredt seg videre ut på huden, da skal han igjen holde ham innestengt i sju dager. [6]Når så presten den sjuende dagen ser på ham enda en gang og finner at det syke stedet er bleknet og ikke har bredt seg videre ut på huden, da skal han si ham ren. Da er det bare et utslett. Han skal vaske sine klær, og så er han ren. [7]Men brer utslettet seg på huden etter at han har vist seg fram for presten for å bli sagt ren, da skal han enda en gang vise seg fram for presten. [8]Når presten da ser på ham og finner at utslettet har bredt seg videre ut på huden, da skal han si ham uren, det er spedalskhet.»

Kapitlet beskriver først hvordan spedalskhet kjennes igjen, enten den bryter ut direkte i huden eller kommer av en byll eller et brannsår. I det første tilfellet har et menneske på huden en «knute», en hevelse som en kvise, et «utslett», det vil si skorpe eller skurv, eller en «lys flekk», en skinnende, hoven flekk i huden. Ble et av disse tegnene til «et sykt sted av spedalskhet», skulle den syke føres til presten, så han kunne undersøke det.

Det hebraiske ordet for spedalskhet, *tsara'at* (צָרַעַת), kommer av et arabisk ord som betyr «slå ned» eller «piske». Spedalskheten blir altså kalt en plage, et slag fra Gud, og om mennesker betyr ordet alltid den hvite spedalskheten. Det som NB gjengir med «det syke stedet», er på hebraisk *nega* (נֶגַע), «slag». Ordet brukes ikke bare om stedet som er angrepet, men også om personer og til og med ting som har spedalskhet (v. 4.12–13.31.50.55).

Presten skulle si den syke uren hvis håret på det syke stedet var blitt hvitt – israelittenes mørke hår var altså blitt hvitt – og hvis stedet så

dypere ut enn huden ellers, det vil si lå lavere enn huden omkring. Da var det spedalskhet. Også senere iakttakere kjenner disse tegnene, og araberne regner spedalskheten for helbredelig hvis håret forblir sort på de hvite flekkene, men uhelbredelig hvis det blir hvitaktig.

Var den lyse flekken hvit på huden uten å ligge dypere, og var håret ikke blitt hvitt, skulle presten stenge den syke inne – holde ham borte fra andre mennesker – i sju dager og undersøke ham igjen den sjuende dagen. Var det syke stedet da uforandret og hadde ikke bredt seg, skulle han stenge ham inne i sju dager til.

Var flekken da blitt blekere, hadde mistet sin skinnende hvithet og ikke bredt seg, skulle han si ham ren, for da var det bare et utslett i huden og ikke virkelig spedalskhet. Likevel skulle den som var sagt ren, vaske klærne sine for å rense seg fra selv skinnet av spedalskhet, og så var han ren.

Hadde utslettet derimot bredt seg på huden etter at han hadde vist seg for presten for å bli undersøkt om han var ren, og presten så det når han kom igjen, skulle han si ham uren, for da var det spedalskhet.

V. 9–11. Andre tilfelle: gammel spedalskhet

> «[9]Når et menneske er blitt syk av spedalskhet, skal han føres til presten. [10]Når presten da ser på ham og finner at det er en hvit knute på huden, og at hårene på den er blitt hvite, og at det er tegn til villkjøtt i knuten, [11]da er det en gammel spedalskhet i huden på hans legeme. Presten skal si ham uren, han skal ikke holde ham inne, for han er alt uren.»

Det andre tilfellet (v. 9–17) gjelder spedalskhet som bryter ut uten noe utslett først. Er det en hvit knute på huden, har den gjort håret hvitt, og er det villkjøtt, rått kjøtt, i knuten, da er det «en gammel spedalskhet».

Ordet *michja* (מִחְיָה) betyr her og i v. 24 det som viser liv, altså levende, rått kjøtt, ikke et slag eller en flekk. Fant presten at det var en gammel, inngrodd spedalskhet, skulle han si mannen uren med en gang og ikke stenge ham inne først, for da var det ingen tvil lenger.

V. 12–17. Når spedalskheten dekker hele kroppen

> «[12]Men når spedalskheten bryter ut på huden, så den dekker den sykes hud helt fra hode til fot, overalt hvor prestens øye faller, [13]og presten da ser på det og finner at spedalskheten dekker hele hans legeme, da skal han si den syke ren. Han er blitt hvit over det hele

– han er ren. [14]Men så snart det viser seg villkjøtt på ham, blir han uren. [15]Når presten ser villkjøttet, skal han si ham uren. For villkjøttet er urent, det er spedalskhet. [16]Men dersom villkjøttet igjen forandrer seg og blir hvitt, da skal han gå til presten. [17]Når presten ser på ham og finner at det syke stedet er blitt hvitt, da skal han si den syke ren, for da er han ren.»

Brøt spedalskheten derimot ut og blomstret på huden, så den dekket hele huden fra hode til fot så langt presten kunne se, skulle presten si den syke ren. «Han er blitt hvit over det hele», det vil si at hele hans mørke legeme var blitt hvitt. Når sykdomsstoffet brøt så helt og så raskt ut på overflaten av hele legemet, var det sykdommens krise: Det syke stoffet ble til skurv, som døde bort og falt av.

Men viste det seg villkjøtt på ham etter at legemet var dekket av hvit skurv, og sykdomsstoffet tilsynelatende var brukt opp, da var sykdommen ikke borte, og den syke skulle sies uren. Ble villkjøttet igjen hvitt, skulle han gå til presten og sies ren.

V. 18–23. Tredje tilfelle: spedalskhet i en byll

«[18]Når noen har en byll på huden, og den leges, [19]og det der hvor byllen var, blir en hvit knute eller en lyserød flekk, da skal han vise seg fram for presten. [20]Når presten ser på ham og finner at stedet ser dypere ut enn huden ellers, og at hårene på det er blitt hvite, da skal presten si ham uren. Det er spedalskhet som er brutt ut i byllen. [21]Men når presten ser på det syke stedet og finner at det ikke er hvite hår der, og at det ikke er dypere enn huden ellers, og at det er blekt, da skal presten holde ham innestengt i sju dager. [22]Brer det seg da videre ut på huden, skal presten si ham uren. Det er spedalskhet. [23]Men dersom den lyse flekken blir uforandret på sitt sted og ikke har bredt seg ut, da er det bare arret etter byllen. Presten skal si ham ren.»

Det tredje tilfellet gjelder spedalskhet som kommer fra en byll som er grodd. Kom det der byllen hadde vært, en hvit knute eller en lyserød flekk, skulle den syke vise seg for presten. Så stedet dypere ut enn huden omkring, og var håret på det blitt hvitt, skulle presten si ham uren: «Det er spedalskhet som er brutt ut i byllen.»

Var håret ikke blitt hvitt, lå stedet ikke lavere enn huden, og var det blekt, skulle presten stenge ham inne i sju dager. Bredte flekken seg i den tiden, var det spedalskhet. Men ble den stående på sitt sted uten å

bre seg, var det «arret etter byllen», ordrett «brenningen». Det er den delen av huden eller kjøttet som betennelsen eller byllen har brent ut og drept, og som etter hvert faller av som skurv.

V. 24–28. Fjerde tilfelle: spedalskhet i et brannsår

«[24]Når noen får et brannsår på huden, og kjøttet som gror i brannsåret, viser seg som en lyserød eller hvit flekk, [25]da skal presten se på den, og dersom han finner at hårene på den lyse flekken er blitt hvite, og at den ser dypere ut enn huden ellers, da er det spedalskhet som er brutt ut i brannsåret. Presten skal si ham uren, det er spedalskhet. [26]Men finner presten, når han ser på den, at det ikke er hvite hår på den lyse flekken, og at den ikke er dypere enn huden ellers, og at den er blek, da skal han holde ham innestengt i sju dager. [27]Den sjuende dagen skal presten se på ham. Dersom flekken da har bredt seg videre ut på huden, skal presten si ham uren. Det er spedalskhet. [28]Men dersom den lyse flekken blir uforandret på sitt sted og ikke har bredt seg ut på huden, og den er blek, da er det en knute etter brannsåret. Presten skal si ham ren, for det er bare arret etter brannsåret.»

Det fjerde tilfellet gjelder et sted på huden der en har brent seg, arret etter et brannsår. Ble den nye huden som grodde på arret, til en lyserød eller hvit flekk – en skinnende, hoven flekk – skulle det behandles nøyaktig som det forrige tilfellet. «En knute etter brannsåret» (v. 28) er en hevelse av kjøtt og hud som vokser ut av arret.

V. 29–59. Spedalskhet på hodet eller i skjegget

«[29]Når en mann eller kvinne har et sykt sted på hodet eller i skjegget, [30]så skal presten se på det syke stedet. Dersom han finner at det ser dypere ut enn huden ellers, og at det er gule, tynne hår på det, da skal han si ham uren. Det er skurv, spedalskhet på hodet eller i skjegget. [31]Men dersom presten, når han ser på skurven, finner at den ikke ser dypere ut enn huden ellers, men at det ikke er sorte hår på den, da skal presten holde den som har skurven, innestengt i sju dager. [32]Den sjuende dagen skal presten se på det syke stedet. Dersom han finner at skurven ikke har bredt seg ut, og at det ikke er gule hår på den, og at skurven ikke ser dypere ut enn huden ellers, [33]da skal den som har skurven, rake seg, men ikke der hvor skurven er. Presten skal da igjen holde ham innestengt i sju dager. [34]Dersom da presten ser på skurven den sjuende dagen, og finner at den ikke

> har bredt seg ut på huden, og at den ikke ser dypere ut enn huden ellers, da skal han si ham ren. Han skal vaske sine klær, så er han ren.»

Så presten et sykt sted på hodet eller i skjegget til en mann eller kvinne, og lå det dypere enn huden, med gult – gyllent, rødlig, revefarget – og tynt hår, skulle han regne det for *netek* (נֶתֶק), «skurv». Det er navnet på spedalskhet på hodet eller i haken, trolig av et verb som betyr «rive» eller «nappe», fordi den river ut håret eller får det til å falle av.

Så han ikke disse to tegnene, men huden lå ikke lavere og håret var sort og ikke gult, skulle han stenge den syke inne i sju dager. I v. 31 er det sikkert en feil i den hebraiske teksten, for der står det at det «ikke er sorte hår». Enten skal «ikke» strykes, eller «sorte» skal rettes til «gule»; det siste er trolig det beste.

Hadde det syke stedet ikke bredt seg innen den tid, og var de to tegnene ikke å se, skulle den syke rake seg, men ikke der skurven var. Presten skulle stenge ham inne i sju dager til og så se om noe var forandret. Var det ikke det, skulle han si ham ren, og den syke skulle vaske klærne sine (se v. 6).

V. 35–37. Når skurven brer seg

> «[35]Men dersom skurven brer seg ut på huden etter at han er sagt ren, [36]så skal presten se på ham. Og dersom han finner at skurven har bredt seg ut på huden, da skal han ikke lete etter gule hår. Han er uren. [37]Men ser det ut for ham som om skurven er uforandret, og det er vokst sorte hår på den, da er skurven legt. Han er ren, og presten skal si ham ren.»

Bredte skurven seg også etter at han var sagt ren, skulle presten si ham uren uten å lete etter gule hår. At utslettet bredte seg, var bevis nok på spedalskheten. Ble skurven derimot stående uforandret (se v. 5), og vokste det sort hår ut av den, var han legt, og den syke skulle sies ren.

V. 38–39. Ufarlig utslett

> «[38]Når en mann eller kvinne får lyse flekker på kroppen, hvite, lyse flekker, [39]og presten da ser på dem og finner lyse flekker av en blek, hvit farge på huden, da er det bare et ufarlig utslett som er brutt ut på huden. Denne er ren.»

Her gjelder det en ufarlig form som brøt ut på kroppen i hvite flekker eller ringer. Var de matte eller blekt hvite, var det det ufarlige utslettet *bohak* (בֹּהַק), som ikke gjorde uren. Også araberne, som fremdeles kaller det *bahak*, regner det for ufarlig. Det er et utslett på huden med litt hevede flekker eller ringer av ulik størrelse og blekt hvit farge. Det forandrer ikke håret, er ikke til plage og varer fra to måneder til to år.

V. 40–44. Spedalskhet på et skallet hode

> «[40]Når en mann mister håret på hodet, så han blir skallet, da er han ren. [41]Når han mister håret fremme på hodet, så han blir fleinskallet, da er han ren. [42]Men er det en lyserød flekk der hvor han er skallet, enten det er bak eller foran på hodet, da er det spedalskhet som bryter ut på det skallete sted, på bakhodet eller forhodet. [43]Når presten ser på ham og finner at det er en lyserød knute på hans skallete bakhode eller forhode, av samme utseende som spedalskhet på huden, [44]da er mannen spedalsk. Han er uren, presten skal si ham uren. Han har fått sykdommen på hodet.»

Hebraisk har to ord for skallethet: det ene om et hode som er skallet bak, det andre om et hode som er skallet foran, fra pannen og tinningene. Begge slags skallethet var naturlig nok rene. Men kom det en lyserød flekk på det skallete stedet foran eller bak, var det spedalskhet som brøt ut der. Det kjentes på at knuten så ut som spedalskhet på huden ellers. Da var mannen uren, og presten skulle si ham uren: «Han har fått sykdommen på hodet.»

V. 45–46. Den spedalske skal bo for seg selv

> «[45]Den som er blitt rammet av spedalskhet, skal gå med flerrede klær og med uflidd hår. Han skal dekke til sitt skjegg og rope: Uren, uren! [46]Han skal være uren hele den tid han har sykdommen. Uren er han, han skal bo for seg selv, hans bolig skal være utenfor leiren.»

Lovgiveren bestemte at de spedalske skulle gå i sørgedrakt: flerre klærne, la håret henge uflidd (se 10,6), dekke til skjegget (Esek 24,17.22) og rope «Uren, uren!», så alle kunne holde seg unna og ikke bli urene (Klag 4,15).

Så lenge sykdommen varte, skulle de bo for seg selv utenfor leiren (4 Mos 5,2 ff.; 12,10 ff.; jf. 2 Kong 7,3; 15,5). Denne regelen forutsetter at den spedalske gjorde andre urene når de rørte ved ham. Ut fra det lærte rabbinerne at en spedalsk gjorde alt i et hus urent bare ved å gå

inn i det. (*Også i dag finnes det egne hus for spedalske utenfor byene. I Jerusalem ligger de ved Sionsporten.*)

V. 47–52. Spedalskhet på klær og skinn

> «[47]Når det kommer spedalskhet på et klesplagg av ull eller lin, [48]eller noe som er vevd eller strikket av lin eller av ull eller på skinn eller på noe som er gjort av skinn, [49]og flekkene på klesplagget eller på skinnet eller på det som er vevd eller strikket eller på noe som er gjort av skinn, er grønnlige eller rødlige, da er det spedalskhet. Det skal vises fram for presten. [50]Når presten har sett på flekkene, skal han holde det som flekkene er på, innelåst i sju dager. [51]Dersom han da den sjuende dagen ser at flekkene har bredt seg ut på klesplagget eller på det som er vevd eller strikket eller på skinnet eller på noe som er gjort av skinn, da er det ondartet spedalskhet, det er urent. [52]Enten det er klesplagget eller det som er vevd eller strikket av ull eller av lin eller noe som er gjort av skinn, hva det nå kan være, så skal det som flekkene er på, brennes opp. Det er ondartet spedalskhet, det skal brennes opp med ild.»

De eneste klærne som nevnes, er av ull eller lin, slik som i 5 Mos 22,11, Hos 2,5 og Ordsp 31,13. Det var også det stoffet de gamle egypterne og grekerne vanligvis gikk kledd i.

I v. 48 skilles det som NB kaller «vevd eller strikket» av lin og ull, fra klær av ull eller lin. De gamle oversetterne gjengir de to ordene (שְׁתִי וְעֵרֶב) med «renning og islett». Noen har innvendt at renning og islett ikke kunne holdes så atskilt at det ene ble spedalsk uten det andre.

Men det gjelder garnet som var gjort i stand til renning og islett, ikke det ferdige stoffet. Så lenge garnet ikke var vevd, kunne renningsgarnet og islettgarnet lett ligge hver for seg, så det ene kunne bli angrepet uten det andre. Slik skilles garnet fra det vevde stoffet, på samme måte som skinnet senere skilles fra det som er laget av skinn (v. 49).

Tegnet på spedalskhet var at flekken på stoffet var grønnlig eller rødlig. Da skulle presten stenge tingen inne i sju dager og så undersøke den. Hadde flekken bredt seg i mellomtiden, var det «ondartet spedalskhet». Ordet betyr en spedalskhet som gjør flekken verre og betent, ikke en som volder bitter smerte, for det kunne ikke sies om spedalskhet på stoff og hus (14,44). Alle slike ting skulle brennes som urene.

V. 53–59. Når flekkene ikke brer seg

«[53]Men dersom presten, når han ser på det, finner at flekkene ikke
har bredt seg ut på klesplagget eller på det som er vevd eller strikket
eller på det som er gjort av skinn, hva det nå kan være, [54]da skal
han la det som flekkene er på, vaske, og igjen holde det innelåst i
sju dager. [55]Når så presten ser på det, etter at det er vasket, og han
finner at flekkene ikke ser annerledes ut enn før, men at de heller
ikke har bredt seg videre ut, da er det urent. Du skal brenne det
opp med ild. Det er av det slaget som eter seg inn, på vrangen eller
på retten. [56]Men dersom presten, når han ser på det, finner at det
stedet som flekkene er på, er blitt blekt etter vaskingen, da skal han
rive det av klesplagget eller av skinnet eller av det som er vevd eller
strikket. [57]Men dersom flekkene ennå er synlige på klesplagget eller
på det som er vevd eller strikket eller på det som er gjort av skinn,
hva det nå kan være, da er det spedalskhet som bryter ut. Du skal
brenne opp med ild det som flekkene er på. [58]Men dersom flekkene
på det klesplagget eller det som er vevd eller strikket eller tingene
av skinn går bort når det vaskes, da skal det vaskes igjen. Så er det
rent. [59]Dette er loven om spedalskhet på klesplagg av ull eller av lin
eller på det som er vevd eller strikket eller på noe som er gjort av
skinn, hva det nå kan være – når det skal sies rent og når det skal
sies urent.»

Hadde flekken ikke bredt seg i løpet av de sju dagene, skulle presten la tingen vaskes og stenge den inne i sju dager til. Forandret flekken ikke utseende etter vaskingen, var tingen uren og skulle brennes, selv om flekken ikke hadde bredt seg. «Det er av det slaget som eter seg inn», ordrett en fordypning som eter seg inn, enten på baksiden eller på forsiden av stoffet eller skinnet. Ordene for «vrangen» og «retten» er de samme som for det skallete bakhodet og forhodet i v. 42.

Var flekken blitt blek den sjuende dagen etter vaskingen, skulle stedet rives av klærne, skinnet eller garnet. Så skulle plagget eller stoffet som flekken var borte fra, vaskes en gang til, som det står i v. 58, og da var det rent. Men viste flekken seg igjen etterpå, var det spedalskhet som brøt ut på ny, og det den satt på, skulle brennes.

Spedalskhet på stoff av lin og ull og på skinn var etter all sannsynlighet ikke annet enn det vi kaller mugg eller jordslag, som vanligvis kommer av fukt og mangel på luft. På lin viser det seg som runde,

delvis fargede flekker som brer seg og etter hvert eter opp stoffet, til det faller fra hverandre som noe muggent. På skinn består det i hull som er etet inn, og er grønnlig, rødlig eller hvitaktig, alt etter hvilken slags fin sopp som har dannet det.

Kapittel 14. Renselsen etter spedalskhet

Spedalskheten ble sett på som en oppløsning av livssaftene, en forråtnelse i et levende legeme. Derfor var den et bilde på døden. Den førte den samme oppløsningen og ødeleggelsen av livet inn i legemet som synden fører inn i det åndelige livet. Av samme grunn ble den spedalske ikke bare stengt ute fra helligdommen, men også skilt fra samværet med paktsfolket, som var kalt til å være hellig.

Når en mann var blitt frisk av spedalskhet, måtte han derfor først tas opp igjen i paktsfolkets fellesskap ved en renselse med dyp mening. Siden skulle han føres videre inn i et levende samfunn med Herren i hans helligdom. Renselsen falt altså i to deler, med sju dager imellom.

V. 1–20. Den første renselsen utenfor leiren

«[1]Og Herren talte til Moses og sa: [2]Dette er loven om den spedalske, på den dagen han skal renses: Han skal føres til presten. [3]Presten skal gå utenfor leiren, og når presten ser på ham og finner at han er helbredet fra sin spedalskhet, [4]da skal presten befale at det for den som lar seg rense, skal tas ut to levende, rene fugler og sedertre og karmosinrød ull og isop, [5]og han skal la dem slakte den ene fuglen i et leirkar, over rennende vann. [6]Så skal han ta den levende fuglen og sedertreet og den karmosinrøde ullen og isopen og dyppe dem sammen med den levende fuglen i blodet av den fuglen som er slaktet over det rennende vannet. [7]Han skal stenke sju ganger på den som lar seg rense for spedalskhet. Slik skal han rense ham. Og den levende fuglen skal han la fly sin vei ut i den åpne marken. [8]Den som lar seg rense, skal vaske sine klær og rake av alt håret og bade

seg i vann. Så er han ren. Deretter kan han gå inn i leiren. Men han skal holde seg utenfor sitt telt i sju dager.»

Den første delen (v. 2–8) viste at mannen, som hadde vært regnet som død, ble tatt opp igjen blant de levende i paktsfolket. Derfor ble den utført av presten utenfor leiren. På renselsesdagen skulle presten se på ham der. Fant han at spedalskheten var leget og borte, skulle han la hente to levende fugler – det står ikke hva slags fugler, og det trenger ikke ha vært spurver – og dessuten sedertre, karmosinrød ull, trolig en ulltråd eller en liten tøybit, og isop (se 2 Mos 12,22).

Den ene fuglen skulle slaktes slik at blodet rant ned i et leirkar med rennende vann, det vil si friskt vann fra en kilde eller en bekk (15,13; 1 Mos 26,19), og ble blandet med det. Den levende fuglen skulle presten så dyppe i blodet sammen med sedertreet, ullen og isopen. Med dette skulle han stenke sju ganger på den som var blitt frisk, og så slippe den levende fuglen ut i den åpne marken.

De to fuglene var bilder på den som skulle renses. Alle utleggere er enige om at fuglen som fikk fly ut i marken, viste at den spedalske hadde fått ny livskraft. Han var løst fra sykdommens lenker og kunne vende fritt tilbake til sine landsmenn. Men da må også den andre fuglen ha vært et bilde på ham, og på samme måte som det viktigste ved den første var at den slapp fri, må det viktigste ved den andre ha vært at den døde.

Den var ikke et bilde på hvordan han hadde hatt det før, og den var heller ikke et egentlig offer, for blodet ble ikke stenket på alteret. Men den blodige døden skulle vise at den spedalske måtte ha dødd for sin urenhet, som gikk helt inn til livets grunn, om ikke Guds miskunn hadde fridd ham fra denne straffen for synden og gitt ham full livskraft igjen.

Dette fulle og friske livet ble gitt ham i bildet ved at han ble stenket med blodet av fuglen som var slaktet i hans sted. Men fordi dødsdommen over ham hadde fått legemlig skikkelse i spedalskhetens urenhet, ble han ikke stenket med blod alene, men med det rennende vannet som blodet var rent ned i. Slik ble han renset fra sin dødsurenhet.

Den ene fuglen måtte gi sitt liv og sitt blod for ham. Den andre ble et bilde på ham ved at den ble badet i blodet og vannet, og når den ble

sluppet fri og fløy tilbake til sine like og sitt reir, viste den at han var fri fra dødens bann og kunne vende hjem til sitt folk.

Denne meningen forklarer hvorfor det nettopp skulle være fugler. Ingenting kunne bedre vise fri og ubundet bevegelse til alle kanter enn fuglene, for de beveger seg raskere og friere enn alle andre dyr. Den forklarer også hvorfor fuglene skulle være levende og rene: Det skulle vise nytt liv og renhet.

Sedertreet, den røde ullen og isopen skulle styrke den livgivende kraften i blodet og kildevannet enda mer. Sedertreet råtner ikke og var derfor et bilde på varig liv. Den røde fargen var et bilde på friskt liv og full livskraft, og isopen, som ble brukt til å rense med, var et bilde på renselse fra dødens forråtnelse. Det ble stenket sju ganger fordi det gjaldt å bli tatt opp i pakten igjen, og sjutallet er paktens merke. Blodet sto for livet og vannet for renselsen.

Da han slik i bildet var renset fra dødsbannet som lå over spedalskheten, måtte han også rense seg legemlig. Han skulle vaske klærne, rake av alt håret, ikke bare på hodet og i skjegget, men på hele kroppen (jf. v. 9), og bade seg i vann. Så kunne han komme inn i leiren.

Men i sju dager skulle han ennå holde seg utenfor sitt telt. Det var ikke bare fordi han ennå ikke følte seg hjemme i menigheten, eller fordi han skulle huske at noe ennå manglet før han var helt gjenopprettet. Den arameiske oversettelsen forklarer det med tillegget «og han skal ikke komme nær sin hustru»: Han skulle ikke gjøre seg uren igjen ved samliv og slik avbryte forberedelsen til å bli tatt opp i samfunnet med Herren.

V. 9–13. Den andre renselsen og skyldofferet

> «[9]Den sjuende dagen skal han rake av alt håret, både sitt hodehår og sitt skjegg og sine øyenbryn – alt håret skal han rake av. Og han skal vaske sine klær og bade sitt legeme i vann, så er han ren. [10]Den åttende dagen skal han ta to værlam uten lyte og et årsgammelt hunnlam uten lyte og til matoffer tre tiendedeler av en efa fint mel, blandet med olje, og så en log olje. [11]Og presten som forestår renselsen, skal stille den mannen som lar seg rense, og de tingene han skal ofre, fram for Herrens åsyn, ved inngangen til sammenkomstens telt. [12]Så skal presten ta det ene værlammet og bære det fram til skyldoffer sammen med den tilhørende log olje. Og han skal svinge dem for Herrens åsyn. [13]Værlammet skal slaktes på det stedet hvor

> syndofferet og brennofferet blir slaktet, på det hellige stedet. For likesom syndofferet, slik tilhører også skyldofferet presten, det er høyhellig.»

Den andre delen (v. 9–20) ga ham samfunnet med Herren tilbake og åpnet helligdommen for ham igjen. Den begynte den sjuende dagen etter den første med en ny renselse: Alt håret ble raket av, på hodet, i skjegget og i øyenbrynene, ja, på hele kroppen, klærne ble vasket og kroppen badet.

Den åttende dagen fulgte soningen ved offer. Til den skulle han ha med seg to værlam uten lyte og et årsgammelt hunnlam, tre tiendedeler av en efa fint mel blandet med olje til matoffer, og en log olje. En log var en tolvtedel av en hin, omtrent så mye som seks hønseegg. Med disse gavene skulle presten stille ham fram for Herren, det vil si foran brennofferalteret.

Det ene lammet bar presten fram som skyldoffer sammen med oljen, og begge deler svingte han for Herren. Ellers ble syndoffer og skyldoffer ikke svunget. Ved svingingen ble lammet og oljen i bildet gitt over til Herren, og fordi offergavene sto for den som ofret, ble han selv på ny viet til Herrens tjeneste, slik levittene ble viet til Herren ved svinging (4 Mos 8,11.15).

Men innvielsesofferet måtte være et skyldoffer, for innvielsen ga ham tilbake alle de rettighetene i det prestelige paktsfolket som han hadde mistet under spedalskhetens dødsbann.[1]

Lammet ble slaktet på det hellige stedet, for skyldofferet var høyhellig og tilhørte presten, likesom syndofferet (se 7,6).

V. 14–18. Blodet og oljen

> «[14]Så skal presten ta av skyldofferets blod og stryke på den høyre ørelapp på den som lar seg rense, og på hans høyre tommelfinger og på hans høyre stortå. [15]Og presten skal ta av den tilhørende log olje og helle i sin venstre hånd [16]og så dyppe høyre pekefinger i oljen som han har i venstre hånd, og stenke av oljen med fingeren sju ganger for Herrens åsyn. [17]Og av den oljen som er igjen i hånden, skal presten stryke noe på den høyre ørelappen på den som lar seg rense, og på hans høyre tommelfinger og på hans høyre stortå, over blodet

[1]Riehm og Oehler ser skyldofferet som en slags bot fordi den spedalske ikke hadde kunnet gjøre sine plikter mot Herren mens han var utestengt. Men da måtte loven også ha krevd skyldoffer av dem som ble friske av en utflod. Også de kunne være utestengt fra helligdommen lenge, ja, i tolv år (Luk 8,43).

av skyldofferet. [18]Og det som ennå er til overs av oljen som presten
har i hånden, skal han helle på hodet til den som lar seg rense. Slik
skal presten gjøre soning for ham for Herrens åsyn.»

Presten strøk noe av blodet på høyre ørelapp, høyre tommel og høyre stortå på den som skulle vies. Slik ble øret, som han hørte Herrens ord med, og de lemmene han handlet og vandret med etter Herrens bud, helliget ved kraften i det sonende offerblodet, akkurat som ved innvielsen av prestene (8,24).

Så helte presten noe av oljen i sin venstre hånd, dyppet høyre finger i den og stenket sju ganger for Herren, det vil si foran brennofferalteret. Slik ble oljen viet til Gud og helliget til det den videre skulle brukes til. Med resten strøk han de samme lemmene som han hadde strøket med blod, «over blodet av skyldofferet», det vil si på de samme stedene. Det som var igjen, helte han på hodet hans, og slik gjorde han soning for ham for Herrens åsyn.

Også prestene ble salvet ved innvielsen: Oljen ble helt på hodet deres og stenket på klærne (8,12.30). Men hos dem kom salvingen av hodet før innvielsesofferet, og det var den hellige salvingsoljen som ble brukt. Her var det vanlig olje, som mannen selv hadde gitt som offergave. Derfor måtte den først helliges ved å stenkes for Herren, før den ble strøket på de lemmene han skulle tjene Herren med, og helt på hodet, som sto for hele personen.

Salvingsoljen, som var laget etter Guds forskrift, var et bilde på Åndens kraft og gaver, som Gud ga prestene til deres særlige tjeneste i hans rike.

Oljen som den spedalske bar fram av sitt eget, sto for den livsånden han hadde fått av Gud og nå hadde som sin egen. Ved at presten svingte oljen og stenket den for Herren, ble denne ånden båret fram for Herren for å bli gjennomtrengt og gjort levende av hans nådes Ånd. Styrket på denne måten skulle den ikke bare strykes på de lemmene han tjente med som medlem av Guds prestefolk, men også helles på hodet hans, så den helt ble hans egen.

I offeret var blodet bildet på sjelen, i salvingen var oljen bildet på ånden. Ved det sonende offerblodet ble sjelen satt inn i nådens samfunn med Herren. Salvingen gjaldt ånden, som gir liv til sjel og legeme, og den fikk nå kraft av Guds Ånd. Slik ble mannen som

var renset fra spedalskhet, forsonet med Herren og satt inn igjen i paktens rettigheter og paktens nåde.

V. 19–20. Syndofferet og brennofferet

> «[19]Så skal presten ofre syndofferet og gjøre soning for den som lar seg rense for sin urenhet. Deretter skal han slakte brennofferet. [20]Og presten skal ofre brennofferet og matofferet på alteret og slik gjøre soning for ham. Da er han ren.»

Først når alt dette var gjort, kunne presten gjøre soning for ham med syndofferet, som hunnlammet var til. Det skjedde «for hans urenhet», det vil si for den synden som ennå hang ved ham som ved alle andre i paktsfolket, og som var kommet synlig fram i spedalskhetens urenhet.

Deretter bar han fram brennofferet og matofferet. De viste at alle lemmene hans ble helliget til Herrens tjeneste og til gjerninger som behaget ham. Syndofferet, brennofferet og matofferet ble båret fram etter de vanlige forskriftene, bortsett fra at det ble brukt mer mel og olje enn den senere loven i 4 Mos 15,4 foreskriver til brennofferet. Det var et bilde på iver i gode gjerninger.

V. 21–57. Renselsen for den fattige

> «[21]Men er det en fattig mann, som ikke har råd til så mye, da skal han ta et værlam til skyldoffer – det skal svinges til soning for ham – og en tiendedel av en efa fint mel, blandet med olje, til matoffer, og en log olje [22]og to turtelduer eller to dueunger, etter som han har råd til. Den ene skal være til syndoffer, og den andre til brennoffer.»

Var den som skulle renses, fattig, kunne brennofferet og syndofferet byttes ut med to turtelduer eller dueunger og matofferet settes ned til en tiendedel av en efa mel med olje. Men skyldofferet, som var innvielsesofferet, kunne ikke gjøres mindre. Uten det kunne han ikke bli satt inn igjen i alle paktens rettigheter. Fordi hver enkelthet i denne loven var så viktig, blir alt gjentatt en gang til i v. 21–32.

V. 33–36. Spedalskhet på hus

> «[33]Og Herren talte til Moses og Aron og sa: [34]Når dere kommer inn i Kana'ans land, som jeg gir dere til eiendom, og jeg lar spedalskhet komme på noe hus i det landet dere får til eie, [35]da skal den som eier huset, gå og melde det til presten og si: Det ser ut for meg som det er kommet spedalskhet på huset. [36]Da skal presten la huset rydde, før

> han selv kommer for å se på flekkene, så ikke alt det som er i huset, skal bli urent. Deretter skal han komme og se på huset.»

Loven om spedalskhet på hus ble kunngjort for Moses og Aron med tanke på tiden da Israel hadde tatt Kanaan i eie og bodde i hus. Det var Herren som ga folket landet til eiendom. Derfor er det også han som «lar spedalskhet komme» på et hus (v. 34). Han lot det henge over dem for å minne dem som bodde i huset, om at de skyldte Herren ikke bare sitt legeme, men også sin bolig, og at de skulle hellige også den til ham.

Ordene «jeg lar komme» gjør det helt umulig å mene, som noen gjør, at husspedalskheten bare var menneskers spedalskhet som hadde smittet over på veggene. Hele beskrivelsen antyder heller ikke med ett ord noen slik smitte. Tvert imot blir de som bodde i huset, regnet som rene. Bare den som gikk inn i huset eller sov der mens det var stengt, ble uren (v. 46–47), og heller ikke om dem står det at de fikk spedalskhet.

Av kjennetegnene i v. 37 kan vi bare slutte at husspedalskheten minnet om de vekstene og flettverkene som danner seg på murer som smuldrer og råtner, og som eter seg inn i dem så overflaten synker litt inn.[2]

Når flekkene viste seg på et hus, skulle eieren melde det til presten. Før presten gikk inn for å se på det, skulle huset ryddes, så ikke alt som var der, skulle bli urent. Det som var i huset, ble altså urent først når presten hadde erklært at huset hadde spedalskhet. Grunnen til urenheten kan derfor ikke ha vært legemlig smitte; den må ha vært av ideell art, et bilde.

V. 37–42. Når flekkene brer seg

> «[37]Dersom han, når han ser på flekkene, finner at flekkene på husets vegger viser seg som grønnlige eller rødlige fordypninger som synes å ligge dypere enn veggen, [38]da skal han gå ut av husets dør, og han skal stenge huset og holde det låst i sju dager. [39]Den sjuende dagen skal presten komme igjen. Når han da ser på det og finner at flekkene har bredt seg ut på veggene i huset, [40]da skal han la de steinene som flekkene er på, brytes ut og kastes utenfor byen på et

[2]Sommer beskriver lav med så tynn skorpe at den bare viser seg som fargede, mest runde flekker som brer seg i ringer og kan gnis av som støv. Noen arter ligner sterkt på utslett i huden, og én slekt heter nettopp lepraria.

urent sted. [41]Deretter skal huset skrapes innvendig rundt omkring, og pussen som blir skrapt av, skal kastes på et urent sted utenfor byen. [42]Så skal de ta andre steiner og sette dem inn istedenfor de gamle steinene. Og de skal ta ny leire og pusse huset med.»

Viste flekkene seg som grønnlige eller rødlige fordypninger som så ut til å ligge dypere enn veggen, skulle presten stenge huset i sju dager. Hadde flekkene da bredt seg på veggene, skulle steinene de satt på, brytes ut og kastes på et urent sted utenfor byen. Huset skulle skrapes innvendig rundt omkring, og det som ble skrapt av, skulle også kastes der. Så skulle nye steiner settes inn og huset pusses med ny leire.

V. 43–47. Ondartet spedalskhet på huset

«[43]Bryter flekkene ut igjen på huset etter at steinene er tatt ut og huset skrapt og pusset, [44]da skal presten komme og se på det. Dersom han finner at flekkene har bredt seg ut på huset, da er det ondartet spedalskhet på huset, det er urent. [45]Da skal de rive huset ned, både steinene og treverket og all leiren, og føre det til et urent sted utenfor byen. [46]Den som går inn i huset under den tiden det holdes låst, skal være uren til om kvelden. [47]Og den som ligger i huset, skal vaske sine klær, og den som eter i huset, skal vaske sine klær.»

Brøt flekkene ut igjen etter dette, var det ondartet spedalskhet. Da var huset urent og skulle rives, og steinene, treverket og leiren skulle føres til et urent sted utenfor byen. Den som gikk inn i huset mens det var stengt, ble uren til kvelden og måtte bade seg. Den som sov eller spiste der i denne tiden, skulle vaske klærne sine, og han var selvsagt også uren til kvelden.

V. 48–53. Når huset blir rent

«[48]Men dersom presten, når han kommer og ser på det, finner at flekkene ikke har bredt seg på huset etter at det er blitt pusset, da skal han si huset rent, for da er ondet borte. [49]Så skal han, for at huset kan bli renset, ta to fugler og sedertre og karmosinrød ull og isop. [50]Den ene fuglen skal han slakte i et leirkar, over rennende vann. [51]Så skal han ta sedertreet og isopen og den karmosinrøde ullen og den levende fuglen og dyppe dem i blodet av den fuglen som er slaktet, og i det rennende vannet, og stenke på huset sju ganger. [52]Og han skal rense huset med blodet av fuglen og med det rennende vannet og med den levende fuglen og med sedertreet og med isopen og med den karmosinrøde ullen. [53]Så skal han la den levende fuglen

fly utenfor byen, ut i den åpne marken. Slik skal han gjøre soning for huset, så det blir rent.»

Fant presten at flekkene ikke kom igjen eller bredte seg etter den nye pussingen, skulle han si huset rent, for ondet var leget. Så skulle han utføre den samme renselsen som når et menneske som var blitt friskt av spedalskhet, ble tatt opp igjen i folket (v. 4–7).

Hensikten var også den samme: Huset skulle renses fra synd – ordet *chitte* (חַטָּא) betyr «rense fra synd» – og det skulle gjøres soning for det. Det skulle altså renses fra den syndens urenhet som var kommet til syne i spedalskheten. Synden viser seg først og fremst i menneskets legeme, men den brer seg fra mennesket til det han rører ved, bruker og bor i. Vi kan likevel ikke tenke oss at den brer seg ved legemlig smitte.

V. 54–57. Avslutning på loven om spedalskhet

«[54]Dette er loven om all slags spedalskhet og om skurv [55]og om spedalskhet på klær og på hus [56]og om knuter i huden og om utslett og om lyse flekker på huden – [57]til opplysning om når noe er urent, og når det er rent. Dette er loven om spedalskhet.»

V. 54–57 avslutter kap. 13 og 14. Loven om spedalskhet ble gitt «til opplysning om når noe er urent, og når det er rent», det vil si for å gi rettledning når de fikk med det rene og det urene å gjøre.

Kapittel 15. Urenhet ved utflod

Kapitlet handler om urenhet ved utflod. Det gjelder for det første en sykelig utflod hos mannen (v. 2–15), for det andre sædutgang, både ufrivillig (v. 16–17) og ved samleie (v. 18), for det tredje kvinnens månedlige blødning (v. 19–24) og for det fjerde en sykelig blodflod hos kvinnen (v. 25–30). Det er altså to sykelige og to naturlige former for utflod fra forplantningsorganene.

V. 1–33. Mannens sykelige utflod

> «[1]Herren talte til Moses og Aron og sa: [2]Tal til Israels barn og si til dem: Når det kommer utflod fra en manns legeme, er han uren på grunn av utfloden. [3]Så lenge hans utflod varer, er det slik med hans urenhet: Enten hans legeme gir utfloden fra seg eller holder den tilbake, i begge tilfeller er han uren.»

Utfloden hos mannen er ikke beskrevet så tydelig at vi sikkert kan si hvilken sykdom det gjelder. Ordet «legeme» (egentlig «kjøtt») står her, som i v. 7 og 13, om hele kroppen. Men loven om mannen med utflod stemmer så nøye med loven om kvinnen med utflod (v. 19: «fra hennes legeme») at det tydelig dreier seg om en utflod fra kjønnsorganene, selv om sykdommens sete ikke er nærmere angitt.

Det er ingen blødning, for det står ikke noe om blod, og enda mindre en smittsom kjønnssykdom, for det er svært usikkert om den fantes i oldtiden. Enten var det en sykelig sædflod, et ufrivillig drypp av svakhet i organet, slik Hieronymus og rabbinerne mener, eller, mer sannsynlig, en slimutflod ved betennelse i urinrøret.

V. 3 beskriver urenheten nærmere: Enten legemet lar utfloden renne eller holder den tilbake, er han uren. At den stenges, er bare et

midlertidig stopp som kommer av særlige forhold; han er like uren i begge tilfeller.

V. 4–8. Det han gjør urent

> «[4]Hvert leie som den som har utflod, ligger på, skal være urent, og alt det han sitter på, skal være urent. [5]Den som rører ved hans leie, skal vaske sine klær og bade seg i vann og være uren til om kvelden. [6]Og den som setter seg på noe som den som har utflod satt på, han skal vaske sine klær og bade seg i vann og være uren til om kvelden. [7]Den som rører ved den sykes legeme, skal vaske sine klær og bade seg i vann og være uren til om kvelden. [8]Dersom den som har utflod, spytter på en som er ren, da skal den han spytter på, vaske sine klær og bade seg i vann og være uren til om kvelden.»

Hvert leie han lå på, og alt han satt på, ble urent. Den som rørte ved leiet hans (v. 5), satte seg på det han hadde sittet på (v. 6), eller rørte ved kroppen hans (v. 7), ble også uren og måtte bade seg og vaske klærne sine.

V. 9–12. Ridesal, berøring og kar

> «[9]Hver ridesal som den som har utflod, rir på, skal være uren. [10]Hver den som rører ved noe av det han har under seg, skal være uren til om kvelden. Og den som bærer det bort, skal vaske sine klær og bade seg i vann og være uren til om kvelden. [11]Dersom den som har utflod, rører ved noen, uten at han først har skyllet hendene i vann, da skal den han rørte ved, vaske sine klær og bade seg i vann og være uren til om kvelden. [12]Et leirkar som den som har utflod, rører ved, skal brytes i stykker, og hvert trekar skal skylles i vann.»

Også det han red på, og alt som var under ham, ble urent. Den som rørte ved det, var uren til kvelden, og den som bar det, skulle vaske klærne og bade seg. Det samme gjaldt hver den han rørte ved uten først å ha skyllet hendene i vann. Leirkar som han hadde rørt ved, skulle slås i stykker, og trekar skulle skylles i vann, av de grunnene som er forklart ved 11,33 og 6,21.

V. 13–15. Renselsen når han er blitt frisk

> «[13]Når den som har utflod, blir ren for sin utflod, skal han telle sju dager fram fra den dagen han ble ren. Så skal han vaske sine klær og bade sitt legeme i rennende vann, så er han ren. [14]Den åttende dagen skal han ta to turtelduer eller to dueunger og komme fram for Herrens åsyn, til inngangen til sammenkomstens telt, og gi dem

til presten. [15]Og presten skal ofre dem, den ene til syndoffer og den andre til brennoffer. Slik skal presten gjøre soning for ham for Herrens åsyn og rense ham for hans utflod.»

Når han var blitt frisk av utfloden, skulle han vente sju dager før han ble renset. Så skulle han vaske klærne sine og bade kroppen i rennende vann, og da var han ren. Den åttende dagen skulle han bringe to turtelduer eller dueunger. Den ene skulle presten ofre som syndoffer og den andre som brennoffer, og slik gjøre soning for ham for Herrens åsyn for utfloden.

V. 16–17. Sædutgang

«[16]Når det går sæd fra en mann, da skal han bade hele sitt legeme i vann og være uren til om kvelden. [17]Hvert klesplagg og hvert skinn som det kommer sæd på, skal vaskes i vann og være urent til om kvelden.»

Ufrivillig sædutgang gjorde mannen uren resten av dagen, og det samme gjaldt hvert klesplagg og hvert skinn som noe av det var kommet på. For å bli ren måtte han bade hele kroppen, og det som var blitt urent, måtte vaskes.

V. 18. Samleiet

«[18]Når en mann har samleie med en kvinne, og det går sæd fra ham, da skal de begge bade seg i vann og være urene til om kvelden.»

Ved samleie ble begge urene til kvelden og skulle bade seg i vann. Det var altså ikke selve samlivet som gjorde uren, slik mange feilaktig mener, men sædutgangen. Dette forklarer hvorfor loven og skikken bød en å holde seg fra ekteskapelig samliv når en forberedte seg til gudstjenesten eller tok del i den (2 Mos 19,15; 1 Sam 21,4–5; 2 Sam 11,4). Slik var det også hos mange andre folk.

V. 19–23. Kvinnens månedlige urenhet

«[19]Når en kvinne har utflod og det flyter blod fra hennes legeme, da skal hun være uren i sju dager. Hver den som rører ved henne, skal være uren til om kvelden. [20]Alt hun ligger på mens hun er uren, skal være urent, og alt hun sitter på, skal være urent. [21]Hver den som rører ved hennes leie, skal vaske sine klær og bade seg i vann og være uren til om kvelden. [22]Hver den som rører ved noe hun har sittet på, skal vaske sine klær og bade seg i vann og være uren til om kvelden.

> [23]Dersom noen rører ved noe som ligger på hennes leie eller på det hun sitter på, skal han være uren til om kvelden.»

Under den månedlige blødningen skulle kvinnen være uren i sju dager. Blødningen varer vanligvis ikke mer enn fire eller fem dager, så tallet sju ble fastsatt på grunn av hva sjutallet betyr.

Mens hun var uren, gjorde hun den uren som rørte ved henne (v. 19), og likeså alt hun lå eller satt på (v. 20). Den som rørte ved leiet hennes eller det hun satt på (v. 21–22), eller ved blod på leiet eller setet (v. 23), ble også uren. Disse var urene til kvelden, og da skulle de vaske klærne sine og bade seg.

V. 24. Når mannen ligger hos henne

> «[24]Dersom en mann ligger hos henne, og hennes urenhet kommer på ham, da skal han være uren i sju dager. Hvert leie han ligger på, skal være urent.»

Lå en mann hos henne og hennes urenhet kom på ham, ble han uren i sju dager, og leiet han lå på, ble også urent. Det kan ikke bare bety at han lå i samme seng som henne. Det gjelder samleie, som vi ser av 20,18 og 4 Mos 5,13 (jf. 1 Mos 26,10; 34,2; 35,22; 1 Sam 2,22).

Dette er den eneste mulige forklaringen, og ingen kan innvende mot den at samleie under menstruasjonen etter 18,19 og 20,18 var en forbrytelse som skulle straffes med utryddelse. Loven i 20,18 gjelder dels samleie mens kvinnen ennå blødde etter en fødsel – det viser de like ordene om «hennes blods kilde» der og i 12,7 – og dels en mann som med vilje ligger hos en kvinne under hennes månedlige blødning. Verset her gjelder bare det tilfellet at blødningen begynner under samlivet, så mannen uforvarende blir uren ved kvinnens uventede urenhet.

V. 25–30. Kvinnens sykelige blodflod

> «[25]Når en kvinne har blodflod i mange dager, uten at det er hennes månedlige urenhets tid, eller hun har utflod lenger enn vanlig i sin månedlige urenhets tid, da skal hun være uren alle de dagene hennes urenhets utflod varer, likesom i sine månedlige urenhets dager. [26]Hvert leie hun ligger på alle de dagene hennes utflod varer, skal være urent, på samme måten som hennes leie i hennes månedlige urenhet. Og alt hun sitter på, skal være urent, likesom når hun har sin månedlige urenhet. [27]Hver den som rører ved det, skal være uren. Han skal vaske sine klær og bade seg i vann og være uren til

om kvelden. [28]Men når hun blir ren for sin utflod, da skal hun telle sju dager fram, deretter skal hun være ren. [29]Den åttende dagen skal hun ta to turtelduer eller to dueunger og komme med dem til presten, til inngangen til sammenkomstens telt. [30]Presten skal ofre den ene til syndoffer og den andre til brennoffer. Slik skal presten gjøre soning for henne for Herrens åsyn og rense henne for hennes urenhets utflod.»

Hadde en kvinne blodflod i mange dager utenom tiden for den månedlige urenheten, eller varte den lenger enn den tiden, var hun uren så lenge den varte, akkurat som i de månedlige dagene. Som i det andre tilfellet gjorde hun urent leiet sitt og alt hun satt på, og hver den som rørte ved henne eller ved disse tingene. Når blodfloden hadde stanset, skulle hun renses på samme måte som mannen med utflod (v. 13–15).

V. 31. Formaningen

«[31]Dere skal skille Israels barn fra deres urenhet, for at de ikke skal dø i sin urenhet når de gjør mitt tabernakel urent, det som står midt iblant dem.»

V. 31 innskjerper at disse budene skal holdes. Ordet *hissir* (הִזִּיר) betyr å la noen holde seg borte fra noe eller løse seg fra det. Her gjelder det å bli løst fra urenheten, å bli renset fra den.

Den som ble værende i urenheten, skulle dø. Det gjaldt ikke bare det enkelte tilfellet der en uren våget seg inn i helligdommen, men helt generelt. For urenhet lot seg ikke forene med Israels kall til å være et hellig folk, der Herren, den Hellige, hadde sin bolig (11,44). Den som ble værende i urenheten uten å la seg rense slik loven bød, ringeaktet Herrens hellighet og gjorde opprør mot ham og hans nåde-ordninger.

V. 32–33. Avslutning

«[32]Dette er loven om den som har utflod, og om den som har sæd-uttømming så han blir uren ved det, [33]og om den kvinne som har sin månedlige urenhet, og om den som har utflod, enten det er mann eller kvinne, og om en mann som ligger med en uren kvinne.»

Her slutter loven. Ordene om «en mann som ligger med en uren kvinne» er videre enn uttrykket i v. 24. De gjelder ikke bare samleie

med en uren kvinne, men også det å ligge ved siden av henne i samme seng.

Kapittel 16. Den store soningsdagen

Israels menighet var kalt til å være et hellig folk, men av natur var den fremdeles helt innviklet i synd og urenhet. Ofrene og renselsene som var påbudt så langt, var ikke nok til å gjøre forsoningen mellom dette folket og Herren, Den Hellige, fullkommen.

Selv om folket holdt alle forskriftene med den største nøyaktighet, ville mange synder og mye urenhet bli stående uerkjent og derfor uten soning. Da måtte menigheten kjenne seg skilt fra sin Gud, og den kunne ikke få den sanne frimodigheten til å tre fram for nådens trone, til stedet der forsoningen med Gud skjedde.

Dette savnet avhjalp Gud ved å innstifte en årlig, allmenn og fullkommen soning for alle de synder og all den urenhet som var blitt stående uten soning og renselse gjennom året. Slik fikk offerlovene og renselseslovene sin avslutning og fullendelse i soningsdagen. Den ga Israels menighet den høyeste og mest omfattende soningen som var mulig under Den gamle pakt. Loven om soningsdagen er derfor en passende avslutning på de forordningene som skulle føre Israel inn i samfunn med sin Gud og gjøre Herrens løfte «Jeg vil være deres Gud» til levende virkelighet.

Kapitlet gir først forskriftene for den allmenne soningen (v. 2–28) og så påbudet om å holde høytiden hvert år (v. 29–34). Dagen kalles «soningsdagen» (23,27), dagen for den høyeste soningen. Rabbinerne kaller den ganske enkelt *joma*, «Dagen», fordi den var dagen framfor alle andre.

V. 1–14. Ingen fri adgang til Det aller helligste

> «[1]Herren talte til Moses etter at de to sønnene til Aron var døde, de som måtte dø den gang de trådte fram for Herrens åsyn. [2]Og Herren sa til Moses: Si til Aron, din bror, at han ikke til enhver tid må gå inn i helligdommen innenfor forhenget, fram til nådestolen som er over arken, for at han ikke skal dø. For jeg vil åpenbare meg i skyen over nådestolen.»

Loven knyttes til tiden etter at Arons sønner døde (10,1–5). Det viser hvilken hendelse som ga støtet til at soningsdagen ble innstiftet, men også hvor stort og hellig det var å gå inn i Guds innerste helligdom.

Arons sønner ble straffet med døden fordi de på egen hånd «trådte fram for Herrens åsyn». Det skulle være en alvorlig advarsel til Aron selv: Han måtte ikke gå inn i Det aller helligste, fram til nådestolen over arken, når han selv ville. Han skulle bare gå inn på den tiden Herren fastsatte og til det formålet Herren hadde innstiftet, altså én gang om året, på soningsdagen (v. 29 ff.), og bare på den måten som er foreskrevet i v. 3 ff., for at han ikke skulle dø.

«For jeg vil åpenbare meg i skyen over nådestolen.» Skyen der Herren viste seg over nådestolen (*kapporet*), mellom kjerubene (2 Mos 25,22), var ikke røkelsesskyen som Aron skulle dekke nådestolen med når han gikk inn (v. 13). Det var skyen med Guds herlighet, der Herren åpenbarte sitt virkelige nærvær i Det aller helligste over paktens ark.

Fordi Herren viste seg i denne skyen, kunne ikke noe urent og syndig menneske tre fram for nådestolen, det vil si komme nær til den aller helligste Guds hellighet. Selv den salvede og helligede ypperstepresten ville gå en sikker død i møte om han gikk dit når han selv ville, eller uten offerblodet som gjør soning.

Grunnen til forbudet var at helligheten presten hadde fått, ikke tok bort synden i hans natur. Den bare dekket over den så han kunne gjøre sin tjeneste. Loven ga bare erkjennelse av synd, ikke tilgivelse og fjerning av synden. Så lenge den ikke var satt ut av kraft ved den fullkomne soningen, var og ble den hellige Gud en fortærende ild for det dødelige og syndige mennesket, en ild som ingen kunne bli stående for.

V. 3–5. Offerdyrene og de hellige linklærne

> «[3]Dette skal Aron ha med seg når han går inn i helligdommen: en ung okse til syndoffer og en vær til brennoffer. [4]Han skal kle seg i en hellig kappe av lin og ha benklær av lin på sitt legeme. Han skal binde opp om seg med et belte av lin og sette en lue av lin på sitt hode. Dette er de hellige klærne. Og han skal bade sitt legeme i vann før han kler seg i dem. [5]Av Israels barns menighet skal han få to geitebukker til syndoffer og en vær til brennoffer.»

Bare «med dette» – de ofrene, klærne, renselsene og soningsmidlene som nevnes etterpå – kunne Aron gå inn i «helligdommen». Etter den mer nøyaktige beskrivelsen i v. 2 betyr det her den innerste delen av boligen, som i 2 Mos 26,33 kalles «Det aller helligste». For seg selv og sitt hus, det vil si prestene (v. 6), skulle han ha en okse til syndoffer og en vær til brennoffer. For menigheten skulle han ha to geitebukker til syndoffer og en vær til brennoffer.

Til denne tjenesten skulle han ikke ta på seg ypperstepresten praktdrakt, men kappe, benklær, belte og lue av hvitt lin (2 Mos 28,42). Først skulle han bade hele kroppen, ikke bare hender og føtter slik han gjorde i den vanlige tjenesten. Slik skulle han tre fram for Herren helt renset fra syndens urenhet (se 8,6) og kledd i hellighetens klær.

Den hvite drakten var ikke de vanlige prestenes enkle tjenestedrakt, for i den var beltet farget (2 Mos 28,39–40). Ypperstepresten trådte altså ikke fram som en vanlig prest denne dagen. Han gjorde heller ikke tjeneste som en botferdig som ydmykt ber om tilgivelse, slik mange rabbinere og senere utleggere har ment. For hvor i all verden har blendende hvite klær vært brukt som sørgedrakt eller botsdrakt? Det ettertrykkelige uttrykket «Dette er de hellige klærne» viser nok at den rene hvite fargen på alle klærne, også beltet, skulle fremstille hellighet.

Riktignok kalles også prestenes vanlige klær «hellige klær» (2 Mos 28,2.4), men her brukes ordet med særlig ettertrykk, og drakten betegnes som aller helligst. Dessuten var Herrens engel kledd i lin (Esek 9,2–3.11; 10,2.6–7; Dan 10,5; 12,6–7). Hele hans skikkelse lignet Herrens herlighet, som Esekiel så i synet av de fire kjerubene (Esek 1), og den var nesten helt lik Jesu Kristi herlighet, slik Johannes så den i Åpenbaringen (Åp 1,13–15; jf. Dan 10,6).

Den hvite drakten Aron bar når han utførte Den gamle pakts høyeste soningshandling, var derfor et forbilde på helligheten og herligheten hos den ene fullkomne mellommannen mellom Gud og mennesker. Han er avglansen av Guds herlighet og avbildet av hans vesen, og han har selv fullført renselsen for våre synder. Som den sanne ypperstepresten, hellig, uskyldig, ren og skilt fra syndere, gikk han med sitt eget blod én gang for alle inn i helligdommen som ikke er gjort med hender, inn i selve himmelen, for å åpenbares for Guds åsyn for vår skyld, og han fant en evig forløsning (Hebr 1,3; 7,26; 9,12.24).

V. 6–10. De to bukkene og Asasel

> «[6]Så skal Aron føre fram sin egen syndofferokse og gjøre soning for seg og sitt hus. [7]Og han skal ta de to geitebukkene og stille dem fram for Herrens åsyn, ved inngangen til sammenkomstens telt. [8]Aron skal kaste lodd om de to geitebukkene, ett lodd for Herren og ett lodd for den (bukken) som skal sendes bort. [9]Den bukken som ved loddkasting er tilfalt Herren, skal Aron føre fram og ofre til syndoffer. [10]Men den bukken som loddet var falt på, den som skal sendes bort, skal stilles levende fram for Herrens åsyn, for at det skal gjøres soning ved den, og så skal den slippes løs for å sendes ut i ørkenen.»

(Keil: «… ett lodd for Herren og ett lodd for Asasel … for å sende den ut i ørkenen til Asasel.»)

Med oksen skulle Aron gjøre soning for seg og sitt hus. De to bukkene skulle han stille fram for Herren og kaste lodd om dem, ett lodd for Herren og ett for Asasel. Den bukken som Herrens lodd kom opp for (Jos 18,11; 19,10), skulle han gjøre i stand til syndoffer for Herren. Den som Asasels lodd falt på, skulle han stille levende fram for Herren for å gjøre soning med den (se v. 21) og så sende den ut i ørkenen til Asasel.

Ordet *asasel* (עֲזָאזֵל) står bare i dette kapitlet. Det betyr ikke et avsides, øde sted i ørkenen, slik enkelte jødiske utleggere mente. Det betyr heller ikke selve bukken, «bukken som går bort» eller «som sendes bort», slik flere gamle oversettelser og Luther gjengir det, og ikke «fullstendig fjerning». Ordene «ett lodd for Herren og ett lodd for Asasel» krever ubetinget at Asasel er et personlig vesen som står i motsetning til Herren.[1]

[1]NB gjengir ordet med «den (bukken) som skal sendes bort», og følger her den tolkningen som Keil avviser.

Ordet er en forsterket form av et verb som betyr «fjerne, skille ut». Septuaginta oversetter det riktig med et ord som betyr «den bortdrevne», en ond ånd som en driver bort. Vi skal likevel ikke tenke på en hvilken som helst ond ånd som frister mennesker til ondskap, slik den falne engelen Asasel framstilles i jødiske skrifter (Enoks bok), eller som den skrekkelige ørkenånden araberne på Sinaihalvøya er så redde for.

Det er djevelen selv, lederen for de falne englene, han som senere ble kalt Satan. Ingen underordnet ond ånd kunne stilles opp mot Herren slik Asasel er her, bare herskeren og hodet i demonenes rike.

Ørkenen og de øde stedene nevnes også andre steder som bosted for onde ånder (Jes 13,21; 34,14; Matt 12,43; Luk 11,24; Åp 18,2). Ørkenen er et bilde på død og øde, og det svarer til de onde åndenes vesen. De falt bort fra livets kilde, og i sitt fiendskap mot Gud la de verden øde, enda den var skapt god, og førte død og ødeleggelse med seg.

V. 11–14. Oksens blod i Det aller helligste

> «[11]Når Aron fører fram sin egen syndofferokse og gjør soning for seg og sitt hus, skal han først slakte syndofferoksen. [12]Så skal han fylle ildkaret med glør fra alteret for Herrens åsyn, og han skal fylle sine hender med finstøtt, velluktende røkelse og bære det innenfor forhenget. [13]Han skal legge røkelsen på ilden for Herrens åsyn, så skyen av røkelsen skjuler nådestolen som er over vitnesbyrdet, for at han ikke skal dø. [14]Så skal han ta noe av oksens blod og stenke det med sin finger på fremsiden av nådestolen. Og foran nådestolen skal han stenke noe av blodet sju ganger med fingeren.»

Aron skulle så slakte syndofferoksen og gjøre soning for seg og sitt hus, det vil si prestene (v. 33). Men før han bar blodet inn i Det aller helligste, skulle han fylle ildkaret (2 Mos 25,38) med glør fra brennofferalteret og ta to hender fulle av velluktende røkelse (2 Mos 30,34). Med dette skulle han gå innenfor forhenget og legge røkelsen på ilden for Herrens åsyn, så skyen av den brennende røkelsen kunne dekke nådestolen over vitnesbyrdet, for at han ikke skulle dø.

Hensikten var ikke at røkelsesskyen skulle skjule Herrens nærvær for det uhellige menneskeøyet, så presten i ærefrykt kunne holde seg borte og ikke bli rammet av undergang. Den brennende røkelsen var et bilde på bønn. Når nådestolen ble dekket av røkelsesskyen, betydde det at Den Aller Helligstes herlighet ble dekket med bønn til Gud, så

han ikke skulle se synden og ikke la sin hellige vrede bryte løs over synderen, men i nåde ta imot de sjelene som syndofferets blod ble båret fram for.

Beskyttet av røkelsen mot den hellige Guds vrede skulle Aron stenke noe av oksens blod med fingeren én gang på fremsiden av nådestolen – ikke oppå den, men på forsiden av den – og deretter sju ganger foran nådestolen, det vil si på gulvet foran den. Det sier seg selv at han etter røkofferet måtte gå ut av Det aller helligste igjen og hente blod av oksen, som var slaktet ved brennofferalteret.

V. 15–19. Bukkens blod og renselsen av helligdommen

> «[15]Deretter skal han slakte den bukken som skal være syndoffer for folket, og bære dens blod innenfor forhenget. Han skal gjøre med bukkens blod likesom han gjorde med oksens blod, og stenke det på nådestolen og foran nådestolen. [16]Slik skal han gjøre soning for helligdommen og rense den for Israels barns urenhet og for alle deres overtredelser som de har forsyndet seg med. Likeså skal han gjøre med sammenkomstens telt, som er reist blant dem midt i deres urenhet.»

Etter dette skulle han slakte bukken som syndoffer for folket – også da måtte han naturligvis gå tilbake til forgården – og bære blodet inn i Det aller helligste og gjøre med det akkurat som med oksens blod.

Begge gangene ble blodet stenket to ganger: først på nådestolen og så sju ganger foran den. Den første stenkingen, som skjedde bare én gang, gjorde soning for syndene, først for ypperstepresten og hans hus og så for Israels menighet (4,7.18). Den andre, som ble gjentatt sju ganger, gjorde soning for helligdommen og renset den for folkets synder.

Dette ligger i ordene i v. 16: «Slik skal han gjøre soning for helligdommen og rense den for Israels barns urenhet og for alle deres overtredelser.» De gjelder begge ofrene. Med blodet av syndofferoksen gjorde Aron først soning for prestenes synder og for den urenheten prestene ved sin synd hadde ført over helligdommen. Med bukken, som også ble slaktet som syndoffer, gjorde han så soning for folkets synder og for den urenheten folket hadde smittet helligdommen med.

«Likeså skal han gjøre med sammenkomstens telt, som er reist blant dem midt i deres urenhet.» De hellige tingene ble urene ikke bare ved syndene til dem som rørte ved dem, men også ved folkets urenhet, altså de kroppslige utslagene av folkets synd. Derfor trengte også de en årlig soning og renselse ved offerblodet.

Med «sammenkomstens telt» menes her (v. 16.17.20.33) Det hellige, det ytre og største rommet i boligen, til forskjell fra «helligdommen», som i dette kapitlet betyr Det aller helligste. Ordene «likeså skal han gjøre» betyr altså at Aron skulle gjøre soning for Det hellige på samme måte som for Det aller helligste. Der sto røkofferalteret i stedet for paktens ark, og soningen skjedde ved at han først strøk blod på hornene på det og så stenket blod sju ganger på gulvet foran det. Det er denne årlige soningen for røkofferalteret på soningsdagen som 2 Mos 30,10 foreskriver.

Av dette følger også at «alteret» i v. 18 (og v. 20.33), som nevnes som den tredje delen av helligdommen, er brennofferalteret i forgården og ikke røkofferalteret, slik rabbinerne og de fleste utleggerne mener. «Gå ut» i v. 18 betyr ikke å gå fra Det aller helligste ut i Det hellige, men fra sammenkomstens telt ut i forgården.

V. 17. Ingen i teltet under soningen

> «[17]Det må ikke være noe menneske i sammenkomstens telt når han går inn for å gjøre soning i helligdommen, og til han går ut igjen. Slik skal han gjøre soning for seg og for sitt hus og for hele Israels menighet.»

Ingen skulle være i sammenkomstens telt mens Aron gikk inn for å gjøre soning i Det aller helligste, før han kom ut av teltet igjen. Grunnen var at ikke noe uhellig menneske skulle gjøre helligdommen uren ved sitt nærvær, nå når den nettopp var renset. Slik fikk heller ingen lekmann gå inn i Det hellige, og ingen kunne ustraffet komme inn for den hellige Guds åsyn.

V. 18–19. Soningen for alteret

> «[18]Så skal han gå ut til alteret som er reist for Herrens åsyn, og gjøre soning for det. Han skal ta av oksens blod og av bukkens blod og stryke rundt om på alterhornene [19]og stenke noe av blodet på det sju ganger med fingeren, og slik rense og hellige det fra Israels barns urenhet.»

Etter soningen for boligen skulle Aron gjøre soning for alteret i forgården. Først strøk han noe av oksens og bukkens blod på alterhornene, og så stenket han blodet sju ganger med fingeren. Slik renset og helliget han alteret fra Israels barns urenhet. Blodet på alterhornene gjorde soning for prestenes og folkets synder, slik det i de vanlige syndofrene gjorde soning for syndene til den enkelte israelitt (4,25.30.34), og prestene hørte også med til dem. Den sjufoldige stenkingen renset offerstedet for menighetens urenhet.

Det særegne ved soningsdagen. Stenkingen av blodet på nådestolen og på hornene på de to altrene betydde det samme som ved alle syndoffer. Det særegne ved soningsdagen var for det første at blodet av begge ofrene ble båret ikke bare inn i Det hellige, men inn i Det aller helligste og stenket rett på Guds trone. Det skulle vise at den sanne soningen bare kunne skje for Guds egen trone.

Synderen ble først virkelig forsonet med Gud og ført inn i det fulle, levende fredsfellesskapet med ham når han kunne komme rett fram for Guds trone, og ikke bare til stedet der Herren nok viste ham sin nåde, men likevel var skilt fra ham ved et forheng.

Derfor hadde soningsblodet som ble båret inn i Det aller helligste, en profetisk betydning. Det var et tegn som pekte fram mot den dagen da forhenget som skilte Israel fra sin Gud, skulle tas bort, og da den fulle og evige soningen skulle åpne fri adgang til Herrens trone.

For det andre ble blodet stenket sju ganger på de hellige stedene – på gulvet i Det aller helligste og i Det hellige og på alteret i forgården – og strøket på soningsmidlene i alle de tre delene av helligdommen, for å rense dem for Israels barns urenhet. Denne urenheten var ikke fysisk smuss, men utslaget av syndene som var gått over på disse tingene. Derfor må også renselsen forstås slik at kraften i soningsblodet ble overført til de livløse tingene som synden hadde gjort urene.

Ved offerblodet ble synden dekket, og synderen ble forsonet med Gud og fikk tilgivelse og midler til helliggjørelse. På samme måte virket blodets kraft også på tingene som synden hadde gjort urene: De fikk krefter som tok bort virkningene av synden, så urenheten ble utslettet. Dette ble fremstilt ved at soningsblodet ble stenket på dem, og det sju ganger. Tallet viste at kraften var fullt ut virksom til sitt formål, og det satte Guds eget segl på handlingen, for sju-tallet var helliget ved Guds skaperverk.

V. 20–34. Bukken som sendes ut i ørkenen

> «[20]Når han så har fullført soningen for helligdommen og for sammenkomstens telt og for alteret, da skal han føre fram den levende bukken. [21]Og Aron skal legge begge sine hender på den levende bukkens hode og bekjenne over den alle Israels barns misgjerninger og alle deres overtredelser og alle deres synder. Han skal legge dem på bukkens hode og sende den ut i ørkenen med en mann som står ferdig. [22]Og bukken skal bære alle deres misgjerninger med seg ut i villmarken, og så skal han slippe bukken løs i ørkenen.»

Da soningen og renselsen av de hellige tingene var fullført, skulle Aron føre fram den levende bukken foran brennofferalteret. Han skulle legge begge hendene på hodet dens og bekjenne Israels synder over den. Så skulle en mann som sto ferdig, føre bukken ut i ørkenen, så den kunne bære alle syndene med seg til et avsondret land og slippes løs der. Ordet for «villmarken» her (*gesera*, גְּזֵרָה) betyr «det avskårne», et land som er skilt fra andre og ikke har veier til bebodde strøk. Bukken skulle ikke finne veien tilbake.

Begge bukkene var syndoffer. For å forstå denne handlingen må vi gå ut fra at begge bukkene etter de klare ordene i v. 5 skulle være syndoffer. De var altså viet til ett og samme formål. Derfor fastsatte også Talmud at de skulle være helt like. Den levende bukken var ikke bare bærer av synden som skulle bort, men like fullt et syndoffer som den som ble slaktet.

Den ble stilt fram «for at det skal gjøres soning ved den» (v. 10), det vil si for at den selv skulle være gjenstand for soningen. Derfor ble folkets synder bekjent over den med håndspåleggelse og slik lagt på hodet dens, så den kunne bære dem og føre dem bort når den ble sendt ut i ørkenen.

Syndene som ble lagt på den på denne måten, var Israels synder, og de var alt sonet ved den andre bukken. Hvordan kunne synder som var sonet, likevel bekjennes og legges på den levende bukken? Det er ikke nok å si at blodet bare dekket over synden, og at bukken ble lagt til for å vise at synden ble båret bort. For ved hvert syndoffer for menigheten fremstilte stenkingen av blodet at synden ble tilgitt, og brenningen av kjøttet at den ble tatt bort og utslettet. Det skjedde her også.

Siden begge bukkene var syndoffer, ble folkets synder bekjent over begge og lagt på hodet til begge ved håndspåleggelse. Det står uttrykkelig bare om den levende bukken. Ved den andre er det utelatt, fordi den vanlige regelen i 4,4 ff. ble fulgt.[2]

Herren og Asasel. Ved begge bukkene ble Israel fridd fra alle synder og overtredelser. Men ved den ene, som loddet «for Herren» falt på, skjedde det med tanke på Herren. Ved den andre, som loddet «for Asasel» falt på, skjedde det med tanke på Asasel. Overfor Herren ble syndene utslettet ved at bukken ble ofret. Stenkingen av blodet fremstilte tilgivelsen, og brenningen av dyret at syndene ble utslettet. Med det var skillet mellom menigheten og Herren på grunn av synden tatt bort, og det levende fellesskapet med Gud var gjenopprettet.

Men ved sin synd var Israel også kommet i et bestemt forhold til Asasel, hodet for de onde åndene. Skulle forsoningen med Gud bli fullkommen, måtte også dette forholdet bringes til ende. Denne fullstendige utfrielsen fra synden og dens opphav ble fremstilt ved at bukken som var lesset med syndene, ble ført ut i ørkenen. Den skulle bære syndene som Gud hadde tilgitt sin menighet, tilbake til Asasel i ørkenen, han som er far til all synd.

Det var for det første et bevis på at hans onde innflytelse på menneskene ikke lenger kunne skade dem som hadde fått soning av Gud. For det andre viste det menigheten at de som er lesset med synd, ikke kan bli i Guds rike, men vil bli forvist til de onde åndenes bosted, så sant de ikke blir forløst derfra.

Dette siste står riktignok ikke uttrykkelig i teksten. Men det går fram av den skjebnen som ventet bukken når den ble drevet ut i ødemarken, i det «avskårne landet». Der ute ville den gå til grunne, altså lide det samme som en synder måtte lide om syndene ble liggende på ham.[3]

Ikke noe offer til Asasel. Det er ikke tale om å bære fram et offer for Asasel. Bukken var bare et syndoffer i den forstand at den var lesset med folkets synder for å føre dem bort i ørkenen.

[2] At Aron her skulle legge begge hendene på bukken og ikke én hånd, som ved de andre ofrene, er ingen vesentlig forskjell. De to hendene gjorde handlingen mer høytidelig og uttrykksfull, i samsvar med høytiden i hele handlingen.

[3] Misjna forteller at bukken ble styrtet utfor en klippe i ørkenen og knust ved foten av den, men det er trolig en senere skikk som ikke bygger på loven.

Bare i dette er det en likhet mellom de to bukkene og de to fuglene som ble brukt ved renselsen av den spedalske (14,4 ff.). Der ble den fuglen som skulle slippes fri, dyppet i blodet av den som ble slaktet. I begge tilfellene ble det brukt to dyr bare fordi det var umulig å fremstille alt syndofferet skulle vise, ved ett eneste dyr.

V. 23–25. Ypperstepresten skifter klær og ofrer brennofrene

> «[23]Deretter skal Aron gå inn i sammenkomstens telt og ta av seg de linklærne som han tok på da han gikk inn i helligdommen. Og han skal la dem bli der. [24]Så skal han bade sitt legeme i vann på et hellig sted og ta på seg sine andre klær, og så skal han gå ut og ofre sitt eget brennoffer og folkets brennoffer og gjøre soning for seg og for folket. [25]Fettet av syndofferet skal han brenne på alteret.»

Da den levende bukken var sendt bort, skulle Aron gå inn i Det hellige og ta av seg de hvite klærne og legge dem bort, for de skulle bare brukes ved soningen denne dagen. Så skulle han bade seg på et hellig sted, det vil si i forgården, i vaskekaret mellom alteret og inngangen til boligen. Det var trolig fordi han var blitt uren ved å legge syndene på bukken.

Deretter skulle han ta på seg yppersteprestens fargede praktdrakt og i den ofre brennofrene til soning for seg selv og for folket (se 1,4), og brenne fettet av syndofrene på alteret.

V. 26–28. De som har vært i berøring med syndofrene

> «[26]Men den som førte bukken ut for å sendes bort, skal vaske sine klær og bade sitt legeme i vann. Deretter kan han gå inn i leiren. [27]Syndofferoksen og syndofferbukken, som de tok blodet av og bar inn for å gjøre soning i helligdommen, skal føres utenfor leiren. Deres skinn og deres kjøtt og deres mageinnhold skal brennes opp med ild. [28]Den som brenner det opp, skal vaske sine klær og bade sitt legeme i vann. Deretter kan han gå inn i leiren.»

Mannen som førte bukken ut i ørkenen, og de som brente de to syndofrene utenfor leiren (se 4,11.21), måtte også vaske klærne og bade seg før de kom tilbake til leiren. De var blitt urene ved dyrene som var lesset med synd.

V. 29–31. Fasten og sabbatshvilen

> «[29]Dette skal være en evig lov for dere: I den sjuende måneden, på den tiende dagen i måneden, skal dere faste og ikke gjøre noe arbeid, verken den innfødte eller den fremmede som bor blant dere. [30]For

> på denne dagen skal det gjøres soning for dere for å rense dere, så dere blir rene for Herren fra alle deres synder. [31]En høyhellig sabbat skal det være for dere, og da skal dere faste - det skal være en evig lov.»

Her følger påbudet om å holde soningsdagen hvert år. Den skulle holdes på den tiende dagen i den sjuende måneden, som en evig lov (se 2 Mos 12,14).

Den dagen skulle israelittene «plage sine sjeler», det vil si faste, og etter 23,32 fra kvelden den niende dagen til kvelden den tiende. Alt arbeid skulle ligge nede, som på sabbaten (2 Mos 20,10), både for den innfødte og den fremmede (se 2 Mos 12,49), for dagen var en høyhellig sabbat (2 Mos 31,15). Både fasten og sabbatshvilen blir påbudt igjen i 23,27 ff. og 4 Mos 29,7, og den som brøt dem, skulle utryddes.

Fasten denne dagen er den eneste loven påbyr, og den henger nøye sammen med hva soningsdagen betyr. Skulle ikke soningen bli en død, ytre gudstjeneste, måtte folket i ånden gå inn i det soningen betydde, forberede sjelen på den i botferdighet og vise denne sinnelagsforandringen ved å avstå fra livets vanlige nytelser.

Å «plage (bøye, ydmyke) sjelen» ved å holde igjen de jordiske lystene, som har sitt sete i sjelen, er det gamle uttrykket fra Moses' tid for å faste. Selve ordet for faste (*tsom*, צוֹם) kom først i bruk i dommertiden (Dom 20,26; 1 Sam 7,6; jf. Sal 35,13: «Jeg plaget min sjel med faste»).

Baumgarten sier det godt: «Ved å bøye sin sjel skulle israelitten stille seg i et indre forhold til offeret, som ga sin sjel for hans sjel. Ved dette sinnelaget, som svarte til det som skjedde utenfor ham denne dagen, skulle han tilegne seg frukten av det, nemlig forsoningen av hans sjel, som skjedde gjennom dyrets død.»

V. 32–34. En evig lov: soning én gang om året

> «[32]Den presten som blir salvet, og som innvies til å gjøre prestetjeneste i sin fars sted, skal utføre soningen. Han skal kle seg i linklærne, de hellige klærne. [33]Han skal gjøre soning for Det aller helligste og gjøre soning for sammenkomstens telt og for alteret og gjøre soning for prestene og for hele det samlede folk. [34]Og dette skal være en evig lov for dere, at det blir gjort soning for Israels barn til renselse for alle deres synder én gang om året. - Og Aron gjorde som Herren hadde befalt Moses.»

I tiden framover skulle den presten som var salvet og innviet til prestetjenesten i sin fars sted, altså den ypperstepresten som da gjorde tjeneste, utføre soningen slik den var foreskrevet, og det «én gang om året».

At den allmenne soningen ble gjentatt hvert år, viste at lovens offer ikke kunne gjøre den som tjente Gud, fullkommen i samvittigheten. Når soningen med blod av okser og bukker var så ufullkommen, måtte det vekke lengsel etter det fullkomne offeret ved den evige ypperstepresten. Han har funnet en evig forløsning ved at han med sitt eget blod gikk inn i helligdommen én gang for alle (Hebr 9,7–12).

Dette var den ene siden. På den andre siden gikk ypperstepresten denne dagen inn i Det aller helligste som stedfortreder for hele menigheten, og der, for Guds trone, fullførte han menighetens forsoning med Gud. Slik ble det vist at mennesket trengte en sann forsoning og å bli ført inn i et fullkomment og varig fellesskap med Gud. Og slik ble det profetisk forutbildet at dette en gang skulle bli virkelighet ved blodet til Guds Sønn, vår evige ypperstepresten og mellommann.

Sluttordene i v. 34, «Og Aron gjorde som Herren hadde befalt Moses», foregriper det som skulle skje (som 2 Mos 12,50). Loven kunne ikke settes ut i livet før i den sjuende måneden det året, og da hadde Israel alt brutt opp fra Sinai (jf. 4 Mos 10,11 med 2 Mos 40,17).

Kapittel 17. Slaktingen og blodet

Lovene som helliger Israel i paktsfellesskapet med sin Gud

Med kap. 17 begynner den andre hoveddelen av 3. Mosebok (kap. 17–25). Den inneholder lovene som skulle hellige Israel i paktsfellesskapet med sin Gud. Den første gruppen, kap. 17–20, handler om et hellig liv. Baumgarten har oppsummert disse fire kapitlene treffende slik: «Israel skal ikke vandre på hedningenes og kanaaneernes vei, men i Herrens forskrifter.»

Kap. 17 handler om hellig mat. Israelittene skulle ikke slakte husdyr til mat verken i leiren eller utenfor den, men ved inngangen til sammenkomstens telt, som slaktoffer, så blodet og fettet kunne bæres fram for Herren. De skulle ikke lenger ofre til de onde åndene på marken (v. 3–7), og alle brennoffer og slaktoffer skulle de bære fram ved inngangen til sammenkomstens telt (v. 8–9). Verken blod eller selvdøde dyr skulle de ete (v. 10–16).

Disse lovene er ikke bare tillegg til matlovene i kap. 11. De setter israelittenes måltider i nærmeste sammenheng med kallet deres som Herrens hellige folk. På den ene siden skulle de sette en virkelig stopper for folkets dragning mot avguderiske offermåltider. På den andre siden skulle de gi folkets mat et innviet preg i samsvar med kallet, så den kunne mottas med takk og helliges ved bønn (1 Tim 4,4–5).

V. 1–16. Til hele folket og prestene

«[1]Herren talte til Moses og sa: [2]Tal til Aron og hans sønner og til alle Israels barn og si til dem: Slik har Herren befalt:»

Budene rettes også til Aron og hans sønner, for de gjaldt prestene like mye som folket. Forskriftene i kap. 18–20 rettes derimot til «Israels barn» eller «hele menigheten» (18,2; 19,2; 20,2), mens særlige lover for prestene gis i kap. 21–22.

V. 3–7. All slakting ved helligdommen

> «[3]Hver mann av Israels hus som slakter en okse eller en sau eller en geit enten i leiren eller utenfor leiren, [4]og ikke fører dem fram til inngangen til sammenkomstens telt for å bære fram et offer til Herren foran Herrens tabernakel, den mannen skal det tilregnes som blodskyld. Han har utøst blod. Den mannen skal utryddes av sitt folk. [5]Derfor skal Israels barn komme til Herren med sine slaktedyr som de pleier å slakte på fri mark. De skal føre dem fram til inngangen til sammenkomstens telt, til presten, og ofre dem som fredsoffer til Herren. [6]Og presten skal stenke blodet på Herrens alter ved inngangen til sammenkomstens telt og brenne fettet til en velbehagelig duft for Herren. [7]De skal ikke lenger ofre sine slaktoffer til de onde ånder som de driver hor med. Dette skal være en evig lov for dem, fra slekt til slekt.»

Den israelitten som slaktet en okse, en sau eller en geit i leiren eller utenfor den uten å føre dyret til sammenkomstens telt og bære fram et offer av det til Herren, skulle det «tilregnes som blodskyld». Ordene som følger, «han har utøst blod», viser hva det betyr: Slik slakting skulle regnes som blodsutgytelse, som blodskyld, og straffes med utryddelse (se 1 Mos 17,14).

Så strengt et forbud trengte en forklaring, og den blir gitt i v. 5–7. Begrunnelsen forutsetter at det da var en utbredt skikk blant israelittene å vie dyrene de slaktet, som offer til en guddom og gi den en del av dem. Trolig hadde de lært skikken av egypterne, selv om gamle forfattere ikke sier det uttrykkelig.

For å rykke opp denne avguderiske skikken ble israelittene pålagt å slakte hvert dyr ved helligdommen som en offergave til Herren. Slaktedyrene som de ellers ville ha slaktet ute på marken, skulle de føre til presten ved sammenkomstens telt som fredsoffer (lov- og takkoffer). Der skulle presten stenke blodet på alteret og brenne fettet (se 3,2–5). I v. 6 står «Herrens alter» og ikke bare «alteret» (som i 1,5), fordi det stilles opp mot altrene der de ofret til de onde åndene.

De onde åndene. Ordet NB gjengir med «onde ånder»[1], betyr egentlig «bukker». Her betegner det demoner, «markdjevler» som Luther sier, på samme måte som et annet ord for onde ånder i 5 Mos 32,17. De ble tenkt å bo i ørkenen (Jes 13,21; 34,14), og folk prøvde å avverge den skadelige makten deres med offer. Denne overtroen og avguderiet den førte til, hadde israelittene tatt med seg fra Egypt. Det var de gudene Israel dyrket og drev hor med i Egypt (Jos 24,14; Esek 20,7; 23,3.8.19.21.27).

Både skikken og navnet kom fra egypterne. De dyrket bukker som guder, særlig Pan, som de framstilte som en bukk og kalte Mendes. Han var et bilde på den fruktbargjørende kraften i naturen og hadde et berømt tempel i Nedre Egypt.

Uttrykket «en evig lov» gjelder lovens grunnsetning, at det bare skulle ofres til Herren. Det gjelder ikke budet om at hvert dyr skulle slaktes ved helligdommen. Det opphevet Moses senere, da folket skulle inn i Kanaan, der budet ikke lenger kunne holdes (5 Mos 12,15).

V. 8–9. Alle offer ved sammenkomstens telt

> «[8]Og du skal si til dem: Når noen mann av Israels hus eller av de fremmede som bor blant dem, ofrer et brennoffer eller slaktoffer, [9]og ikke fører det fram til inngangen til sammenkomstens telt for å ofre det til Herren, da skal den mannen utryddes av sitt folk.»

Her følger tre lover av samme art. De gjaldt ikke bare israelittene, men også de fremmede som bodde blant dem. Den første sier at den som ofret et brennoffer eller slaktoffer uten å føre det til sammenkomstens telt for å gjøre det i stand for Herren der, skulle utryddes. Budet forbød altså å ofre noe annet sted. Som utvidelsen av loven i 5 Mos 12 tydelig viser, ble det gitt for å kue lysten til å ofre både til andre guder og på andre steder.

V. 10–12. Ikke ete blod – blodet gjør soning

> «[10]Og når noen av Israels hus eller av de fremmede som bor blant dem, eter blod, om aldri så lite, da vil jeg sette mitt åsyn mot den som eter blodet, og utrydde ham av hans folk. [11]For kjøttets sjel er i blodet, og jeg har gitt dere det på alteret til å gjøre soning for deres sjeler. For blodet er det som gjør soning, fordi sjelen er i det.

[1] **«onde ånder»** se'irim, שְׂעִירִים

> [12]Derfor har jeg sagt til Israels barn: Ingen av dere skal ete blod, og den fremmede som bor blant dere, skal heller ikke ete blod.»

(Keil: «… For blodet gjør soning ved sjelen.»)

Forbudet mot å ete blod blir gjentatt her med utryddelse som straff. Det utvides til å gjelde også de fremmede i Israel, og etter en nærmere begrunnelse for loven følger forskrifter om blodet av vilt som kan etes (v. 13–14). Gud truer med at han selv vil fullbyrde straffen, for å ete blod var en overtredelse som lett kunne skjules for myndighetene. «Sette sitt åsyn mot» betyr å dømme.

Blodet og soningen. Begrunnelsen i v. 11 lyder: «For kjøttets sjel» – sjelen som gir kjøttet liv – «er i blodet, og jeg har gitt dere det på alteret til å gjøre soning for deres sjeler.»

Det er ikke to grunner, som om blodet for det første rommet dyrets sjel, og Gud for det andre hadde satt det av til å stenkes på alteret som middel til soning for menneskets sjel. Den første grunnen er fundamentet for den andre. Fordi blodet rommet dyrets sjel, satte Gud det av til alteret som soningsmiddel for menneskenes sjeler, og derfor forbød han å bruke det til mat.

«For blodet gjør soning ved sjelen» – det står ikke at det gjør soning for sjelen. Ordet *be* (בְּ) knyttet til verbet for soning betegner bare stedet eller midlet. Det var altså ikke blodet i seg selv som hadde kraft til å sone, men blodet som bærer av sjelen. For dyrets sjel ble båret fram for Gud på alteret i stedet for menneskets sjel. Derfor hadde hvert offer der blod ble utøst, en sonende kraft, selv om det ikke var et soningsoffer i egentlig forstand.

V. 13–14. Blodet av viltet

> «[13]Når noen av Israels barn eller av de fremmede som bor blant dem, feller et vilt dyr eller en fugl som kan etes, da skal han la blodet renne ut og dekke det til med jord. [14]For blodet er sjelen i alt kjøtt, fordi sjelen er i det. Derfor sa jeg til Israels barn: Dere skal ikke ete blod av noe kjøtt, for blodet er sjelen i alt kjøtt. Hver den som eter det, skal utryddes.»

(Keil: «For slik er det med sjelen i alt kjøtt: Blodet er dets sjel …»)

Heller ikke blodet av vilt som kunne etes, enten det var fugl eller dyr, skulle israelitten eller den fremmede ete. Det skulle renne ut og dekkes til med jord.

I 5 Mos 12,16.24, der budet om å slakte alle husdyr ved helligdommen blir opphevet, blir dette utvidet til husdyr som ble slaktet til mat. Heller ikke blodet deres skulle etes, men øses ut på jorden «som vann».

Det betyr ikke at blodet skulle behandles som noe vanlig, men at det som vann skulle suges opp av jorden og slik gis tilbake til jordens skjød, som Gud lot dyrene komme fram av da han skapte dem (1 Mos 1,24). Det var altså i grunnen det samme som å dekke det med jord (jf. Esek 24,7–8). Budet skulle hindre at det som bar sjelelivet, og som var helliget til soningsmiddel, ble vanhelliget.

V. 14 forteller hvordan det er med sjelen i alt kjøtt: Blodet er dets sjel. Bare slik forstått gir setningen en begrunnelse som passer i sammenhengen. Det særegne ved blodet var at det var sjelen i skapningen så lenge den levde i kjøttet. Derfor skulle ikke blodet av noe dyr etes. Selv når dyret ikke kunne ofres, skulle blodet renne ut på jorden og dekkes med jord, så å si begraves.[2]

V. 15–16. Selvdøde og ihjelrevne dyr

> «[15]Hver den som eter noe selvdødt eller et dyr som er revet i hjel, enten han er innfødt eller fremmed, skal vaske sine klær og bade seg i vann og være uren til om kvelden, så er han ren. [16]Dersom han ikke vasker sine klær og ikke bader sitt legeme, da fører han skyld over seg.»

Til slutt blir forbudet mot å ete selvdøde dyr (11,39–40) eller ihjelrevne dyr (2 Mos 22,31) gjentatt og utvidet. Den som, innfødt eller fremmed, åt kjøtt av et dyr som var dødd av seg selv eller revet i hjel av ville dyr, og så forsømte den renselsen loven krevde, skulle bære sin skyld (5,1). Tanken er at han gjorde det tankeløst eller uten å vite det (jf. 5,2).

Det gjelder naturligvis kjøtt av rene dyr, som kunne etes når de ble slaktet på riktig måte. De ble bare urene fordi blodet ble værende i kjøttet eller ikke rant ut slik det skulle, når de døde av seg selv eller ble revet i hjel.

Etter 2 Mos 22,31 skulle slikt kjøtt kastes for hundene. Men i 5 Mos 14,21 er det tillatt å selge det eller gi det til en fremmed. Slik kunne ingen unnskylde seg med at det var synd å la noe slikt gå helt

[2]Delitzsch viser at tanken har en dyp sannhet: All virksomhet i kroppen er avhengig av at blodet strømmer. «Blodet er virkelig grunnlaget for det legemlige livet, og så langt er sjelen, som kroppens livsprinsipp, framfor alt i blodet.»

til spille, og budet om at ingen israelitt skulle ete det, ble desto bedre holdt.

Kapittel 18. Ekteskapets helligdom

Kapitlet forbyr blodskam og liknende kjødelige vederstyggeligheter. Forbudene innledes med en alminnelig advarsel mot de ukyske skikkene hos egypterne og kanaaneerne og en formaning om å vandre etter Herrens bud og lover (v. 2–5). Til slutt kommer en alvorlig påminnelse om hva slik urenhet fører med seg (v. 24–30).

V. 1–20. Herrens lover gir liv

> «[1]Herren talte til Moses og sa: [2]Tal til Israels barn og si til dem: Jeg er Herren deres Gud. [3]Dere skal ikke gjøre som de gjør i landet Egypt, som dere bodde i. Og dere skal ikke gjøre som de gjør i Kana'ans land, som jeg vil føre dere til. Dere skal ikke vandre etter deres skikker. [4]Dere skal gjøre etter mine bud. Dere skal holde mine lover, så dere følger dem. Jeg er Herren deres Gud. [5]Dere skal holde mine lover og mine bud, for det menneske som gjør etter dem, skal leve ved dem. Jeg er Herren.»

Ordene «Jeg er Herren deres Gud» står først og gjentas til slutt (v. 30). Slik gjør Herren det å holde budene til en paktsplikt for folket, og med løftet i v. 5 legger han dem det inderlig på hjertet: Ved å holde Herrens lover og bud skal de ha livet. «Det menneske som gjør etter dem (Herrens lover), skal leve ved dem», det vil si vinne det sanne livet (jf. 1 Mos 3,22).

V. 6. Det alminnelige forbudet

> «[6]Ingen av dere skal røre ved noen kvinne av sin nære slekt for å avdekke hennes nakenhet. Jeg er Herren.»

Lovene mot blodskam begynner med et alminnelig forbud som viser hva denne synden er. Ordrett står det: «Ingen av dere skal nærme seg noe kjøtt av sitt kjøtt for å avdekke nakenhet.» «Kjøtt av sitt kjøtt» er en som hører til samme kjøtt som han selv (1 Mos 2,24), altså en blodsslektning. Å «avdekke en annens nakenhet» betyr å ha kjønnslig omgang med vedkommende (Esek 16,36; 23,18). Forbudet gjelder både omgang innenfor og utenfor ekteskap, men først og fremst ekteskap (jf. v. 18; 20,14.17.21).

Omgang er forbudt med mor, stemor, søster eller halvsøster, sønnedatter eller datterdatter, stemors datter, fars eller mors søster, farbrors hustru, svigerdatter, brors hustru, en kvinne og hennes datter eller datterdatter, og med to søstre samtidig. Datter, helsøster og svigermor er ikke nevnt særskilt. Men svigermoren, som 5 Mos 27,23 forbanner, er med under forbudet mot en kvinne og hennes datter, og helsøsteren under forbudet mot søster. Datteren nevnes ikke, like lite som 2 Mos 21,15 nevner fadermord, rett og slett fordi en slik forbrytelse ble regnet som utenkelig.

Omgang med mor, stemor, søster, svigerdatter og med en kvinne og hennes datter skulle straffes med døden eller utryddelse (20,11–12.14.17), for dette var forbannede forbrytelser (5 Mos 22,30; 27,20.22–23). Ved omgang med tante, farbrors hustru og brors hustru truer loven bare med at de skyldige skal bære sin misgjerning eller dø barnløse (20,19–21).

Sønnedatter og stemors datter er ikke nevnt i kap. 20, men hørte nok med blant dem som skulle straffes med døden. For to søstre ble det ikke fastsatt noen straff, for det galne i det er alt vist i 18,18.[1]

V. 7–8. Mor og stemor

> «[7]Din far eller din mor skal du ikke blotte. Hun er din mor. Du skal ikke avdekke hennes nakenhet. [8]Din fars hustru skal du ikke blotte. Det er din fars nakenhet.»

Oppregningen begynner med god grunn ved forbudet mot blodskam med mor. Det kalles å «avdekke din fars og din mors nakenhet». Mann og hustru er ett kjøtt (1 Mos 2,24), og derfor blir mannens nakenhet avdekket i hustruens – eller, som det heter i 5 Mos 22,30; 27,20, hans

[1]Hos hedningene var ekteskapslovene og skikkene langt løsere. Egypterne kunne gifte seg med søstre og halvsøstre, og perserne med mor, datter og søster. Grekerne og romerne avskydde slike ekteskap, og de gamle araberne før Muhammed var strenge på dette punktet.

flik, det vil si kanten av sengeteppet på farens seng, for mannen brer teppet over hustruen så vel som seg selv (Rut 3,9).

Egentlig brukes uttrykket bare om hustruen, men når hun blir vanæret, krenkes også mannens ære, og hans seng blir vanhelliget (1 Mos 49,4). Det er derfor feil å forstå verset om en datter og hennes far. Alle disse lovene er rettet til mannen, og i v. 8 blir farens hustrus nakenhet uttrykkelig kalt farens.

Omgang med farens hustru, altså stemoren, er forbudt fordi det avdekker farens nakenhet. Hun var bare i blodsslekt med den sønnen hun selv var mor til. Men for farens skyld skulle sønnen holde seg borte fra henne, og den som krenket dette, skulle straffes med døden for blodskam (20,11; 5 Mos 27,20).

Med «din fars hustru» menes nok ikke bare hans rettmessige hustru, men også medhustruen. Farens seng ble vanhelliget like mye i det ene tilfellet som i det andre (1 Mos 49,4), og det var en forbannet forbrytelse som skulle straffes med døden.

V. 9–11. Søster og sønnedatter

> «[9]Du skal ikke blotte din søster, enten det er din fars datter eller din mors datter, enten hun er født hjemme eller borte. [10]Din sønnedatter eller din datterdatter skal du ikke blotte, det er din egen nakenhet. [11]Din fars hustrus datter, som også er din fars datter, skal du ikke blotte. Hun er din søster, du skal ikke avdekke hennes nakenhet.»

Søsteren som er «din fars datter eller din mors datter», er halvsøsteren, som har samme far eller samme mor som broren. «Født hjemme eller borte» gjelder ikke ektefødt eller uektefødt. Det forklarer nærmere hvem hun er: en halvsøster fra et tidligere ekteskap, enten en datter faren hadde med en avdød hustru, eller en datter moren hadde med en avdød mann. Den som ville gifte seg med henne, var altså sønn av det andre ekteskapet.

I 20,17 kalles omgang med halvsøster *chesed* (חֶסֶד) og trues med utryddelse. Ordet betyr ellers barmhjertig kjærlighet og nåde, men her, som i Ordsp 14,34, betyr det vanære og skam.

Forbudet mot ekteskap med sønnedatter eller datterdatter blir begrunnet med ordene: «det er din egen nakenhet». De stammer direkte fra bestefaren, og omgang med dem ville være å vanære hans eget kjøtt og blod.

«Din fars hustrus datter», det vil si stemorens datter, «som også er din fars datter», er halvsøsteren fra et senere ekteskap. Forbudet gjelder altså sønnen fra det første ekteskapet, mens v. 9 gjelder sønnen fra det andre. Uttrykket «din fars hustru» tillater ikke at verset også tenker på hans egen mor og dermed på helsøsteren.

V. 12–14. Tanter

> «[12]Din fars søster skal du ikke blotte, hun er din fars nære slekt.
> [13]Din mors søster skal du ikke blotte, hun er din mors nære slekt.
> [14]Din onkels nakenhet skal du ikke blotte, og ikke komme nær hans hustru, hun er din fars søster.»

Ekteskap eller samliv med farens eller morens søster var forbudt fordi hun var farens eller morens blodsslektning. Det samme gjaldt farbrorens hustru, for da ble farbrorens nakenhet avdekket. (*NB har «hun er din fars søster» i v. 14; Keil og grunnteksten har «hun er din tante».*)

For disse forbindelsene truer 20,19–20 med at de skyldige skal bære sin misgjerning eller synd, det vil si få straffen for den (jf. 5,1). I det siste tilfellet heter det dessuten at de skal dø barnløse. Av dette ser vi tydelig at samliv med farens eller morens søster ikke skulle straffes med døden av øvrigheten, men at Gud selv skulle straffe det med ulykke.

V. 15–16. Svigerdatter og brors hustru

> «[15]Din svigerdatter skal du ikke blotte. Hun er din sønns hustru, du skal ikke avdekke hennes nakenhet. [16]Du skal ikke blotte din brors hustru, det er din brors nakenhet.»

Omgang med svigerdatteren, sønnens hustru, kalles i 20,12 *tevel* (תֶּבֶל), og begge parter trues med døden. Ordet kommer av et verb som betyr «blande, forvirre», og betegner en syndig sammenblanding som forstyrrer Guds ordninger ved unaturlig utukt. Ellers står det bare om en kvinne som har omgang med et dyr (v. 23).

Ekteskap med brorens hustru var en synd mot brorens nakenhet, en urenhet som Gud ville straffe med barnløshet. Forbudet gjelder likevel bare når den avdøde broren hadde etterlatt seg barn. Døde han barnløs, kunne broren ikke bare gifte seg med enken, han var til og med pliktig til det (5 Mos 25,5).

V. 17–18. En kvinne og hennes datter, to søstre

> «[17]Du skal ikke blotte en kvinne og hennes datter. Heller ikke hennes sønnedatter eller hennes datterdatter skal du blotte. De er hennes nære slekt. Det er skamløs ferd. [18]Du skal ikke ta din hustrus søster til ekte mens din hustru lever, så du vekker fiendskap mellom dem ved å ha samliv med dem begge.»

Ekteskap med en kvinne og hennes datter, enten samtidig eller etter hverandre, omtales i 5 Mos 27,23 som forbannet omgang med svigermor. Her er det likevel først og fremst stedatteren det gjelder. Det ser vi av forbudet som følger, mot å ta hennes sønnedatter eller datterdatter, altså stebarnebarnet. Begge deler var forbrytelser mot blodsslektskapet som skulle straffes med døden for begge parter (20,14), fordi det var *zimma* (זִמָּה), «skamløs ferd». Ordet betyr egentlig «påfunn, forsett», og brukes her om utukt og hor (19,29; Dom 20,6; Job 31,11).

Til sist ble det forbudt å ta en kvinne til ekte i tillegg til hennes søster mens søsteren levde, altså å være gift med to søstre samtidig. Ordrett står det «for å binde dem sammen», det vil si binde dem begge inn i én ekteskapspakt. Da kom søstrene i kjødelig fellesskap gjennom den samme mannen, og søsterforholdet ble forstyrret, slik ekteskapet med to søstre som ble påtvunget Jakob, tydelig viser. Det ble ikke fastsatt noen straff for dette, og når den første hustruen var død, sto det naturligvis mannen fritt å gifte seg med søsteren hennes.

V. 19–20. Urenhet og ekteskapsbrudd

> «[19]Du skal ikke gå inn til en kvinne som er uren i sin månedlige svakhet og avdekke hennes nakenhet. [20]Du skal ikke ha samleie med din nestes hustru, så du blir uren ved henne.»

Nå følger forbud mot andre former for utukt og mot unaturlige synder. V. 19 forbyr samliv med en kvinne mens hun er uren av blødning, enten det er den månedlige eller den etter en fødsel. Den kalles i 12,7; 20,18 «blødningens kilde». Etter 20,18 skulle begge de skyldige utryddes av sitt folk, det vil si straffes med døden.

V. 20 forbyr å ha samleie med nestens hustru og gjøre seg uren ved henne (jf. 15,16–17). Slik urenhet skulle straffes som ekteskapsbrudd, med steining av begge parter (20,10; 5 Mos 22,22; jf. Joh 8,5).

V. 21–30. Barneofring til Molok

«[21]Du skal ikke gi noen av dine barn som ildoffer for Molok, du skal ikke vanhellige din Guds navn. Jeg er Herren.»

Etter den kjødelige utukten følger et forbud mot den åndelige utukten. Ordrett lyder det: «Av ditt avkom skal du ikke gi noen for å la dem gå over (gjennom ilden, jf. 5 Mos 18,10) for Molok.»

Molok var en gammel kanaaneisk avgud, beslektet med Baal, en solgud som ble dyrket med barneofre, slik som Kronos og Saturn. Fønikerne og kartagerne kalte ham Melkart og andre navn. Han ble framstilt som en hul bronsestatue med oksehode, som kunne varmes opp, og med armene strakt ut for å ta imot barna som skulle ofres.

Fra Akas' tid ble barn slaktet i Hinnoms sønns dal ved Jerusalem og deretter ofret ved at de ble lagt i de glødende armene og brent (Esek 16,20–21; 20,31; Jer 32,35; 2 Kong 23,10; 16,3; 17,17; 21,6; jf. Sal 106,37–38).

Esekiel kaller disse barneofringene en slakting (Esek 16,21), og Jeremia kaller dem å brenne barna i ilden (Jer 7,31). I de senere kongenes tid ble barn virkelig gitt til Molok og brent som slaktoffer, også blant israelittene. Likevel følger det ikke at uttrykket «å la gå over til Molok» eller «å la gå gjennom ilden» i seg selv betydde å slakte og brenne.

Etter den samstemte forklaringen hos rabbinerne, kirkefedrene og de eldre teologene betydde det først og fremst å gå gjennom ilden uten å brenne, en renselse ved ild som innviet barna til Molok – en slags ilddåp. Den gikk forut for ofringen, og i eldre tid ble den utført uten at barna ble slaktet og brent. Slike renselser ved ild fantes hos mange folk uten menneskeofre, og som de fleste hedenske skikker har nok Molok-dyrkelsen tatt ulike former til ulike tider og hos ulike folk.

Hadde israelittene virkelig slaktet og brent barna sine for Molok før Akas, ville det sikkert vært nevnt tidligere. Salomo bygde jo en offerhaug for Molok, «ammonittenes styggedom», på fjellet øst for Jerusalem for å glede sine utenlandske hustruer (1 Kong 11,7).

Denne avgudsdyrkelsen skulle straffes med steining, som en vanhelligelse av Herrens navn og en besmittelse av hans helligdom (20,2–3), det vil si som en forakt i gjerning for det den levende Gud hadde åpenbart av sin nåde.

V. 22–23. Unaturlige synder

«[22]Du skal ikke ligge med en mann slik som en ligger med en kvinne. Det er avskyelig. [23]Du skal ikke ha kjønnslig omgang med noe dyr, for da blir du uren. Heller ikke skal en kvinne la noe dyr ha kjønnslig omgang med seg, det er skamløs ferd.»

Til slutt forbyr loven å «ligge med en mann slik som en ligger med en kvinne». Det var Sodomas synd (1 Mos 19,5), som alle hedningene mer eller mindre var hengitt til (Rom 1,27), og som heller ikke israelittene holdt seg fri for (Dom 19,22). Likeså forbyr loven omgang med dyr, både for mann og kvinne (jf. 20,13.15–16; 2 Mos 22,19). I Egypt var slik omgang knyttet til dyrkelsen av bukken, særlig i Mendes. (*NB har «skamløs ferd» i v. 23; grunnteksten har tevel, «sammenblanding», se v. 15.*)

V. 24–30. Landet spyr ut sine innbyggere

«[24]Gjør dere ikke urene med slikt! For alt dette gjorde de seg urene med, de hedningene som jeg driver ut for deres øyne. [25]Landet ble urent, og jeg straffer det for dets misgjerning, så landet spyr ut sine innbyggere. [26]Men dere skal holde mine lover og mine bud og ikke gjøre noen av disse avskyelige gjerningene. Verken den innfødte eller den fremmede som bor blant dere, skal gjøre slikt. [27]For alle disse avskyelige gjerningene har landets innbyggere gjort, de som var der før dere, og slik ble landet urent. [28]For da kommer landet til å spy dere ut, fordi dere gjør det urent, likesom det spyr ut de folkene som har vært der før dere. [29]Hver den som gjør noen av alle disse avskyelige gjerningene, skal bli utryddet av sitt folk - hver og en som gjør slikt. [30]Så skal dere da ta vare på det jeg vil ha ivaretatt! Gjør ikke etter noen av de avskyelige skikkene som de har fulgt før dere. Før ikke urenhet over dere ved dem! Jeg er Herren deres Gud.»

I den avsluttende formaningen viser Gud uttrykkelig til folkene han driver ut foran israelittene. Formen «jeg driver ut» brukes om det som sikkert og snart skal skje. De hadde gjort landet urent med slike vederstyggeligheter, og derfor hadde Gud straffet deres misgjerning, og landet hadde spydd ut innbyggerne sine. Nå advarer han Israel mot de samme vederstyggelighetene, så ikke landet skal spy dem ut slik det spydde ut kanaaneerne før dem.

Fortidsformene i v. 25 og 28 er profetiske (jf. 20,22–23), og uttrykket er poetisk. Landet blir framstilt som et levende vesen som i avsky

kaster opp mat det ikke tåler. Med dette billedet vil Skriften vise hvor grove forbrytelsene er: Selv de umælende skapningene, som alltid adlyder sin Skaper og strider for ham, avskyr slike syndere, og landet kaster dem liksom opp når de blir drevet ut av det.

Kapittel 19. Hellige for Gud og mennesker

Budene i dette kapitlet er mange og ulike, og de er satt sammen mer etter en løs tankeforbindelse enn i en streng logisk orden. Likevel binder ett felles mål dem sammen, og det står i v. 2: «Dere skal være hellige, for jeg, Herren deres Gud, er hellig.» At en streng orden mangler, kommer først og fremst av selve emnet. Livet byr på så mange ulike forhold at ingen regelsamling kan uttømme dem, og derfor må et forsøk på å kaste lys over dem mer eller mindre bli en rekke konkrete eksempler.

V. 1–22. Vær hellige!

> «[1]Og Herren talte til Moses og sa: [2]Tal til hele Israels barns menighet og si til dem: Dere skal være hellige, for jeg, Herren deres Gud, er hellig.»

Budet om å være hellig slik Gud er hellig, uttrykker på den ene siden grunnsetningen for alle budene som følger, og på den andre siden målet Israel skulle ha for øye som Herrens folk.

V. 3–4. Foreldrene, sabbaten og avgudene

> «[3]Enhver av dere skal ha ærefrykt for sin mor og sin far. Og dere skal holde mine sabbater. Jeg er Herren deres Gud. [4]Dere skal ikke vende dere til avgudene og ikke gjøre dere støpte guder. Jeg er Herren deres Gud.»

Det første som kreves, er ærefrykt for foreldrene og at folket holder Herrens sabbater. Dette er de to bærende søylene for den moralske orden og for samfunnets vel. Å frykte far og mor svarer til den æren

budet om foreldrene i de ti bud krever. Og når sabbaten holdes, blir arbeidet i det daglige kallet helliget for Herren Gud.

V. 4 rommer budene mot andre guder og mot gudebilder: Israel skulle ikke vende seg til avgudene for å dyrke dem (5 Mos 31,18.20), og ikke lage seg støpte guder (jf. 2 Mos 34,17). Gudene ved siden av Herren kalles *elilim* (אֱלִילִים), «intet», etter det de i virkeligheten er.

V. 5–8. Fredsofferets hellighet

> «[5]Når dere vil ofre fredsoffer til Herren, da skal dere ofre det slik at han kan ha velbehag i dere. [6]Den dagen dere ofrer det, skal det etes, eller også dagen etter. Men det som blir til overs til den tredje dagen, skal brennes opp med ild. [7]Dersom det etes på den tredje dagen, da er det en styggedom, Herren har da ikke behag i det. [8]Og den som eter det, fører skyld over seg. For han har vanhelliget det som var helliget Herren. Han skal utryddes av sitt folk.»

Når det gjaldt offeret, den viktigste formen for gudsdyrkelse, skulle den sanne troskapen mot Herren vise seg i at offerkjøttet ble holdt strengt hellig ved offermåltidene, og at ingenting av kjøttet fra fredsofrene ble ett den tredje dagen. Derfor blir budet fra 7,15–18 gjentatt med ettertrykk, og overtrederne trues med utryddelse.

V. 9–10. Etterhøsten til den fattige

> «[9]Når dere høster grøden i deres land, så skal du ikke skjære kornet helt ut til den ytterste kant av din åker. Og de aksene som blir liggende igjen etter innhøstingen, skal du ikke sanke opp. [10]Du skal ikke holde etterhøst i din vingård og ikke sanke opp de druene som er falt ned. Du skal la dem ligge til den fattige og den fremmede. Jeg er Herren deres Gud.»

Nå følger lover om hvordan en skal opptre mot nesten. De skal springe ut av uegennyttig kjærlighet, særlig til de fattige og nødlidende.

Ved innhøstingen skulle israelitten ikke skjære åkeren helt ut til ytterste kant, og ikke sanke opp aksene som ble liggende igjen. Heller ikke i vingården og olivenlunden skulle han holde etterhøst eller sanke opp det som var falt ned. Det skulle han la ligge til den fattige og den fremmede, så også de fikk del i høsten og vinhøsten.

Ordet *kerem* (כֶּרֶם) betyr vanligvis vingård, men brukes også om olivenlund (Dom 15,5), og her må det forstås om begge. Når budet gjentas i 5 Mos 24,20–21, nevnes nemlig både vingård og oliventrær. Der blir

det også uttrykkelig forbudt å slå over grenene en gang til etter at oliventrærne var slått, for den fremmedes, den farløses og enkens skyld.

Budet om kornhøsten gjentas i loven om ukefesten (23,22). I 5 Mos 24,19 blir det utvidet helt i lovens ånd: Et kornbånd som var glemt på åkeren, skulle ikke hentes, men ligge igjen til de trengende (jf. 5 Mos 23,24–25).

V. 11–13. Ærlighet mot nesten

> «[11]Dere skal ikke stjele, og dere skal ikke lyve. Ingen av dere skal gå svikefullt fram mot sin neste. [12]Dere skal ikke sverge på løgn ved mitt navn, så du vanhelliger din Guds navn. Jeg er Herren. [13]Du skal ikke frata din neste noe med urett og ikke rane noe fra ham. Du skal ikke la en dagarbeiders lønn bli natten over hos deg til om morgenen.»

Israelittene skulle ikke stjele (2 Mos 20,15), og ikke nekte for noe som var betrodd dem eller som de hadde funnet (5,21–22). De skulle ikke lyve for nesten om eiendom og gods for å lure og bedra ham, og ikke sverge falskt ved Herrens navn for å bedra og slik vanhellige Guds navn (jf. 2 Mos 20,7.16).

Heller ikke skulle de undertrykke og rane nesten ved å ta fra ham eller med urett holde tilbake det som tilhørte ham eller som han hadde krav på. De skulle for eksempel ikke holde en dagarbeiders lønn tilbake natten over, men betale ham hver dag før solnedgang (5 Mos 24,14–15).

V. 14. Den døve og den blinde

> «[14]Du skal ikke forbanne en døv og ikke legge stein i veien for en blind, men du skal frykte din Gud. Jeg er Herren.»

De skulle ikke gjøre skade på den som var svak. De skulle ikke spotte eller forbanne den døve, som ikke kunne høre spotten eller forbannelsen og derfor ikke kunne forsvare seg (Sal 38,14). Og de skulle ikke legge noe i veien for den blinde som han kunne snuble og falle over (jf. 5 Mos 27,18, der den som fører en blind på villspor, blir forbannet). De skulle frykte Gud, som hører og ser og vil straffe all urett (jf. v. 32; 25,17.36.43).

V. 15–16. Rett dom og ingen baktalelse

> «[15]Dere skal ikke gjøre urett i dommen. Du skal ikke holde med noen fordi han er ringe, og ikke gi noen rett fordi han er mektig. Du skal

dømme din neste med rettferdighet. [16]Du skal ikke gå omkring og baktale folk. Du skal ikke stå din neste etter livet. Jeg er Herren.»

I dommen, det vil si når de dømte, skulle de ikke gjøre urett. De skulle ikke ta hensyn til den fattige av umandig medlidenhet, og heller ikke favorisere den store og mektige i en rettssak (jf. 2 Mos 23,3).

De skulle ikke gå omkring blant sine landsmenn som baktalere for å styrte nesten i ulykke (Esek 22,9). Heller ikke skulle de stå opp mot nestens blod, det vil si stå ham etter livet.

V. 17–18. Elsk din neste som deg selv

«[17]Du skal ikke hate din bror i ditt hjerte. Men du skal irettesette din neste, for at du ikke skal få synd på deg for hans skyld. [18]Du skal ikke hevne deg og ikke gjemme på vrede mot ditt folks barn, men du skal elske din neste som deg selv. Jeg er Herren.»

De skulle ikke bære hat i hjertet mot sin bror, men irettesette nesten, det vil si si ham rett ut hva de hadde mot ham og refse ham for det han gjorde – slik Kristus lærer sine disipler i Matt 18,15–17. Slik skulle de ikke «få synd på seg». Uttrykket betyr ikke å måtte bære eller sone en synd for den andres skyld, men, som i 22,9 og 4 Mos 18,32, å føre synd over seg selv, som en så må bære eller sone.

Til sist skulle de ikke hevne seg eller gjemme på vrede mot sitt folks barn, sine landsmenn, men elske nesten som seg selv. Verbet *natar* (נָטַר) betyr «vokte, passe på» (Høys 1,6; 8,11–12), og derfor å ha noe fore mot en eller bære nag til ham (Sal 103,9; Jer 3,5.12; Nah 1,2).

V. 19. Ikke bland det Gud har skilt

«[19]Dere skal holde mine lover: Du skal ikke la to slags dyr av ditt fe pare seg med hverandre. Du skal ikke så to slags utsæd på din mark. Det skal ikke komme på deg klær som er vevd av to slags garn.»

Ordene «Dere skal holde mine lover» innleder den andre rekken av bud. De gjør det til en plikt for Guds folk å holde den naturlige og moralske orden i verden hellig. Rekken begynner med budet om ikke å blande det som er skilt fra hverandre i Guds skaperverk: Israel skulle ikke la to slags dyr pare seg, ikke så to slags utsæd på åkeren og ikke ta på seg klær av blandet stoff.

Ordet *kil'ajim* (כִּלְאַיִם) betyr «to slags», to ting av ulik art. Etter 5 Mos 22,11 er klærne vevd av ull og lin. Det tilhørende ordet *sja'atnes* (שַׁעַטְנֵז) er av uklar opprinnelse, kanskje egyptisk.

I 5 Mos 22,9–11 er det vingården, ikke åkeren, som ikke skulle sås med to slags, så det ble en blandet avling. Der føyes en trussel til: Ellers skulle hele avlingen, både det som var sådd og vingårdens grøde, bli hellig (jf. 27,10.21), det vil si tilfalle helligdommen og dens tjenere. Det blir også forbudt å pløye med okse og esel sammen.

Disse lovene pålegger Israel, Herrens folk, å holde fast ved den naturlige orden og atskillelsen mellom tingene, en guddommelig ordning grunnlagt i selve skapelsen (1 Mos 1,11–12.21.24–25). Alle de symbolske, mystiske, moralske og nyttebetonte grunnene en har ment ligger bak disse budene, er fremmede for lovens ånd.

Josefus og rabbinerne sier at prestedrakten og teltdukene og forhengene i tabernaklet var av ull og lin. Men det bygger på den antakelsen at *sjesj* (שֵׁשׁ), «fint lin», betyr lin, og den kan ikke bevises. Muldyrene som ofte nevnes (2 Sam 13,29; 18,9; 1 Kong 1,33), kan være innført fra utlandet, slik vi kan slutte av 1 Kong 10,25.

V. 20–22. Den trolovede trellkvinnen

> «[20]Når en mann ligger hos en kvinne og har samleie med henne, og hun er trellkvinne og festet til en annen mann, men ikke løskjøpt eller frigitt, da skal de straffes. Men de skal ikke bøte med livet, fordi hun ikke var frigitt. [21]Men han skal føre sitt skyldoffer fram for Herren, til inngangen til sammenkomstens telt, en skyldoffervær. [22]Med skyldofferværen skal presten gjøre soning for ham for Herrens åsyn, for den synden han har gjort. Så får han tilgivelse for den synden han har gjort.»

Også trellenes personlige rett skulle holdes i hevd. En kvinne skulle ikke senkes ned til å være bare eiendom, selv om hun var trell. Lå en mann med en trellkvinne som var trolovet med en annen mann, men verken løskjøpt eller frigitt, skulle det ikke straffes med døden, slik som ekteskapsbrudd (20,10) eller forførelse av en fri, trolovet jomfru (5 Mos 22,23–24), fordi hun ikke var frigitt. De skulle straffes, og den skyldige mannen skulle i tillegg føre fram et skyldoffer til soning for synden mot Gud (jf. 5,15–16).

Løskjøpt og frigitt er de to veiene en trellkvinne kunne bli fri på: ved at noen betalte for henne, eller ved at hun ble satt fri uten betaling. Ordet for straffen, *bikkoret* (בִּקֹּרֶת), forekommer bare her. Det kommer av et verb som betyr «undersøke» (13,36) og betyr egentlig «granskning», så «straff, refselse». Straffen gjaldt begge parter, det ser

vi av ordene «de skal ikke bøte med livet», men den blir ikke nærmere fastsatt. Etter Misjna fikk kvinnen førti slag.

V. 23–37. Frukttrærne helliget Herren

> «[23]Når dere kommer inn i landet og planter alle slags frukttrær, da skal dere holde deres første frukt for uren. I tre år skal de være urene for dere, og dere skal ikke ete av dem. [24]I det fjerde året skal all deres frukt vies til Herren i en gledesfest. [25]Først i det femte året kan dere ete deres frukt – for at de siden kan bære dess mer for dere. Jeg er Herren deres Gud.»

Også hagefrukten skulle helliges Herren. Når israelittene hadde plantet alle slags frukttrær i Kanaans land, skulle de i de tre første årene regne frukten av hvert tre som uomskåret, det vil si ikke ete den. Ordrett står det: Dere skal regne frukten som «forhud», altså kaste den som uren og uspiselig.

Grunnen til budet er ikke at frukttrærne bærer lite og smakløs frukt de første årene, og at trærne bærer desto rikere siden hvis en bryter av blomstene eller frukten det første året – selv om budet nok også fikk den virkningen.

Grunnen er åndelig og moralsk. Israel skulle ta imot hagens frukt med den største ærbødighet som en gave fra Gud og hellige nytelsen av den med et takkoffer. I det fjerde året skulle all frukten være «hellig til lovsang for Herren», det vil si bæres fram for Herren som en hellig offergave, til pris og takk for velsignelsen han hadde gitt frukttrærne.

Dette offeret hørte med til førstegrøden og ble nok gitt helt til Herren for alterets tjenere, selv om uttrykket i Dom 9,27 synes å peke mot offermåltider av den innhøstede førstegrøden. Slik har Josefus forstått budet. Først i det femte året kunne de ete frukten, «for at de siden kan bære dess mer for dere» – ved Guds velsignelse, ikke ved at de brøt av frukten de første årene.

V. 26. Blod og spådomskunster

> «[26]Dere skal ikke ete noe med blodet i. Dere skal ikke gi dere av med å tyde varsler eller spå av skyene.»

Israelittene skulle holde seg borte fra all unaturlig, avgudsdyrkende og hedensk ferd. «Dere skal ikke ete noe med blodet i», ordrett «ete på blodet», altså ikke noe kjøtt som det ennå var blod i, som ikke var helt renset for blod (jf. 1 Sam 14,32). Dette er ikke bare en gjentakelse

av forbudet mot å ete blod (17,10), men en skjerpelse av det: Ikke bare skulle de la være å ete blod, men også kjøtt som det hang blod ved.

Heller ikke skulle de drive med noen form for trolldom. Det første verbet, *nichesj* (נִחֵשׁ), kommer av et ord for «hviske» (jf. 1 Mos 44,5), eller etter andre av ordet for slange, og betyr å spå ut fra varsler. Det andre, *onen* (עוֹנֵן), kommer ikke av ordet for sky, som om det gjaldt å spå av skyenes gang – det finnes ikke det minste spor av noe slikt hos hebreerne. Det kommer, som rabbinerne mener, av ordet for øye, og betyr å forhekse med et ondt øye. (NB *har «spå av skyene»*.)

V. 27–28. Hår, skjegg og sorgskikker

> «[27]Dere skal ikke rundskjære håret, heller ikke skal du klippe ditt skjegg kort. [28]Dere skal ikke skjære dere i kjøttet av sorg over en avdød, og ikke brenne inn skrifttegn på dere. Jeg er Herren.»

De skulle ikke klippe håret rundt i en sirkel fra den ene tinningen til den andre, slik noen arabiske stammer gjorde til ære for sin gud etter det Herodot forteller. I Jer 9,26; 25,23; 49,32 kalles de som gjorde dette, «de som klipper håret rundt». Heller ikke skulle de skade skjegget ved å klippe det av (jf. 21,5), slik noen arabere også gjorde.

«Dere skal ikke skjære dere i kjøttet for en sjel», det vil si for en avdød (jf. 21,11; 4 Mos 6,6), «og ikke brenne inn skrifttegn på dere.» Det er to forbud mot å vansire kroppen på en unaturlig måte.

Det første gjelder lidenskapelige sorgutbrudd, som var vanlige hos de lett bevegelige folkene i Østen, og skikken med å rispe armer, hender og ansikt (5 Mos 14,1). Den skal ha vært kjent hos babylonerne, armenerne, skyterne og til og med de gamle romerne, og den finnes ennå hos araberne, perserne og abessinerne. Til tross for forbudet holdt den seg visst også blant israelittene (jf. Jer 16,6; 41,5; 47,5).

Det samme gjelder skikken med å klippe av hår og skjegg i sorg, som også forbys i 21,5 og 5 Mos 14,1 (jf. Jes 3,24; 22,12; Mika 1,16; Am 8,10; Esek 7,18). Det kan ikke bevises at hedningene mente å gjøre soning for de døde med denne skikken.

Det andre forbudet gjelder tatovering, innbrent eller innrisset skrift. Skikken var svært vanlig hos ville folkeslag og finnes ennå i Arabia og blant vanlige menn og kvinner i Egypt. Forbudet hadde ikke med avgudsdyrkelse å gjøre, men skulle innprente israelittene den rette ærefrykten for Guds skaperverk.

V. 29. Ikke la din datter drive hor

«[29]Du skal ikke vanhellige din datter ved å la henne drive hor, for at ikke landet skal drive hor og bli fullt av skjensel.»

Her er det ikke tale om åndelig hor eller avgudsdyrkelse (2 Mos 34,16), men om kjødelig hor. Ordet for «skjensel», *zimma* (se 18,17), brukes bare om det. Om en far lot datteren sin bli skjøge, ville usedeligheten snart bli herskende, og landet, det vil si folket i landet, ville falle fra i hor.

V. 30. Sabbaten og helligdommen

«[30]Mine sabbater skal dere holde og ha ærefrykt for min helligdom. Jeg er Herren.»

Formaningen vender nå tilbake til hovedsaken: å holde Herrens sabbater og ha ærefrykt for hans helligdom. I dette ligger den rette gudsdyrkelsen slik de seremonielle budene foreskriver den. Når Herrens dag holdes hellig og en hellig ærefrykt for Herrens helligdom lever i hjertet, unngås ikke bare mange synder. Da blir også samfunnslivet og hjemmet gjennomtrengt av gudsfrykt og preget av kyskhet og sømmelighet.

V. 31. Dødningemanere og spåmenn

«[31]Dere skal ikke vende dere til dødningemanere og ikke gå til spåmenn, så dere gjør dere urene ved dem. Jeg er Herren deres Gud.»

Sann gudsfrykt vekker tillit til Herren og hans ledelse og utelukker alle overtroiske og avgudsdyrkende måter å utforske framtiden på. Denne tanken baner veien for advarselen mot å vende seg til dødningemanere og spåmenn.

Ordet *ov* (אוֹב) betegner en avdød ånd som ble manet fram for å avsløre framtiden. Slik må ordet forstås i Jes 29,4, her og i 20,6. Det ser vi av 20,27, der det tales om en mann eller kvinne som har en slik ånd i seg, og av 1 Sam 28,7–8, der det tales om en kvinne som har en dødningemanerånd. Siden ble navnet brukt om selve dødningemaneren, som kalte de døde fram (1 Sam 28,3; 2 Kong 23,24).

Det andre ordet, *jidde'oni* (יִדְּעֹנִי), betyr «den vitende», omtrent «den kloke mannen». Det står bare sammen med *ov* og betegner utvilsomt en som var kyndig i å mane fram de døde, en åndemaner (se ellers 1 Sam 28,7).

V. 32. Ær de gamle

«[32]For de grå hår skal du reise deg og ære den gamle, og du skal frykte din Gud. Jeg er Herren.»

Denne rekken av bud slutter med et moralsk påbud: For de grå hår skal du reise deg i ærbødighet (Job 29,8), og den gamle skal du ære og frykte for din Guds åsyn. I den gamle blir Gud æret, og derfor kreves det ærbødighet for alderdommen. Denne dyden ble dyrket også blant hedningene, som egypterne, spartanerne og de gamle romerne, og den finnes ennå i Østen.

V. 33–36. Den fremmede og rett vekt

«[33]Når en fremmed bor hos dere i deres land, da skal dere ikke undertrykke ham. [34]Den fremmede som bor hos dere, skal regnes som en innfødt blant dere, og du skal elske ham som deg selv. For dere har selv vært fremmede i landet Egypt. Jeg er Herren deres Gud. [35]Dere skal ikke gjøre urett i dom, i lengdemål, i vekt eller i hulmål. [36]Rette vektskåler, rette vektlodder, rett efa og rett hin skal dere ha. Jeg er Herren deres Gud, som førte dere ut av landet Egypt.»

Til slutt kommer noen bud av rettslig art. Israelitten skulle ikke bare la være å undertrykke den fremmede i landet, som det alt var befalt i 2 Mos 22,21 og 23,9. Han skulle behandle ham som en innfødt og elske ham som seg selv.

Som en alminnelig regel skulle de ikke gjøre urett, verken i dommen (v. 15) eller i handel og vandel med vekt, lengdemål og hulmål, men ha rette vektskåler, vektlodder og mål (om efa og hin, se 2 Mos 16,36; 29,40).

Når budet gjentas i 5 Mos 25,13–16, blir det forbudt å ha «to slags vektlodder» i pungen, store og små, eller to slags mål, et stort til å kjøpe med og et lite til å selge med. Fullt og rett mål og vekt blir gjort til en plikt. Dette budet ble ofte brutt og refset (Ordsp 16,11; 20,10.23; Am 8,5; Mika 6,10; jf. Esek 45,10).

V. 37. Hold alle mine lover

«[37]Dere skal ta vare på alle mine lover og alle mine bud og holde dem. Jeg er Herren.»

En avsluttende formaning samler alt det andre i seg.

Kapittel 20. Straffene for de forbudte syndene

Dette kapitlet fastsetter straffene for de lastene og forbrytelsene som er forbudt i kap. 18 og 19. Lista begynner med avgudsdyrkelse og spådomskunst. Begge skulle straffes med utryddelse, for de var et frafall fra Herren i praksis og et åpenbart brudd på pakten.

V. 1–27. Den som gir barna sine til Molok

> «[1]Herren talte til Moses og sa: [2]Du skal si til Israels barn: Om noen av Israels barn eller noen av de fremmede som bor i Israel, gir noen av sine barn fra seg til Molok, han skal dø. Folket i landet skal steine ham. [3]Jeg vil sette mitt åsyn mot den mannen og utrydde ham av hans folk fordi han har gitt sitt barn fra seg til Molok og gjort min helligdom uren og vanhelliget mitt hellige navn. [4]Om folket i landet lukker øynene til og ikke straffer en slik mann med døden når han gir sitt barn fra seg til Molok, [5]da vil jeg sette mitt åsyn mot denne mannen og hans slekt. Ham og alle dem som følger ham i å drive hor med Molok, vil jeg utrydde av deres folk.»

Den som viet noen av barna sine til Molok (se 18,21), enten han var israelitt eller fremmed i Israel, skulle dø. Folket i landet skulle steine ham. Steining var den vanlige dødsstraffen i loven, både når den fulgte av en dom og når hele folket fullbyrdet den.

Med denne straffen gjorde folket bare Herrens vilje. For Herren selv ville utrydde en slik mann (se 17,10 og 18,21) fordi han hadde gjort Herrens helligdom uren og vanhelliget hans navn. Det betyr ikke at han hadde båret offeret til Molok inn i Herrens helligdom, slik noen

har ment. Han gjorde den uren på samme måte som alle Israels synder gjorde helligdommen midt iblant dem uren (15,31; 16,16).

Om folket i landet lukket øynene for ham – av likegyldighet uten samvittighet eller fordi de i det skjulte godtok synden hans – ville Herren sette sitt åsyn mot ham og slekten hans. Han ville utrydde ham sammen med alle som fulgte ham i å drive hor med Molok.

V. 6–8. Dødningemanere og spåmenn

> «[6]Når noen vender seg til dødningemanere og spåmenn og driver hor med dem, da vil jeg sette mitt åsyn mot den mannen og utrydde ham av hans folk. [7]Dere skal hellige dere og være hellige, for jeg er Herren deres Gud. [8]Dere skal ta vare på mine lover og holde dem. Jeg er Herren, som helliger dere.»

Det samme ville Herren gjøre med hver den som vendte seg til dødningemanere og spåmenn (19,31; jf. 2 Mos 22,18) for å «drive hor med dem». Slik gjorde han seg skyldig i avgudsdyrkelse, for slikt hang alltid nært sammen med den. Israelittene skulle nemlig hellige seg, det vil si holde seg rene fra all avgudsdyrkelsens styggedom. De skulle være hellige fordi Herren er hellig (11,44; 19,2), og holde lovene til sin Gud, han som helliget dem (2 Mos 31,13).

V. 9–18. Synder som skulle straffes med døden

> «[9]Hver den som forbanner sin far eller sin mor, skal dø. Sin far og sin mor har han bannet, hans blod være over ham! [10]Når en mann bryter ekteskapet med en annen manns hustru – med sin nestes hustru, da skal de begge dø, både mannen og kvinnen som har brutt ekteskapet. [11]Når en mann har samleie med sin fars hustru, har han avdekket sin fars nakenhet. De skal begge dø. Deres blod være over dem! [12]Når en mann har samleie med sin svigerdatter, skal de begge dø. De har gjort en motbydelig gjerning. Deres blod være over dem! [13]Når en mann ligger hos en annen mann, som en ligger hos en kvinne, da har de begge gjort en avskyelig gjerning. De skal dø. Deres blod være over dem! [14]Når en mann tar både mor og datter til ekte, da er det skammelig ferd. Både han og kvinnene skal brennes med ild. Slik skam skal ikke finnes blant dere. [15]En mann som har kjønnslig omgang med et dyr, skal dø, og dyret skal dere drepe. [16]Når en kvinne går til et dyr og har kjønnslig omgang med det, da skal du slå i hjel både kvinnen og dyret. De skal dø, deres blod være over dem! [17]Når en mann tar til ekte sin søster, sin fars eller sin mors

datter, og han ser hennes nakenhet, og hun ser hans nakenhet, da er det skammelig ferd. De skal utryddes for sitt folks øyne. Han har avdekket sin søsters nakenhet, han skal lide for sin misgjerning. [18]Når en mann ligger hos en kvinne som har sin månedlige svakhet, og blotter henne, da har han avdekket hennes kilde. Og hun har avdekket sitt blods kilde. De skal begge utryddes av sitt folk.»

Den som forbannet far eller mor, skulle straffes med døden (19,3). «Hans blod være over ham»: Å forbanne foreldrene var en forbrytelse som kostet livet (se 17,4), og skylden for hans død skulle falle tilbake på ham selv, etter 1 Mos 9,6.

Samme straff gjaldt for ekteskapsbrudd (v. 10; jf. 18,20), for samleie med farens hustru (v. 11; jf. 18,7–8) eller med svigerdatteren (v. 12; jf. 18,15), for at en mann lå med en mann (v. 13; jf. 18,22), og for samleie med både mor og datter (v. 14; jf. 18,17). I det siste tilfellet ble straffen skjerpet ved at de skyldige ble brent etter at de var drept. Den gjaldt også kjønnslig omgang med dyr (v. 15–16; jf. 18,23), samleie med en halvsøster (v. 17; jf. 18,9.11) og samleie med en kvinne under hennes månedlige urenhet (v. 18; jf. 18,19).

I alle disse tilfellene skulle begge de skyldige dø, og ved omgang med dyr også dyret (v. 15–16). Dødsstraffen ble fullbyrdet ved steining, slik vi ser av v. 2 og 27 og 5 Mos 22,21. Brenningen i v. 14 betyr ikke at noen ble brent levende. Av Jos 7,15.25 ser vi tydelig at liket ble brent etter døden. Slik er det også i 21,9 og 1 Mos 38,24.

V. 19–21. Synder som Gud selv skulle straffe

«[19]Din mors eller din fars søsters nakenhet skal du ikke blotte. Den som gjør det, blotter sin nærmeste slekt. De fører skyld over seg. [20]Når en mann ligger hos sin onkels hustru, har han blottet sin onkels nakenhet. De fører skyld over seg, de skal dø barnløse. [21]Når en mann tar sin brors hustru, da er det urenhet. Han har blottet sin brors nakenhet. De skal være barnløse.»

For ekteskap med en tante, farens eller morens søster (v. 19; jf. 18,12–13), med en onkels hustru (v. 20; jf. 18,14) eller med en svigerinne, brorens hustru (v. 21; jf. 18,16), skulle verken øvrigheten eller folket fullbyrde noen straff. I alle disse tilfellene står bare trusselen: «De fører skyld over seg», og etter v. 20–21: De skal «dø barnløse». Det vil si at Gud forbeholdt seg selv å straffe (se 18,14).

Lista nevner ikke samleie med moren (18,7) eller med et barnebarn (18,10). Det ble tatt for gitt at slikt skulle straffes med døden, på samme måte som forbudene i kap. 18 går forbi ekteskap med en datter eller en helsøster.

V. 22–26. Hold dere borte fra folkenes styggedom

> «[22]Dere skal ta vare på alle mine lover og alle mine bud og holde dem, for at ikke landet skal spy dere ut, det landet som jeg fører dere til og vil la dere bo i. [23]Dere skal ikke følge de folks skikker som jeg driver ut for dere. For alt dette har de gjort, og jeg fikk avsky for dem. [24]Jeg sa til dere: Dere skal ta deres land i eie! Jeg vil gi dere landet til eiendom, et land som flyter med melk og honning. Jeg er Herren deres Gud, som har skilt dere ut fra folkene. [25]Derfor skal dere skille mellom rene dyr og urene og mellom urene fugler og rene, og ikke gjøre dere selv motbydelige ved å ete de firføtte dyr eller de fugler eller det kryp på jorden som jeg har skilt ut for dere, for at dere skal holde dem for urene. [26]Dere skal være hellige for meg, for jeg, Herren, er hellig. Og jeg har skilt dere ut fra folkene, for at dere skal høre meg til.»

Som forbudene i kap. 18 slutter også lista over straffene med en formaning om å holde Herrens lover og bud og holde seg borte fra slik styggedom (til v. 22 jf. 18,3–5.26.28.30; til v. 23 jf. 18,3.24). Begrunnelsen er at Herren skulle gi dem til eie det fruktbare landet som han hadde drevet innbyggerne ut av for deres styggedoms skyld, og at Herren var deres Gud, han som hadde skilt Israel ut fra folkene.

Derfor (v. 25) skulle de også skille mellom rene og urene firføtte dyr og fugler. De skulle ikke gjøre seg selv motbydelige med de urene dyrene som det yrte av på jorden, og som Gud hadde «skilt ut» som urene. Han hadde altså forbudt dem å ete dem eller røre ved dem når de var døde, fordi de gjorde uren (se kap. 11). For (v. 26) de skulle være hellige, fordi Herren deres Gud var hellig, han som hadde skilt dem ut fra folkene for at de skulle høre ham til og være hans eiendomsfolk (se 2 Mos 19,4–6).

V. 27. Dødningemanere skal steines

> «[27]Når det i en mann eller en kvinne er en dødningemanerånd eller en spådomsånd, da skal de dø. De skal steines. Deres blod være over dem.»

Fordi Israel var kalt til å være Herrens hellige folk, skulle hver mann og kvinne som hadde en hedensk spådomsånd i seg, dø ved steining (jf. 19,31). Slik skulle folket ikke bli gjort urent av avgudsdyrkelsens styggedom.

Kapittel 21. Prestenes hellighet

Prestene, de hellige gavene og offerdyrene skal være hellige

Hele folket skulle jage etter helliggjørelse i alle livets plikter, for det var kalt til å være Guds folk. Men prestene hadde Herren utvalgt av hele folket til å vokte hans helligdom, og han hadde helliget dem til denne tjenesten. Derfor skulle de framfor alle andre vise seg som Herrens helligede tjenere, både i hjemmet og i sitt embete.

For det første skulle de ikke gjøre seg urene ved å røre ved døde eller ved å bære sorgtegn (v. 1–6 og 10–12). For det andre skulle de inngå og holde et ekteskap uten flekk (v. 7–9 og 13–15). For det tredje skulle de av prestene som hadde et legemlig lyte, holde seg borte fra prestetjenesten (v. 16–24).

V. 1–24. Prestene og de døde

> «[1]Herren sa til Moses: Tal til prestene, Arons sønner, og si til dem: En prest skal ikke gjøre seg uren blant sitt folk ved å røre et lik, [2]unntagen det er hans nærmeste slekt – hans mor, hans far, hans sønn, hans datter, hans bror [3]eller hans ugifte søster, som ennå hører til slekten og ikke er blitt noen manns hustru, ved henne kan han gjøre seg uren. [4]Han skal ikke gjøre seg uren som ektemann, så han vanhelliger seg blant sitt folk. [5]De skal ikke rake seg skallet på noen del av hodet og ikke klippe skjegget kort og ikke skjære seg i kjøttet. [6]De skal være hellige for sin Gud og ikke vanhellige sin Guds navn. For de bærer fram Herrens ildoffer, sin Guds mat. Derfor skal de være hellige.»

Presten skulle ikke gjøre seg uren for en «sjel» blant sitt folk, det vil si for en død (*nefesj*, som i 19,28). Unntatt var hans nærmeste slekt, de

som hørte til samme familie: mor og far, sønn og datter, bror og en søster som ennå bodde hjemme som jomfru og ikke var lovet bort til noen mann (jf. Esek 44,25).

Et lik gjorde nemlig ikke bare dem som rørte ved det, urene, men også teltet eller huset der den døde hadde dødd (4 Mos 19,11.14). Når noen døde i familien, kunne presten som husfar ikke unngå urenheten. Derfor fikk han gjøre seg uren for slike, og han kunne også være med og begrave dem.

Ordene i v. 4 er dunkle: Han skal ikke gjøre seg uren som *ba'al* (בַּעַל) blant sitt folk, så han vanhelliger seg. De gamle oversetterne famlet mellom ulike gjengivelser. Ordet betyr trolig husherre eller ektemann.

Likevel må vi avvise den forklaringen at presten som ektemann ikke skulle gjøre seg uren ved å være med og begrave sin hustru. Hustruen hører nemlig med til den «nærmeste slekt» i v. 2. Hun er ikke nevnt uttrykkelig, men hun er innbefattet, for mann og hustru er ett kjød (1 Mos 2,24), og hustruen står mannen nærmere enn far og mor, sønn og datter, bror og søster.

Det hjelper heller ikke å vise til at prestene hos romerne ikke fikk røre ved liket av sin hustru, for det finnes ikke spor av en slik skikk hos israelittene.

Den rette forståelsen får vi når vi ser hvordan v. 4 henger sammen med det som går foran og etter. V. 1–3 henger nært sammen med v. 5–6, som skjerper forbudet mot å gjøre seg uren ved en død. Da er det naturlig å knytte v. 4 på samme måte til v. 7 og forstå det som et allment forbud som blir forklart nærmere i v. 7 og 9.

Som ektemann og husfar skulle presten ikke gjøre seg uren og vanhellige seg. Det ville han gjøre om han giftet seg med en kvinne med umoralsk eller tvilsomt rykte, eller om han oppdro barna sine likegyldig. Begge deler ville vanhellige hans hellige stand og embete (jf. v. 9 og 15).

V. 5 forbyr at presten vanhelliger seg når noen er død. Han skulle ikke rake seg skallet på hodet, det vil si foran over pannen, «mellom øynene» (5 Mos 14,1). Av sammenhengen ser vi at det gjelder en vanlig sorgskikk ved dødsfall, og 5 Mos 14,1 gjør det helt sikkert, for der blir det forbudt alle israelittene å gjøre det «for en død».

Hos andre folk var det skikk at de nærmeste raket hodet som tegn på sorg. Egypterne derimot, som ellers var barberte, lot hår og skjegg vokse når noen i slekten var død. De to andre sorgtegnene, å klippe skjeggkanten og å skjære seg i kroppen, er alt forbudt i 19,27–28, og det siste blir gjentatt i 5 Mos 14,1.

Grunnen står i v. 6: «De skal være hellige for sin Gud.» Derfor skulle de ikke vansire hode og kropp med tegn på heftig sorg og slik vanhellige sin Guds navn når de bar fram Herrens ildoffer – altså når de tjente og trådte fram for den Gud som hadde åpenbart seg for sitt folk som den Hellige. Om uttrykket «Guds mat» om ofrene, se 3,11.16.

V. 7–9. Prestens ekteskap og hus

> «[7]En horkvinne eller en kvinne som er vanæret, skal de ikke ta til ekte. Heller ikke en kvinne som hennes mann har skilt seg fra. For presten er hellig for sin Gud. [8]Du skal holde ham hellig, for han bærer fram din Guds mat. Han skal være hellig for deg, for jeg, Herren, som helliger dere, er hellig. [9]Dersom en prests datter vanhelliger seg ved å drive hor, så vanhelliger hun sin far. Hun skal brennes med ild.»

Også prestenes ekteskap og hjemmeliv skulle svare til det hellige kallet deres. De skulle ikke gifte seg med en horkvinne, det vil si en offentlig skjøge, med en vanæret kvinne eller med en kvinne som mannen hadde skilt seg fra – altså ingen som var kjent for et umoralsk liv, for det kunne ikke forenes med prestedømmets hellighet.

Som vi ser når vi sammenligner med v. 14, skulle de bare gifte seg med en jomfru eller en enke med godt rykte. Hun trengte ikke være israelitt, men kunne være datter av en fremmed som bodde blant israelittene. Bare hun ikke var avgudsdyrker eller kanaaneer, for slike kvinner var forbudt for alle israelittene (2 Mos 34,16; 5 Mos 7,3).

«Du skal holde ham hellig» betyr ikke bare at folket skulle ha respekt for hans hellige verdighet, men at de skulle sørge for at han ikke vanhelliget embetet sitt ved et så urent ekteskap. Ordene er rettet til Israel som folk, ved dets ledere. Den andre setningen, «han skal være hellig for deg», sier det samme, og gjentakelsen gjør formaningen sterkere. Den første setningen har samme begrunnelse som v. 6, den andre samme som 20,8.26 og 2 Mos 31,13.

Også prestens familie skulle leve et ulastelig liv. Om en prestedatter begynte å drive hor, vanhelliget hun sin far. Hun skulle brennes, det vil si steines og så brennes (se 20,14).

V. 10–12. Ypperstepresten og de døde

> «[10]Den som er ypperstepresten blant sine brødre, han som har fått salvingsoljen utøst over sitt hode, og som er innviet og har kledd seg i de hellige klærne, han skal ikke gå med uflidd hår eller flerre sine klær. [11]Han skal ikke gå inn til noe lik, ikke engang ved sin far eller sin mor skal han føre urenhet over seg. [12]Han skal ikke gå ut av helligdommen for ikke å vanhellige sin Guds helligdom. For innvielsen han fikk ved sin Guds salvingsolje, er over ham. Jeg er Herren.»

Ypperstepresten skulle holde seg ren i enda høyere grad. Han hadde fått hodet salvet med olje og var helliget til å bære de hellige klærne (se 8,7–12; 7,37).

Når noen var død, skulle han ikke gå med uflidd hår eller flerre klærne sine (se 10,6), og ikke gå inn til noe lik. Han skulle ikke gjøre seg uren for sin far og mor når de døde, og ikke gå ut av helligdommen for å gi sorgen sin fritt løp eller følge dem til graven. Det betyr ikke at helligdommen skulle være hans faste bosted, slik noen har ment (jf. 10,7).

«Han skal ikke vanhellige sin Guds helligdom», nemlig ved noen urenhet på sin person som han kunne og burde unngå. For innvielsen ved salvingsoljen var over ham (jf. 10,7), og urenhet kunne ikke forenes med den. Ordet *neser* (נֵזֶר) betyr her ikke ypperstepresten diadem, som i 2 Mos 29,6 og 39,30, men innvielse (se 4 Mos 6,7).

V. 13–15. Ypperstepresten hustru

> «[13]Til hustru skal han ta en ren jomfru. [14]En enke eller en fraskilt eller en vanæret kvinne eller en horkvinne – noen slik må han ikke gifte seg med. Bare en jomfru av sitt folk skal han ta til hustru. [15]Han skal ikke vanhellige sin ætt blant sitt folk. For jeg er Herren, som helliger ham.»

Ypperstepresten skulle bare gifte seg med en jomfru, ikke med en enke, en fraskilt eller en vanæret kvinne som var lik en horkvinne. Hun skulle være «en jomfru av sitt folk», altså bare en israelittisk kvinne. «Han skal ikke vanhellige sin ætt blant sitt folk», nemlig ved å inngå et ekteskap som ikke passet til hans hellige stand.

V. 16–20. Prester med lyte

«[16]Og Herren talte til Moses og sa: [17]Tal til Aron og si: Ingen av din ætt, verken nå eller i kommende tider, som har noe lyte, skal tre nær for å bære fram sin Guds mat. [18]Ingen som har noe lyte, skal tre nær, ingen som er blind eller halt eller har noe ansiktslyte eller et lem som er for stort, [19]ingen som har brukket fot eller hånd, [20]ingen som er pukkelrygget eller dverg eller har en hvit flekk på øyet eller har skabb eller noe annet utslett, eller som har fått sine stener knust.»

Her kommer forskriftene for de av Arons etterkommere som hadde legemlige lyter. Menneskets åndelige vesen speiler seg i kroppens skikkelse. Derfor var det bare en kropp uten feil som kunne svare til prestens hellighet, slik også grekerne og romerne av samme grunn krevde at prestene skulle være legemlig hele.

Ingen av Arons etterkommere, «verken nå eller i kommende tider», som hadde et lyte, skulle tre fram til forhenget, det vil si gå inn i Det hellige, eller tre nær til alteret i forgården for å bære fram Herrens mat, altså ofrene.

Det gjaldt den som var blind eller halt, eller hadde *harum* (חָרֻם) – et ansiktslyte, det vil si en skade i ansiktet, på nesen, ørene, leppene eller øynene, ikke bare en flat eller stump nese. Det gjaldt også den som hadde *sarua* (שְׂרוּעַ), «utstrakt», det vil si et lem som var større enn det skulle være. Også en mann med flere enn ti fingrer og ti tær kunne regnes slik (2 Sam 21,20). Videre gjaldt det den som hadde brudd i foten eller hånden.

V. 20 nevner den pukkelryggede og *dak* (דַּק), egentlig «knust til støv, fin». Til forskjell fra det forrige betyr ordet den som hadde en unaturlig tynn eller visnet kropp eller et visnet lem. «En hvit flekk på øyet» er riktig forstått; det betyr ikke rennende øyne, slik Septuaginta har det.

Ordene som NB gjengir med «skabb» og «utslett», betyr etter de gamle oversettelsene kløe og ringorm. Det siste uttrykket gjelder den som hadde fått stenene knust eller klemt; hvordan det skal forstås nøyaktig, er usikkert. Sikkert er bare at det ikke gjelder noen form for kastrering (jf. 5 Mos 23,1).

V. 21–24. De får ete, men ikke tjene

«[21]Ingen av presten Arons ætt som har noe lyte, skal tre nær for å bære fram Herrens ildoffer. Han har et lyte, han skal ikke tre nær for å bære fram sin Guds mat. [22]Han kan få ete sin Guds mat, både av

> de høyhellige og av de hellige gaver, [23]men han må ikke gå fram til forhenget og ikke tre nær til alteret, fordi han har et lyte, han skal ikke vanhellige mine helligdommer. For jeg er Herren, som helliger dem. [24]Moses sa dette til Aron og hans sønner, og til alle Israels barn.»

Prester med slike lyter kunne likevel ete sin Guds mat, altså offergavene, både de høyhellige og de hellige: svingeofrene, førstegrøden, det førstefødte, tienden og det som var viet til Herren (4 Mos 18,11–19.26–29). De kunne ete av dem som de andre prestene, men de fikk ikke gjøre noen prestetjeneste, for at de ikke skulle vanhellige Herrens helligdom (v. 23; jf. v. 12). Moses kunngjorde disse forskriftene for Aron og sønnene hans.

Kapittel 22. De hellige gavene og offerdyrene

Dette kapitlet handler først om ærefrykt for de helligede gavene. Loven sier for det første at ingen prest som var blitt uren, skulle røre ved dem eller ete av dem (v. 2–9), og for det andre at ingen som ikke hørte til en prestefamilie, skulle ete av dem (v. 10–16). Deretter følger forskriftene om hvilke offerdyr Herren kan ha velbehag i (v. 17–33).

V. 1–25. Uren prest skal ikke ete av det hellige

«[1]Herren talte til Moses og sa: [2]Tal til Aron og hans sønner og si at de skal se seg vel for med de hellige gaver som Israels barn helliger til meg, og ikke vanhellige mitt hellige navn. Jeg er Herren. [3]Si til dem: Dersom noen i hele deres ætt, nå eller i kommende tider, kommer nær de hellige gaver som Israels barn helliger til Herren, mens han har noen urenhet på seg, så skal han utryddes fra mitt åsyn. Jeg er Herren. [4]Ingen av Arons ætt som er spedalsk eller har utflod, skal ete av de hellige gavene før han er blitt ren, heller ikke den som rører ved noen som er blitt uren ved lik, eller den som det går sæd fra, [5]eller den som rører ved noe kryp som en blir uren ved, eller ved et menneske som en blir uren ved, hva urenhet det kan være. [6]Den som rører ved noe slikt, skal være uren til om kvelden, han skal ikke ete av de hellige gavene før han har badet sitt legeme i vann. [7]Når solen er gått ned, er han ren. Deretter kan han ete av de hellige gavene, for det er hans mat. [8]Det som er selvdødt eller revet i hjel, skal han ikke ete, for da blir han uren. Jeg er Herren. [9]De skal ta vare på det jeg vil ha ivaretatt, for at de ikke skal føre skyld over seg for noe slikt og dø fordi de vanhelliger det hellige. Jeg er Herren, som helliger dem.»

Aron og sønnene hans skulle holde seg borte fra de hellige gavene som Israels barn helliget til Herren, så de ikke vanhelliget Herrens hellige navn ved å gjøre gavene urene. Det betyr at de ikke skulle se på dem eller behandle dem som om de var vanlige ting.

Ordene «som de helliger til meg» er føyd til for å si nærmere hva som menes med «Israels barns hellige gaver», for uttrykket «det hellige» ble brukt om alle hellige ting, også om utstyret i tabernaklet. Her gjelder det bare de hellige offergavene som ikke ble lagt på alteret. De ble båret fram for Herren som løfteoffer og svingeoffer, og han ga dem til prestene som tjenere i hans hus, så de skulle leve av dem (4 Mos 18,11–19.26–29).

Ingen av Arons etterkommere skulle komme nær disse gavene som var satt til side for dem – verken røre dem for å ete eller for å lage dem i stand til måltid – mens de hadde noen urenhet på seg. Straffen var utryddelse.

Ingen spedalsk skulle røre ved dem (se 13,2), heller ikke den som hadde utflod (15,2), før han var ren. Det samme gjaldt den som hadde rørt ved noen som var uren ved et lik (jf. 4 Mos 19,22), den som det hadde gått sæd fra (15,16.18), og den som hadde rørt ved et urent kryp eller et urent menneske.

Den av Arons sønner som hadde rørt ved et urent menneske eller en uren ting, skulle være uren til kvelden og så bade kroppen. Etter solnedgang, når dagen var omme, var han ren og kunne ete av de hellige gavene, for de var hans mat.

I denne sammenhengen gjentas budet til alle israelittene om ikke å ete noe som var selvdødt eller revet i hjel (17,15–16), nå med tanke på prestene særskilt. Til v. 9 se 8,35; 18,30 og 19,17.

V. 10–13. Hvem i presteslekten som får ete

> «[10]Ingen fremmed skal ete av det hellige. En som har sitt tilhold hos presten eller er dagarbeider hos ham, må ikke ete av det hellige. [11]Men når en prest kjøper en trell for sine penger, da kan trellen ete av det, likeså den som er født i hans hus. De kan ete av hans mat. [12]Når en prests datter blir en fremmed manns hustru, skal hun ikke ete av de hellige offergavene. [13]Men blir hun enke, eller er hun skilt fra sin mann, og hun ingen barn har, og hun vender tilbake til sin fars hus og bor hos ham som da hun var ung, da kan hun ete av sin fars mat. Men ingen fremmed skal ete av den.»

Ingen fremmed skulle ete noe av det hellige. Ordet *sar* (זָר), «fremmed», betyr generelt den som ikke er prest, og dernest hver den som ikke fullt ut var tatt opp i en prestefamilie, for eksempel en gjest eller en dagarbeider (jf. 2 Mos 12,45). Ingen av dem hørte til familien hans.

Treller som presten hadde kjøpt for penger eller som var født i huset, ble derimot medlemmer av familien og levde av hans brød. Derfor fikk de ete av det hellige sammen med ham. Trellene var jo også tatt opp i folket ved omskjærelsen (1 Mos 17,12–13).

Det samme gjaldt en prestedatter som var blitt enke eller skilt fra mannen sin og vendte tilbake barnløs til farens hus. Når hun igjen var medlem av hans familie som da hun var ung, kunne hun ete av de hellige gavene. Hadde hun barn, utgjorde hun derimot sammen med dem en egen familie etter at mannen var død eller hadde skilt seg fra henne. Den familien kunne ikke tas opp i prestedømmet – under forutsetning, selvsagt, at mannen hennes ikke var prest.

V. 14–16. Den som eter av det hellige uten å vite det

> «[14]Når noen eter noe hellig og ikke vet om det, skal han godtgjøre presten det hellige og legge femtedelen til. [15]Prestene skal ikke vanhellige de hellige gaver som Israels barn ofrer til Herren, [16]og slik føre misgjerning og skyld over dem når de eter deres hellige gaver. For jeg er Herren, som helliger dem.»

(Keil: «15 De skal ikke vanhellige Israels barns hellige gaver, det de bærer fram for Herren, 16 og de skal la dem bære misgjerning og skyld når de eter deres hellige gaver.»)

Om noen, altså en som ikke var prest, åt av det hellige uten å vite det, skulle han erstatte det med like mye og legge til en femtedel som godtgjøring til presten. Slik måtte også den gjøre som hadde syndet ved troløshet mot det hellige (5,16).

I den avsluttende formaningen i v. 15–16 er subjektet ubestemt. Meningen er at Israels barns hellige gaver ikke skal vanhelliges ved at folk som ikke er prester, får ete av dem, og at en skal la den som gjør det uten å vite det, bære skyld ved å kreve den godtgjøringen v. 14 nevner. Forstått slik gir begge versene en god avslutning på avsnittet v. 10–14.

Etter den tradisjonelle forklaringen er prestene subjekt for det første verbet, og en nektelse blir lagt til foran det andre. Begge deler er vilkårlige og kan ikke forsvares. V. 10–14 handler nemlig ikke om

prestene, men om dem som ikke er prester, og hadde nektelsen vært ment, ville vi ventet en annen hebraisk ordlyd (jf. v. 9).

V. 17–20. Brennofferet skal være uten lyte

> «[17]Og Herren talte til Moses og sa: [18]Tal til Aron og hans sønner og til alle Israels barn og si til dem: Når noen av Israels hus eller av de fremmede i Israel vil ofre sitt offer, enten det er et løfteoffer eller et frivillig offer de vil ofre til Herren som brennoffer, [19]da skal dere gjøre det slik at Herren kan ha velbehag i dere: Det skal være en hann uten lyte av storfeet, av sauene eller av geitene. [20]Noe som det er lyte på, må dere ikke ofre, for da har Herren ikke velbehag i dere.»

Her begynner forskriftene om hvilke offer Herren tar imot. Hvert brennoffer som en israelitt eller en fremmed bar fram for Herren, enten det var et løfteoffer eller et frivillig offer (jf. 7,16), skulle være uten lyte og av hannkjønn, «så Herren kan ha velbehag i dere» (jf. 1,3). Det vil si at det skulle skaffe offereren Guds velbehag. Et dyr med lyte kunne Herren ikke ta imot.

V. 21–25. Fredsofferet skal være uten lyte

> «[21]Når noen vil ofre til Herren et fredsoffer av storfeet eller av småfeet, enten for å oppfylle et løfte eller for å gi et frivillig offer, da skal det være uten lyte, for at Herren kan ha velbehag i det. Det skal slett ikke være noe lyte på det. [22]Dyr som er blinde eller har brukne ben eller sårskader, eller som har verkesår eller skabb eller annet utslett, skal dere ikke ofre til Herren. Dere skal ikke legge ildoffer av dem på alteret for Herren. [23]Et dyr av storfeet eller småfeet som har et lem som er for langt eller for kort, kan du ofre som frivillig offer, men som løfteoffer har Herren ikke velbehag i det. [24]Et dyr som er gjeldet ved å klemmes eller knuses eller rives eller skjæres, skal dere ikke bære fram for Herren. Slikt skal dere ikke gjøre i deres land. [25]Heller ikke av en utlendings hånd skal dere motta og ofre slike dyr som matoffer til deres Gud, for de er utskjemt. Det er lyte på dem, med dem vinner dere ikke Herrens velbehag.»

Også hvert fredsoffer skulle være uten lyte, enten det ble båret fram for å oppfylle et særlig løfte (jf. 4 Mos 15,3.8) eller som en frivillig gave. Dyret skulle ikke være blindt eller ha brukket et lem, og altså heller ikke være halt (5 Mos 15,21). Det skulle ikke være lemlestet (jf. 21,18) eller ha en byll, trolig en verkende byll.

Som frivillig fredsoffer kunne de riktignok bære fram en okse eller en sau som var «utstrakt og sammentrukket», det vil si som hadde hele kroppen eller enkelte lemmer for store eller for små. Men et slikt dyr kunne ikke tas imot som løfteoffer. (*Også hos grekerne skulle offerdyret være uten noe for mye eller for lite på kroppen.*)

Gjeldete dyr skulle ikke ofres, og det skulle slett ikke finnes gjeldete dyr i landet. De fire uttrykkene i v. 24 nevner de ulike måtene gjeldingen ble gjort på i oldtiden: ved å klemme, knuse, vri av eller skjære av testiklene. «Slikt skal dere ikke gjøre i deres land» betyr altså at de ikke skulle gjelde dyr. Slik forklarer Josefus og alle rabbinerne det, og ordene «i deres land» krever denne forklaringen. De ville nemlig slett ikke passe om verbet bare gjaldt å tilberede offer, for offer ble aldri tilberedt utenfor landet.

Å gjelde dyr er å lemleste Guds skapning, og forbudet bygger på samme grunntanke som forbudet mot å blande ulike slag i 19,19.

Heller ikke av en utlending skulle israelittene ta imot noen av disse dyrene med lyte som offer. «For de er utskjemt», det vil si at noe fordervet, et lyte, hefter ved dem. Derfor kunne slike offer ikke skaffe dem Herrens velbehag.

V. 26–33. Tre lover om offerdyrene

> «[26]Og Herren talte til Moses og sa: [27]Når en kalv eller et lam eller et kje blir født, da skal de bli sju dager hos moren. Men fra den åttende dagen av er de velbehagelige for Herren som ildoffer for ham. [28]Dere skal ikke slakte et dyr av storfeet eller småfeet på samme dag som dets unge. [29]Når dere ofrer til Herren et lovprisningsoffer, skal dere gjøre det slik at Herren kan ha velbehag i dere. [30]Det skal etes samme dag, dere skal ikke la noe av det bli til neste morgen. Jeg er Herren.»

V. 26–30 gir tre lover av samme slag. En ung okse, et lam eller et kje skulle være sju dager hos moren og kunne først ofres fra den åttende dagen av, etter den regelen 2 Mos 22,30 gir for det førstefødte. Grunnen var at det unge dyret den første uken ennå ikke hadde nådd et modent og selvstendig liv. Det nådde det først når en uke var gått, det tidsrommet som skapelsen har helliget.[1]

[1]Romerne hadde en lignende regel: Ungen av svin var ren til offer den femte dagen, av småfe den åttende og av storfe den trettiende.

Loven setter ingen grense for hvor gammelt et dyr kunne være når det ble ofret. Okser over ett år blir ofte foreskrevet som brennoffer ved høytidene (23,18; 4 Mos 28,11) og som syndoffer (4,3; 16,3) – en kalv under ett år kalles *egel* (9,3 עֵגֶל) – og årsgamle lam som brennoffer, fredsoffer og skyldoffer (12,6; 4 Mos 7,17; 6,12).

Til fredsoffer brukte de gjerne eldre okser, og iblant også til brennoffer; i Dom 6,25 blir en sju år gammel okse ofret som brennoffer. Og det er ingen tvil om at bukkene og værene som ble ofret som syndoffer og skyldoffer, var mer enn ett år gamle.

Budet om ikke å slakte en okse eller en sau samme dag som ungen er i slekt med lovene i 2 Mos 23,19 og 5 Mos 22,6–7. Det skulle pålegge israelittene å holde hellig det forholdet Gud har satt mellom foreldre og avkom. V. 29–30 gjentar budet om å ete kjøttet av offerdyret samme dag som det ble ofret (7,15; 19,5–6), nå særskilt om lovprisningsofferet.

V. 31–33. Avsluttende formaning

> «[31]Dere skal ta vare på mine bud og holde dem. Jeg er Herren. [32]Dere skal ikke vanhellige mitt hellige navn, for jeg vil være helliget blant Israels barn. Jeg er Herren, som helliger dere. [33]Jeg er den som førte dere ut av landet Egypt for å være deres Gud. Jeg er Herren.»

Kapitlet slutter med en formaning som i 18,30 og 19,37. Til v. 32 se 18,21 og 11,44–45.

Kapittel 23. Herrens høytider

Kapitlet er ingen fullstendig festkalender, og det samler heller ikke alt det som tidligere er sagt spredt om Israels høytider. Det er bare en liste over de festdagene og festtidene i året da folket skulle holde hellige sammenkomster. Det sier overskriften tydelig (v. 2): «Dette er Herrens høytider, mine fastsatte tider, da dere skal lyse ut hellige sammenkomster» – det vil si de dagene som skal regnes som Herrens egne og være helliget ham.

Høytidene heter «Herrens fastsatte tider»[1], tider som Herren har bestemt og fastsatt (jf. 1 Mos 1,14). Grunnen er ikke at de fulgte månens gang, men at Herren selv hadde satt dem som dager som skulle helliges ham. Derfor brukes ordet ikke bare om sabbaten, nymånen og de årlige høytidene; i 4 Mos 28,2 og 29,39 gjelder det også tidene for det daglige morgen- og kveldsofferet. (*Om «hellig sammenkomst», se* 2 Mos 12,16.)

V. 1–20. Sabbaten

> «[1]Herren talte til Moses og sa: [2]Tal til Israels barn og si til dem: Dette er Herrens høytider, mine fastsatte tider, da dere skal lyse ut hellige sammenkomster. [3]I seks dager skal dere arbeide, men på den sjuende dagen er det høyhellig sabbat, en hellig sammenkomst. Da skal dere ikke gjøre noe arbeid, det er sabbat for Herren hjemme hos dere alle.»

Først blant Herrens fastsatte tider står sabbaten. Den dagen hadde Gud allerede helliget som hviledag for sitt folk da han selv hvilte på

[1] **«Herrens fastsatte tider»** moadim, מוֹעֲדִים

den sjuende skapelsesdagen (1 Mos 2,3; jf. 2 Mos 20,8–11). Om uttrykket «høyhellig sabbat» (*sjabbat sjabbaton*), se 2 Mos 16,23 og 31,15.

Sabbaten kom igjen hver uke og hadde sin grunn i Guds skaperverk. Slik skilte den seg fra de årlige høytidene, der Israel minnet hvordan Gud hadde gjort det til sitt folk. Disse kalles i snevrere forstand «Herrens høytider» og holdes atskilt fra sabbaten (v. 37–38; Jes 1,13–14; 1 Krøn 23,31; 2 Krøn 31,3; Neh 10,33). Derfor gjentas overskriften i v. 4: «Dette er Herrens høytider.»

2

I 4 Mos 28,11 følger nymånedagen etter sabbaten, men her er den utelatt, for den skulle verken holdes med sabbatshvile eller hellig sammenkomst.

V. 4–8. Påsken og de usyrede brøds høytid

> «[4]Dette er Herrens høytider, de hellige sammenkomster, som dere skal lyse ut til deres fastsatte tider: [5]I den første måneden, på den fjortende dagen i måneden, mellom de to aftenstundene, er det påske for Herren. [6]Den femtende dagen i samme måneden er det de usyrede brøds høytid for Herren. I sju dager skal dere ete usyret brød. [7]Den første dagen skal dere holde en hellig sammenkomst. Dere skal ikke gjøre deres vanlige arbeid. [8]I sju dager skal dere ofre ildoffer for Herren. Den sjuende dagen skal det være en hellig sammenkomst, dere skal ikke gjøre deres vanlige arbeid.»

V. 4 er den egne overskriften over de årlige høytidene. Hovedreglene for påsken og de usyrede brøds høytid er gjentatt fra 2 Mos 12,6.11.15–20.

Hvilket arbeid som var forbudt. Loven skiller mellom to slags arbeid. «Vanlig arbeid» (egentlig «tjenestearbeid») er arbeidet i et bestemt yrke eller kall, som jordbruk og håndverk. «Arbeid» alene er enhver gjerning, også å tenne opp ild for å lage mat (2 Mos 35,2–3).

På sabbaten og soningsdagen var alt arbeid forbudt, helt ned til å tenne ild for matlagingen (v. 3.28.30–31; 2 Mos 20,10; 31,14; 35,2–3; 3 Mos 16,29). På de andre høytidsdagene med hellig sammenkomst

[2]Kritikerne mener at v. 2–3 er føyd inn senere, fordi overskriften gjentas, og fordi 4 Mos 28–29 ikke nevner hellig sammenkomst på sabbaten. Men gjentakelsen er forklart ovenfor, og 4 Mos 28–29 er ingen fullstendig lovsamling for høytidene; der står ikke engang budet om å hvile. Den hellige sammenkomsten var heller ikke en reise til helligdommen. På sabbaten samlet folket seg til oppbyggelse rundt om i landet, og det var av dette synagogene vokste fram.

var bare det vanlige arbeidet forbudt (v. 7–8.21.25.35–36; 2 Mos 12,16; 4 Mos 28,18.25–26; 29,1.12.35).

V. 9–14. Det første kornbåndet

> «[9]Og Herren talte til Moses og sa: [10]Tal til Israels barn og si til dem: Når dere kommer inn i det landet jeg vil gi dere, og dere høster landets grøde, da skal dere komme til presten med det første kornbåndet av deres høst, [11]han skal svinge kornbåndet for Herrens åsyn, for at Herren kan ha velbehag i dere. Dagen etter sabbaten skal presten svinge det. [12]Samme dag som dere svinger kornbåndet, skal dere ofre et årsgammelt lam uten lyte til brennoffer for Herren, [13]og matofferet som hører til: to tiendedeler av en efa fint mel, blandet med olje, til ildoffer for Herren, til en velbehagelig duft, og drikkofferet som hører til: fjerdedelen av en hin vin. [14]Dere skal ikke ete brød eller ristet eller friskt korn før denne dagen, før dere har båret fram offeret for deres Gud. Det skal være en evig lov for dere, fra slekt til slekt hjemme hos dere alle.»

Her føyes en ny forskrift til, med en egen innledning: «Og Herren talte til Moses.» Når israelittene var kommet inn i landet og høstet grøden, skulle de bringe presten et kornbånd som førstegrøde av høsten. Presten skulle svinge det for Herrens åsyn dagen etter sabbaten, det vil si dagen etter den første dagen i de usyrede brøds høytid.

Ifølge Josefus og Filon var det et bygg-kornbånd. Loven sier det ikke uttrykkelig, men i Kanaan var det selvsagt, for der begynte innhøstingen med bygget. I de varmeste delene av landet modnes bygget omkring midten av april og høstes i april eller i begynnelsen av mai; hveten modnes to–tre uker senere.

Presten skulle svinge kornbåndet for Herrens åsyn. Slik ble det gitt Herren i et sinnbilde, uten at noe av det ble brent på alteret. Rabbinerne lærte at en del av aksene skulle tørkes over ild, gnis ut og brennes på alteret, men det var en senere regel fra de skriftlærde. De bygde den på 2,14, som gjelder førstegrødeofrene fra enkeltpersoner (4 Mos 18,12–13; 5 Mos 26,2).

Kornbåndet ble derimot båret fram som svingeoffer på hele menighetens vegne og svarer til de to syrede svingebrødene ved ukefesten (v. 17). Ingenting av disse brødene kom på alteret, for intet syret fikk legges der (2,11); alt tilfalt prestene. Det samme må gjelde kornbåndet,

for teksten sier bare at det skal svinges, og ikke et ord om å riste, gni ut eller brenne kornet.

«Dagen etter sabbaten». Uttrykket betyr dagen etter den første dagen i de usyrede brøds høytid, altså den 16. abib (nisan). Det betyr ikke dagen etter den ukesabbaten som falt inn i høytidsuken, slik boetuserne mente, og enda mindre den 22. nisan, dagen etter at høytiden var slutt, slik Hitzig mente.

«Sabbat» betyr her hviledag, ikke ukens sjuende dag. Også soningsdagen, den tiende dagen i den sjuende måneden, kalles «sabbat» og «høyhellig sabbat» (v. 32; 16,31). Den første dagen i de usyrede brøds høytid var en hviledag uten vanlig arbeid (v. 7) og kunne derfor kalles «sabbat», uansett hvilken ukedag den falt på.

«Dagen etter sabbaten» er altså det samme som «dagen etter påske» i Jos 5,11. «Påske» betyr der den dagen som begynte med påskemåltidet om kvelden den 14., altså den 15. abib. Ordet står dessuten med bestemt artikkel og peker tilbake på en av festdagene som alt er nevnt. Det som avgjør, er at de sju ukene fram til ukefesten skulle telles fra denne sabbaten (v. 15). Hadde den ikke ligget fast, men kunnet falle på hvilken som helst dag i høytidsuken, ville påsken selv ha mistet sin faste plass som grunnlaget for årets høytider.

3

Hva kornbåndet betydde. Ved å bære fram kornbåndet som førstegrøde av høsten skulle israelittene vie sitt daglige brød til Herren sin Gud. Slik skulle de i gjerning erkjenne at de hadde høstens velsignelse av Guds nåde. Før de hadde båret fram dette offeret for sin Gud, måtte de ikke ete brød eller ristet korn av den nye grøden (v. 14). Offeret ble lagt til den andre dagen i påskehøytiden, for at forbindelsen mellom høsten og påsken skulle være underordnet påskens egen hovedtanke (se 2 Mos 12,15).

Kornbåndet ble ikke brent på alteret, men bare båret fram for Herren ved svingingen og så gitt til prestene. Derfor måtte det følge en altergave med det: et årsgammelt lam til brennoffer, et matoffer på to tiendedeler av en efa fint mel blandet med olje, og et drikkoffer på en fjerdedel av en hin vin. Slik skulle menigheten uttrykke at den var

[3] Hitzigs tanke, slik Knobel har tatt den opp i endret form, ville kreve at kirkeåret alltid begynte på en lørdag. Da måtte siste uke i året nesten alltid bli brutt av, og det er utenkelig i en lov som ga ukeinndelingen og sabbaten en slik hellighet.

forpliktet og villig til å la den jordiske føden styrke alle lemmene til vekst i helliggjørelse og iver i gode gjerninger, og ikke bare nyte den.

Dette brennofferet kom i tillegg til dem som var foreskrevet for hver høytidsdag (4 Mos 28,19–20). Matofferet skulle ikke være én tiendedel efa, som ellers (2 Mos 29,40; 4 Mos 28,9.13), men to, så kornofferet ved høstfesten ble rikere enn vanlig.

V. 15–17. Ukefesten

> «[15]Fra dagen etter sabbaten, fra den dagen dere bærer fram svingekornbåndet, skal dere telle sju hele uker. [16]Femti dager skal dere telle til dagen etter den sjuende sabbaten. Da skal dere bære fram for Herren et offer av den nye grøden. [17]Dere skal komme hjemmefra med to svingebrød, som er laget av to tiendedeler av en efa fint mel og bakt med surdeig. De er en førstegrøde for Herren.»

Loven om høstfesten (2 Mos 23,16) føyes til uten noen ny innledning, for å vise fra første stund hvor nær de to høytidene hører sammen. Fra dagen da kornbåndet ble båret fram, skulle de telle sju hele uker, altså femti dager, og så holde førstegrødens dag (4 Mos 28,26), som også kalles ukefesten (2 Mos 34,22; 5 Mos 16,10). Av denne tellingen fikk høytiden navnet pinse (gresk *pentekoste*, «den femtiende», Apg 2,1).

At «sabbater» her betyr uker, slik som i 5 Mos 16,9 og i evangeliene (f.eks. Matt 28,1), går fram av ordet «hele». En lang tid kan nok regnes i halve uker, men ikke i halve sabbatsdager. «Dagen etter den sjuende sabbaten» (v. 16) er derfor dagen etter den sjuende uken.

Denne dagen, femti dager etter den første dagen i de usyrede brøds høytid, skulle Israel bære fram et nytt matoffer for Herren, laget av den nye grøden (jf. 26,10). Det var to svingebrød hjemmefra, hvert av to tiendedeler av en efa fint mel, bakt med surdeig slik som det daglige brødet, «en førstegrøde for Herren». Brødet var av hvetehøsten (2 Mos 34,22), som falt i siste halvdel av mai og de første ukene i juni og derfor stort sett var over ved ukefesten.

Brødene skilte seg fra alle andre matoffer ved at de var syret. I dem ble nemlig det daglige brødet båret fram for Herren som et takkoffer for at han hadde velsignet høsten. Derfor ble de bare gitt ham i sinnbilde ved svingingen, og så tilfalt de prestene (v. 20). «Hjemmefra» betyr ikke, slik Calvin og andre mener, at hver husfar skulle komme med to slike brød. Det sier bare at brødene skulle være bakt som husets daglige brød og ikke laget særskilt til hellig bruk.

V. 18–20. Ofrene ved ukefesten

> «[18]Sammen med brødet skal dere føre fram sju årsgamle lam uten lyte og en oksekalv og to værer – de skal være til brennoffer for Herren – og matofferet og drikkofrene som hører til. Det er et ildoffer til velbehagelig duft for Herren. [19]Og dere skal ofre en geitebukk til syndoffer og to årsgamle lam til fredsoffer. [20]Presten skal svinge dem sammen med førstegrødens brød og to lam for Herrens åsyn. De skal være viet til Herren og tilhøre presten.»

Sammen med brødene skulle de ofre sju årsgamle lam, en oksekalv og to værer til brennoffer med matoffer og drikkoffer, en geitebukk til syndoffer og to årsgamle lam til fredsoffer. Presten skulle svinge de to fredsofferlammene sammen med førstegrødens brød for Herrens åsyn, og brødene skulle sammen med lammene være helliget Herren og tilhøre presten. Når en enkeltperson bar fram fredsoffer, fikk han selv det meste av kjøttet. Men her var det et takkoffer fra hele menigheten, og da ble det gitt til presten.

Brennofferet var her mye rikere enn ved kornbåndet i begynnelsen av høsten (v. 12), og i tillegg kom både syndoffer og fredsoffer. Det kom av hva høytiden betydde: Den var en takkefest for Guds rike velsignelse, som nå var samlet i hus. Syndofferet skulle vekke syndsbevissthet i Israels menighet. Når de åt sitt daglige syrede brød, skulle de ikke tjene den gamle naturs surdeig, men søke og be Herren sin Gud om tilgivelse og renselse fra synden.

Med det større brennofferet skulle de vise takken for høstens velsignelse i gjerning ved å vie hele mennesket, med alle dets lemmer, enda fullere til Herrens tjeneste. Ved fredsofferet gikk de inn i det fredsfellesskapet med Herren som de var kalt til, og som de skulle nyte ved hans velsignelse i den lovede arven. Slik ble hele årets høst stilt under Herrens nådige velsignelse: Begynnelsen og avslutningen ble helliget, og dermed også det daglige brødet.

Fordi de hørte så nær sammen, er lovene om kornbåndet og svingebrødene bundet til én helhet. Ved at tiden for ukefesten ble regnet fra dagen da kornbåndet ble båret fram, ble de to høytidene knyttet sammen til en indre enhet. Det så jødene alt fra eldste tid: De kalte pinsen *atseret* («avslutningen»), fordi den avsluttet de sju ukene (se

v. 36; Josefus).[4]

V. 21–32. Hellig sammenkomst og de fattige

> «[21]Samme dag skal dere lyse ut en hellig sammenkomst. Dere skal ikke gjøre deres vanlige arbeid. Det skal være en evig lov for dere, fra slekt til slekt, hvor dere så bor. [22]Når dere høster grøden i landet, skal du ikke skjære kornet helt ut til ytterste kant av åkeren. Og de aksene som blir liggende igjen etter innhøstingen, skal du ikke sanke opp. Du skal la dem være igjen til den fattige og den fremmede. Jeg er Herren deres Gud.»

Denne dagen skulle de holde hellig sammenkomst og hvile fra det vanlige arbeidet, som på den første og sjuende dagen i de usyrede brøds høytid, og det skulle være en evig lov (jf. v. 14). Men det var ikke nok å takke Herren for høsten med en takkefest. Når de høstet, måtte de heller ikke glemme de fattige og nødlidende. Derfor gjentas loven fra 19,9–10 her i v. 22.

V. 23–25. Trompetdagen

> «[23]Og Herren talte til Moses og sa: [24]Tal til Israels barn og si: I den sjuende måneden, på den første dagen i måneden, skal dere holde hviledag og blåse i trompet til påminnelse og en hellig sammenkomst. [25]Da skal dere ikke gjøre deres vanlige arbeid, og dere skal ofre ildoffer til Herren.»

Den første dagen i den sjuende måneden skulle være en hviledag (*sjabbaton*, jf. 2 Mos 16,23) med trompetblåsing til påminnelse, hellig sammenkomst, hvile fra vanlig arbeid og ildoffer for Herren. Ofrene er beskrevet nærmere i 4 Mos 29,2–6.

Ordet for trompetblåsingen (*terua*, תְּרוּעָה) betyr egentlig «larm, jubelrop» og står her for blåsing i horn. Denne dagen skulle de blåse i *sjofar* (שׁוֹפָר), og blåsingen skulle være til påminnelse for Herrens åsyn (4 Mos 10,10): Menigheten skulle minnes for Herren, så han vendte sin velvilje og nåde mot den (jf. 2 Mos 28,12.29; 30,16). Derfor kalles dagen «trompetdagen» (4 Mos 29,1).

[4]Tanken at pinsen minnet om lovgivningen på Sinai, er fremmed både for Mosebøkene og for hele den jødiske oldtiden. Maimonides var den første som fant den, og selv Abarbanel avviser den uttrykkelig.

Sjofar var et stort horn med en dump tone som bar langt. Hieronymus kaller det gjeternes horn, laget av et krumt dyrehorn (om Hos 5,8).[5]

Den sjuende måneden som sabbatsmåned. Som den sjuende dagen i uken ble den sjuende måneden i året helliget som en sabbatsmåned. Den hellige sammenkomsten og hvilen skilte dens første dag fra begynnelsen av de andre månedene, de vanlige nymånedagene. I den første dagen ble hele måneden helliget, for den var månedens begynnelse og hode, og når begynnelsen ble holdt som sabbat, ble hele måneden løftet opp til en sabbat.

Grunnen var ikke bare at det var den sjuende måneden. I denne måneden skulle menigheten få full soning for alle sine synder og bli renset fra all urenhet som skilte den fra sin Gud – det skjedde på soningsdagen, som falt i denne måneden. Og den skulle få en forsmak på det salige livet i samfunn med Herren – det skjedde i løvhyttefesten, som begynte fem dager senere.

Hva denne måneden betydde, kom til uttrykk i trompetblåsingen. Med den brakte menigheten seg selv høylytt og kraftig i minne hos Herren på månedens første dag, for at han skulle gi den den velsignelsen han i sin nåde hadde lovet, og slik virkeliggjøre sin pakt.

Trompetblåsingen denne dagen var et forspill til den som lyste ut jubelåret for hele folket på soningsdagen i hvert sjuende sabbatsår, det store nådeåret i den gamle pakt (25,9). Slik bandt den sjuende måneden ukesabbaten sammen med sabbatsåret og jubelåret. Som sabbatsmåned svarte den mer til jubelåret, mens sabbatsåret hadde sitt forspill i den ukentlige sabbatsdagen.

V. 26–32. Soningsdagen

«[26]Og Herren talte til Moses og sa: [27]Men den tiende dagen i den samme sjuende måneden er det soningsdag. Da skal dere holde en hellig sammenkomst, og dere skal faste og ofre ildoffer til Herren. [28]Den dagen skal dere ikke gjøre noe arbeid, for det er en soningsdag. Da skal det gjøres soning for dere, for Herrens, deres Guds åsyn. [29]Hver den som ikke faster den dagen, skal utryddes av sitt folk. [30]Og hver den som gjør noe arbeid den dagen, han skal utryddes av

[5]Ordet brukes også om blåsingen i sølvtrompetene (4 Mos 10,5–6), men det er neppe dem det gjelder her. Sølvtrompetene hadde et annet formål og ble bare brukt ved brennofrene på høytidene og nymånedagene (4 Mos 10,2–10), og dagen svarer til jubelåret, som ble blåst inn med horn (25,9–10). Den jødiske tradisjonen er dessuten helt samstemt om at det ble blåst i dyrehorn.

sitt folk. [31]Det må ikke gjøres noe arbeid den dagen, det skal være en evig lov for dere, fra slekt til slekt, hvor dere så bor. [32]En høyhellig sabbat skal den dagen være for dere, og dere skal faste. Den niende dagen i måneden om kvelden, fra den ene kvelden til den neste, skal dere holde deres sabbatshvile.»

Den tiende dagen i den sjuende måneden skulle soningsdagen holdes med hellig sammenkomst, med faste fra kvelden den niende til kvelden den tiende, med hvile fra alt arbeid under dødsstraff, og med offer. Det store soningsofferet som hørte denne dagen til, er alt foreskrevet i kap. 16, og de vanlige festofrene står i 4 Mos 29,8–11 (se mer om dette ved kap. 16).

Det innledende «Men»[6] viser fra første stund at soningsdagen skulle holdes på en egen måte. Ordet gjelder ikke så mye «den tiende dagen» som hovedbudene for denne dagen: Men den tiende dagen skal dere holde en hellig sammenkomst og faste. «Dere skal holde deres sabbatshvile» (v. 32) betyr at de skulle holde den hvilen fra alt arbeid som de var pålagt.

V. 33–38. Løvhyttefesten og avslutningsdagen

«[33]Og Herren talte til Moses og sa: [34]Tal til Israels barn og si: Fra den femtende dagen i denne samme sjuende måneden, skal løvhyttefesten holdes for Herren. Og den skal vare i sju dager. [35]På den første dagen skal det være en hellig sammenkomst. Dere skal ikke gjøre deres vanlige arbeid. [36]I sju dager skal dere ofre ildoffer til Herren. Den åttende dagen skal dere holde en hellig sammenkomst og ofre ildoffer til Herren. Det er en festsammenkomst. Dere skal ikke gjøre deres vanlige arbeid. [37]Dette er Herrens høytider. Dere skal lyse dem ut som hellige sammenkomster. Og på dem skal dere ofre til Herren ildoffer, brennoffer og matoffer, slaktoffer og drikkoffer, hver dag det som hører dagen til. [38]Til dette kommer Herrens sabbater, og dertil de gaver, løfteoffer og frivillige offer som dere gir Herren.»

Den femtende dagen i samme måned skulle løvhyttefesten holdes for Herren i sju dager: den første dagen med hellig sammenkomst og hvile fra vanlig arbeid, og alle sju dagene med offer, slik de er fastsatt for hver dag i 4 Mos 29,13–33. Den åttende dagen, den 22. i måneden,

[6] **«Men»** ach, אַךְ

skulle avslutningsfesten holdes på samme måte som den første dagen. Navnet «løvhyttefesten» kommer av at israelittene skulle bo i hytter av grener de sju dagene festen varte (v. 42).

Festsammenkomsten. Ordet *atseret* (עֲצֶרֶת) står i v. 36 og 4 Mos 29,35 om den åttende dagen, som avsluttet løvhyttefesten, og i 5 Mos 16,8 om den sjuende dagen i de usyrede brøds høytid. Det betyr den høytidelige avslutningen på en fest som varte flere dager, og kommer av et verb som betyr «lukke, avslutte». Det betyr ikke en samling av folket eller en stans i arbeidet, for ordet brukes bare om den siste dagen i høytidene, ikke om den første, selv om også den hadde folkesamling og hvile.

Men siden disse avslutningsdagene var helligdager med sammenkomst og hvile, var det naturlig at ordet senere ble brukt om høytider generelt, når folket hvilte og samlet seg til gudstjeneste (Joel 1,14; Jes 1,13; 2 Kong 10,20).

Den åttende dagen hørte strengt tatt ikke til løvhyttefesten, som bare skulle vare sju dager, og den hadde også færre offer enn disse dagene (4 Mos 29,35 ff.). Den var heller den høytidelige avslutningen på hele kretsløpet av årlige høytider, og derfor ble den føyd til den siste av dem som dens åttende dag.

Avslutningen på listen. Med v. 36 er alle de årlige høytidene med hellig sammenkomst regnet opp. Det sier sluttformelen i v. 37–38, som svarer til overskriften i v. 4. Sabbatene holdes utenfor, for de hørte bare til Herrens fastsatte tider i videre forstand. Sluttformelen gir derfor ingen grunn til å tro at v. 2–3 og v. 39–43 er føyd til den opprinnelige listen senere.

Ordene «skal dere ofre» hører ikke til «hellige sammenkomster», men til hovedtanken, «Herrens høytider». Herren hadde fastsatt bestemte tider i året da menigheten skulle bære fram offer. Det betyr ikke at det bare kunne ofres på høytidene, men at disse faste dagene skulle minne folket om plikten til å komme nær til Herren med offer. Ildofferet blir nærmere bestemt ved de fire hovedslagene: brennoffer, matoffer, slaktoffer (det vil si fredsoffer) og drikkoffer, «hver dag det som hører dagen til».

«Til dette kommer Herrens sabbater» betyr sabbatsofrene (4 Mos 28,9–10) og de gavene og ofrene som ikke hørte med til selve høytidene, men som kunne bæres fram på disse dagene. «Gaver» er

alle innvielsesgaver som ble gitt Herren uten å skulle brennes på alteret, for eksempel stammehøvdingenes gaver (4 Mos 7), det førstefødte, tienden og de andre løfteoffergavene (4 Mos 18,11.29).

Med løfteoffer og frivillige offer menes ikke bare fredsoffer som ble gitt etter et løfte eller av fri vilje, men også brennoffer og matoffer (jf. Dom 11,31, der Jefta lover et brennoffer).

V. 39–44. Gleden og løvhyttene

> «[39]Den femtende dagen i den sjuende måneden, når dere samler inn landets grøde, skal dere holde Herrens fest. Den skal vare i sju dager. Den første dagen skal være hviledag, og den åttende dagen skal være hviledag. [40]Den første dagen skal dere ta frukter av vakre trær, palmegreiner og kvister av løvrike trær og vidjer som vokser ved bekkene, og dere skal være glade for Herrens, deres Guds åsyn i sju dager. [41]Denne høytiden skal dere holde som en fest for Herren sju dager om året. Det skal være en evig lov for dere, fra slekt til slekt. I den sjuende måneden skal dere holde denne høytiden. [42]Dere skal bo i løvhytter i sju dager. Alle innfødte i Israel skal bo i løvhytter, [43]for at deres etterkommere skal vite at jeg lot Israels barn bo i løvhytter da jeg førte dem ut av landet Egypt. Jeg er Herren deres Gud. [44]Og Moses kunngjorde Herrens høytider for Israels barn.»

Nå følger en fyldigere beskrivelse av hvordan årets siste høytid skulle holdes. Navnet «løvhyttefesten» (v. 34) har forberedt den. Høytiden var alt nevnt kort i 2 Mos 23,16 og 34,22 som «innhøstingsfesten», men det var ennå ikke gitt regler for hvordan den skulle holdes. I tråd med det navnet beskrives den i v. 39 – slik som i v. 35–36 – som en fest på sju dager med sabbatshvile den første og den åttende dagen.

Grenene. I v. 40 står bindeordet «og» bare mellom de tre siste slagene av grener, ikke foran «palmegreiner». Derfor kan det neppe være tvil om at «frukter av vakre trær» er fellesbetegnelsen, og de tre som følger, nevner de enkelte slagene. Med «frukter» menes da skuddene og grenene på trærne, med blomster og frukt som vokste på dem.

«Vakre trær» er ikke bare trær som appelsin og sitron, selv om de vokser i landet og ble plantet i hagene mer til pryd enn til nytte. Uttrykket er videre og omfatter myrten, som de gamle satte stor pris på for dens skjønnhet og duft, oliventrær, palmer og andre trær som ble brukt til hytter på Esras tid (Neh 8,15).

Det står riktignok ikke uttrykkelig at fruktene, som palmegreinene, skulle brukes til å bygge hytter, men det ligger i sammenhengen: «Dere skal ta … og være glade … og holde fest … i løvhyttene skal dere bo.» «Løvhyttene» med bestemt artikkel betyr hyttene dere har bygd av de grenene som er nevnt. Slik ble loven forstått og fulgt på Esras tid (Neh 8,15 ff.).
7

Gleden for Herrens åsyn. Det som skulle prege løvhyttefesten, var «glede for Herrens åsyn». Det fremheves i v. 39 med det samme innledende ordet *ach* (אַךְ, «men, bare») som i v. 27. Som en fest (*chag*, חַג, av et ord for ringdansens rundgang, jf. 1 Sam 30,16) skulle den holdes i sju dager, så Israel «kan være full av glede» og gi seg helt over til gleden (5 Mos 16,15).

I 5 Mos 16,15 er grunnen at Herren vil velsigne Israel i all avlingen og i alt arbeidet. Som «innhøstingsfest» var den også en takkefest for at landets grøde var samlet inn, «fra din låve og fra din vinpresse». Velsignelsen i frukten, oljen og vinen ga mer livsglede enn det daglige brødet og var en særlig grunn til takknemlig glede.

Likevel skal festens opphav og egentlige mening ikke søkes i denne naturlige hentydningen til høstens velsignelse. Hovedsaken var å bo i løvhytter, og det ble gjort til en evig lov (v. 41), for at de kommende slektene skulle vite at Herren lot Israels barn bo i løvhytter da han førte dem ut av Egypt (v. 43).

Løvhyttene. En løvhytte (*sukka*, סֻכָּה) må ikke forveksles med et telt. Ordet kommer av et verb som betyr «flette, dekke», og betegner en hytte flettet av løv og grener, som ga vern både mot solheten og mot vind og regn (Sal 31,21; Jes 4,6; Jona 4,5).

Å bo i løvhytter skulle ikke, slik Bähr mener, minne folket om det ustadige vandringslivet i ørkenen og det de hadde lidd der, for minnet om savn og nød kan aldri gi grunn til glede. Det skulle stille Guds nåde, omsorg og vern levende fram for øynene på Israels kommende slekter, slik han viste det mot sitt folk i den store og forferdelige ørkenen (5 Mos 8,15).

[7] Senere skikker – å bære en bukett av palme-, myrte- og vidjegreiner i høyre hånd og en sitrus i venstre, slik Talmud foreskriver – har ingen grunn i loven. De vokste heller fram etter mønster av greske høstfester og Bakkus-fester.

Om israelittene på vandringen bare brukte teltene de hadde med seg, eller om de også bygde hytter av grener og busker der de slo leir en lengre tid – slik beduinene på Sinaihalvøya ennå gjør –, er uvisst. I alle fall var Herrens vernende nærvær i sky- og ildstøtten for dem som nettopp var fridd ut av Egypt, slik profeten sier: «en hytte til skygge mot heten om dagen og et tilfluktssted, et skjul mot vannskyll og regn» (Jes 4,6), midt i den golde ørkenen.

Hyttene og velsignelsen i landet. Hyttene ved festen ble dessuten ikke laget av ørkenens fattige busker, men av grener fra frukttrær, palmer og løvrike trær, grøden fra det gode og herlige landet Gud hadde ført dem inn i (5 Mos 8,7 ff.). Slik ble de et levende bilde på den rike velsignelsen Herren hadde gitt sitt folk. Den skulle de minnes når de bodde i hyttene.

I landet der de åt brød uten å mangle noe, bygde gode hus og fikk mer storfe og småfe, sølv og gull (5 Mos 8,9.12–13), skulle de ikke si i sitt hjerte: «Det er min kraft og min sterke hånd som har vunnet meg denne rikdommen.» De skulle komme Herren sin Gud i hu, han som ga dem kraft til å vinne rikdom (5 Mos 8,17–18), så hjertet ikke skulle bli hovmodig og glemme Herren som hadde ført dem ut av Egypt, av trellehuset.

Løvet på hyttene pekte altså på den herlige arven Herren hadde gitt sitt forløste folk i Kanaan. Til festens historiske mening kom så en naturlig hentydning, underordnet den første: den rike høsten av gode og vakre frukter som de hadde samlet inn fra denne arven, og som de nå kunne nyte i fred når strevet med å dyrke jorden var over. Den måtte løfte hjertene til takk til Herren, giveren av alt, og dermed til enda større glede. Slik ble festen et treffende bilde på hvor salig Guds folk skal være når det hviler fra sitt arbeid.

V. 44 forteller at Moses kunngjorde disse lovene for folket.

Kapittel 24. Lysestaken, skuebrødene og gudsbespotteren

Forskriftene om oljen til den hellige lysestaken (v. 1–4) og om skuebrødene (v. 5–9) kan se ut som de er skutt inn her uten sammenheng. Men det inntrykket forsvinner når vi ser hvordan de innledes i v. 2, og hva de betydde for gudstjenesten. Innledningen, «Byd Israels barn at de skal la deg få …», viser at budet gjelder en gave fra menigheten, en offergave som Israel stadig skulle tjene Herren med.

Denne tjenesten besto i to ting. I oljen til lampene på den sjuarmede lysestaken, som brant for Herrens åsyn, viste Israel seg som en menighet som lot sitt lys skinne i denne verdens mørke. Og i skuebrødene bar det fram for Herren frukten av sitt arbeid på Guds rikes åker, som et åndelig offer. Oljen til lysestaken og melet til brødene som skulle ligge for Herrens åsyn, hørte altså til den tjenesten der Israel helliget sitt liv og arbeid til Herren sin Gud, ikke bare på høytidene, men hver dag. Derfor står loven svært godt på sin plass etter helliggjørelsen av sabbatene og høytidene i kap. 23.

V. 1–23. Oljen til lysestaken

«[1]Herren talte til Moses og sa: [2]Byd Israels barn at de skal la deg få ren olje av knust oliven til lysestaken, så lampene kan settes opp til enhver tid. [3]Utenfor vitnesbyrdets forheng i sammenkomstens telt skal Aron alltid holde dem i stand fra kveld til morgen for Herrens åsyn. Det skal være en evig lov for dere, fra slekt til slekt. [4]På lysestaken av rent gull skal han alltid holde lampene i stand for Herrens åsyn.»

Disse versene gjentar ordrett 2 Mos 27,20–21 og er forklart der. At Aron utførte budet, står i 4 Mos 8,1–4, og selve lysestaken satte Moses i stand da tabernaklet ble innviet (2 Mos 40,25).

V. 5–9. Skuebrødene

> «[5]Du skal ta fint mel og bake tolv kaker av det, hver kake skal være to tiendedeler av en efa. [6]Og du skal legge dem i to rader, seks i hver rad, på bordet av rent gull for Herrens åsyn. [7]Du skal legge ren virak på hver rad. Den skal være et påminningsoffer for brødene, et ildoffer for Herren. [8]Hver sabbatsdag skal brødene gjennom alle tider legges fram for Herrens åsyn. Det skal være en gave fra Israels barn – en evig pakt. [9]De skal tilhøre Aron og hans sønner. De skal ete dem på et hellig sted. For de er høyhellige og hans del av Herrens ildoffer – en evig rettighet.»

Her beskrives for første gang hvordan skuebrødene skulle lages og brukes, selv om menigheten alt hadde gitt dem da tabernaklet ble innviet, og Moses hadde lagt dem på bordet (2 Mos 39,36; 40,23). Det skulle bakes tolv kaker (*challot*, jf. 2,4) av fint mel, hver av to tiendedeler av en efa. De skulle legges i to rader, seks i hver, på gullbordet for Herrens åsyn (2 Mos 25,23 ff.). På hver rad skulle det legges ren virak som påminningsoffer (*askara*, se 2,2), et ildoffer for Herren. Ifølge jødisk tradisjon sto viraken i gullskåler ved hver rad, og det strider ikke mot ordlyden.

Tallet og radene. Tallet tolv svarte til Israels tolv stammer. At brødene lå i to rader med seks i hver, rettet seg etter bordets form, slik de tolv stammenes navn var fordelt på de to edelsteinene på Arons skulderstykker (2 Mos 28,10).

Hva skuebrødene betydde. Brødene ble laget av melet menigheten ga, og enda viktigere: Viraken ble brent på alteret hver sabbat når brødene ble tatt bort, som et påminningsoffer – en gjerning som minnet Gud om menigheten. Slik fikk framleggingen av brødene form av et ublodig offer. I det bar menigheten frukten av sitt liv og arbeid fram for Herrens åsyn og stilte seg fram for sin Gud som et folk som var ivrig i helliggjørelse og gode gjerninger.

Usyret brød. Var skuebrødene et matoffer, og til og med et høyhellig matoffer som bare prestene kunne ete på et hellig sted (v. 9; jf. 2,3; 6,9–10), må de naturligvis ha vært usyret. Det vitner hele den jødiske tradisjonen samstemt om. Intet matoffer kunne som regel være syret,

og ingenting av de syrede førstegrødebrødene ved ukefesten kunne legges på alteret (2,11–12; 6,10). Enda mindre kunne syret brød bringes inn i helligdommen for Herrens åsyn.

At brødene stadig ble lagt fram for Herrens åsyn, skulle være «en evig pakt» (v. 8), det vil si et pant og tegn på den evige pakt, slik omskjærelsen var en evig pakt i kjøttet (1 Mos 17,13).

V. 10–12. Gudsbespotteren

> «[10]En mann som var sønn av en israelittisk kvinne, men hadde en egypter til far, gikk en gang ut blant Israels barn. Da kom den israelittiske kvinnens sønn og en israelittisk mann i trette med hverandre i leiren. [11]Og den israelittiske kvinnens sønn spottet Herrens navn og forbannet det. Da førte de ham til Moses. Hans mor hette Sjelomit, Dibris datter, av Dans stamme. [12]De satte ham fast, for at de kunne få avgjørelse ved et ord fra Herren.»

Beretningen om straffen over gudsbespotteren står midt blant lovene, ikke så mye fordi den gir et eksempel på hvordan Guds lov ble håndhevet, men fordi det hendte på den tiden da lovene om helliggjørelsen av livet for Herren ble gitt. Straffen over gudsbespotteren viste i gjerning, til advarsel for hele folket, hvordan Herren helliger seg på dem som forakter hans navn.

Dette var det som skjedde: Den israelittiske kvinnen Sjelomit, Dibris datter, av Dans stamme, var gift med en egypter. Sønnen deres gikk ut blant Israels barn, det vil si fra sitt telt eller sin leirplass inn blant israelittene. Som sønn av en egypter hørte han til de fremmede som var dratt ut sammen med Israel (2 Mos 12,38). De hadde trolig sine telt et sted for seg selv, atskilt fra israelittene, som slo leir etter stammene sine (4 Mos 2,2). Han kom i trette med en israelitt og spottet navnet (Herrens navn) og forbannet. Hva striden gjaldt, sies ikke, og det kan ikke avgjøres.

«Spottet navnet». Verbet (*nakav*, נָקַב) betyr egentlig «bore, stikke». Her betyr det å håne, det vil si spotte og forbanne. Det viser ordene «og forbannet» og hele sammenhengen i v. 15–16. Jødene har derimot fra gammel tid forstått ordet her som «nevne» (slik også Septuaginta), og på det bygde de den kjente loven om at Herrens navn ikke engang skulle uttales (se særlig v. 16). «Navnet» er gudsnavnet Jehova, der Gud åpenbarte sitt vesen.

Spotteren ble ført til Moses og satt fast «for at de kunne få avgjørelse ved et ord fra Herren» – det vil si for å få vite hvordan slike spottere skulle dømmes.

V. 13–16. Dommen over spotteren

> «[13]Og Herren talte til Moses og sa: [14]Før spotteren utenfor leiren, og alle de som hørte det, skal legge sine hender på hans hode, og hele menigheten skal steine ham. [15]Og du skal tale til Israels barn og si: Når noen forbanner sin Gud, fører han skyld over seg. [16]Den som spotter Herrens navn, skal dø. Hele menigheten skal steine ham. Enten det er en fremmed eller en innfødt, skal han steines når han spotter Herrens navn.»

Herren befalte at gudsbespotteren skulle føres ut av leiren, at vitnene skulle legge hendene på hans hode, og at hele menigheten skulle steine ham. Samtidig kunngjorde han den allmenne loven at den som forbanner sin Gud, skal bære sin synd, det vil si sone for den (jf. 2 Mos 22,28), og at den som spotter Herrens navn, skal steines, enten han er innfødt eller fremmed.

Når de som hadde hørt det, la hendene på spotterens hode (jf. 1,4), skulle de kaste fra seg den gudsbespottelsen de hadde hørt, og legge den tilbake på hans hode, så han måtte sone for den. Håndvaskingen i 5 Mos 21,6 er noe lignende.

V. 17–22. Lovene om drap og skade

> «[17]Når en slår et menneske i hjel, skal han dø. [18]Den som slår i hjel et husdyr, skal godtgjøre det, liv for liv. [19]Når noen volder sin neste skade på hans legeme, skal det gjøres det samme med ham som han selv har gjort: [20]brudd for brudd, øye for øye, tann for tann. Den samme skade som han volder en annen, skal han selv få. [21]Den som slår i hjel et husdyr, skal godtgjøre det. Men den som slår et menneske i hjel, skal dø. [22]En og samme rett skal gjelde for dere, den skal gjelde for den fremmede som for den innfødte. For jeg er Herren deres Gud.»

Gudsbespotteren var sønn av en egypter og hørte derfor ikke til Herrens menighet. Når Gud ble spurt om hvordan han skulle dømmes, ga det anledning til å gjenta lovene om drap og legemsskade, som til da bare var gitt for israelittene (2 Mos 21,12 ff.), og til å kunngjøre at de gjaldt også for den fremmede (v. 17.21–22). Til dem føyes de beslektede budene om å drepe husdyr (v. 18.21–22). De var riktignok ikke gitt med

uttrykkelige ord, men lå innbefattet i Israels rett (2 Mos 21,33 ff.), og nå blir også de utvidet til å gjelde de fremmede.

«Slå et menneske i hjel» heter egentlig «slå et menneskes sjel», det vil si drepe det. Uttrykket «et dyrs sjel» i v. 18 skal forstås på samme måte. Å «volde skade på legemet» (v. 19) betyr å påføre noen en kroppslig skade. Det blir nærmere bestemt ved tilfellene som nevnes – brudd, øye, tann – der straffen skulle utmåles etter gjengjeldelsens rett (se 2 Mos 21,23 ff.).

V. 23. Straffen fullbyrdes

> «[23]Og Moses sa dette til Israels barn. Og de førte spotteren utenfor leiren og steinet ham. Israels barn gjorde som Herren hadde befalt Moses.»

Da disse lovene var kunngjort, ble straffen fullbyrdet på gudsbespotteren.

Kapittel 25. Sabbatsåret og jubelåret

Loven om sabbatsåret og jubelåret avslutter de lovene Herren ga Moses på Sinai berg. Det viser overskriften i v. 1, som peker tilbake til 2 Mos 34,32. Slik binder den alle lovene Moses fikk av Gud på fjellet og så etter hvert kunngjorde for folket, sammen til én indre enhet. De samme ordene kommer igjen i 7,38, der offerlovene slutter, i 26,46, etter løftene og truslene som følger loven om sabbatsåret og jubelåret, og til sist i 27,34, etter tilleggsloven om løfter.

Jubelåret svarer til soningsdagen (kap. 16). På soningsdagen, som kom igjen hvert år, skulle alle synder og all urenhet i menigheten som ikke var sonet og renset i løpet av året, bli strøket ut ved én soning som omfattet alt. Slik skulle forholdet mellom Herren og hans folk igjen bli uforstyrret.

På samme måte skulle jubelåret rydde bort den uorden som med tiden var kommet inn i det Gud hadde ordnet, fordi alt menneskelig og jordisk er ustadig. Slik skulle Israels rike føres tilbake til den tilstanden det hadde fra begynnelsen. Kap. 26 står i samme forhold til lovgivningen på Sinai som 2 Mos 23,20–33 til paktsrettene i 2 Mos 20,22–23,19.

V. 1–7. Sabbatsåret

«[1]Herren talte til Moses på Sinai berg og sa: [2]Tal til Israels barn og si til dem: Når dere kommer inn i det landet jeg vil gi dere, da skal landet ha en sabbatshvile for Herren. [3]I seks år skal du så din åker, og i seks år skal du stelle med din vingård og høste landets grøde. [4]Men i det sjuende året skal det være en høyhellig sabbat for landet,

> en sabbat for Herren. Da skal du ikke så din åker og ikke stelle med
> din vingård. [5]Det som vokser av seg selv etter at du har høstet, skal
> du ikke skjære, og druene på ditt ustelte vintre skal du ikke sanke.
> Det skal være et sabbatsår for landet. [6]Det som vokser i landets
> sabbatsår, skal være til føde for dere, for deg og din tjener og din
> tjenestepike og din dagarbeider og de fremmede som holder til hos
> deg. [7]Din buskap og de ville dyr som er i ditt land, skal også ete av all
> den grøde som vokser der.»

Når Israel var kommet inn i landet Herren ga dem, skulle de hellige det for Herren ved å holde sabbat. Folket med sine arbeidsfolk og trekkdyr skulle hvile hver sjuende dag i uken, og på samme måte skulle landet de bodde i, holde sabbat for Herren.

I seks år skulle de så åkeren og stelle vingården, det vil si dyrke kornåkrene, vingårdene og oliventrærne (2 Mos 23,11), og samle inn grøden. Men det sjuende året skulle være en høyhellig sabbat for landet, en sabbat viet til Herren. Det året skulle jorden verken dyrkes eller høstes (jf. 2 Mos 23,10–11). Det hebraiske verbet for å «stelle» vingården gjelder egentlig å skjære vinrankene.

Når året begynte. Når de verken skulle så eller høste, må sabbatsåret ha begynt med det borgerlige året om høsten, etter det sjette arbeidsåret, og ikke med kirkeåret den første i måneden abib (nisan). Det varte da til høsten i det sjuende året. Da tok arbeidet på jorden til igjen, med pløying og såing for det åttende året. Med dette stemmer både budet om å utrope jubelåret «på den tiende dagen i den sjuende måneden» (v. 9) og beregningen i v. 21–22.

Det ustelte vintreet. De skulle ikke skjære det som vokste av seg selv etter forrige høst, altså korn som hadde spirt fra korn som falt av ved forrige høst, og de skulle ikke sanke druene på det ustelte vintreet.

Ordet for «ustelt» her og i v. 11 er *nasir* (נָזִיר), det samme som nasireeren, han som lot håret vokse fritt uten å klippe det (4 Mos 6,5). Det er brukt i overført betydning om et vintre som ikke er beskåret. Det fikk utfolde all sin vekstkraft og var på den måten viet til Herren. (*Også de romerske dikterne taler om vintreets «grønne hår».*)

Hvem som skulle ete av grøden. «Det som vokser i landets sabbatsår», det vil si alt som vokste uten dyrking det året, skulle være til føde for alle. Meningen er at eieren ikke skulle høste det, men at herre

og tjener, arbeidsfolk og gjester, buskap og ville dyr skulle ete av det rett fra marken (jf. v. 12). Det som vokste uten pløying og såing, skulle være til felles nytte for mennesker og dyr.

Etter 2 Mos 23,11 skulle det tilhøre de fattige, men eieren var ikke forbudt å ete av det selv. Derfor er det ingen motsetning mellom de to stedene.

Denne grøden var slett ikke ubetydelig, særlig hvis det ikke var plukket etter med omhu etter høsten, eller hvis kornet var blitt overmodent. I de fruktbare delene av landet, særlig på Jisre'el-sletten og høysletten i Galilea, sår fortsatt store mengder hvete og annet korn seg selv fra de modne aksene, og ingen av innbyggerne samler det inn.[1]

Hva sabbatsåret betydde. Meningen med loven var ikke først og fremst at jorden og folket skulle få kvile, hvor nyttig og nødvendig det enn kunne være for mennesker, dyr og jord i denne verden. Men landet skulle holde sabbat for Herren i det sjuende året. Landet Herren hadde gitt sitt folk, skulle ha en tid med hellig hvile og vederkvegelse for sin Herre og Gud, slik menigheten hadde det på sabbatsdagen.

Mennesket skulle ikke legge hånd på åkrene og frukthagene og dyrke dem for å få grøde til eget bruk. Jorden skulle fris fra mennesket, som tærer på kreftene i den til jordiske formål som om den var hans eiendom. Den skulle få nyte den hellige hvilen Gud velsignet jorden og alt den bærer med etter skapelsen.

Av dette skulle Israel som Guds folk lære to ting. For det første: Jorden er skapt for mennesket, men ikke bare for at han skal tappe kreftene i den til sin egen nytte. Den skal også være hellig for Herren og få del i hans salige hvile.

For det andre: Det store målet for Herrens menighet var ikke å dyrke jorden uten stans med tungt arbeid i sitt ansikts sved (1 Mos 3,17.19). Målet var å nyte i fred den grøden Herren deres Gud hadde gitt dem, og som han fortsatt ville gi dem uten at de arbeidet for den, om de bare la vinn på å holde hans pakt og lot seg nøye med hans nåde.

Denne hensikten med sabbatsåret kommer enda tydeligere fram i jubelåret. Der blir det enda sterkere uttrykt at hele landet er helliget som Herrens eiendom. Og at jubelåret henger innerlig sammen med

[1]Strabon forteller noe lignende om Albania: mange steder bærer en åker som er sådd én gang, grøde to og tre ganger, og første gang femtifold.

sabbatsåret, ser vi av at tiden for det ble regnet ut etter sabbatsårene (v. 8).

V. 8–28. Jubelåret

> «[8]Så skal du telle fram sju sabbatsår, sju ganger sju år, så tiden for de sju sabbatsår blir førtini år. [9]Og i den sjuende måneden, på den tiende dagen i måneden, skal du la hornet lyde gjennom landet. På soningsdagen skal dere la hornet lyde gjennom hele landet. [10]Dere skal holde det femtiende året hellig og utrope frihet i landet for alle dem som bor der. Det skal være et jubelår for dere. Og dere skal komme tilbake, hver til sin eiendom og hver til sin slekt. [11]Et jubelår skal dette femtiende året være for dere. Ikke skal dere så, og ikke skal dere høste det som vokser av seg selv i det året, og ikke skal dere sanke druer av de ustelte vintrærne i det året. [12]For det er et jubelår, hellig skal det være for dere. Av marken skal dere ete det den bærer.»

Loven om jubelåret handler først om hvordan det skulle holdes (v. 8–12), og så om hva det skulle virke: på jordeiendommen (v. 13–34) og på israelittenes personlige frihet (v. 35–55).

Hornet på soningsdagen. De skulle telle sju sabbatsår, sju ganger sju år, i alt 49 år. Når den tiden var omme, skulle de la hornet lyde gjennom hele landet den tiende dagen i den sjuende måneden, altså på soningsdagen, og kunngjøre at jubelåret begynte. Denne måten å kunngjøre det på hang nøye sammen med det året skulle være.

Hornstøtet, lyden av det vidt hørbare hornet (*sjofar*, se 23,24), var tegnet på at Herren steg ned på Sinai. Der ville han oppreise Israel til sitt folk, ta dem inn i sin pakt, knytte dem til seg og velsigne dem ved sin nådepakt (2 Mos 19,13.16.19; 20,18). Ved hornstøtet skulle folket gå opp til fjellet for å feire at de var forent med Herren.

På samme måte skulle hornet etter det sjuende sabbatsåret kunngjøre for paktsfolket at deres Gud var nær i nåde. Det kunngjorde at året var kommet som skulle «utrope frihet i landet for alle dem som bor der» (v. 10): frihet fra trelldom (v. 40 ff.), hjemkomst til eiendom og slekt (v. 10.13) og fritak fra det tunge arbeidet på jorden (v. 11–12).

Dette nådeåret ble kunngjort og begynte på soningsdagen i hvert sjuende sabbatsår. Det skulle vise at Guds barns salige frihet bare kunne begynne med full tilgivelse for syndene. Det store nådeåret

skulle komme igjen etter sju ganger sju år, det vil si at hvert femtiende år skulle helliges som jubelår, slik v. 10 uttrykkelig sier.

Rabbi Jehuda og de tidsregnerne som har fulgt ham, mener at jubeláret falt sammen med det sjuende sabbatsåret, det 49. året. Men tidsregningen i teksten selv viser at det ikke holder. Det femtiende året var hvileåret, der sabbatstanken nådde sin fulle virkeliggjørelse og sin jordiske, timelige avslutning.

Navnet jubelår. Ordene «utrope frihet i landet for alle dem som bor der» blir nærmere forklart i v. 10–11: Året skal være et hornstøt for dere, så dere kan vende tilbake, hver til sin eiendom og hver til sin slekt (enda nærmere i v. 23–34 og 39–55). Dette var frukten av hornstøtet, det vil si av året som begynte med det, og derfor kalles det «frihetsåret» i Esek 46,17.

Ordet *jovel* (יוֹבֵל) kommer av et verb som betyr «strømme med brus». Det betyr ikke «jubel» eller «jubeltid», for der det ikke brukes om jubeláret, betyr det bare et kraftig støt i hornet (2 Mos 19,13; Jos 6,5). Det betyr det også i v. 10–12, mens det i v. 15.28.30.31.33, 27,18 og 4 Mos 36,4 er en forkortelse for «hornstøtets år».

Hvile og hellighet. Det andre jubeláret skulle føre med seg, var at israelittene verken skulle så eller høste, akkurat som i sabbatsåret (v. 4–5). «For det er et jubelår», det vil si ikke «en jubeltid», men året for hornstøtet. Det skulle være hellig for dem, en sabbatstid som skulle være hellig som dagen med hornblåsing (23,24).

V. 13–17. Kjøp og salg av jord

> «[13]I dette jubeláret skal dere komme tilbake, enhver til sin eiendom.
> [14]Når du selger noe til din neste, eller når du kjøper noe av din neste, da skal dere ikke gjøre hverandre urett. [15]Etter tallet av år siden jubeláret, skal du kjøpe av din neste. Etter tallet av innhøstningsårene skal han selge til deg. [16]For et større antall år skal du gjøre kjøpesummen større, og for et mindre antall år skal du gjøre kjøpesummen mindre. For det er bare et visst antall avlinger han selger til deg. [17]Ingen av dere skal gjøre sin neste urett, men du skal frykte din Gud. For jeg er Herren deres Gud.»

Her nevnes én av virkningene av frihetsåret: at hver skulle komme tilbake til sin eiendom. Det blir forberedt med en advarsel mot å lure hverandre når jord kjøpes og selges, og med en begrunnelse for advarselen.

Ved kjøp og salg av jord skulle ingen gjøre den andre urett, det vil si lure ham med falske opplysninger om hva jorden var verdt og hva den ga. Det hebraiske ordet brukes særlig om å undertrykke fremmede (19,33; 2 Mos 22,21), treller (5 Mos 23,16) og fattige, enker og farløse (Jer 22,3; Esek 18,8) i det borgerlige livet ved å lure dem eller ta fra dem det de eide.

Prisen skulle rette seg etter hvor mange år som var gått siden jubelåret. Det de solgte, var altså bare avlingene fram til neste jubelår, og prisen ble høyere eller lavere etter hvor mange eller få år det var igjen. Urett og undertrykkelse ville Gud straffe, og derfor skulle de frykte ham.

V. 18–22. Velsignelsen i det sjette året

> «[18]Dere skal holde mine lover og ta vare på mine bud og holde dem, så skal dere bo trygt i landet. [19]Landet skal gi sin frukt, og dere skal ete og bli mette og bo der trygt. [20]Og om dere sier: Hva skal vi ete i det sjuende året, når vi ikke sår og ikke samler inn vår grøde? – [21]– da vil jeg sende min velsignelse over dere i det sjette året, så det gir grøde for tre år. [22]I det åttende året skal dere så, men ennå ete av den gamle grøden. Like til det niende årets grøde kommer, skal dere ete gammelt korn.»

Holdt de derimot Herrens lover og bud, ville han sørge for at de bodde trygt og uten bekymring i landet og ble mette av den rike grøden. Slik passer v. 18–22 svært godt til det som går foran.[2]

Herren ville bevare dem fra nød selv om de verken sådde eller høstet. Han ville gi dem sin velsignelse i det sjette året, så det bar grøde for tre år. Når de sådde i det åttende året, skulle de ete av den gamle grøden helt til det niende året, det vil si til høsten det året.

Av v. 21–22 går det helt klart fram at både jubelåret og sabbatsåret begynte om høsten, når en begynte å så for det kommende året. Det sjette året skulle gi nok for tre år, og såingen for det niende året skulle skje i det åttende. Det ble altså ikke sådd fra høsten i det sjette året til

[2]Knobel mener at avsnittet er et senere innskudd om sabbatsåret. Men løftet om at det sjette året skal gi grøde for tre år, viser så klart som mulig at det handler om jubelåret sammen med det sjuende sabbatsåret foran det. I v. 20 er det sjuende året bare nevnt som begynnelsen på den toårige sabbaten da landet verken skulle sås eller høstes.

høsten i det sjuende, og når jubelåret kom, helt til høsten i det åttende. Da falt både såing og høsting bort i to år på rad.

Grøden fra det sjette året, som var høstet inn i den sjuende måneden det året, måtte derfor rekke i tre år – ikke bare til såingen om høsten i det åttende, femtiende året, men til høsten i det niende, femtiførste året. Slik har også Talmud og rabbinerne til alle tider forstått loven.

V. 23–28. Innløsning av jord

> «[23]Jorden må ikke selges for alle tider. For meg hører landet til. Dere er fremmede og gjester hos meg. [24]I hele det landet dere får til eie, skal dere tillate innløsning av jorden. [25]Når din bror blir fattig og må selge noe av sin jordeiendom, da skal hans løser, hans nærmeste, komme og innløse det som hans bror har solgt. [26]Og om en ikke har noen løser, men selv får råd til det og kommer til å eie det som skal til for å innløse det, [27]da skal han regne etter hvor mange år det er gått siden han solgte, og bare betale det overskytende til den mannen han solgte til. Så skal han få sin jordeiendom igjen. [28]Men dersom han ikke har nok til å betale ham med, da skal det han har solgt, bli i dens eie som kjøpte det, helt til jubelåret. Men i jubelåret skal det gis fritt, så han får sin jordeiendom igjen.»

Det som alt lå i lovene om kjøp og salg av årets grøde (v. 15–16), at jorden ikke kunne avhendes for godt, blir her sagt rett ut. Samtidig får vi regelen for hvordan en mann som av fattigdom hadde måttet selge farsarven sin, kunne få den igjen ved innløsning.

Landet er Herrens. V. 23 gir den alminnelige regelen: Jorden må ikke selges «for alle tider», ordrett «til utslettelse», det vil si slik at den forsvant fra selgeren og var tapt for ham for alltid. For «meg hører landet til». Israelittene, som han ville gi landet (v. 2), var ikke virkelige eiere med full rett, så de kunne gjøre hva de ville med det. De var «fremmede og gjester» hos Herren i hans land. Derfor skulle de i hele landet de fikk til eie, gi jorden rett til innløsning (v. 24).

Tre måter. Det kunne skje på tre måter. Den første (v. 25): Ble en bror fattig og solgte eiendommen sin, skulle hans nærmeste løser komme og løse ut det han hadde solgt, det vil si kjøpe det tilbake av kjøperen og gi det til den som hadde eid det. Den nærmeste løseren var den slektningen som hadde plikten etter den rekkefølgen v. 48–49 nevner.

Den andre (v. 26–27): Hadde en ingen løser, enten fordi det ikke fantes slektninger med denne plikten, eller fordi alle var for fattige, men selv tjente nok til å løse ut eiendommen, skulle han regne ut årene siden salget og betale det overskytende tilbake til kjøperen. Det var så mye som kjøperen hadde betalt for de årene som var igjen til neste jubelår, og så skulle eiendommen bli hans igjen. Kjøperen hadde jo bare betalt for avlingene fram til neste jubelår, og derfor kunne han bare kreve tilbake det han hadde betalt for de årene som var igjen.

Den tredje (v. 28): Tjente ikke mannen nok til å betale for å få jorden tilbake, skulle det han hadde solgt, bli hos kjøperen til jubelåret. Da skulle det «gis fritt», så den fattige selgeren fikk eiendommen tilbake uten å betale. Kjøperen tapte ikke noe på det, for avlingene fram til jubelåret hadde gitt ham fullt igjen det han betalte for dem. Ved disse lovbestemmelsene ble ethvert kjøp av jord i virkeligheten bare en forpaktning for et visst antall år.

V. 29–38. Hus i byene og levittenes hus

«[29]Når noen selger et våningshus i en by som er omgitt av murer, da skal hans innløsningsrett vare inntil et helt år er gått etter at han har solgt. Ett år skal hans innløsningsrett vare. [30]Men dersom det ikke blir innløst innen et helt år er til ende, da skal huset, om det ligger i en by med murer omkring, for alle tider tilhøre den som kjøpte det, og hans etterkommere. Det skal ikke gis fritt i jubelåret. [31]Men husene i småbyer som ikke har murer omkring, skal regnes like med jordene på landet. De skal kunne innløses, og i jubelåret skal de gis fri. [32]Gjelder det hus i byer som hører levittene til, da skal innløsningsretten vare gjennom alle tider. [33]Når en kjøper noe av en levitt, så skal et hus som er solgt, så fremt det ligger i hans egen by, gis fritt i jubelåret. For husene i levittenes byer er deres eiendom blant Israels barn. [34]Men beitemarkene omkring deres byer må ikke selges, de er deres eiendom for all tid.»

Hus i byer med mur. Ble et våningshus solgt i en by med mur omkring, skulle det kunne løses ut til året etter salget var omme. Ble det ikke løst ut innen et år, tilhørte det kjøperen og hans etterkommere for alltid, og det ble ikke gitt fritt i jubelåret. Det står bokstavelig at huset skulle «stå fast» for ham, det vil si bli hans faste eiendom (jf. 1 Mos 23,17).

Loven bygger på at husene i byer med mur ikke var så nøye knyttet til jordeiendommen at et salg av dem endret den delen av landet som opprinnelig var gitt hver slekt.

Husene var bygd av mennesker og tilhørte eierne fullt ut, enten de hadde overtatt dem da landet ble inntatt og bare holdt dem ved like, eller hadde bygd dem selv. Dette siste synspunktet var likevel helt underordnet. For når det gjaldt «husene i småbyer» uten mur omkring, det vil si gårdshus og landsbyer (jf. Jos 13,23), ble det slett ikke tatt i betraktning. Slike hus skulle regnes som en del av jorden og behandles som jordeiendom når det gjaldt innløsning og tilbakelevering i jubelåret.

Levittenes hus. For levittbyene, det vil si levittenes hus i de byene som tilhørte dem, gjaldt det derimot at levittene hadde innløsningsrett «gjennom alle tider». Solgte de et hus, mistet de aldri retten til å kjøpe det tilbake. «Gjennom alle tider» står her i motsetning til det ene året som gjaldt for andre hus (v. 29–30).

V. 33 betyr: Kjøpte noen et levitthus i en av levittbyene, skulle huset gå tilbake til levitten i jubelåret uten at han betalte for det. Første ledd sier egentlig «når en løser ut fra levittene». Vanskeligheten forsvinner når vi, som rabbinerne, tar ordet «løse ut» i betydningen «kjøpe».

At loven bruker «løse ut» for «kjøpe», kan forklares ut fra at levittene ikke fikk noen arv i landet da det ble delt, og heller ikke fikk byene de skulle bo i, som sin egen eiendom.

Levittbyene ble gitt til de stammene der de lå, med den plikten å sette av et visst antall våningshus til levittene og beitemark til buskapen deres rundt byene (jf. 4 Mos 35,1 ff.). Kjøpte derfor en som ikke var levitt, et levitthus, var det i virkeligheten et tilbakekjøp av eiendom som hørte hans stamme til, en innløsning av det stammen hadde overlatt levittene til bolig og underhold.

3

Ordene «så fremt det ligger i hans egen by» er en forklarende tilføyelse. De betyr ikke «hva han enn hadde solgt av hus eller annet i byen

[3] Slik forklarer også den jødiske utleggeren Hiskuni det. Ewald, Knobel og andre vil etter den latinske oversettelsen sette inn et «ikke», så det heter «når ikke en av levittene løser det ut». Men det er ikke bare en unødvendig gjetning; det passer slett ikke, for da ville retten bli begrenset til levittene uten noen synlig grunn, som om ikke en slektning på morssiden fra en annen stamme også kunne ha gjort det.

sin», for levittene eide ikke annet i byene enn husene. De betyr «det huset han hadde solgt, nemlig i den byen han eide».

Retten til å få huset tilbake gjaldt altså bare husene levittene hadde fått i sine egne byer, ikke hus de hadde kjøpt eller arvet i andre byer. Levittene skulle ikke ha noen arv i landet utenom husene i byene som var satt av til dem. Skulle de ikke komme dårligere ut enn de andre stammene, måtte de være sikret eiendomsretten til husene sine for alle tider.

Beitemarkene. Jorden på beitemarkene omkring levittbyene skulle ikke selges. Ved siden av husene skulle levittene også få beite til buskapen sin rundt byene (4 Mos 35,2–3). Ordet (*migrasj*, מִגְרָשׁ) kommer av et verb som betyr «drive», det vil si drive buskapen ut. Disse beitemarkene skulle ikke kunne selges, og ikke en gang leies bort til jubelåret. Ble de solgt, ville levittene ikke ha noe sted igjen å fø buskapen sin.

V. 35–38. Hjelp til den fattige bror

> «[35]Når din bror blir fattig og ikke lenger kan holde seg oppe, da skal du støtte ham. Som en fremmed og en innflytter skal han leve hos deg. [36]Du må ikke ta rente eller ågerpenger av ham. Du skal frykte din Gud, så din bror kan leve med deg. [37]Du skal ikke låne ham penger mot rente og ikke kreve noe i tillegg for den maten du låner ham. [38]Jeg er Herren deres Gud, som førte dere ut av landet Egypt for å gi dere Kana'ans land og være deres Gud.»

Den andre virkningen av jubelåret var at en israelitt som var blitt trell, skulle få friheten tilbake og komme hjem til slekten sin. Også den blir innledet med en formaning: De skulle hjelpe en bror som var blitt fattig (v. 35–38), og bevare hans personlige frihet.

«Når din bror blir fattig», det vil si en landsmann eller stammefelle, «og hans hånd vakler hos deg» – altså når han ikke lenger klarte seg på egen hånd – «da skal du støtte ham». Du skal ta ham under armen og hjelpe ham ut av ulykken. «Som en fremmed og en innflytter skal han leve hos deg.»

Lånte han penger, skulle de ikke kreve rente, og lånte han mat, skulle de ikke kreve noe tillegg, noen større mengde, når den ble betalt tilbake (jf. 2 Mos 22,25; 5 Mos 23,19–20). Det skulle de la være av frykt for Gud, som hadde løst Israel ut av trelldommen for å gi dem Kanaans land.

V. 39–55. Israelitten som må selge seg selv

«[39]Når din bror blir fattig og selger seg til deg, da skal du ikke la ham tjene hos deg som en trell tjener. [40]Han skal være hos deg som en dagarbeider eller innflytter, og tjene hos deg til jubelåret. [41]Da skal han flytte fra deg, både han og hans barn, og dra hjem til sin slekt. Til sin fedreeiendom skal han vende tilbake. [42]For de er mine tjenere, som jeg har ført ut av landet Egypt. De skal ikke selges som en trell selges. [43]Du skal ikke herske over ham med hardhet, men du skal frykte din Gud. [44]Men vil du få deg en trell eller en trellkvinne, da skal du kjøpe dem av de folkeslagene som bor omkring dere. [45]Dere kan også kjøpe treller blant barna av de innflytterne som bor hos dere som fremmede. Blant dem og deres etterkommere, som bor hos dere og er født i deres land, kan dere kjøpe treller eller trellkvinner. De skal være deres eiendom. [46]Og dere kan etterlate dem som arv til deres barn etter dere, så de kan ha dem til eiendom. Dere kan for alltid bruke dem som treller. Men over dine brødre, Israels barn, skal du ikke herske med hardhet, bror over bror.»

Fra v. 39 følger lovene om israelitten som av fattigdom hadde måttet selge seg selv. V. 39–46 handler om tjenesten hans hos en annen israelitt. Den han hadde solgt seg til, skulle ikke la ham gjøre trellearbeid (2 Mos 1,14), men ha ham hos seg som dagarbeider og innflytter og la ham tjene til jubelåret. Da skulle han gå fri med barna sine og vende tilbake til slekten og fedrenes eiendom.

Forholdet til 2. Mosebok 21. Denne bestemmelsen utfyller lovene om paktsrettene (2 Mos 21,2–6), og de to stedene motsier ikke hverandre, slik Knobel mener. I 2 Mos 21 er det ikke sagt noe om hvordan en israelittisk tjener skulle behandles, bare at han skulle få friheten igjen i det sjuende tjenesteåret. Den grensen er ikke nevnt her, for kapitlet handler bare om hva jubelåret betydde for israelitter i trelldom.

Det som her blir fastsatt, er at jubelåret skulle gi frihet også til israelitten som fattigdommen hadde drevet i trelldom. Det gjaldt naturligvis bare den som ennå var trell da jubelåret begynte og ikke hadde tjent sju fulle år – og forutsatt at han ikke hadde gitt avkall på retten til å bli fri etter sju års tjeneste (2 Mos 21,5–6).

Vi kan ikke vente at dette unntaket skulle bli nevnt uttrykkelig her, for det rokket ikke ved tanken bak jubelåret. Den som frivillig ga avkall på retten til å bli fri, hadde dermed også frivillig gitt avkall på

den friheten jubelåret kunne ha gitt ham. Han kunne gjøre det fordi jubelåret lå så langt fram at han ikke ventet å oppleve det, eller fordi han hadde det bedre hos herren sin enn han kunne skaffe seg som fri mann.

Herrens tjenere. Israelittene var Herrens tjenere. Han hadde løst dem ut av trelldommen under farao og tatt dem til sitt folk (2 Mos 19,5; 18,10). Derfor skulle de ikke «selges som en trell selges», det vil si ikke selges til virkelig trelldom, og ingen av dem skulle herske hardt over en annen (v. 43; jf. 2 Mos 1,13–14). «Ved denne grunnsetningen var trelldommen helt avskaffet for gudsrikets folk», sier Oehler.

Israelittene kunne bare ha treller og trellkvinner som de hadde kjøpt av fremmede folk, eller fremmede som hadde bosatt seg i landet. Dem kunne de etterlate som arv til barna sine og la dem gjøre trellearbeid, men ikke brødrene sine, Israels barn (v. 46; jf. v. 43).

V. 47–55. Israelitten som har solgt seg til en fremmed

> «[47]Når en fremmed eller innflytter hos deg kommer til velstand, og en av dine brødre som bor nær ham, blir fattig og må selge seg til den fremmede som har tilhold hos deg, eller til en som stammer fra en fremmed manns slekt, [48]da skal han kunne løses ut etter at han har solgt seg. En av hans brødre skal løse ham ut, [49]eller hans onkel eller hans onkels sønn eller en annen av de nærmeste slektninger i hans ætt, skal løse ham ut. Eller om han får råd til det, da skal han løse seg selv ut. [50]Når han så gjør opp med den som har kjøpt ham, skal de regne ut tiden fra det året han solgte seg til ham, og til jubelåret. Og pengene som han solgte seg for, skal deles med antall år. Den tiden han har vært hos ham, skal regnes som om han hadde vært dagarbeider. [51]Dersom det ennå er mange år igjen, da skal han til utløsning betale tilbake en tilsvarende del av de pengene han ble kjøpt for. [52]Men dersom det er få år igjen til jubelåret, så skal han gjøre opp med ham deretter. Han skal betale sin løsningssum etter sine tjenesteår. [53]Som en dagarbeider som tjener år for år, skal han være hos ham. Du må ikke tåle at han hersker over ham med hardhet. [54]Men dersom han ikke løses ut på en av disse måtene, da skal han bli fri i jubelåret, både han og hans barn. [55]For meg tilhører Israels barn som tjenere. De er mine tjenere, som jeg har ført ut av landet Egypt. Jeg er Herren deres Gud.»

En israelitt som tjente hos en fremmed som var blitt velstående, eller hos en annen som ikke var israelitt og bodde i landet, skulle kunne løses ut når som helst. Hadde han av fattigdom solgt seg til en fremmed innflytter – «fremmed» er tilføyd for å skille ham fra en israelittisk innflytter (v. 35) – eller til en etterkommer av en fremmed slekt, skulle en av brødrene hans løse ham ut, eller onkelen hans, onkelens sønn eller en annen i slekten. Fikk han selv råd til det, skulle han løse seg selv ut.

Løsesummen. Da skulle de regne ut tiden fra det året han ble kjøpt, til jubelåret, og pengene han ble kjøpt for, skulle «deles med antall år». Prisen han hadde solgt seg for, ble altså fordelt på de årene han måtte ha tjent fram til jubelåret. Den tiden han allerede hadde arbeidet, skulle verdsettes som en dagarbeiders tid og komme ham til gode som skulle løses ut. Etter som det var få eller mange år igjen til jubelåret, ble løsesummen liten eller stor.

I tjenestetiden skulle kjøperen ha ham hos seg som en dagarbeider som tjente år for år, altså en arbeider leid for en bestemt tid, og ikke herske over ham med hard undertrykkelse. «Du må ikke tåle» heter egentlig «for dine øyne», så du ser det – og «du» er hele folket.

Ble han ikke løst ut av de slektningene som er nevnt i v. 48–49, skulle han gå fri sammen med barna sine i jubelåret, uten at noen betalte for ham. Han skulle ikke bli værende i trelldom, for israelittene var Herrens tjenere (v. 55; jf. v. 42).

Jubelårets høyeste mål

Ved disse ordningene hjalp jubelåret hver israelitt som var blitt fattig og havnet i trelldom, til å få tilbake eiendommen og den personlige friheten. All jordeiendom som var avhendet i årenes løp, gikk tilbake til den opprinnelige eieren, og slik ble hele samfunnet ført tilbake til den tilstanden Gud hadde ordnet fra begynnelsen.

Men å føre gudsriket tilbake til sin opprinnelige tilstand var ikke jubelårets høyeste og siste mål. Sabbatshvilen i hele landet og for hele folket hørte med til den friheten året skulle gi landet og innbyggerne. I jubelåret, som i sabbatsåret, skulle Herrens land få nyte hellig hvile. Herrens folk skulle fris fra det tunge arbeidet med å dyrke jorden og leve og bli vederkveget i salig hvile ved den velsignelsen Herren deres Gud hadde gitt dem.

Slik ble jubelåret for de fattige, undertrykte og lidende, ja, for hele folket, et festår og et nådeår. Det ga ikke bare de fangne utløsning og de fattige utfrielse av nøden. Det gjorde hele Herrens menighet fri fra det tunge arbeidet i denne verden. Det var en tid til vederkvegelse, da all undertrykkelse skulle ta slutt, og hver og en i paktsfolket skulle finne sin løser i Herren, som førte hver mann tilbake til sin eiendom og sitt hjem.

Et forbilde på Kristus. Herren hadde ført Israels barn ut av Egypt for å gi dem Kanaans land, der de skulle leve som hans tjenere og tjene ham. Derfor skulle Herrens folk og Herrens land i jubelåret holde et år med hellig hvile og vederkvegelse for Herren.

I denne høytiden skulle de få en forsmak av de «tider med fornyelse og trøst fra Herrens åsyn» som skulle komme til alle mennesker ved ham som er salvet med Herrens Ånd. Han skulle komme for å forkynne evangeliet for de fattige, forbinde dem som har et nedbrutt hjerte, utrope frihet for de fangne og frigjørelse for de bundne og utrope et nådens år fra Herren for alle som sørger (Jes 61,1–3; Luk 4,17–21).

Og han skal komme igjen fra himmelen i de tider da alt blir gjenopprettet, for å fullende Guds rike. Da skal han forherlige hele skapningen til et Guds rike og gjenopprette alt som synden har ødelagt fra verdens begynnelse. Han skal gjøre ende på all syndens trelldom og grunnfeste Guds barns sanne frihet. Han skal fri hver skapning fra trelldommen under forgjengeligheten, som den sukker under på grunn av menneskets synd, og føre alle sine utvalgte inn i fredsriket og den evige salighet, som var gjort i stand for dem til arv fra verdens grunnvoll ble lagt (Apg 3,19–21; Rom 8,19 ff.; Matt 25,34; Kol 1,12; 1 Pet 1,4).

Kapittel 26. Velsignelse og forbannelse

Paktsboken var kjernen i paktsfellesskapet som Herren hadde opprettet med Israels barn, da han tok dem til sitt folk. Den inneholdt grunnreglene for dette fellesskapet og livsregelen for paktsfolket (2 Mos 20,22–23,19), og den sluttet med løfter og trusler (2 Mos 23,20–33). På samme måte slutter nå lovgivningen på Sinai, som foldet ut den indre, åndelige siden av hele paktsordningen. Kapitlet viser utførlig hvilken velsignelse det ville gi å holde lovene trofast, og hvilken forbannelse som ville følge om de ble brutt.

Løftene og truslene i 2 Mos 23 gjaldt erobringen av Kanaan. Her gjelder løftene velsignelsen Israel skulle få når landet var i deres eie (v. 3–13), og truslene gjelder dommene Herren ville la ramme sitt ulydige folk i arvelandet, ja, til sist drive dem ut og spre dem blant hedningene (v. 14–39).

Men med et profetisk blikk langt inn i framtiden sies det også hva som så skulle skje: Folket skulle angre, bekjenne sin synd for Herren og bli tatt til nåde igjen av ham, den evig trofaste paktens Gud (v. 40–45).[1]

[1]Kritikerne vil ikke ha Moses som forfatter, fordi kapitlet inneholder profetier, og setter det til kongetiden. Men selv uten noen høyere opplysning måtte grunntanken her ligge nær for lovgiveren Moses. Han trengte bare å kjenne menneskehjertet litt og se klart hva loven krevde åndelig og moralsk. Da kunne han forutse at et jordisk sinnet og vanhellig folk ikke ville oppfylle lovens krav om at hele livet skulle helliges Herren. De ville bryte loven på mange måter og gjøre opprør mot Gud. Tider med troskap og velsignelse ville veksle med tider med troløshet og forbannelse, men til slutt ville Guds nåde seire over det hardt straffede og dypt ydmykede folket og føre frelsesverket til et herlig mål. Dette forklarer ikke alt det konkrete i kapitlet, men det viser hvor den guddommelige åpenbaringen kunne knytte an hos Moses. Auberlen sier: «Det er en underfull og storslått åpenbaring av Guds storhet at han viser folket, som han nettopp har fridd ut fra hedningene og samlet om seg, at de skal spres blant hedningene igjen, og at han forutsier at landet skal bli øde, før Israel engang har tatt det. Slike ord kan bare den tale som virkelig har framtiden for øye, som ser hele syndens dybde,

Ved slutten av hele loven og på terskelen til det lovede landet ble velsignelsen og forbannelsen innprentet folket enda mer omfattende (5 Mos 28–30).

V. 1–13. Avgudene og sabbatene

> «[1]Dere skal ikke gjøre dere avguder og ikke reise opp utskårne bilder eller støtter. Og dere skal ikke sette opp steiner med bilder i deres land for å tilbe ved dem. For jeg er Herren deres Gud. [2]Mine sabbater skal dere holde, og min helligdom skal dere ha ærefrykt for. Jeg er Herren.»

Disse to versene er innledningen. Her blir hele loven sammenfattet i to hovedbud og satt foran velsignelsen og forbannelsen – loven som skulle bringe rik velsignelse når den ble holdt, og harde dommer når den ble brutt. Israel skal ikke lage seg avguder, ikke reise utskårne bilder og støtter for å tilbe dem, men tjene Herren sin Gud ved å holde hans sabbater og frykte for hans helligdom.

Forbudet mot avgudene (*elilim*, אֱלִילִים, «intetheter»), som i 19,4, minner om grunnbudet i de ti bud (2 Mos 20,3–4). Til de utskårne bildene og støttene (jf. 2 Mos 23,24) kommer budet om ikke å sette opp «bildesteiner»[2] i landet for å tilbe ved dem. Det er en stein formet til et bilde, et avgudsbilde av stein, og ikke bare en stein med innskrift eller tegn. Derfor må de utskårne bildene her være avgudsbilder av tre, som i Jes 44,15. I v. 2 innskjerpes den rette gudstjenesten på ny med de samme ordene som i 19,30.

V. 3–5. Velsignelsen over landet

> «[3]Dersom dere vandrer i mine lover og tar vare på mine bud og holder dem, [4]da vil jeg gi dere regn i rette tid. Jorden skal gi sin grøde, og markens trær skal gi sin frukt. [5]Tresketiden skal vare hos dere like til vinhøsten. Og vinhøsten skal vare til kornet blir sådd. Dere skal ete dere mette av brødet som dere har dyrket, og bo trygt i deres land.»

---

og som kan bryte ned sitt eget verk og likevel nå sitt mål. Desto mer tilbedelsesverdig og underfull er nåden, som likevel begynner sitt verk blant slike syndere og er viss på seier, tross alt som hindrer og står imot.» En så særegen åpenbaring må ha grepet Moses dypt, og det forklarer også det særegne i språket: her hoper det seg opp sjeldne ord og uttrykk, og noen av dem finnes ikke ellers i Det gamle testamente.

[2]**«bildesteiner»** even maskit, אֶבֶן מַשְׂכִּית

Velsignelsen over den som holder loven. Hvis Israel vandret etter Herrens bud (se 18,4), ville Herren gjøre landet fruktbart, så de fikk brød til å bli mette. «Regn i rette tid» er regnskyllene i de to regntidene som landets grøde er avhengig av, tidligregnet om høsten og senregnet om våren (5 Mos 11,14).

Tidligregnet kommer etter jevndøgn om høsten, når hvete og bygg blir sådd, i siste halvdel av oktober eller i begynnelsen av november. Det faller som regel i kraftige byger i november og desember, og siden bare med lange mellomrom og svakere. Senregnet faller i mars, før høsten av vinterkornet begynner og når sommersæden blir sådd. Det varer bare noen dager, enkelte år bare noen timer. Om v. 5 se 25,18–19.

V. 6–8. Fred og seier

> «[6]Jeg vil gi fred i landet. Dere skal hvile i ro, og ingen skal forferde dere. Jeg vil utrydde de ville dyrene av landet, og sverdet skal ikke fare gjennom deres land. [7]Dere skal forfølge deres fiender, og de skal falle for deres sverd. [8]Fem av dere skal forfølge hundre, og hundre av dere skal forfølge ti tusen, og deres fiender skal falle for deres sverd.»

Herren ville gi fred i landet. Han ville la rovdyrene som truet livet, forsvinne, og han ville ikke la krig komme over landet. Fiendene som angrep Israel, ville han jage på flukt og la dem falle for Israels sverd. Å «hvile» uten at noen skremmer en opp, er et bilde på et stille og fredelig liv. Det er hentet fra en flokk som ligger på god beite, der verken villdyr eller mennesker angriper den (Jes 14,30).

«Sverdet», det viktigste våpenet, står for krig. Fiendene som skulle forfølges, er nabofolkene som ville føre krig mot Israel. Ordene om at fem skulle jage hundre og hundre ti tusen, er et ordtak om hvor overlegent Israel skulle seire over fiendene sine. Det blir gjentatt med motsatt mening og enda sterkere i 5 Mos 32,30 og Jes 30,17.

V. 9–10. Paktens velsignelse

> «[9]Jeg vil vende meg til dere og gjøre dere fruktbare og tallrike, og jeg vil holde min pakt med dere. [10]Dere skal ha gammel grøde å ete inntil dere må føre den bort for den nye grødens skyld.»

Herren ville dessuten gi dem sin paktsvelsignelse uten opphold. At han «vender seg til» dem, betyr at han ser på dem med medfølelse og nåde (Sal 25,16; 69,17).

Når folket ble fruktbart og tallrikt, var det en stadig oppfyllelse av paktsløftet (1 Mos 17,4–6), og slik ble pakten stadfestet (1 Mos 17,7). Det betyr ikke bare at den ble holdt ved like. Paktens nåde skulle stadig bli virkelighet, så pakten ble ført videre mot fullendelsen. Dette var velsignelsens egentlige mål. Alle de jordiske godene var bare grunnlaget for den, som et pant på at Gud stadig bodde midt i sitt folk.

Selv om folket ble så tallrikt, skulle de ikke mangle mat. De skulle ete av gammel grøde og føre den bort for å få plass til den nye. Calvin forklarer at de måtte hente det gamle kornet ut av låven og den gamle vinen ut av kjelleren, fordi det nye kom i slik overflod.

V. 11–13. Gud bor midt iblant dem

> «[11]Jeg vil sette min bolig midt iblant dere, og jeg skal aldri forkaste dere. [12]Jeg vil vandre midt iblant dere. Jeg vil være deres Gud, og dere skal være mitt folk. [13]Jeg er Herren deres Gud, som førte dere ut av landet Egypt, for at dere ikke mer skulle være egypternes treller, og jeg brøt i stykker stengene i åket som lå på dere og lot dere gå oppreist.»

Ordet om Guds bolig (*misjkan*, מִשְׁכָּן) blant folket i helligdommen rommer tanken om en bolig der en finner hvile og blir værende. At Gud vandrer midt iblant Israel, gjelder ikke at han fulgte og ledet folket på vandringen gjennom ørkenen. Det gjelder hans vandring blant folket i selve Kanaan. Der skulle han stadig vise seg som deres Gud og gjøre dem til sitt eiendomsfolk. Han ville føre dem inn i et stadig nærmere fellesskap med seg og gi dem alle frelsesgodene i sin nådepakt.

For han var deres Gud, som hadde ført dem ut av Egypt så de ikke lenger skulle være egypternes treller, og som hadde brutt stengene i åket deres og latt dem gå oppreist.

Stengene i åket (Esek 34,27) er de stengene som legges over nakken på trekkdyr (Jer 27,2), så de bøyer nakken og kan spennes for arbeid. Med et slikt åk hadde Egypt trykket Israel ned, så de ikke lenger kunne gå oppreist. Men Gud brøt åket og lot dem gå oppreist igjen. Åket er et bilde på hard undertrykkelse, og den oppreiste gangen et bilde på frihet fra trelldommen.

V. 14–33. Forbannelsen over den som forakter loven

> «[14]Men dersom dere ikke lyder meg og ikke holder alle disse bud,
> [15]dersom dere forakter mine forskrifter, og dersom dere forkaster
> mine lover, så dere ikke holder alle mine bud, men bryter min pakt,
> [16]da vil også jeg gjøre slik mot dere: Jeg vil hjemsøke dere med
> redsler, med sott som tærer og feber som brenner, så deres øyne
> slokner og sjelen tæres bort. Til ingen nytte skal dere så deres utsæd,
> deres fiender skal ete den. [17]Jeg vil sette mitt åsyn mot dere, og deres
> fiender skal slå dere. De som hater dere, skal herske over dere. Og
> dere skal flykte selv om ingen forfølger dere.»

Forbannelsen over den som forakter loven. Dommene som nå trues med, gjelder ikke enkelte lovbrudd. De gjelder forakt for alle lovene, en indre forakt for Guds bud som bryter pakten (v. 14–15), altså et overmodig og hardnakket opprør mot Gud og hans bud. For dette kunngjøres harde dommer, og de skulle stige i fire trinn til det ytterste om folket fortsatte å forherde seg.

Om Israel sto Herren imot på denne måten, ville han gjøre slik mot dem (v. 16–17): Han ville sette redsel over dem. Det er et samlebegrep, og det blir siden nevnt hva det består i: sykdommer, såing uten at de selv får høste, nederlag i krig og flukt for fiendene.

To sykdommer som tærer på livet, blir nevnt: tæring og brennende feber. De slukker øynene, livets lys, og får sjelen, selve livet, til å visne bort. I 2 Mos 15,26 og 23,25 ble lydighet lovet vern mot sykdom. Tæring er i dag sjelden i Israels land og i Syria, men brennende feber er en av de vanlige sykdommene der.

Dessuten skulle fiender falle inn i landet, så folket arbeidet og sådde forgjeves, for fiendene skulle ete grøden. Slik gikk det også (f.eks. Dom 6,3–4). Herren skulle vende sitt åsyn mot dem, så de ble slått av fiendene og ydmyket så dypt at de flyktet selv om ingen forfulgte dem (jf. v. 36).

De fire trinnene. Hvis disse straffene ikke nådde sitt mål og førte Israel tilbake til troskap mot sin Gud, ville Herren straffe det ulydige folket enda hardere. Han ville tukte de opprørske for deres synd, ikke bare én gang, men sju ganger. Dette ville han gjøre så lenge Israel

holdt fast ved sin hardnakkede motstand, og derfor ville han øke dommene trinn for trinn.

Fire ganger etter hverandre kunngjøres nye og flere straffer. Først kommer full uår i landet, én hardere straff (v. 18–20). Så skal rovdyr utrydde buskapen og folket bli barnløst, to straffer (v. 21–22). Deretter kommer krig, pest og hungersnød, tre straffer (v. 23–26). Til sist skal alle avgudsstedene ødelegges, byene og helligdommene legges i ruiner, landet ødelegges og folket spres blant hedningene. Disse fire straffene ville føre Israel helt til randen av undergangen (v. 27–33). Slik ville Herren straffe sitt folks hardnakkethet.

Disse truslene omfatter hele Israels framtid. Men rekken av dommer skal ikke forstås historisk, som om straffene skulle komme i denne rekkefølgen etter hverandre. Den skildrer Guds dommer slik de nødvendigvis folder seg ut etter hvert som synden vokser.

Folket ville ikke alltid stå Herren imot. Tider med ulydighet og frafall ville veksle med tider med lydighet og troskap, og slik ville Guds dommer veksle med hans velsignelser. Motstanden ville heller ikke vokse jevnt, men tidvis bli svakere og så ta seg opp igjen. Derfor ville straffene ikke øke jevnt, men alltid svare til hvor stor synden var. Først når ugudeligheten fikk overtaket, skulle de bryte løs over den uforbederlige slekten i all den styrken som er forutsagt.

V. 18–20. Første trinn: tørke og uår

> «[18]Dersom dere enda ikke lyder meg, da vil jeg tukte dere sju ganger mer for deres synder. [19]Jeg vil bryte ned den styrke som dere er så stolte av. Jeg vil gjøre himmelen over dere som jern og jorden under dere som kobber. [20]Til ingen nytte skal dere fortære deres kraft. Landet skal ikke gi sin grøde, og trærne i landet skal ikke gi sin frukt.»

Hvis de ikke lød Herren selv når dommene i v. 16–17 hadde nådd så langt, ville Gud legge til en sjudobbel tukt for deres synder. Han ville straffe dem sju ganger hardere og bryte ned deres sterke stolthet ved en fryktelig tørke. Sju er tallet for fullkommenheten i Guds gjerninger. Her betyr det at tukten blir skjerpet helt til full mål (jf. Ordsp 24,16).

«Styrken dere er stolte av» står for alt et folk bygger sin makt på, og dernest for det hovmodet og overmotet som stoler på jordisk makt

(Esek 30,6.18; 33,28). Her er det stoltheten hos et folk som er blitt hovmodig av et fruktbart land og rike avlinger.

Gud ville gjøre himmelen over dem som jern og jorden som kobber, hard og tørr som metall. Ikke en dråpe regn eller dugg skulle falle og væte jorden, og ingen plante skulle kunne vokse opp av den (jf. 5 Mos 28,23). Når de dyrket landet, skulle de slite seg ut til ingen nytte.

V. 21–22. Andre trinn: ville dyr og barnløshet

> «[21]Dersom dere enda står meg imot og ikke vil lyde meg, da vil jeg slå dere sju ganger mer, som deres synder fortjener. [22]Jeg vil sende ville dyr mot dere. De skal røve barna fra dere, ødelegge kveget og gjøre dere få, og veiene skal bli øde.»

Hvis folkets motstand ble til et fiendtlig opprør mot Gud, ville han slå dem sju ganger for deres synd med rovdyr og barnløshet. Rovdyrene skulle utrydde buskapen, og barnløsheten skulle gjøre folket så fåtallig at veiene ble øde. Ingen ville ferdes på dem, fordi landet var avfolket (Jes 33,8; Sef 3,6), og de få som var igjen, ville ikke våge seg ut for villdyrenes skyld (Esek 14,15).

Uttrykket som NB gjengir med å «stå imot», betyr egentlig å «gå i møte» med noen (*keri*, קֶרִי, «møte»), det vil si å møte noen som fiende og kjempe mot ham. Det står bare her og i v. 23, og i v. 24, 27, 28, 40 og 41 forsterkes det til å gå i fiendtlig kamp mot noen. «Som deres synder fortjener» betyr at slaget svarer sjufold til syndene.

I v. 22 svarer første ledd til det tredje og andre ledd til det fjerde, så det tredje og fjerde leddet viser følgene av de to første.

V. 23–26. Tredje trinn: krig, pest og hungersnød

> «[23]Dersom dere enda ikke lar dere tukte av meg, men står meg imot, [24]da vil også jeg stå dere imot og slå dere sju ganger mer for deres synder. [25]Jeg vil føre over dere et sverd som hevner pakten. Og om dere samler dere i byene, da vil jeg sende pest iblant dere. Og dere skal gis i fiendens hånd. [26]Når jeg bryter i stykker brødets stav for dere, da skal ti kvinner bake brød i én ovn og gi dere brød igjen etter vekt. Og dere skal ete og ikke bli mette.»

Hvis de ikke lot seg tukte av disse straffene, men fremdeles reiste seg mot Herren, ville også han gå i fiendtlig kamp mot dem og straffe dem sju ganger med krig, pest og hunger. Han ville føre over dem «et sverd som hevner pakten», det vil si som fullbyrder paktens hevn. Paktens

hevn var straffen for paktsbrudd, og den var like hard som paktsvelsignelsene folket hadde satt over styr ved sitt troløse frafall, var store.

Om de trakk seg tilbake til de befestede byene for fiendens sverd, ville Herren sende pest over dem der, og dem som pesten sparte, ville han gi i fiendens hånd. Han ville også «bryte brødets stav» og ved hungersnød tvinge dem til å overgi seg. Det skulle bli så lite mat at ti kvinner kunne bake brødet sitt i én ovn, enda hver kvinne trengte sin egen ovn i vanlige tider. Brødet de fikk med hjem, skulle de ete etter vekt, altså ikke så mye hver ønsket, men i rasjoner som var veid så knapt at de ikke ble mette og bare så vidt kunne holde seg i live.

Slike ulykker rammet Israel og Juda mer enn én gang når byene deres ble beleiret, særlig i den senere kongetiden. Det skjedde i Samaria under Joram (2 Kong 6,25 ff.) og i Jerusalem da kaldeerne kom (jf. Jes 3,1; Jer 14,18; Esek 4,16; 5,12).

V. 27–33. Fjerde trinn: ødeleggelse og spredning

> «[27]Dersom dere enda ikke lyder meg, men står meg imot, [28]da vil også jeg stå dere imot i vrede og tukte dere sju ganger mer for deres synder. [29]Dere skal ete kjøttet av deres egne sønner og døtre. [30]Jeg vil ødelegge offerhaugene deres og utrydde solstøttene. Jeg vil kaste deres døde kropper oppå de døde kroppene av deres motbydelige avguder. Og min sjel skal vemmes ved dere. [31]Jeg vil gjøre deres byer til en ørken og legge deres helligdommer øde. Og jeg vil ikke nyte vellukten av deres offer. [32]Jeg vil legge landet øde, så deres fiender som bor der, skal forferdes over det. [33]Men dere vil jeg spre blant hedningene. Med draget sverd vil jeg forfølge dere. Deres land skal bli øde og deres byer en ørken.»

Dette er det fjerde og hardeste trinnet. Hvis de fremdeles holdt fast ved motstanden, ville Gud møte dem i vrede og straffe dem så hardt at de måtte ete kjøttet av sine egne sønner og døtre. I den ytterste hunger skulle de slå i hjel sine egne barn og ete dem. Det skjedde bokstavelig i Samaria i syrernes tid (2 Kong 6,28–29), i Jerusalem i kaldeernes tid (Klag 2,20; 4,10), og på den mest forferdelige måte i romernes utryddelseskrig under Titus (Josefus, *Den jødiske krig* 5,10,3).

Først nevnes det at de skal ete sine egne barn, for det viser hvor dyp elendigheten skulle bli når folket gikk til grunne. Så beskrives dommen som skulle føre dem dit, nærmere med fire hovedtrekk: Alle avgudsstedene skulle ødelegges (v. 30). Byene og helligdommene

skulle legges i ruiner (v. 31). Landet skulle legges øde, så fiendene som bodde der, ble forferdet (v. 32). Og folket skulle spres blant hedningene (v. 33).

Offerhaugene er altere på høyder og fjell i landet. Der ofret de både til Herren på en ulovlig måte og til hedenske guder. Solstøttene (*chammanim*, חַמָּנִים) er avgudsbilder i kanaaneernes naturdyrkelse, enten enkle støtter viet til Baal eller bilder av solguden.

Ordet for avgudene i v. 30 (*gillulim*, גִּלּוּלִים) betyr egentlig «klumper» og er et foraktelig uttrykk for avgudene. Sammen med avgudene skulle også avgudsdyrkerne gå til grunne. De døde kroppene deres skulle gjøre bildene urene – bilder som selv var blitt som lik da de ble styrtet og knust.

Se hvordan truslen blir utført videre i Esek 6,4. Slik skulle det gå dem, fordi Herren sier: «Min sjel skal vemmes ved dere.» Ut fra sitt hellige vesen må Herren avsky og forkaste synderen.

Byene og helligdommene ville han ødelegge, fordi han ikke hadde behag i deres offertjeneste. Helligdommene er de hellige stedene i Herrens gudstjeneste, tabernaklet og templet med alterne og det andre hellige utstyret (Sal 68,36; 74,7). Vellukten (1,9) er duften av offeret, og at Herren «nyter» den, er en menneskelig måte å si at Gud har behag i noe (jf. Am 5,21; Jes 11,3).

Landet skulle bli en ørken, så selv fiendene som bodde der, ble forferdet (jf. Jer 18,16; 19,8). Israel skulle spres blant hedningene, for Herren ville dra sverdet bak dem, det vil si drive dem bort med draget sverd og spre dem for alle himmelens vinder (jf. Esek 5,2.12; 12,14).

V. 34–46. Landets sabbater

> «[34]Da skal landet gjøre godt igjen for sine sabbatsår hele den tid det ligger øde, mens dere er i deres fienders land. Da skal landet hvile og gjøre godt igjen for sine sabbatsår. [35]Hele den tiden det ligger øde, skal det ha hvile, den hvile som det ikke fikk i sabbatsårene mens dere bodde der.»

(Keil: «Da skal landet nyte sine sabbater hele den tid det ligger øde …»)

Hva dommene skulle føre til for landet og folket. Så lenge landet lå øde og Israel var i fiendenes land, skulle landet nyte og holde sine sabbater. Ordet (*ratsa*, רָצָה) betyr å ha glede av noe, for eksempel av

hvilen når dagsverket er gjort (Job 14,6). Her betyr det å nyte hvilen, ikke å «betale sin gjeld».

Å holde sabbat var ingen plikt som lå på landet, og det var ikke landets skyld at sabbatene ikke ble holdt. Men slik jorden sukker under menneskenes synd, gleder den seg når den slipper fri for den byrden og får del i hele skapningens salige hvile.

Landet skal «hvile den hvile det ikke fikk i deres sabbater mens dere bodde der». Det vil si at det skal ta igjen den hvilen dere ikke ga det i sabbatene og sabbatsårene. Av dette ser vi at sabbatene og sabbatsårene ble forsømt da folkets frafall vokste. Det kunne en klart forutse, for synderen har en indre motvilje mot den hellige Guds bud, og 2 Krøn 36,21 forteller at det virkelig gikk slik.

V. 36–39. De som blir igjen blant hedningene

> «[36]Og de som blir igjen av dere, dem vil jeg gi et motløst hjerte i sine fienders land, så lyden av et løvblad for vinden vil jage dem. De skal flykte som en flykter for sverd, og falle skjønt ingen forfølger dem. [37]De skal falle, den ene over den andre, som for sverd, skjønt ingen forfølger dem. Og dere skal ikke holde stand mot fiendene. [38]Dere skal gå til grunne blant hedningene, og deres fienders land skal fortære dere. [39]De som blir igjen av dere, skal visne bort i fiendenes land for sin misgjernings skyld. Også for sine fedres misgjerninger, som hviler på dem, skal de visne bort.»

Hva folket angår, skulle de som var igjen da riket falt, ikke finne hvile i fiendenes land. De skulle gå til grunne blant hedningene for sine egne og sine fedres misgjerninger, inntil de bekjente sine synder og bøyde sine uomskårne hjerter under Guds rettferdige straff.

De som ikke var omkommet da riket ble ødelagt og folket spredt, ville Gud fylle med motløshet i fiendenes land. Lyden av et løvblad som rører seg, skulle jage dem på flukt som for sverdet. I sin redde flukt skulle de falle og snuble over hverandre, enda ingen forfulgte dem.

Ordet for motløshet (*morekh*, מֹרֶךְ) står bare her. Det er beslektet med ord for å gni i stykker og betegner den indre angsten, redselen og fortvilelsen som river hjertet i stykker og ødelegger livet. 5 Mos 28,65 skildrer det enda sterkere: «et bevende hjerte og uttærte øyne og en avmektig sjel». De skulle ikke kunne holde stand mot fienden, men gå til grunne blant folkene. «Fiendenes land skal fortære dere», det vil si

at de skulle bukke under for forholdene de levde under (jf. 4 Mos 13,32; Esek 36,13).

De som fremdeles var igjen under denne trengselen, skulle visne bort, egentlig «råtne» eller «smuldre bort», i sine misgjerninger og også i sine fedres misgjerninger, som hvilte på dem. Det er misgjerningene de bar med seg og måtte bøte for (se 2 Mos 20,5).

V. 40–43. Bekjennelsen og Guds pakt

> «[40]Da skal de bekjenne sin misgjerning og sine fedres misgjerning, som de gjorde i sin troløshet mot meg. De skal bekjenne at de sto meg imot. [41]Derfor sto også jeg dem imot og førte dem inn i deres fienders land. – Ja, da skal deres uomskårne hjerte ydmyke seg, og de skal bøte for sin misgjerning. [42]Og så vil jeg komme i hu min pakt med Jakob, og min pakt med Isak og min pakt med Abraham vil jeg komme i hu. Og landet vil jeg komme i hu. [43]Men først skal de ha forlatt landet. Det skal gjøre godt igjen for sine sabbatsår, mens det ligger øde og forlatt av dem. Og de skal bøte for sin misgjerning, fordi de foraktet mine lover og forkastet mine bud.»

(Keil, v. 41 og 43: «… og de skal ha behag i sin misgjerning.»)

Mens de slik visnet bort hos fiendene, skulle de bekjenne sine egne og sine fedres synder. De skulle se at lidelsene var Guds straff for syndene, og erkjenne at de led det de hadde fortjent ved sin troløshet og sitt opprør mot Gud. Derfor hadde han måttet gå imot dem og føre dem inn i fiendenes land. Ja, mer enn det: Deres uomskårne hjerte skulle da ydmyke seg, og de skulle se med tilfredshet på denne frukten av sin synd.

Setningen henger sammen slik: «Når de bekjenner sin misgjerning … ja, når deres uomskårne hjerte ydmyker seg …, da vil jeg komme i hu min pakt.» Ordene om troløsheten og om at Herren sto dem imot (v. 40b–41a), er et innskudd som forklarer misgjerningen. Med «ja» (egentlig «eller rettere») blir hovedsetningen tatt opp igjen, og det framhever at hjertet ydmyker seg. Det er det viktigste, og det er dit bekjennelsen av synden skal fordype seg. Hjertet kalles «uomskåret» fordi det er uhelliget og ikke mottakelig for Guds nåde.

Ordene som NB gjengir med å «bøte for sin misgjerning», betyr egentlig at de skal ha behag i sin misgjerning, det vil si i følgene av den: at misgjerningen har ydmyket dem så dypt og ført dem til å erkjenne hvor fordervet de er blitt. Det er et dristig, nesten paradok-

salt uttrykk for at hjertet blir helt forvandlet, og ordet kan forstås på samme måte i v. 43.[3]

Men der straffen bærer en slik frukt, ser Gud i nåde på synderen igjen. Når Israel var kommet så langt, ville han komme i hu sin pakt med fedrene, og han ville komme i hu landet med dem som skulle bo der. Som v. 43 gjentar, skulle landet først være forlatt av dem og nyte sine sabbater mens det lå øde og folketomt. Og de skulle ha behag i sin misgjerning, fordi de hadde foraktet Herrens lover og forkastet hans bud.

V. 44–45. Herren forkaster dem ikke

> «[44]Men selv da, når de er i sine fienders land, vil jeg ikke støte dem bort og avsky dem, så jeg skulle tilintetgjøre dem og bryte min pakt med dem. For jeg er Herren deres Gud. [45]Til gagn for dem vil jeg komme i hu pakten med fedrene, som jeg førte ut av landet Egypt midt for hedningenes øyne for å være deres Gud. Jeg er Herren.»

Selv om det skulle gå så langt at de var i fiendenes land, ville Herren ikke forkaste dem så han gjorde ende på dem og brøt sin pakt med dem. For han er Herren deres Gud. Han er den som er, den uforanderlig trofaste, som holder sine løfter og ikke angrer sitt kall (Rom 11,29).

Derfor ville han komme i hu pakten med forfedrene, som han hadde ført ut av Egypt for øynene på folkene for å være deres Gud. Pakten med fedrene skulle på ny gjelde etterkommerne. Han ville samle dem fra hedningene og ta dem til sitt folk igjen (jf. 5 Mos 30,3–5). Slik skulle dommen til slutt bli til velsignelse, om de bøyde seg i sann bot under sin Guds mektige hånd.

V. 46. Avslutningen

> «[46]Dette er de forskrifter og de bud og de lover som Herren satte mellom seg og Israels barn ved Moses på Sinai berg.»

Verset avslutter hele boken, eller rettere hele paktslovgivningen fra 2 Mos 25 og framover, selv om ordene «på Sinai berg» først og fremst viser tilbake til 25,1.

[3]Luther oversatte ordet med «straffen for misgjerningen» og skrev i randnoten: «Slik de hadde lyst til sine synder og avsky for mine lover, skal de nå ha lyst til sin straff og si: Vi har fått det vi har fortjent. Dette har vi vår forbannede synd å takke for. Det er rett, Gud, det er helt rett. Det er tanker og ord fra en alvorlig bot, som hater seg selv av hele hjertet og roper: Skam over meg, hva har jeg gjort! Dette behager Gud, så han blir nådig igjen.»

Kapittel 27. Løfter og innløsning

Forskriftene om løfter kommer etter at lovgivningen på Sinai uttrykkelig er avsluttet (26,46), som et tillegg til den. Løftene var ingen fast del av paktslovene. De var et frivillig uttrykk for gudsfrykt som fantes hos nesten alle folk og hørte med til gudsdyrkelsen i alle religioner. Ingen ble pålagt å gi dem, og en kunne godt la helt være. De lå egentlig utenfor loven, men måtte likevel bringes i samsvar med det loven krevde av Israel.

Å gi et løfte, eller å vie noe til Herren ved et løfte, ble altså ikke befalt. Det ble forutsatt som en gammel og hellig skikk som viste ærefrykt for Gud, og det ble bare ordnet etter grunnregelen i 5 Mos 23,21–23: Det var ingen synd å la være å gi løfter, men et løfte som først var gitt, skulle holdes samvittighetsfullt og ubrytelig (jf. Ordsp 20,25; Fork 5,3–5). Den som forsømte å holde det, måtte sone det med et syndoffer (5,4).

Det en lovet, kunne være personer (v. 2–8), dyr (v. 9–13), hus (v. 14–15) og jord (v. 16–25). Alt dette kunne løses inn, unntatt offerdyrene.

Men det førstefødte (v. 26), det som var viet Herren ved bann (v. 28–29), og tienden (v. 30–33) kunne ikke løses inn, for alt dette skulle overgis til Herren etter loven. Det fulgte av selve tanken med løftet. For et løfte var et tilsagn om å vie og gi seg selv eller en del av sin eiendom til Herren, for å avverge en fare eller nød eller for å få et jordisk gode en ønsket seg.

Ved siden av vanlige løfter, der en lovet å gi noe, fantes det også løfter om å avstå fra noe, slik 4 Mos 30 viser. Dette kapitlet handler bare om de vanlige løftene og gir forskrifter om hvordan det som var

lovet, kunne løses inn. Det forutsettes at alt som ble lovet Herren, tilfalt helligdommen hans som *korban* (קָרְבָּן, «offergave», Mark 7,11). Ble det løst inn, skulle også pengene betales til helligdommen.

V. 1–15. Løfter om personer

> «[1]Herren talte til Moses og sa: [2]Tal til Israels barn og si til dem: Når noen gjør et hellig løfte om å vie noen til Herren, da skal du sette løsesummen slik: [3]Du skal verdsette en mann som er mellom tjue og seksti år gammel, til femti sekel sølv etter helligdommens sekel. [4]Men er det en kvinne, da skal du verdsette henne til tretti sekel. [5]Er det en som er mellom fem år og tjue år gammel, da skal du verdsette en som er av mannkjønn, til tjue sekel, og en som er av kvinnekjønn, til ti sekel. [6]Er det en som er mellom en måned og fem år gammel, da skal du verdsette en gutt til fem sekel sølv og en pike til tre sekel sølv. [7]Er det en som er seksti år gammel eller mer, da skal du, dersom det er en mann, verdsette ham til femten sekel, og en kvinne til ti sekel. [8]Men dersom noen er for fattig til å betale etter din verdsetting, da skal han stilles fram for presten, og presten skal verdsette ham. Presten skal verdsette ham alt etter det han som ga løftet, har råd til.»

(Keil, v. 2: «Når noen gjør et særskilt løfte, skal personene tilhøre Herren etter din verdsetting.»)

Når noen ga et særskilt løfte (se 22,21), skulle personene tilhøre Herren etter Moses' verdsetting, det vil si etter den prisen Moses fastsatte. Det viser tydelig nok at en person som var lovet bort, skulle løses inn etter verdsettingen. Hva skulle ellers verdsettingen være godt for?

En verdsetting forutsetter enten innløsning eller kjøp. Men en israelitt kunne ikke kjøpes som trell. Derfor kunne verdsettingen bare ha som mål at den som var lovet Herren, skulle løses inn, og løftet ble oppfylt ved at den lovbestemte summen ble betalt til helligdommen.[1]

Prisen var femti sekel for en mann mellom tjue og seksti år og tretti for en kvinne, tjue sekel for en gutt mellom fem og tjue år og ti for en jente på samme alder, fem sekel for et guttebarn fra en måned til fem

[1]Slik forstår også Misjna det. Samuel kan ikke brukes som bevis for det motsatte (1 Sam 1,11.22.28), for han ble ikke bare lovet bort ved et vanlig løfte. Han ble viet som nasireer for hele livet og dermed til tjeneste ved helligdommen, mens loven ikke sier noe om tjeneste ved helligdommen når det gjelder vanlige løfter om personer.

år og tre for et pikebarn, femten sekel for en gammel mann over seksti og ti for en gammel kvinne. Alt skulle regnes etter helligdommens sekel (se 2 Mos 30,13).

Prisen ble altså satt etter arbeidsevne og livskraft, og kvinnen, som det svakere kar (1 Pet 3,7), ble bare satt til halvparten av mannen. For personer var innløsningen ikke overlatt til giverens frie vilje, slik den var for eiendom. Derfor blir det ikke lagt noe til verdsettingen, slik det gjøres for eiendom som eieren kunne løse inn om han ville.

Var den som ga løftet, «for fattig for din verdsetting», altså ute av stand til å betale den summen loven fastsatte, skulle han stilles fram for presten. Presten skulle verdsette ham etter det han hadde råd til (se 5,11). Denne forskriften gjorde det mulig for en fattig å vie seg selv til Herren, og den forutsetter at den som var lovet bort, måtte løses inn. Ellers hadde den fattige bare trengt å vie seg selv og sin arbeidskraft til helligdommen for å oppfylle løftet fullt ut.

V. 9–13. Løfter om dyr

> «[9]Dersom det gjelder et dyr, slike som en ofrer til Herren, da skal alt det en gir Herren av slikt, være hellig. [10]En skal ikke gi noe annet i stedet og ikke bytte det ut, verken et godt med et dårlig eller et dårlig med et godt. Bytter noen et dyr med et annet, da skal både dyret og det som det byttes med, være hellig. [11]Men dersom det er et eller annet urent dyr, som en ikke skal ofre til Herren, da skal dyret stilles fram for presten, [12]og presten skal verdsette det etter som det er, godt eller dårlig. Som du, prest, verdsetter det, slik skal det være! [13]Men vil noen innløse det, da skal han gi femtedelen mer enn det du har verdsatt det til.»

Når noen lovet bort et dyr av det slaget som pleide å ofres, skulle alt som ble gitt Herren på denne måten, være hellig. Det skulle ikke byttes ut, verken et godt dyr med et dårlig eller et dårlig med et godt. Ble det likevel byttet, skulle både det første dyret og det som kom i stedet, være hellig (v. 9–10).

«Det skal være hellig» betyr utvilsomt at et slikt dyr ikke kunne løses inn. Var det uten feil, ble det ofret. Var det ikke egnet som offer på grunn av en feil, tilfalt det prestene til deres underhold, slik som det førstefødte av buskapen (jf. v. 33).

Et urent dyr, for eksempel et esel, som ikke kunne ofres, skulle stilles fram for presten, og han skulle verdsette det «etter som det er, godt

eller dårlig». Det vil si at han verken skulle sette prisen svært høyt, som om dyret var godt, eller svært lavt, som om det var dårlig, men midt imellom. Etter denne verdsettingen skulle det selges til beste for helligdommen og dens tjenere.

Ville den som hadde gitt løftet, løse det inn, skulle han legge en femtedel til verdsettingen, som en slags erstatning for at han tok tilbake det dyret han hadde lovet (jf. 5,16).

V. 14–15. Løfter om hus

> «[14]Når noen helliger sitt hus som gave til Herren, da skal presten verdsette det etter som det er, godt eller dårlig. Som presten verdsetter, slik skal det stå ved makt. [15]Men dersom den som har helliget sitt hus, vil innløse det, da skal han gi femtedelen mer enn du har verdsatt det til, så blir det hans.»

For et hus som ble lovet bort, gjaldt de samme reglene som for urene dyr. Det er grunnløst å mene at den som ga løftet, skulle betale verdsettingssummen om han ikke ville løse inn huset. Et hus som ikke ble innløst, ble naturligvis solgt til beste for helligdommen.

V. 16–34. Løfter om arvejord

> «[16]Dersom noen helliger Herren noe av sin jordeiendom, da skal du verdsette det etter såkornet, en homer byggsæd til femti sekel sølv. [17]Dersom han helliger sin jord fra jubelåret av, da skal din verdsetting stå ved makt. [18]Men dersom han helliger sin jord etter jubelåret, da skal presten regne ut pengene etter de år som er tilbake til neste jubelår, og det skal gjøres avkortning i den verdien du har satt. [19]Vil den som har helliget jorden, innløse den, da skal han gi femtedelen mer enn du har verdsatt den til. Så skal den være hans for godt. [20]Men dersom han ikke innløser jorden, eller han selger den til en annen, da kan den ikke innløses mer. [21]Men når jorden gis fri i jubelåret, skal den være helliget Herren, likesom bannlyst jord. Den skal tilhøre presten som hans eiendom.»

Når det gjaldt jord, ble det gjort forskjell på arvejord og kjøpt jord. Helliget noen Herren noe «av sin jordeiendom», det vil si en del av arven sin, skulle den verdsettes etter hvor mye som ble sådd i den. En homer bygg skulle settes til femti sekel, så en åker som ble tilsådd med en homer bygg, ble verdsatt til femti sekel.

En homer var ti efa (Esek 45,11), etter Thenius' beregning vel 100 kilo. Derfor kan ikke de femti seklene ha vært verdien av én årsavling fra en slik åker. De må, slik rabbinerne forsto det, gjelde avlingene i en hel jubelårsperiode på 49 eller 50 år. Ifølge Misjna måtte den som ville løse inn jorden, betale en sekel og en femtedel for hvert år.

Helliget han jorden fra jubelåret av, altså straks etter at det var omme, skulle verdsettingen stå uforandret. Skjedde det senere, et visst antall år etter jubelåret, skulle presten regne ut verdien etter de årene som var igjen til neste jubelår, og trekke fra den tiden som var gått siden forrige jubelår. Ble jorden for eksempel lovet bort ti år etter jubelåret, måtte den som ville løse den inn, bare betale førti sekel for de førti årene som var igjen til neste jubelår, eller 48 sekel med femtedelen.

Det trengtes en verdsetting i begge tilfeller, for arvejorden kunne ikke avhendes. I jubelåret gikk den tilbake til den opprinnelige eieren eller hans arvinger uten vederlag (jf. v. 21; 25,13.23 ff.). Strengt tatt var det derfor ikke selve jorden som ble lovet bort, men avlingene fram til neste jubelår. Det gjaldt enten eieren overlot jorden til helligdommen fram til jubelåret, eller han ville løse den inn igjen ved å betale verdsettingssummen. I det siste tilfellet måtte han legge en femtedel til (v. 19, som v. 13 og 15), så jorden kunne bli hans.

Løste han den ikke inn før neste jubelår begynte, eller solgte han den til en annen, det vil si til en utenfor slekten, kunne han ikke lenger løse den inn. Når jorden ble fri i jubelåret (se 25,28), skulle den være helliget Herren som bannlyst jord (se v. 28) og tilfalle prestene som deres eiendom. Den viede jorden måtte altså innløses før jubelåret hvis eieren ikke ville miste den for godt.

Etter ordlyden tilfalt jorden helligdommen i jubelåret ikke bare når eieren hadde solgt den i mellomtiden, men også når han ikke hadde løst den inn.

Det er ikke nødvendig å se lunefullhet eller uærlighet bak at han solgte jorden han hadde lovet helligdommen. Var jorden lovet bort slik at den ikke ble overlatt helligdommen og prestene til å dyrkes, men ble værende hos eieren, som hvert år bare betalte verdsettingssummen til helligdommen, kunne han selge den fram til jubelåret for å slippe bryet med å dyrke den. Det kan godt ha vært det vanlige, for

prestene hadde sin tjeneste ved helligdommen og kunne ikke ta seg av jordbruket. De måtte ellers ha solgt eller forpaktet jorden straks.

Kjøperen kunne leve av det jorden ga ut over den årlige summen til helligdommen og kanskje tjene noe i tillegg. Selgerens synd, som han måtte bøte for ved å miste jorden til helligdommen i jubelåret, var da bare at han behandlet jorden han hadde lovet Herren, som om den fremdeles var hans egen og helt til hans rådighet. Slik krenket han Herrens rett ved å selge den.

Det går i alle fall ikke an å gjøre presten til den som selger, for den som selger, må være den samme som den som løser inn.

V. 22–25. Løfter om kjøpt jord

> «[22]Men dersom noen helliger til Herren et jordstykke som han har kjøpt, som ikke har tilhørt den jordeiendommen han har arvet, [23]da skal presten regne ut for ham hva det skal verdsettes til, etter tiden inntil jubelåret. Samme dag skal han gi det du verdsetter det til, det skal være helliget Herren. [24]I jubelåret skal jorden komme tilbake til den han har kjøpt den av, til den som har retten til denne arvejord i landet. [25]All din verdsetting skal skje etter helligdommens sekel. Sekelen skal være tjue gera.»

Helliget noen derimot Herren en jord han hadde kjøpt, som ikke hørte til farsarven, skulle han betale hele summen presten fastsatte fram til jubelåret, «samme dag», altså straks og på én gang. Av dette kan vi slutte at summen for arvejord ikke ble betalt på én gang, men år for år. I jubelåret gikk den kjøpte jorden ikke tilbake til kjøperen, men til arveeieren han hadde kjøpt den av, etter loven i 25,23–28. All verdsetting skulle skje etter helligdommens sekel.

V. 26–27. Det førstefødte

> «[26]Ingen skal hellige det førstefødte i buskapen. Som førstefødt hører det Herren til. Enten det er et dyr av storfeet eller av småfeet, hører det Herren til. [27]Men dersom det er av de urene dyrene, da skal en innløse det etter din verdsetting og legge femtedelen til. Dersom det ikke innløses, da skal det selges etter din verdsetting.»

Det som allerede tilhørte Herren etter loven, kunne ikke vies til ham ved et løfte. Det gjaldt særlig det førstefødte av de rene dyrene (jf. 2 Mos 13,1–2). Det førstefødte av urene dyr skulle løses inn etter prestens verdsetting med en femtedel i tillegg. Ble det ikke gjort, skulle dyret selges etter verdsettingen. Den eldre loven bød at et esel enten

skulle løses med et stykke småfe eller avlives (2 Mos 13,13; 34,20). Den ble nå endret til beste for inntektene til helligdommen og dens tjenere.

V. 28–29. Det som er lyst i bann

> «[28]Men intet bannlyst som noen vier til Herren av alt det han eier, må selges eller innløses, enten det er folk eller fe eller jordeiendom, alt bannlyst er høyhellig for Herren. [29]Et menneske som er lyst i bann, skal ikke løses, men lide døden.»

Det som var lyst i bann, kunne verken selges eller løses inn, for det var høyhellig (se 2,3). Det gjaldt alt en mann hadde viet Herren av sin eiendom på denne måten, enten mennesker, dyr eller arvejord. Et menneske som var lyst i bann, skulle dø. Etter ordlyden i v. 28 kunne en israelitt lyse i bann ikke bare sin buskap og jord, men også mennesker som tilhørte ham, altså treller og barn.

Å lyse i bann betyr å vie noe til Herren slik at det ikke kan løses inn, som *cherem* (חֵרֶם, «bann», det som er bannlyst). Ut fra beslektede arabiske ord betyr roten opprinnelig «skjære av». Det betegner det som tas bort fra menneskers bruk og misbruk og overgis til Gud for alltid, uten at det kan kalles tilbake eller løses inn.

Mennesker ble overgitt ved at de ble drept, dyr og ting ved at de enten ble gitt til helligdommen for alltid eller ødelagt til Herrens ære. Det siste skjedde nok bare med avgudsdyrkernes eiendom. I alle fall blir det bare befalt som straff over byer som dyrket avguder (5 Mos 13,12 ff.).

Av dette følger at et bannløfte bare kunne gjelde mennesker som hardnakket sto imot den helliggjørelsen av livet som de var forpliktet til. En enkelt mann kunne ikke lyse et menneske i bann etter eget forgodtbefinnende. Ellers kunne bannet misbrukes til ugudelige formål og bli et brudd på loven, som forbød å drepe noe menneske, selv en trell (2 Mos 21,20).

På samme måte kunne eieren bare lyse buskap og jord i bann når de var vanhelliget ved avgudsdyrkelse eller misbrukt til vanhellige formål. For det er ingen tvil om at grunntanken i bannet var at noe som sto imot eller hindret helliggjørelsen, ble viet til Gud med tvang. Når menigheten eller øvrigheten fullbyrdet bannet, var det derfor alltid en gjerning av Guds dømmende hellighet, som viser seg i rettferdighet og dom.

V. 30–34. Tienden

> «[30]All landets tiende av jordens utsæd og av trærnes frukt hører Herren til. Den er helliget Herren. [31]Vil noen innløse noe av sin tiende, da skal han legge femtedelen til. [32]Og all tiende av storfe og av småfe, av alt det som går under gjeterstaven – hvert tiende dyr – skal være helliget Herren. [33]En skal ikke se etter om det er godt eller dårlig, og ikke bytte det. Dersom en bytter det, da skal både dyret og det som det byttes ut med, være hellig. Det skal ikke innløses. [34]Dette er de bud som Herren ga Moses på Sinai berg og bød ham å kunngjøre for Israels barn.»

Til slutt nevnes tienden av landet. Den tilhørte Herren og var hellig for ham, og derfor kunne den ikke vies til ham ved et løfte. Det gjaldt tienden av «jordens utsæd», ikke av det som ble sådd, men av det som vokste opp, avlingen som ble høstet, «kornet fra treskeplassen» (5 Mos 14,22; 4 Mos 18,27). Og det gjaldt tienden av «trærnes frukt», «vinen fra pressen» (4 Mos 18,27), mosten og oljen (5 Mos 14,23). Denne tienden kunne likevel løses inn hvis en la en femtedel til.

Av storfeet og småfeet, av alt som gikk under gjeterstaven, skulle hvert tiende dyr være hellig for Herren. Her skulle det ikke skjelnes mellom godt og dårlig, og det skulle ikke byttes. Ble det likevel gjort, skulle både det tiende dyret og det som det ble byttet med, være hellig og kunne ikke løses inn.

Uttrykket «alt som går under gjeterstaven» kommer av skikken med å telle flokken ved å drive dyrene ett og ett forbi gjeteren, som telte dem med staven holdt ut over dem (jf. Jer 33,13; Esek 20,37). Det gjelder altså alt som ble talt. Rabbinerne forklarer det riktig slik at det var tilveksten i flokkene hvert år som ble tiendet, og ikke hele buskapen.

Her forutsettes tienden som noe kjent. Den er riktignok ikke nevnt i noen av lovene som er gitt til nå. Men i likhet med brennofferet, matofferet og fredsofferet hadde den fra eldgammel tid vært en vesentlig del av gudsdyrkelsen.

Jakob lovet å gi Herren tiende av alt han ville gi ham i det fremmede landet (1 Mos 28,22), og Abraham ga presten Melkisedek tiende av byttet (1 Mos 14,20). Derfor var det egentlig unødvendig å pålegge Israel å gi Herren tiende som noe nytt. Det trengtes bare å ta tienden

inn i paktslovgivningen og bringe den i samsvar med lovens ånd. Det skjer her, i sammenheng med det som vies til Herren.

I 4 Mos 18,20–32 blir det på rette sted gitt forskrifter om hvem tienden skulle gå til, og i 5 Mos 12,6.11; 14,22 ff. kommer det flere forskrifter om en annen tiende.

Lovene i dette kapitlet avsluttes i v. 34 med en ny sluttformel (jf. 26,46), som knytter dem til loven som ble gitt på Sinai.

Om Carl Friedrich Keil

1807–1888

Carl Friedrich Keil (1807–1888) ble født i Oelsnitz i Sachsen. Han studerte teologi i Dorpat (Tartu) og i Berlin, der han ble elev av Ernst Wilhelm Hengstenberg. Fra 1833 var han i 25 år professor ved det lutherske teologiske fakultetet i Dorpat. I 1858 flyttet han tilbake til Tyskland, og resten av livet brukte han til å skrive.

Keil var en av de mest grundige bibelforklarerne i den lutherske kirke på 1800-tallet. Han holdt fast ved at Det gamle testamente er Guds ord og forteller virkelig historie, og han forsvarte det mot tidens bibelkritikk. Caspari regnet ham blant dem som førte arbeidet videre etter Hengstenberg.

Hovedverket er den store kommentaren til Det gamle testamente som han skrev sammen med Franz Delitzsch (fra 1861). Keil skrev selv om Mosebøkene, de historiske bøkene, Jeremia, Esekiel, Daniel og de tolv små profetene. Kommentaren ble oversatt til engelsk og brukes fortsatt.

Oversettelsene på Gamle stier bygger på den engelske utgaven (Edinburgh 1864–1878) og er forkortet: Keils forklaring av teksten står, men grammatiske drøftinger, ordlister og det meste av oppgjøret med bibelkritikerne er kortet inn.

Ordforklaringer

Jehova – Jehova er en gjengivelse av Guds eget navn i Det gamle testamente, som på hebraisk skrives med de fire konsonantene JHVH (יהוה). Navnet betyr «Han som er», slik Gud selv forklarte det for Moses: «Jeg er den jeg er» (2 Mos 3,14). Navnet sier ikke bare at Gud er til, men også hvem han er for sitt folk: den uforanderlige, som er trofast mot sine løfter. Det vanlige ordet for Gud, Elohim (אֱלֹהִים), peker på ham som Skaperen og den Allmektige, og patriarkene kjente ham som El Sjaddai, den Allmektige. Men under paktsnavnet Jehova ble han kjent da han oppfylte løftene og førte Israel ut av Egypt (2 Mos 6,2–3). Dette navnet klinger også med i ordene om «han som er og som var og som kommer» (Åp 1,4; 1,8). Av ærefrykt sluttet jødene å uttale gudsnavnet og leste i stedet Adonai, «Herre». Derfor gjengir norske bibler JHVH med «Herren». Formen «Jehova» er en blanding av konsonantene i JHVH og vokaltegnene fra Adonai. Vokalene i Adonai er a–o–a (i-en til slutt er konsonanten j, ikke en vokal). Vokaltegnene ble satt under bokstavene JHVH for å minne leseren om å si Adonai. Den første vokalen i Adonai er en svært kort a, fordi den står under en strupelyd (alef). Under J, som ikke er en strupelyd, blir den samme halvvokalen til en enda kortere e: J-e-H-o-V-a-H. Senere ble dette lest rett fram som ett ord, og siden den siste H-en er stum, ble det «Jehovah», på norsk «Jehova».

Josefus – Flavius Josefus (ca. 37–100 e.Kr.) var en jødisk historieskriver av prestelig slekt i Jerusalem. Under opprøret mot Roma (66–70 e.Kr.) ledet han de jødiske styrkene i Galilea, men ble tatt til fange. Han kom senere i tjeneste hos keiser Vespasian og skrev resten av livet i Roma. To av verkene hans er særlig viktige: «Den jødiske krig», om opprøret og Jerusalems ødeleggelse i år 70, og «Jødiske oldtidshistorier», om jødenes historie fra skapelsen til hans egen tid. Fortolkerne viser til dem med de latinske forkortelsene «Bell.» (Bellum Judaicum) og «Ant.» (Antiquitates). Josefus er den viktigste kilden utenom Bibelen til jødisk historie på Jesu og apostlenes tid. Han nevner blant andre Herodes-slekten, Pilatus, Johannes døperen og Jakob, «bror av Jesus, som ble kalt Kristus». Han skrev som jøde for et romersk publikum, og det han forteller, må derfor leses med et visst forbehold.